

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM: HATAY ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Elif UZUNAY

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL

Hatay-2019

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM:

HATAY ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Elif UZUNAY

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL

Hatay-2019

ONAY

ELİF UZUNAY tarafından hazırlanan “**ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM: HATAY ÖRNEĞİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile... SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

.../ ... /2019

JÜRİ ÜYELERİ	İmza
Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL (Tez Danışmanı-Başkan)	
Prof. Dr. Murat TEK	
Dr. Öğr. Üyesi Aygül KILINÇ	

Elif UZUNAY Tarafından Hazırlanan “**Çevre Yönetimine Katılım: Hatay Örneği**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

ETİK ONAYI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde / dönem projesinde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (20/ 03/ 2019).

İmza

Elif UZUNAY

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında ve yürütülmesinde ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirmeleri ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren tez danışmanım Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL'e şükranlarımı sunarım.

Çalışmam esnasında bilgi ve deneyimleriyle bana destek olan tüm bölüm hocalarıma, ayrıca tavsiye ve yönlendirmeleri ile bilgilerini esirgemeyen, karşılaştığım problemlerin çözümünde deneyimlerinden yararlandığım, büyük sabır ve özverisiyle desteğini eksik etmeyen Ahmet Doğan DUMAN, Mehmet KURTOĞLU ve Mehmet UZUNAY'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam esnasında gerekli bilgi, belge kaynak ve tecrübeleriyle çalışmama katkı sağlayan Hatay Büyükşehir Belediyesi yetkililerine, Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinin yetkililerine, Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkililerine şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte her zaman olduğu gibi, tüm eğitimim boyunca sürekli desteğini hissettiğim babam Necati UZUNAY'a ayrı bir paragraf açarak teşekkürlerimi sunmayı kendime bir borç bilirim. Yine eğitim hayatım boyunca desteğini benden esirgemeyen annem Hümayun UZUNAY'a, abim Erdal UZUNAY'a, eşi Yasemin UZUNAY'a ve kardeşim Meryem ALVUROĞLU, eşi Mithat ALVUROĞLU ve yeğenlerim Kerem, Süleyman, Ayfer Ömür'e; ayrıca değerli arkadaşım Seda ARSLAN'a, hayatımın her alanında ve her zaman yanımda oldukları ve gösterdikleri büyük destek ve anlayışları için şükranlarımı sunmaktan memnuniyet duyuyorum.

NİSAN, 2019

Elif UZUNAY

ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM: HATAY ÖRNEĞİ

Elif UZUNAY

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2019

Danışman: Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL

ÖZET

Geçtiğimiz 20. yüzyılda çevre sorunları geniş halk kitlelerini ilgilendiren bir sorun haline gelmiştir. Çevre sorunları ile mücadele sürecinde, çevre yönetimi ve karar mekanizmalarına halkın ve sivil toplum örgütlerinin katılımı büyük önem taşımaktadır. Bireylerin çevre yönetim süreçlerinde rol oynaması, etkiye bulunması ve yaşamını biçimlendirecek bu süreç içinde var olması, katılımcı bir çevre yönetimi için önemlidir.

Ülkemizde merkezi ve yerel düzeyde birçok kuruluş, çevreyle ilgili görev ve sorumluluklarla yetkili kılınmıştır. Çevre sorunlarıyla ilgili merkezi ve yerel kuruluşlar, kendileri için belirlenmiş görev alanları dahilinde, çevrenin korunması ve geliştirilmesine ilişkin yürütme, planlama, düzenleme gibi işlevleri yerine getirerek çevre yönetimine katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de çevre yönetiminden sorumlu kurumlar, merkezi ve yerel yönetim kuruluşları olmak üzere ikiye ayrılır.

Merkezi düzeyde çevre yönetimine katılım, çevre mevzuatındaki bir takım düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu düzenlemelerin belki de en önemlisi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği’ndeki halkın katılımı toplantılarıdır. Yerel yönetim düzeyinde ise kent konseyleri, belediye meclisleri ihtisas komisyonları, meclis toplantılarına katılım vb. gibi yöntemlerle çevre yönetimine katılım sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışma, çevre yönetimine katılım bağlamında Hatay İli örneğinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, Hatay İli’nde merkezi ve yerel yönetim birimlerinin halkın çevre yönetimine katılımını sağlayıcı ne tür mekanizmalar geliştirdikleri ve bu mekanizmaların işlevselliğinin ne düzeyde

olduğu, halkın bu mekanizmaları ne ölçüde kullanabildiğini, katılımın boyutunun ne düzeyde olduğunu ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmamızda bu amacı gerçekleştirebilmek için, nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal bölümleri yazılı doküman ve belgelerin analizi yöntemi kullanılarak oluşturulurken, alan araştırması bölümünde ise önceden hazırlanmış ve yapılandırılmış “görüşme kağıdı” kullanılmıştır. Bu doğrultuda, yapılandırılmış “görüşme kağıdı”ndaki sorular, Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü uzmanları ile Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Büyükşehir İlçe Belediyelerinde çevreden sorumlu birimlerdeki uzman görevlilere, ayrıca yereldeki çevre örgütleri yetkililerine ve akademisyenlere yöneltilerek, halkın çevre yönetimine katılım düzeyleri saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda, kuramsal ve uygulama yöntemi ile elde edilen veriler birlikte değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular ışığında öneriler geliştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER

Çevre, Çevre Politikaları, Çevre Yönetimi, Katılım, Çevre Yönetimine Katılım, Çevresel Etki Değerlendirmesi, Kent Konseyi, Hatay Büyükşehir Belediyesi.

PARTICIPATION IN ENVIRONMENTAL MANAGEMENT:

THE EXAMPLE OF HATAY

Elif UZUNAY

Political Science And Public Administration Department, Master Thesis, 2019

Supervisor: Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL

ABSTRACT

In the last 20th century, environmental problems turned out to be a matter concerning enormous masses. It is so important that public and civil society organizations should participate the process of making decisions about environmental management in order to struggle for environmental problems. Participatory individuals in the process of environmental management and their impact, their being at this duration which will shape their future are so important for participatory environmental management.

In our country, many organizations at central and local level have been authorized with environmental duties and responsibilities. Central and local institutions, deal with environmental problems, have been contributing to the management of environment fulfilling some duties such as regulations, planning and propulsion about protecting and improving environment. In Turkey, there are two different departments as local and central institutions in charge of environmental management.

At the central department, public participation in environment management has been enabled by some regulations at the environmental legislation. Public participation meetings, at the Environmental Impact Assessment (ÇED) Regulations, may be the most important ones. On the other hand, at the local department, public participation for environmental management has been enabled by some ways such as city councils, manucipal specialized commissions and participation to council meetings etc.

This research has been prepared concerning the example of Hatay City in the context of participation to environment management. Primary aim of this research is to put forth what kind of mechanisms, developed by Hatay City central and local institutions, provide public participation to environmental management, the level of functionality of these mechanisms, and to what extent public use them, and also degree of public participation. In this paper, data collections methods used in qualitative researches have been utilized to accomplish this goal. While theoretical parts of the research are being conducted by using the process of analyzing the written documents and papers, “interview paper”, which has been prepared and structured before, has been utilized. For this purpose, the level of public participation to environmental management has been detected by directing some the questions at the structured “interview paper” to some experts at Hatay Provincial Directorate of Environment, Hatay Metropolitan Municipality, and District Municipalities and authorities of environmental organizations, and also academics.

At the end of this research, the results provided by the process of theoretical and practical studies have been evaluated together and thanks to these results, some suggestions have been developed.

KEY WORDS

Environment, Environmental Policies, Environmental Management, Participation, Participation in Environmental Management, Environmental Impact Assessment, City Council, Hatay Metropolitan Municipality.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI.....	6
1.1. Çevre Kavramı.....	6
1.2. Çevre ve Toplum Etkileşimi.....	8
1.3. Çevre Sorunsalı.....	9
1.3.1. Hava Kirliliği.....	10
1.3.2. Su Kirliliği.....	11
1.3.3. Toprak Kirliliği.....	12
1.3.4. Atık Kirliliği.....	13
1.3.5. Gürültü Kirliliği.....	14
1.3.6. Görüntü Kirliliği.....	14
1.4. Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi.....	15
2. ÇEVRE POLİTİKASI.....	16
2.1. Çevre Politikası Kavramı.....	16
2.2. Çevre Politikası Yaklaşımları.....	19
2.3. Çevre Politikalarının İlkeleri.....	20
2.3.1. Kirleten Öder İlkesi.....	20
2.3.2. Önleme İlkesi.....	21
2.3.3. İhtiyat İlkesi.....	21

2.3.4. İşbirliği İlkesi.....	22
2.3.5. Katılım İlkesi.....	22
2.4. Çevre Politikasının Araçları.....	22
2.4.1. Düzenleyici Araçlar.....	23
2.4.2. Katılımcı Araçlar.....	25
2.4.3. Piyasaya Dayalı Araçlar.....	27
3. ÇEVRE YÖNETİMİ VE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM.....	28
3.1. Çevre Yönetimi ve İçeriği.....	28
3.2. Çevre Yönetimine Katılım ve Katılımcı Araç ve Yöntemler.....	29
3.2.1. Genel Anlamda Katılım.....	29
3.2.1.1. Katılım Kavramı.....	30
3.2.1.2. Katılım Çeşitleri ve Yöntemleri.....	31
3.2.2. Çevre Yönetimine Katılım.....	35
3.2.2.1. Planlama.....	37
3.2.2.2. Halka Danışma.....	38
3.2.2.3. Politika Görüşmeleri.....	38
3.2.2.4. Bilgi Edinme Hakkı.....	39
3.2.2.5. Kamu Denetçiliği.....	40
3.2.2.6. Yargı Yoluyla Katılım.....	41
3.2.2.7. Gönüllü Uygulamalar.....	42
3.2.3. Çevre Politikasının ve Çevre Yönetiminin Bir Aracı Olarak Çevresel Etki Değerlendirmesi.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASI, ÇEVRE YÖNETİMİ VE KATILIM

1. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASI.....	46
1.1. Türkiye'nin Çevre Politikasının Belirlenmesi Süreci.....	46
1.2. Türkiye'de Çevre Politikaları ve Yasal Düzenlemeler.....	49
1.2.1. Anayasalarda Çevre.....	53
1.2.2. Kalkınma Planlarında Çevre.....	54
1.2.3. Çevre Kanunu ve Diğer Kanunlarda Çevre.....	57
1.2.3.1. Çevre Kanunu.....	57
1.2.3.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	59

1.2.3.3. Boğaziçi Kanunu.....	60
1.2.3.4. Kıyı Kanunu.....	60
1.2.3.5. Milli Parklar Kanunu.....	61
1.2.3.6. İmar Kanunu.....	62
1.2.3.7. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu.....	62
1.2.3.8. Turizmi Teşvik Kanunu.....	62
1.2.3.9. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu.....	63
1.2.3.10. Hayvanları Koruma Kanunu.....	64
1.2.3.11. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu.....	64
1.2.3.12. Mahalli İdare Birlikleri Kanunu.....	64
1.2.3.13. Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kurulması Hakkında KHK.....	65
1.2.4. Yönetmeliklerde Çevre.....	65
1.2.4.1. Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği.....	66
1.2.4.2. Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği.....	66
1.2.4.3. Gürültü Kontrol Yönetmeliği.....	67
1.2.4.4. Tıbbi Atık Yönetmeliği.....	67
1.2.4.5. Tehlikeli Atık Yönetmeliği.....	67
1.2.4.6. Katı Atık Yönetmeliği.....	68
1.2.4.7. Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği.....	68
1.2.4.8. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği.....	69
1.2.4.9. Çevre Denetimi Yönetmeliği.....	69
1.2.4.10. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği.....	69
1.3. Türkiye’de Çevre Politikalarını Yürüten Kurumlar.....	70
1.3.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.....	71
1.3.2. Çevre Politikalarını Yürüten Diğer Bakanlıklar.....	72
1.3.3. Yerel Yönetimler Düzeyinde Çevre Politikalarının Yürütülmesi.....	76
1.4. Türkiye’de Çevre Politikasının Oluşumunda Yargının Rolü ve İşlevi.....	78
1.4.1. Anayasa Yargısının Rolü ve İşlevi.....	79
1.4.2. İdari Yargının Rolü ve İşlevi.....	82
1.4.3. Adli Yargının Rolü ve İşlevi.....	86
1.5. Türkiye’de Çevre Politikaları ve Uluslararası Sözleşmeler.....	87
2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE YÖNETİMİ.....	96
2.1. Türkiye’de Merkezi Düzeyde Çevre Yönetimi.....	97
2.1.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.....	98

2.1.2. Diğer Bakanlıklar.....	102
2.1.2.1. Tarım ve Orman Bakanlığı.....	102
2.1.2.2. İçişleri Bakanlığı.....	103
2.1.2.3. Hazine ve Maliye Bakanlığı.....	103
2.1.2.4. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.....	104
2.1.2.5. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.....	104
2.1.2.6. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	105
2.1.2.7. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.....	105
2.1.2.8. Milli Eğitim Bakanlığı.....	106
2.1.2.9. Sağlık Bakanlığı.....	106
2.1.2.10. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.....	107
2.2. Merkezi Çevre Yönetiminin Taşra Teşkilatı.....	107
2.2.1. İl Düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Örgüt Yapısı.....	108
2.2.2. İlçe Düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Örgüt Yapısı.....	109
2.3. Merkezi ve Yerel Düzeyde Üst Kurullar.....	111
2.3.1. Yüksek Çevre Kurulu.....	111
2.3.2. Çevre ve Şehircilik Şurası.....	113
2.3.3. Mahalli Çevre Kurulu.....	115
2.4. Türkiye'de Yerel Yönetim Düzeyinde Çevre Yönetimi.....	116
2.4.1. Belediyeler ve Çevre Yönetimi.....	117
2.4.2. İl Özel İdareleri ve Çevre Yönetimi.....	119
2.4.3. Köy Yönetimleri ve Çevre Yönetimi.....	120
2.5. Gönüllü Kuruluşlar ve Çevre Yönetimi.....	121
3. TÜRKİYE'DE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM.....	123
3.1. Türkiye'de Çevre Mevzuatı ve Katılım.....	125
3.2. Türkiye'de Merkezi Düzeyde Çevre Yönetimine Katılım.....	126
3.3. Türkiye'de Yerel Yönetim Düzeyinde Çevre Yönetimine Katılım.....	128
4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA VE ÇEVRE YÖNETİMİ SÜRECİNDE YAŞANAN SORUNLAR.....	133
4.1. Türkiye'de Çevre Politikalarının Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar.....	133
4.2. Türkiye'de Çevre Yönetimi Sürecinde Yaşanan Sorunlar.....	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATAY İLİ'NDE ÇEVRE YÖNETİMİ VE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM

1. HATAY İLİ VE GENEL OLARAK İLİN ÇEVRE SORUNLARI.....	138
1.1. Genel Olarak Hatay İli.....	138
1.2. Genel Olarak Hatay İli'nin Çevresel Sorunları.....	140
1.2.1. Hava Kirliliği	141
1.2.2. Su Kirliliği, Kıyı Kirliliği ve Asi Nehri Sorunu	142
1.2.3. Toprak Sorunları	144
1.2.4. Atık Sorunu.....	146
1.2.5. Gürültü Kirliliği.....	147
1.2.6. Görüntü Kirliliği.....	148
2. HATAY İLİ'NDE MERKEZİ YÖNETİMİN TAŞRA BİRİMLERİ DÜZEYİNDE ÇEVRE YÖNETİMİ VE KATILIM.....	150
2.1. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü.....	150
2.1.1. Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü...	152
2.1.2. Bilgi Teknolojiler, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmet Şube Müdürlüğü.....	153
2.1.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü	154
2.1.4. Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü.....	154
2.1.5. İmar ve Planlama Şube Müdürlüğü.....	156
2.1.6. Proje Şube Müdürlüğü.....	156
2.1.7. Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü.....	157
2.1.8. Yapım Şube Müdürlüğü.....	157
2.1.9. Yapı Denetimi Şube Müdürlüğü.....	158
2.2. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün Sağladığı Katılım Olanakları.....	158
2.2.1. Çevresel Etki Değerlendirmesi Kapsamında Halkın Katılım Toplantıları...	159
2.2.2. Hatay İli Mahalli Çevre Kurulu ve Çevre Yönetimi.....	162
3. HATAY İLİ'NDE YEREL YÖNETİM DÜZEYİNDE ÇEVRE YÖNETİMİ VE KATILIM.....	166
3.1. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Büyükşehir İlçe Belediyelerinde Çevre	

Yönetimi ve Katılım.....	166
3.2. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Sağladığı Katılım Olanakları.....	170
3.2.1. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi ve Sağladığı Katılım Olanakları	171
3.2.2. Hatay Büyükşehir Belediye Meclisi İhtisas Komisyonları ve Sağladıkları Katılım Olanakları.....	175
3.3. Büyükşehir İlçe Belediyeleri ve Sağladıkları Katılım Olanakları.....	176

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATAY İLİ'NDE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM ÜZERİNE BİR ALAN

ARAŞTIRMASI

1. ALAN ARAŞTIRMASININ KONUSU VE ÖNEMİ.....	181
2. ALAN ARAŞTIRMASININ EVRENİ VE YÖNTEMİ.....	182
3. ALAN ARAŞTIRMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	184
4. ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	206
GENEL DEĞERLENDİRME: SONUÇ VE ÖNERİLER	212
KAYNAKÇA.....	218
EKLER.....	232

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Bakanlıkların Taşra Teşkilatları, İl/İlçe Müdürlükleri.....	110
Tablo 2. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Büyükşehir İlçe Belediyeleri Kent Konseyleri	172
Tablo 3. Görüşülen Uzmanlara İlişkin Kurum, Eğitim, Meslek, Cinsiyet Bilgileri.....	184
Tablo 4. Genel Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Özet Tablosu.....	189
Tablo 5. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne Yönelik Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Özet Tablosu	194
Tablo 6. Yerel Yönetimlere Yönelik Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Özet Tablosu.....	204

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Teşkilat Yapısı.....	99
Şekil 2. Hatay İli Siyasi Haritası.....	139
Şekil 3. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Teşkilat Yapısı.....	151
Şekil 4. Hatay Büyükşehir Belediyesi Teşkilat Yapısı.....	168

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEKÜL	Çevre ve Kùltür Derneklerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DHDK	Doğal Hayatı Koruma Derneği
KHK	Kanun Hùkùmünde Kararname
TBMM	Tùrkiye Büyük Millet Meclisi
TÇV	Tùrkiye Çevre Vakfı
TEMA	Tùrkiye Erozyonla Mùcadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TURMEPA	Deniz Temiz Derneği
UÇEP	Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

İnsanın doğa üzerindeki egemenliğinin giderek artması ve doğa-insan uyumunun bozulması, zamanla ekolojik dengenin de bozulmasına neden olmuştur. Bu süreçte, aslında yerelde ortaya çıkan çevresel sorunlar, ulusal ve küresel boyutta kendisini daha belirgin hissettirmeye başlamıştır. Sanayileşmeye bağlı olarak yirminci yüzyılda çevre sorunları geniş halk kitlelerini yakından ilgilendiren bir sorun haline gelmiştir. Teknolojideki hızlı gelişmeler, doğal kaynakların sınırsızca tüketimi, doğal kaynakların üretim ve tüketim ile ilgili süreçleri dikkate alınmaksızın bilinçsizce kullanımı, çevre politikaları ve çevre yönetiminin öne çıkmasında belirleyici bir role sahip olmuştur. Buna bağlı olarak etkili bir çevre yönetimi sistemi oluşturmak tüm ülkeler için önem kazanmaya başlamıştır. Mevcut çevre sorunları ile etkili bir mücadele, ülkeleri yönetmek için inisiyatif alan yönetici ve hükümetlerin birincil görevi olsa da, halkın ve sivil toplum örgütlerinin de bu mücadelede etkin rol oynamaları hayati derecede önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda halkın ve sivil toplum örgütlerinin çevre yönetim sistemi içerisindeki karar mekanizmalarına katılımı daha da büyük bir önem kazanmıştır.

Çevre sorunları 20. yüzyılın son 25-30 yıllık zaman diliminde küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçten sonra çevrenin önemi kavranmış olmakla birlikte çevre politikalarına ve çevre yönetimine önem verilmeye başlanmış, çevre ve çevre varlıklarını dönüştürerek kullanan insanın çevre yönetimine katılımının kaçınılmaz bir şekilde gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu aşamada çevre yönetimine halkın katılımı çok isabetli bir şekilde devreye girmiştir. Bireyin çevre yönetim süreçlerinde rol oynaması, bu sürece etkiye bulunması ve böylece kendi yaşamını biçimlendirecek bir süreç içinde var olması, katılımlı bir çevre yönetimini açısından önem arz etmektedir (Şengül, 2002: 25-48).

Sosyal bir varlık olan insanlar, içinde yaşadığı dünyada tek başına hayatlarını sürdüremeyeceklerine göre, çevreleriyle yakından iletişime geçmek zorunlulukları vardır. Kişilerin çevrenin yönetim sürecinde doğrudan müdahil olmaları ve katkı sağlamaları, sağlıklı bir çevre yönetim sistemi oluşturmada zorunludur. Bu sebeple çevre yönetiminin etkili olarak hayata geçirilmesi, sadece yetkili ve uzmanların

görevi değildir. Bu görev herkesin ortak çabası, duyarlılığı ve katılımını gerektirmektedir.

Türkiye’de çevre yönetiminden sorumlu kurumlar, merkezi kuruluşlar ve yerel yönetim kuruluşları olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Türkiye’de merkez ve yerel yönetim anlamında bir takım kurum ve kuruluşlar çevreye ilişkin görev ve sorumluluklar üstlenmiştir. Çevre sorunlarıyla ilgili merkezi ve yerel kuruluşlar, kendileri için çizilmiş görev alanları dahilinde çevrenin korunması ve çevrenin geliştirilmesine ilişkin yürütme, planlama, düzenleme ve denetleme gibi işlevleri yerine getirerek çevre yönetimine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de kamu yetkileri merkezi ve taşra teşkilatı olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkez teşkilatı, Cumhurbaşkanlığı ve bakanlıklardan oluşmuştur. Söz konusu teşkilat, üstlendiği hizmetleri, belli ilkelere, milli ve toplum şartlarına, ülkenin coğrafi konum ve koşullarına göre yönetmek için kurulmuştur. Bu hizmetleri halka ulaştırma vazifesi taşra teşkilatına verilmiştir. Türkiye’de çevreden sorumlu merkezi yönetim Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır. Söz konusu bakanlığın taşra uzantısı ise Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleridir. Bakanlık ile taşra birimleri eşgüdüm içerisinde yetki ve sorumluluk alanlarındaki iş ve işlemleri birlikte yürütürler. Yerel yönetimler, o bölgede ikamet edenlerin seçtiği kurullar tarafından yönetilmektedir. Belediyeler, büyükşehir belediyeleri, köyler ve il özel yönetimleri, yerelde çevreden sorumlu yönetim kuruluşlarıdır (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2015: 361- 362).

Bu çalışmada, çevre yönetimine katılım, merkezi düzeyde ve yerel düzeyde çevre yönetimine katılım olanakları bağlamında incelenmiştir. Türkiye’de çevre yönetimine halkın katılımı detaylı bir şekilde yer almasa da kısıtlı ve dolaylı olarak yasalarda ve yönetmeliklerde yer bulabilmiştir. Bununla birlikte çevre yönetimine katılımı bünyesinde barındıran bir mekanizma olarak, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinde halkın katılımı toplantıları merkezi düzeyde çevre yönetimine katılım bağlamında değerlendirilmiştir. Yerel yönetimler bağlamında ise çevre yönetimine katılımı ile ilgili olarak kent konseyleri ve ihtisas komisyonları ve diğer yerel katılım olanakları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırma alanı olarak seçtiğimiz Hatay İli, tarihi geçmişi olan ve çok farklı etnik köken ve din mensubunun barış içinde bir arada yaşadığı ülkemizin örnek

illerinden birisidir. Sınır bölgesinde olması, Hatay'a farklı bir konum ve statüde kazandırmaktadır. Hatay, yıllar içerisinde farklı kültürleri tek potada eritip, ortak miras zenginliğine dönüştürmüş ülkemizin seçkin şehirlerinden biridir. Böylesine önemli bir konumu, kültür zenginliği ve çeşitliliği olan Hatay İl'inin, kirliliği aşan nitelikte çevre sorunları ile yüz yüze olması da üzüntü vericidir.

Bu bağlamda çalışma konumuzun Hatay olarak belirlenmesi, son derece isabetli bir tercih olmuştur. Çünkü nüfusun hızlı artması, düzensiz ve plansız kentleşme, taş ocakları ile birlikte maden ocaklarının yaşam alanlarına yakın olması, İskenderun ve çevresinin sanayi bölgesi olması temel çevre sorunlarına kaynaklık etmektedir. Bununla birlikte gecekondü yerleşimi, endüstri ve ev atıkları, sanayi ve endüstriye bağlı oluşan hava kirliliği, kalitesiz yakıtların oluşturduğu ısınmaya bağlı hava kirliliği, inşaat molozları ve hafriyat sonucu ortaya çıkan atıklar, görüntü kirliliği ile birlikte Asi Nehrinde oluşan kirlilik Hatay ilinin en temel çevre sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevre yönetimine katılım, halkın kendi kentine ve sorunlarına sahip çıkması, etkin bir biçimde yönetime katılması aşamasında önemlidir. Bu sebeple çevre yönetimine katılım sürecinde sağlanan olanaklar bağlamında, Hatay İl'inde çevre yönetimine katılım imkanları bu çalışmada analiz edilmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de çevre yönetimine katılım, Hatay örneği üzerinden, Hatay İl'inde merkezi düzeyde ve yerel düzeyde çevre yönetimi üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmamızda Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün çevre yönetimine sağladığı katılım olanakları, çevre yönetimine katılımı bünyesinde barındıran ÇED süreci ve diğer katılım olanakları çerçevesinde incelenmiştir. Yerel yönetim düzeyinde çevre yönetimine katılım ise, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinin sağladığı çevre yönetimine katılım olanaklarından olan kent konseyleri, ihtisas komisyonları ve diğer katılım olanakları üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmada Hatay İli örnek alan seçildiği için, Hatay İli'nde yurttaşların çevre yönetimine katılım düzeyinin yeterli olup olmadığı ve hangi oranda olduğunun tespiti önemlidir. Bu çalışmada, genel hatlarıyla Hatay İli'nde yurttaşların çevre yönetimine katılım düzeyleri ve yine bu bağlamda idarenin yurttaşlara hangi katılım

olanaklarını sağladığı ve bu katılım olanaklarının yeterliliği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmamızın kuramsal bölümleri yazılı doküman ve belgelerin analizi yöntemi kullanılarak oluşturulurken, alan araştırması bölümünde ise önceden hazırlanmış ve yapılandırılmış “görüşme kağıdı” kullanılarak görüşmeler yapılmış ve yeni veriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Açık uçlu sorular ve esnek bir form örneği eşliğinde, verili kurumlardaki yetkililerle görüşmeler yürütülmüş ve görüşmeler yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda, yapılandırılmış “görüşme kağıdı”ndaki sorular Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü uzmanları ile Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Büyükşehir İlçe Belediyelerinde çevreden sorumlu olan birimlerdeki uzman görevlilere, ayrıca yereldeki çevre örgütleri yetkililerine yöneltilmiştir.

Bu çalışmada, çalışmaya yön verecek olan iki temel denence bulunmaktadır. Bu denencelerin birincisi **“Türkiye’de çevre yönetimine katılım yasal düzenlemelerde önemsenmiş olmasına rağmen, katılımı ilgili bu düzenlemeler hayata geçirilememiştir.”** Çalışmamızın ikinci denencesi ise **“Türkiye’de çevre yönetimine katılımın uygulanması ve hayata geçirilmesi konusunda yerel yönetimler daha etkin bir konuma sahiptirler.”**

Çalışma dört ana bölümden oluşturulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde; çevre politikası, çevre yönetimi ve çevre yönetimine katılımın kavramsal çerçevesi incelenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’de merkezi ve yerel düzeyde çevre yönetimine işlerlik veren kurum ve kuruluşların yasal dayanakları ve çevre yönetimine katılımına ilişkin süreçleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, Hatay İli’nde merkezi ve yerel düzeyde çevre yönetimine katılım konusu değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise, alan araştırması kapsamında, çalışmamıza konu olan Hatay İli’nde çevre yönetimini yürüten kurum ve kuruluşlarla yapılan görüşmeler bağlamında çevre yönetimine katılım olanakları analiz edilmiştir.

Genel olarak çevre ve çevre sorunlarına ilişkin ülkemizde önemli ölçüde geniş bir literatür oluşmuşken, çevre yönetimine katılım bağlamında yapılan akademik çalışmalar değerlendirildiğinde bu alandaki çalışmaların yetersiz olduğu fark edilmektedir. Akademik alandaki bu eksikliğe yönelik bir katkı olur

düşüncesinden hareketle, Hatay ölçeğinde bir çalışma yapılması uygun görülmüş ve araştırma örneklemi bu çerçevede belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılmış olan araştırmamızda özgün çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI

Bu başlık altında çevre ve çevre sorunları başlığı altında, çevre kavramı, çevre ve toplum etkileşimi, çevre sorunsalı ve son olarak da çevre sorunlarının küreselleşmesi konuları genel hatlarıyla kavramsal boyutta incelenmeye çalışılmıştır.

1.1. Çevre Kavramı

Günlük dilde çevre, etraf, taraf, muhit veya arkadaş grubu gibi kavramlar ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımı ile çevre, sınırları kestirilemeyen bir kavram konumundadır. Çevre, canlılar ve canlıların yaşamlarını etkileyen ortam ve bu ortamdaki ilişkiler bütünüdür (Ertan, 1997: 270). Ayrıca çevre insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da sonradan dolaylı ya da dolaysız bir etkiye bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır (Karpuzcu, 1995: 340). Kavram olarak çevre ilk bakışta kolay ve anlaşılabilir görünmekteyse de, incelendiğinde kavramsal olarak karmaşık bir yapıda olduğu görülmektedir.

Çevre geniş anlamda, insan ve diğer tüm canlı varlıklar ile birlikte doğanın ve doğadaki insan yapısı öğelerin tümüdür. Başka bir tanımla çevre, insanın sosyal biyolojik ve kimyasal bütün faaliyetlerini devam ettirdiği bir ortamdır (Ertürk, 2009: 93). Ayrıca, çevre sadece yaşamın sürdürüldüğü geniş bir alan değil, milyonlarca canlının yaşadığı devasa bir sistemi ifade etmektedir.

Oldukça genel bir anlam örgüsüne sahip olan çevre kavramı, farklı bakış açılarına bağlı olarak çok çeşitli tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Çevre kavramı ile “ekoloji” kavramı arasında da anlamsal benzerlikler söz konusudur. Ekoloji, çevre kavramı ile yakın anlamlı bir kavramdır. Canlıların birbiri ve çevresi ile irtibatını konu edinen bilim dalı olan ekoloji, çevre kavramıyla anlam olarak benzeşmektedir. Gizemli bir bilim dalı olmaktan ziyade toplumdaki her kişinin sürekli iç içe olduğu bir bilim dalı olarak ekoloji, toplumda yaşayan insanların çevre ile olan ilişkilerini de incelemektedir. Buna göre çevre, insanı etkisi altına alan iç ve dış faktörler olarak tanımlanmaktadır (Uluğ, 1997: 42).

Bir başka tanımlama ise çevreyi yapay ve doğal çevre olarak ayırmaktır. Bu ayrıma göre ise, çevreyi insan etkisinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Çevre incelenirken doğal ve yapay çevre olarak ele alınmaktadır. Doğal çevre, oluşumunda insanın katkısının olmadığı, yani insan elinden çıkmayan ve henüz insanın müdahale edemediği veya değiştiremediği tüm doğal varlıklar olarak tanımlanabilir. Canlı ve cansız varlıklar bu doğal unsurlardır. Yapay çevre ise, insanlığın başlangıcından itibaren günümüze kadar doğal çevreden yararlanılarak insan tarafından oluşturulan tüm varlıklardır (Uşak, 2006: 2).

Uluğ ise, çevreyi tanımlarken içsel ve dışsal etken ayrımı yapmakta ve çevreyi “insanları ve diğer canlıları etkileyen içsel ve dışsal etmenlerin karışımı olarak görmektedir. İçsel etmenler canlıların doğuştan sahip oldukları etmenler, dışsal etmenler ise sonradan maruz kaldıkları etmenler” olarak görmektedir (Uluğ, 1997: 41-49).

Çevrenin en genel tanımında ise, insanın etkinliklerinin canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzun dönemde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek, fiziksel, kimyasal ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı olduğu ifade edilmektedir (Keleş, Hamamcı, Çoban: 2009, 51). Bu çevre tanımlamasında çevrenin kapsamadığı hiçbir alan ve süreç olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca çevre ve insanın birbirleriyle ilişki içerisinde olduğu ve farklı dengeler üzerine kurulmuş bir sistem olduğuna vurgu yapılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Keleş, Hamamcı ve Çoban (2015: 51) çevreyi, insan etkinlikleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen veya uzunca bir zaman dilimi içinde, dolaylı ya da dolaysız biçimde etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi çevre tanımının üç temel ögesi bulunmaktadır bunlara kısaca bakacak olursak eğer:

“1. İnsanın diğer insanlarla olan karşılıklı ilişkileri ve insanların bu ilişki sürecinde birbirlerini etkilemesi, insanın kendisi dışında kalan tüm canlı varlıklarla, diğer bir deyişle bitki ve hayvan türleri ile olan karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri”,

“2. İnsanın canlılar dünyası dışında kalan hava, su, toprak, iklim, yeraltı zenginlikleri gibi cansız varlıklarla ilişkileri ve karşılıklı etkileşimleridir.”

“3. Genel olarak bakıldığında çevre, canlıların içinde yaşadığı ortamdır. Doğal çevre birbirleriyle ilişki içerisinde olan farklı dengeler üzerine kurulmuştur. Doğal çevreye çoğunlukla insan tarafından dışardan yapılan bir müdahale dengenin bozulmasına sebep olmakta ve buda çevre sorunlarını ortaya çıkarmaktadır” (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2009: 51).

1.2. Çevre ve Toplum Etkileşimi

Geçmişte insanoğlu çevreyi pek çok değer üzerinde görüyordu. Ancak belirli dönemler ve süreçler insanoğlunun çevreye karşı tutum ve davranışlarını etkilemiş ve bu durum doğal çevrenin önemli ölçüde bozulmasına ve değişmesine neden olmuştur. Çevresel bozulmaya sebep olan sorunlar ise insan faaliyetlerinden kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunlar insan - çevre ilişkilerinin tarihi kadar eskidir. Özellikle coğrafi keşifler ve icatlar, rönesans, reform hareketleri, sanayi devrimi gibi önemli gelişmeler toplumlarda büyük dönüşümlere neden olmuştur. Ancak bunların hiçbiri günümüzdeki gelişmeler kadar hızlı olmamıştır (Özer, 2007: 170). Aslına bakıldığında insanın kendisi bu sorunların hem nedeni hem de sorunlardan etkilenen tarafı olmaktadır. Ülkelerin sanayileşme istekleri ve daha yüksek gelir düzeyine ulaşma çabaları çevre sorunlarında yaşanan olumsuz dönüşümde başrolde yer almaktadır.

Çevre sorunlarının temelinde sanayileşmenin ortaya çıkardığı üretim unsuru yer almaktadır. Özellikle Sanayi Devriminin sanayi toplumunu ortaya çıkarması, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte üretim unsuru olarak algılanmaya başlayan çevre, sanayileşme sürecinde çok yoğun biçimde üretime katılmıştır. Çevrenin bir üretim unsuru olarak görülüp bu şekilde kullanılması, başta kirlilik olmak üzere çeşitli çevre sorunlarına yol açmıştır (Görmez, 2003: 12). Çevresel bozulmaya sebep olan sorunlar insan faaliyetlerinden kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunlar insan - çevre ilişkilerinin tarihi kadar eskidir. Coğrafi keşifler ve icatlar, rönesans, reform hareketleri, sanayi devrimi gibi önemli gelişmeler toplumlarda ve çevre üzerinde büyük dönüşümlere ve çevre sorunlarına neden olmuştur. Ancak hiçbiri sanayi devrimi kadar çevreyi etkilememiştir.

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasının en önemli aktörü olarak insanları gören Görmez, yaşadığımız dünyada ortaya çıkan çevresel sorunların belki de en önemli sorumlusu insan olduğunu düşünmektedir. İnsanın doğa üzerindeki baskısının her geçen gün daha da artması ve bunun sonucunda var olan ekolojik dengenin bozulmaya başlaması, küresel anlamda kendisini hissettirmeye başlamış ve önemli bir sorun haline gelmiştir. 16. yüzyıldan itibaren bilimsel alanda yaşanan hızlı değişimler hayatın her alanına nüfuz etmeye başladıktan sonra organik dünya anlayışı ile mekanik dünya anlayışı yer değiştirmiş ve mekanik sistem tarzındaki bu

kartezyen evren anlayışı tabiatın işletilmesi ve sömürülmesi için bir dayanak teşkil etmiştir (Görmez, 2003: 30).

Çevresel sorunların ortaya çıkış sürecini, insanın kendisini doğanın efendisi olarak görmesi temeline dayandığı görüşünü vurgulayan Keleş vd., ise, günümüz endüstri toplumunun, çevresel sonuçlarını dikkate almaksızın sürekli ekonomik büyümeye dayalı yapısının çevresel sınırları zorladığını ayrıca, Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar geçen süre içerisinde iklimlere bağlı çevre sorunlarının insan faaliyetlerinden dolayı değişime uğradığını vurgulamaktadır. Sanayileşmenin yoğunlaştığı bölgelerde doğal kaynakların aşırı kullanılması bugün karşılaşılan çevre sorunlarının temeli olarak gösterilmiştir (Keleş vd., 2015: 62- 64). Sanayileşmenin yoğunlaştığı bölgelerde doğal kaynakların aşırı ve yoğun kullanılması bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Bugün karşılaşılan çevre sorunları, sanayi toplumu olmanın yeni bir maliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, insanoğlu doğa ile uyum içinde yaşamak ve doğadan ihtiyaçları oranında yararlanmak zorundadır. Sanayi toplumu olma adına çevreyi tahrip etmenin ve çevreyi yaşanmaz hale getirmenin insanoğluna bir faydası bulunmamaktadır.

1.3. Çevre Sorunsalı

20. yüzyılın ikinci yarısında, hızla gelişen sanayileşme süreci ve nüfus artışı, insanları doğal kaynakları aşırı bir şekilde tüketmeye yöneltmiştir. Alelade bir şey olarak algılanan hava, su ve toprak gibi doğal kaynakların tükeneceği zamanla anlaşılmaya başlanmıştır. Oluşturulan çevre kirliliğinin, doğanın taşıma kapasitesini zorlamaya başladığı görülmüştür. Bununla birlikte çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara temiz bir dünya bırakma düşüncesiyle yeni çevre politikaları oluşturma sürecinin gerekliliğine inanılmaya başlanmıştır. Çevre ile kalkınma ve büyüme hızı bir araya getirilmiş ve 1970'li yıllarından sonra etkili çözüm arayışına başlanmıştır (Keleş vd., 2015: 17).

Bilindiği gibi çevre sorunlarının olumsuz etkileri, 1950'li yıllardan sonra hissedilmeye başlanmıştır. Çevre kirliliği ilk önceleri belirli bölgelerle sınırlı olmuştur. Ancak özellikle kentlerde, ciddi anlamda kendini göstermeye başlamıştır. 20. yüzyılın sonlarında kirlilik, daha önceki kirliliklerle kıyaslanamayacak ölçüye ulaşmıştır. Bununla birlikte sanayi bölgelerini, okyanusları, kıtaların tamamını ve

küresel çevre düzenini etkileyebilecek duruma gelmiştir. Bilinçsiz ve düşüncesizce tüketilen doğal kaynakların sonucunda, kirletilmemiş çevre kirletilme potansiyeli yüksek büyük bir sorunla yüzleşmiştir. 1972 Stockholm Konferansıyla çevre koruma ve çevre politikaları oluşturmaya başlanmış, böylece tüm ülkeler nezdinde çevrenin değerinin anlaşılmasına dikkat çekilmiştir (Karakuzu, 2010: 21).

Çevrenin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin belirgin bir şekilde görülmeye başladığı 1970'li yıllardan sonra, özellikle sanayileşmiş ülkelerde çevre sorunlarının varlığı dikkate alınarak var olan çevresel sorunların giderilebilmesi için çözüm yolları giderek artan bir önem kazanmaya başlamıştır (Karakuzu, 2010: 21).

Klasik anlamda çevre sorunları, hava, su ve toprak kirliliği şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu bölüm başlığı altında kısaca hava, su, toprak, atık, gürültü ve görüntü kirliliğine değinilecektir.

1.3.1. Hava Kirliliği

Belli bir kaynaktan atmosfere salınan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara ve eşyaya zarar veren bir yapıya dönüştürmesi durumuna hava kirlenmesi denmektedir. Hava kirliliğine yol açan kirleticiler birincil ve ikincil olmak üzere iki grupta toplanır. Birincil kirleticiler herhangi bir yerden atmosfere bırakıldığı andan başlayarak havayı bozan kirleticilerdir, ikincil kirleticiler ile atmosferdeki kimyasal reaksiyonlar sonucu oluşan kirleticilerdir (Keleş vd., 2015: 113-114). Hava kirliliğine neden olan gazlar, yağışlar doğal çevreyi kirletmektedir ve sonuç itibariyle bu durum ekolojik dengeyi de olumsuz etkilemektedir.

Hava kirliliği, “kirleticilerin havada bulunması ile değil çevrede arzu edilmeyen bir etki yapacak konsantrasyonda bulunması ile oluşur”. Bu kirleticiler orman yangınları dumanları, volkandan çıkan çok ince zerrecikler gibi tabii olarak veya otomobil egzoz gazları gibi insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkabilir. Ayrıca gaz halinde, katı halde veya sıvı madde zerrecikleri halinde olabilir (Karpuzcu, 1995: 340).

“Hava kirliliği, doğal ya da insan faaliyetleri sonucu atmosfere karışan her türlü kirleticilerin etkisiyle havanın doğal bileşimlerinin değişmesiyle ekosistemi olumsuz yönde etkilemesi olarak tarif edilebilir”. Bir başka ifadeyle hava kirliliği, bir veya birden fazla maddenin, canlı sağlığını, doğal veya insan eliyle yapılmış cansız

varlıkların yapısını etkileyecek düzeyde atmosferde doğal olarak var olan konsantrasyonundan daha fazla miktarda bulunması sonucu oluşan bir hava koşulu olarak tanımlanabilir (Sarıçoban, 2011: 22).

Hava kirliliği genel olarak kentlerdeki ısıtma sistemleri ve taşıtların egzoz gazlarından kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak da sanayi bölgelerindeki emisyonlar sonucu oluşan kirlilikte eklenebilir. Genel hava kirliliğine yol açan nedenlere bakacak olursak eğer, ısınma ve sanayide kalitesiz yakıt kullanılması, eski yakma teknolojilerinin kullanılması, yakma kazanlarının düzenli bakımının yapılmaması ve yanlış yakma yöntemlerinin kullanılması gibi nedenler hava kirliliği sorununu arttırmaktadır (Akdur, 2005: 170).

1.3.2. Su Kirliliği

Su kirliliği, su kaynaklarının kimyasal, fiziksel, bakteriyolojik, radyoaktif ve ekolojik özelliklerinin olumsuz yönde değişmesidir. Su kirliliği, doğrudan veya dolaylı yoldan biyolojik kaynaklarda, insan sağlığında, su ürünlerinde, su kalitesinde ve suyun diğer amaçlarla kullanılmasında engelleyici bozulmalar yaratacak madde ve enerji atıklarının boşaltılması demektir. Dünyanın 3/4' ünün su olduğu düşünülürse su kaynakların kirliliği ekolojik yapıda ciddi problemler oluşturur (Sarıçoban, 2011: 24).

“Su canlıların yaşamı için hayati öneme sahiptir. Birçok canlının habitatıdır, birçoğunun ise hayatını devam ettirebilmesi için gereken en temel maddedir. Bu nedenle, su kirliliği tüm canlıların yaşamını olumsuz etkiler. Kirlilik belirli değerlerin altında ise ekosistem tarafından tolere edilebilir. Fakat belirli değerlerin üzerine çıktığında canlıların sağlığını ve yaşamını tehdit edecek boyutlara ulaşmaktadır. Su kaynaklarının kirlenmesi, bitki topluluğu, hayvan topluluğu ve mikroorganizmalardan oluşan biyolojik çeşitliliği doğrudan etkilemektedir” (Keleş vd., 2015: 126).

Yüksek düzeyde su kirliliğinden etkilenen canlı türleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Türlerin yok olması veya azalması besin zincirinde kopmalara neden olmakta ve diğer türler için de tehditler oluşturmaktadır. Kullanılmış suların herhangi bir işleme tabii tutulmadan tekrar yüzeysel su kaynaklarına bırakılması ve yeraltı su kaynaklarına sızması insan sağlığına zararlı mikroorganizmaların artmasına neden olmaktadır. Ayrıca su kirlenmesi sonucu su ürünlerinin de kirlenmesi hastalık mikroplarının insana geçmesi konusunda taşıyıcı rol oynamaktadır, sulama suyundaki mikroplar besin maddesi olarak kullandığımız bitkilere geçmektedir (Keleş vd., 2015: 130).

Yakın zamanlara kadar su kirlenmesinin incelenmesi sağlık açısından ele alınmıştır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için bu fikir tazeliğini korumaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan hastalıkların % 80'i hala yeterli içme ve kullanma suyunun mevcut olmayışından kaynaklanmaktadır. Günümüzde, su kirliliği sadece sağlık tesiri yönünden değil, kaynakların korunması ve en uygun bir şekilde kullanılmasının temini yollarının araştırılması yönüyle de ele alınmaktadır (Karpuzcu, 1995: 67). Su kirliliği kirlenici kaynaklar açısından incelendiğinde üç kaynaktan bahsedilebilir. Bunlar, evsel atıklar, endüstriyel atıklar ve tarımsal atıklardır.

1.3.3. Toprak Kirliliği

İnsan açısından toprağın önemi, toprağın ekonomik ve toplumsal işlevindedir. Toprak, bir üretim faktörü olarak tarım ve sanayi için oldukça önemli bir değerdir. Bununla birlikte toprağın mekânsal yerleşime imkan vermesi, toprağı yerleşim sorunlarının temel nesnesi haline getirmiştir. Toprak insanın tarım, sanayi ve yerleşme amaçlarına uygun olarak fonksiyonlar üstlenmektedir. Hızlı nüfus artışı, artan nüfusun ihtiyaçlarını temin etme, toprağı yüklenen değeri nicel ve nitel olarak arttırmıştır (Taşkan, 2016: 3-8).

Toprak, yerküremizi kaplayan çeşitli mineral ve organik maddelerin çeşitli oranlarda karışımından oluşan, bitkiler için bir mekân ve besin kaynağı olan, bünyesindeki mikroorganizmalarla birlikte canlı bir ortam olarak ele alınan bir varlıktır. Toprak, su kaynaklarının gizil gücünü koruma, flora ve faunayı barındırma, çevresel dengenin sağlanması açısından temel çevre ögesidir. Toprak, doğal çevre değerlerinin yanında yapay çevreyi, insan uygarlıklarını da barındırmaktadır (Keleş vd., 2015: 134).

Toprak kirliliği genel bir tanımla, insan etkinlikleri sonucunda, toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasıdır. Toprak kirliliği, toprakta yanlış tarım teknikleri, yanlış ve fazla gübre ile tarımsal mücadele ilaçları kullanma, atık ve artıkları, zehirli ve tehlikeli maddeleri toprağı bırakma sonucunda ortaya çıkmaktadır (Taşkan, 2016: 3-8).

Toprak kirlenmesini, insan faaliyetleri sonucu toprağın tabii yapısının bozulması olarak tanımlarsak toprağın çeşitli özelliklerini menfi yönde etkileyen her müdahale toprak için kirlenme olarak değerlendirilmelidir.

Toprağı kirleten faaliyetlere bakacak olursak eğer; belediyelerin çöp döküm yerleri, çeşitli sanayi kuruluşlarının katı atıklarının toprağa atılması, Arıtma tesislerinde oluşan çamurların dökülmesi, Fosseptik muhtevalarının boşaltılması, sıvı atıkların toprağa verilerek uzaklaştırılması, Tarım koruma ilaçlarının toprakta birikmesi (pestisitler), Gübreli ziraat yapılması (özellikle suni gübreler), Partikül ve aerosol halindeki hava kirleticilerinin toprakta birikerek toprağı kirletmesi, Sulama sonunda topraktaki tuz miktarının artması şeklinde sıralanabilir (Karpuzcu, 1995: 45).

1.3.4. Atık Kirliliği

Dünyadaki doğal kaynaklar sınırlıdır. Hızlı nüfus artışı ve ekonomik gelişme doğal kaynaklar üzerinde olumsuz etkilerin ve sorunların oluşmasına neden olmuştur. Sanayileşme, kırsal kesimlerden kentlere göçlerin artışı, yeni ambalaj malzemelerin geliştirilmesi, katı atık miktarını ve çeşitliliğini arttırmıştır. Bu durum, doğal kaynakların kullanımının artmasının yanı sıra, doğaya bırakılan katı atık miktarının da artmasına neden olarak ekolojik dengeyi olumsuz etkilemektedir. Katı atık, en genel tanımıyla: evlerden çıkan çöpler, ticari faaliyetler sonunda ortaya çıkan atıklar, madencilikle, tarımla ilgili çalışmalarda, su tasfiye tesislerinde ortaya çıkan atık maddelerdir (Görmez, 2003: 190). Toplumun sağlığı ve çevrenin korunması bakımından düzenli şekilde yok edilmesi gereken maddelerin tümü atık olarak değerlendirildiği için bu atıkların bertaraf edilmesi noktası çevre açısından önemlidir.

Katı atıkların içerdikleri hastalık yapıcı ya da bulaştırıcı maddeler ile doğrudan veya fare, sinek gibi diğer canlılar tarafından dolaylı olarak çevre ve insan sağlığına olumsuz etkiler oluşturabilir (Doruk, 2012: 50). Bu sebeple katı atıklar, üretildikleri andan son uzaklaştırma aşamasına kadar çevre ve insanla doğrudan veya dolaylı etkileşim içinde olmasından dolayı, çevreye biyolojik, kimyasal ve fiziksel zararları olabilir. Bunun için her ülkenin bir katı atıkların düzenli bir bertaraf sistemi oluşturması önemlidir.

“Katı atık yönetimi; kıt olan enerji, hammadde gibi tabii kaynakların maksimum verimi sağlayacak şekilde kullanılmasını, az atıklı üretimin desteklenmesini, atıkların geri kazanımını ve yeniden kullanımını, hava, su, toprak ve canlılara zarar vermeden bertarafının gerçekleştirilmesini amaçlayan toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf işlemlerinin tümüdür. Bu; teknik, ekonomik ve sosyal disiplinler ile çok yönlü ilişkiler içerisinde olan önemli bir faaliyet daldır” (Apaydın, 1998: 2).

Sonuç olarak çevre ve insan sağlığına olumsuz etkileri olabilecek atıkların bir entegre atık yönetimine göre yerleşim yerinden uzaklaştırılması çevre ve sağlık açısından önemlidir.

1.3.5. Gürültü Kirliliği

İnsanların işitme sağlığı ve algılamasını olumsuz yönde etkileyen, fizyolojik ve psikolojik dengeleri bozarak iş performansını düşüren ve çevrenin doğal sessizliğini yok ederek niteliğini değiştiren gürültü, önemli bir çevre kirliliği türüdür.

“Nüfus artışı ve refah yaşam arzusu ile birlikte artan kentleşme, teknolojik gelişmeler ve endüstrileşme sonucu daha gürültülü yaşam alanları oluşmaktadır. Kentleşme, endüstriyelleşme, teknolojik gelişmeler gelişmişliğin göstergesi olsalar da içinde bulunduğu insanları gürültülü bir yaşam sürmeye zorunlu hale getirmektedirler. Gürültü, içinde bulunulan ortam ve yaşayan canlılar için bir takım sağlık ve çevresel sorunlar oluşturmaktadır. Bu nedenle yaşam standartlarını etkileyen gürültünün yasal düzenlemeler ve takibiyle kontrolü sağlanmalıdır. Gürültünün kaynağı sestir. Ses kaynağı titreşime başlayınca havayı geri iter ve tekrar eski haline getirir. Bu olay sonucunda ses oluşur. İstenmeyen ve rahatsız edici boyuttaki sesler gürültü olarak tanımlanır” (Doruk, 2012: 44).

Çevresel gürültünün değerlendirilmesi ve yönetimi yönetmeliğinde çevresel gürültü; ulaşım araçları, kara yolu trafiği, demir yolu trafiği, hava yolu trafiği, deniz yolu trafiği, açık alanda kullanılan teçhizat, şantiye alanları, sanayi tesisleri, atölye, imalathane, işyerleri ve benzeri ile rekreasyon ve eğlence yerlerinden çevreye yayılan gürültü dahil olmak üzere, insan faaliyetleri neticesinde oluşan zararlı veya istenmeyen açık hava sesleri olarak tanımlanmıştır.

Ses basınç düzeyi, tizlik gibi değişik özellikleri kişiden kişiye farklı olarak algılanabilir. Ancak, sesin insan kulağına göre şiddetini belirten bazı ölçütler vardır. Sesin insan kulağına göre şiddetini belirten gürültü ölçmede kullanılan ölçü desibel birimidir.

1.3.6. Görüntü Kirliliği

İnsanın görme alanına girdiğinde insan tabiatına hoş gelen, onu rahatsız etmeyen görüntülere güzel; insanı rahatsız eden, bir şekilde olumsuz etkileyen görüntülere de çirkin denilebilir. Bu tanıma uygun olarak insanların doğal çevrede

yapmış olduğu olumsuz değişikliklerle sağlıklı insanların görüntü alanlarının kişileri rahatsız edici hale getirilmesine “görüntü kirliliği” denilmektedir.

“İnsanların doğal çevrede yaptığı olumsuz değişikliklerle sağlıklı insanların görüntü alanlarının kişileri rahatsız edecek duruma getirilmesi “görüntü kirliliği”dir. Sanayileşme, aşırı nüfus artışı ve çarpık kentleşme, görüntü kirliliklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Görüntü kirliliği, tek başına ortaya çıkan ortam bozulması değildir. Şehirleşmenin hız kazanması, endüstrileşme ve merkezlerde yoğunlaşan kalabalık insan grupları, düzensiz konutlar ve gecekondu, başlıca görünüm kirliliğidir” (Güney, 1992: 115-116).

Günümüzde sanayileşmenin, nüfusun ve çarpık kentleşmenin hızla artması insanları etkileyen görüntü kirliliklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sanayileşme beraberinde görüntü kirliliği ve çevre kirliliğini getirmektedir. Gelişi güzel kurulmuş ve çevresel olarak hiç bir önlem almamış sanayiler aynı zamanda çevrede yaşayan ve o çevrede zorunlu olarak bulunmak zorunda kalan insanların yaşamlarında kötü görüntülerin oluşmasına neden olmaktadır. Nüfusun hızla artması ile birlikte plansız kentleşme sıklığı da artmaktadır (“Çevre Kirliliği Nedir ...”, 2018).

1.4. Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi

Çevre sorunları, yerel ölçekte başlamakta, yerelden ulusal ölçüğe doğru ilerlemektedir. Çevresel sorunlar 20. asrın sonlarına doğru küresel boyut kazanmıştır. Çevre sorunlarının küreselleşmesinin en önemli göstergesi, ozon tabakasındaki incelme ve sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınmadır. Küresel ısınma, dünyayı dolayısıyla insanlığın geleceğini tehdit eden en önemli sorunlardandır.

“Günümüzde çevre sorunları son yıllarda giderek artış göstermiş ve ulusal ülkeler bu konunun ciddiyetini giderek daha fazla anlamıştır. Bunun nedeni, çevre sorunlarının sınır tanımsızın insan hayatını, her yerde tehdit eder olmasıdır. Son yıllarda dünyada olan iklim değişiklikleri, sıcaklıkların artması, buzulların erimesi, fırtınalar ve doğal bitki örtüsünün değişim göstermesi uluslararası alanda birçok ülkenin beraber hareket etmesini sağlamış, çevreyi tehdit eden bu tarz durumlar uluslararası sorun olarak sayılmaktan çok, küresel sorunlar olarak kabul edilmiştir” (Baykal, 2008: 2).

Küreselleşmenin de etkisiyle çevre sorunları 70 ve 80’li yıllarda uluslararası boyutta konuşulmaya başlanmış ve Birleşmiş Milletler çevre ve insan konferansı Stockholm’de toplanarak ilk defa çevre sorunları küresel boyutta tartışılmıştır. Küresel çevre sorunlarının en belirgin olanları ise, ozon tabakasının incelmeye, buzulların erimesi, mevsimlerin değişmesi, ormanların azalması gibi çevreyi tehdit eden tehlikelerdir. Küresel çevre sorunlarının farkına varılmasıyla çevre konusunda ülkeler sorumluluklar üstlenmiş, bunun sonucunda küresel boyutta önlemler

alınmaya başlanmış ve dünyamızı tehdit eden bu çevre sorunlarının çözülmesi için uluslararası işbirliği sağlanması bir gereklilik olmuştur (Sarıçoban, 2011: 14). Küresel düzeyde çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak her ülkenin sorumluluğu paylaşması ve küresel işbirliğine açık olması gerekir. Çevre sorunları küresel boyutta insanlığın en önemli sorunu haline gelmiştir. Küresel boyuttaki bir sorunun çözümü, yine küresel düzlemde bir işbirliğine bağlıdır.

“Çevre politikalarının küresel düzeyde ele alınması, 1972 tarihli Stockholm Konferansı ile başlamıştır. Söz konusu konferans, çevre sorunlarının dünya kamuoyunda bilincin gelişmesinde ve uluslararası düzeyde çevreye ilişkin müzakerelerin yaygınlık kazanmasında önemli rol oynamıştır. İnsan yerleşimlerinin planlanması, yönetimi, çevre kirliliğinin belirlenmesi ve kontrolü, devletlerin küresel kirlilikle mücadeledeki yetersizlikleri, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme ilişkileri gibi konular, bu konferansın ana konularını teşkil etmiştir” (Yıldırım, 1993: 44).

Farklı siyasal sistemlere ve gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin, çevre konusundaki ortak sorumluluklarını kabul eden bir yaklaşımı benimsemeleri ve insanoğlunun varlığının devamı için, ön koşul olarak kabul etmeleri, Stockholm Konferansı'nın en önemli sonuçlarından. Yine bu konferansta çevre ve kalkınma arasındaki dengeyi belirleyen “eko-kalkınma” anlayışı çerçevesinde, “insan merkezilik”, “gelecek nesillerin kaynaklarının korunması” gibi temel konular belirginlik kazanmıştır (Yıldırım, 1993: 45). Stockholm Konferansı sonrasında, küresel düzeyde çevre politikalarının gelişimiyle ilgili önemli gelişmeler olmuştur. Bununla birlikte asıl önemli gelişme, 1992 yılında toplanan Rio Konferansında gerçekleşmiştir. Rio Konferansı, küresel çevre politikalarının şekillendirilmesi ve işbirliği açısından oldukça önemlidir.

2. ÇEVRE POLİTİKASI

Çevre politikası, çevre sorunlarının çözümü için geleceğe dönük olarak alınması gereken tedbirlerin ve hedefleri belirlenmesidir. Bu bölümde çevre politikası kavramı, çevre politikası yaklaşımları, çevre politikasının ilkeleri ve son olarak da çevre politikası araçlarının kavramsal içeriği açıklanmıştır.

2.1. Çevre Politikası Kavramı

Politika, belli bir sorunun çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken önlemlerin ve benimsenen ilkelerin bütünüdür. Çevre politikası, ulusal veya uluslararası düzeyde çevre konusundaki tercihlerin ve hedeflerin belirlenmesidir. Ulusal çevre politikası ise, bir ülkenin çevre ile ilgili amaçlarının ve tercihlerinin

belirlenmesidir (Keleş, Hamamcı, 2005: 243). Bu sebeple ülkelerin çevre politikasını oluşturulurken dikkat etmesi gereken birçok unsur vardır ve ülkeler kendilerine özgü çevre politikalarını oluştururken bunlara dikkat etmek zorundadırlar.

En geniş anlamıyla politika, belli bir sorunun çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken önlemlerin ve benimsenen ilkelerin bütünü olarak ifade edilir. Çevre Politikası ise en genel tanımla, ulusal veya uluslararası düzeyde çevre konusundaki tercihlerin ve hedeflerin belirlenmesi olarak tanımlanabilir (Keleş, Hamamcı, 2005: 243).

“İyi bir çevre politikası oluşturulması ve yürütülmesi için çevre planlamasına gereken önem verilmesi gerekmektedir. Çevre politikalarının hayata geçirilmesinde en önemli araçlardan birisi olan çevre planları; ekonomik ve sosyal hedeflerle çevre üzerinde yapılacak iyi bir planlama ve iyi bir çevre yönetim sistemiyle mümkündür. Çevre politikalarının belirlenmesinin ve uygulanmasının temel koşulu ise tanılamadır” (Keleş, Hamamcı, 2005: 328).

Tüm dünyada genel geçerli bir çevre politikasının var olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak genel olarak çevre politikaları; İçerik (Öz) Yönünden Çevre Politikaları ve Yöntem Açısından Çevre Politikaları olarak iki ana gruba ayrılarak incelenmiştir (Keleş, Hamamcı, 2005: 327-336).

İçerik (Öz) Yönünden Çevre Politikalarını Keleş ve Hamamcı, içerik açısından düzeltim (reform) yanlısı olanlar ve düzeltim (reforma) karşı olanlar olarak iki gruba ayırmaktadırlar. Düzeltim Yanlısı Politikaları savunanlar, çevre sorunlarına aktif bir politikayla çözüm aranması gerekliliğine inanırlar. Bu politikaları savunanların bir bölümü liberal felsefeyi benimsemişlerdir. Çevre sorunlarının ayırım yapmaksızın tüm insanlığın ortak sorunu olduğunu, insanların çözüm arayışları için bir araya getireceklerini ve bu şekilde de çözüme ulaşılacağını savunurlar. Topluma eğitim ile çevre bilincinin kazandırılarak düzeltimci politikaların hayata geçirilebileceğini savunurlar. İkinci grup düzeltim yanlıları ise, sol eğilimli olanlardır. Bu gruptaki köktenci eylemciler, çevre politikalarına toplumsal ve siyasal eylemlerle tabandan yön verilmesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre yerel yönetimlerin, merkezi yönetimlerin ve siyasi partilerin, yerel halkı örgütlenmesi gerekmektedir. Ancak bazı sol eğilimli düzeltim yanlıları tabandan gelecek düzeltimin gecikebileceğini düşünmektedirler. Onlara göre düzeltim önce siyaset ve kültür alanındaki seçkin kişilerce kavranacak, daha sonra da onlar tarafından halka benimsetilip mal edilecektir (Keleş, Hamamcı, 2005: 331-332).

Düzeltilmiş Karşı Çevre Politikalarını benimseyenler ise, çevre konusuna özel ilgi gösterilmesinin gereksiz olduğunu ve hükümetlerin, yalnızca geçici dengesizlikleri gidermek için önlemler almak haricinde devletin çevre sorunlarına karışmaması gerektiğini savunan azınlık bir gruptur. Bu grup, toplum yaşamına ve ekonomiye karışılmaması gerekliliğini inanan, özel sektör ve sağlıklı bir rekabet ile çevrenin güvence altına alınacağını savunan ve liberal kapitalizmi benimseyenlerden oluşur. Onlara göre sanayileşme, teknolojik ilerleme, maddi büyüme ve piyasa ekonomisi sayesinde her türlü kaynak sorununu çözebilir ve kirlenme toplumsal açıdan kabul edilebilir boyutlara çekilebilir. Düzeltilmiş Karşı Çevre Politikaları benimseyenler içerisinde yer almakta olan Ortodoks Marksistlerin oluşturduğu bir grup ise üretim ilişkilerinin değiştirilmesiyle çevre sorunlarının çözüleceğini savunmaktadır (Keleş, Hamamcı, 2005: 330-331).

Yöntem Açısından Çevre Politikaları sınıflandırılırken ekonomik ve teknolojik etmenler göz önüne alınmıştır. Yöntem Açısından Çevre Politikalarını Onarımcı Politikalar ve Önleyici Politikalar olmak üzere iki gruba ayırmıştır.

Onarımcı Politikalar; çevre üzerindeki zararlar oluştuğundan sonra, bu zararları tedavi etmeyi ve/veya ortadan kaldırmayı amaçlayan geçmişe dönük politikalarlardır. Bu politikalarda; çevresel zararın giderilmesi için iki ayrı yöntem uygulanabilmektedir. Birinci yöntem, maliyetlerin “kirlenen öder” prensibine uygun olarak kirlenene ödettirilmesidir. Bazı koşullarda tazminat yerine, faaliyeti durdurma v.b. cezai yaptırımlarında uygulandığı görülmektedir. Bu politikaların uygulanmasında yararlanılan başlıca araçlar, ödence (tazminat) alınması, ceza yaptırımları uygulanması ve kirlenmenin yürütme örgütlerince doğrudan doğruya denetlenmesidir (Ertürk, 2009: 278).

Kısacası onarımcı politikalarda, teknolojiye faydalanarak, faaliyetlerin çevrede meydana gelmiş bozulmanın giderilmesi için çalışılmaktadır. Çevre sorunlarının ulusal ve uluslararası düzeyde bütüncül bir biçimde ele alınmasıyla birlikte onarımcı politikaların yanında önleyici politikalar da uygulanmaya başlamıştır. Önleyici politikalar ile onarımcı politikalardaki kısa dönemli ekonomik yararların yerini, daha uzun dönemli toplumsal ve ekonomik yararlar almaktadır (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 254).

Önleyici Politikalar, çevre kirlenmesi henüz ortaya çıkmadan, gelecekteki olası kirlenmeler göz önüne alınarak, çevrenin zarar görmesini engellemek amacıyla sahip politikalarlardır. Onarımcı politikalara oranla daha az bir maliyete sahip olan önleyici politikalara göre, yatırım kararları verilirken çevrenin korunması ve geliştirilmesi için yararlı yöntem ve teknolojilerin seçilmesi, çevreye zarar verebilecek yöntemlerin değiştirilmesi gereklidir (Keleş vd., 2015: 253).

Kentleşmenin sağlıklı ve dengeli bir biçime sokulması, enerji tasarrufu sağlayan yöntemlerin geliştirilmesi, sanayi atıklarının yeniden değerlendirilmesi, trafik ve ulaşım sistemlerinin değiştirilmesi ve ulaşımında kitle ulaşımını yaygınlaştıran yöntemlere ağırlık verilmesi önleyici politikalara örnek olarak gösterilebilir. Çevre sorunlarının sadece kirlenmeden doğan sorunlar olmadığı, bunun yanında çevre ile kalkınma arasındaki etkileşimden kaynaklanan kullanma-koruma ve yönetme sorunları olduğunun kabul edilmesiyle beraber çevre-kalkınma etkileşiminin belirleyiciliği esasına dayanan anlayış daha da gelişerek sürekli ve dengeli kalkınma politikalarının temelini oluşturmuştur (Yıldız vd., 2005: 254).

2.2. Çevre Politikası Yaklaşımları

Çevre politikası yaklaşımı, uzun zamandır toplumların gündeminde yer tutan çevre sorunlarını çözüme kavuşturmak için geliştirilmiş düşünceler, stratejiler, yöntemler ve araçlar bütünüdür. Çevre politikası yaklaşımları her şeyden önce, sorunların kaynağını gösteren bir hareket noktası saptar.

Çevre politikası konusunda, ülkelerin farklı yaklaşımları olduğu gibi çevre uzmanları, bilim insanları, yazarlar, düşünürler ve çevreyi koruma amacındaki siyasi örgütler arasında da farklar vardır. Ülkelerin siyasal rejimleri ve ekonomik sistemleri diğer politikalarında olduğu gibi çevre politikalarını da önemli ölçüde etkiler. Ülkeler çevresel politikalarda reform yanlısı olabilecekleri gibi reform karşıtı da olabilirler. Her ülkenin çevre politikası konusunda farklı hedefleri olmakla birlikte, tüm ülkeler için ortak olan üç grup hedefin olduğu söylenebilir. Birincisi insanların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının sağlanmasıdır. İkincisi, toplumun sahip olduğu çevresel değerlerin korunması ve geliştirilmesidir. Üçüncüsü ise, uygulanan politikanın adalet ilkelerine uygun olmasıdır (Sarıçoban, 2011: 40).

Bugün dünyada ve Türkiye’de uygulanan çevre politikalarını anlayabilmek için düzenleme yaklaşımı, piyasa yaklaşımı ve katılımcı yaklaşıma kısaca değinmekte fayda vardır.

Düzenleme yaklaşımı, çevre değerlerinin bozulmasını yönetilebilir bir sorun olarak görür. Toplumsal bir sorun, ancak onun çözümünü sağlayacak bir düzenlemede siyasal olarak karşılığını bulmaktadır. Bir sorun olarak çevrenin korunması, düzenleme yaklaşımında ancak devletin müdahalesi ile olanaklıdır (Keleş vd., 2015: 261).

Katılımcı yaklaşım, çevre sorunlarına çoğulcu ve katılımcı bir mercekten bakar. Çevre politikalarının katılımcı yaklaşıma göre oluşturulması için iki yöntem izlenebilir. Birincisi, karar ve yönetim süreçlerinin demokratikleştirilmesi ve yurttaş katılımına olanak sağlanmasıdır. İkincisi de, devletin çevre yönetimi yapılarının dönüştürülmesi ve türlü aktörlerin paydaş olarak politika sürecine katılımıyla, yönetim olarak adlandırılan bir dizgenin oluşturulmasıdır (Keleş vd., 2015: 266).

Piyasa yaklaşımı çevre sorunlarına ekonomik bir mercekten bakar. Katılımcı yaklaşım liberal demokrasi anlayışıyla etkileşim içindeyken, piyasa yaklaşımı, insanın doğayla ilişkisinde bazı sorunlar oluştuğunda piyasa yaklaşımı bu sorunları yine bireyin istekleri ve çıkarları bakımından ele almak gerektiğini savunur (Keleş vd., 2015: 272).

2.3. Çevre Politikalarının İlkeleri

Dünyadaki kaynakların sonsuz olmadığı bilinciyle geleceğe özenle korunmuş bir çevre bırakma düşüncesiyle çevre politikasının ilkeleri oluşturulmuş ve bu ilkeler yasal zeminde güçlendirilmiştir. Bu ilkeler; kirleten öder ilkesi, önleme ilkesi, ihtiyat ilkesi, işbirliği ve katılım ilkesi olmak üzere beş temel başlıkta toplanmıştır.

2.3.1. Kirleten Öder İlkesi

Bu ilkeyle; kirleticilerin neden oldukları kirliliğin önlenmesi, meydana gelen kirliliğin ödenmesi ve başkalarının neden olduğu kirletici faaliyetleri hükümetin ödememesi gerektiği savunulmaktadır (Doğanay, 2017: 19). Bu ilke, ilk olarak 1972 yılında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) önerisi üzerine ortaya çıkmıştır.

“Kirlenen öder ilkesi, çevrede meydana gelen kirlenmenin kirlenene ödetilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu ilkeye göre kirlenenin ödemesi, toplum üzerinde oluşacak mali yükü ortadan kaldırarak çevre kirliliği önlenecektir. Yapılacak olan çevrenin iyileştirme giderlerine katılım, gelişmiş ülkeler açısından mümkün olurken, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından varlıklı ve yoksul ayrımı yapılmaksızın bu giderlere katılımı sağlamak toplumsal adalet anlayışıyla çelişen bir uygulamadır” (Keleş, 2012: 619).

2.3.2. Önleme İlkesi

Çevre sorunları henüz oluşma safhasında bulunurken kirliliğin ortaya çıkmasının önlenmesidir. Önleme ilkesinde zararın erken fark edilerek çözüme yönelik tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır. Önleyici ilkenin kapsamı, çevresel hasarın kaynağında, çevresel kirlilik belirtilerinin ortaya çıkması beklenmeden düzeltilmesidir (Doğanay, 2017: 20). Önleme ilkesi çevre sorunlarının oluşma aşamasında fark edilip önlem alınması olarak da tanımlanabilir. Ayrıca sorunların ortaya çıktıkları yerde önlenmesine vurgu yapan önleme ilkesi, çevre sorunlarına karşı bölgesel ve yerel korumanın gelişmesine katkı sağlamaktadır.

“Korumak tedavi etmekten daha iyidir” şeklinde ifade edilebilecek bu ilke, çevre üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilecek faaliyetlerin erken aşamada engellenmesini hedeflemektedir. Çünkü çevresel sorunların ortaya çıkmadan engellenmesi daha mantıklı ve ekonomik bir davranıştır olacaktır. Önleme ilkesi, mevcut bir çevresel tehlikenin söz konusu olması halinde uygulanmaktadır” (Güneş, 2011: 268).

2.3.3. İhtiyat İlkesi

Bu ilke, ortaya çıkacak olan çevre kirliliğinin önceden tahmin edilerek olası çevre sorunlarının önlenmesini ve doğada bulunan ekosistemlerin korunmasını amaçlamaktadır. Günümüzde insan faaliyetlerinin sonucu olarak gelişen teknolojinin neden olduğu kirlilik, yine insanların geliştirmiş oldukları teknolojiyle erken fark edilerek önlenmektedir (Yurtcanlı, 2012: 322). Bu yönleriyle ihtiyat ilkesi, çevre hukuku ve politikaları açısından en önemli ilkelere birisidir.

Ayrıca risk kavramının varlığı doğrultusunda uygulamaya konulan ihtiyat ilkesi, meydana gelebilecek herhangi bir hasarın etkilerini ortadan kaldırmaktadır. Çevre politikası ilkelerinden en sonuncusu ihtiyat ilkesidir.

“İhtiyat ilkesinin önemi, günümüz çevre koruma politikasındaki yerleri açık bir şekilde kabul edilen insanlığın ortak değerlerini, sürdürülebilir kalkınmayı ve gelecek kuşakları düşünen bir anlayışı içerisinde bulundurmasından kaynaklanmaktadır” (Turgut, 1998: 78).

2.3.4. İşbirliği İlkesi

Dünyada meydana gelen kirliliğe engel olunması konusunda en önemli ilkelerden biri de işbirliği ilkesidir. Oluşturulan çevre politikalarının yapım ve uygulama aşamalarında başarılı olması için hem ulusal hem de uluslararası alanda çevre kirliliğinin önlenmesi aşamasında önemlidir.

İşbirliği ilkesi, ortaya çıkan çevre sorunlarının tüm ülkeleri etkileyen bir yapıya sahip olması, uluslararası alanda çevre politikalarının oluşturulmasını zorunlu hale getirmektedir. Çevre sorunlarının hızlı ve sınır ötesi bir yapıya sahip olması bir otoritenin düzenleyiciliğini esas alan uluslararası alanda birçok çevre anlaşmasının yapılmasını ve çevre koruma örgütlerinin doğmasını gerekli hale getirmiştir. İnsanların üzerinde yaşadıkları dünya için çevre üzerine politika üretmeleri, işbirliği ilkesini bir gereklilik haline getirmektedir (Kaypak, 2013: 18).

Küresel çapta dünyayı etkileyen çevresel sorunlara karşı ülkelerin bir araya gelmeleri ve çözüme yönelik tedbirler alarak uygulamaya koymaları bugünkü ve gelecek nesillerin devamlılığı açısından oldukça önemlidir.

2.3.5. Katılım İlkesi

Katılımcı yönetim, halkın siyasal süreçlere sadece temsilcilerini seçme yoluyla değil fakat kendisinin de karar mekanizmalarına aktif bir şekilde katılımıyla temel belirleyici kararların alındığı bir demokrasidir. Katılımcı yönetimle daha iyi demokrasi ve özgürlüklerin gerçekleşeceği savunulur (Menteş, 2016: 71).

“Çevre hukuku açısından katılım, çevreci birey, grup ve örgütlerin çevre sorunlarına, riskli yatırımlara veya doğal yaşama zarar veren üretim biçimlerine karşı yürütülen çeşitli önleme girişimleridir. Bunların olumlu sonuçlar oluşturması nedeniyle çeşitli bölgesel veya uluslararası çevre sözleşmelerinde ayrıntılı şekilde yer almaya başlamış ve ilkeleşmiştir. Katılım, diğer çevre hukuku ilke (kirlen önleme, önleme, işbirliği, ihtiyat) ve araçlarının Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) gibi etkinlik düzeyini yükseltmesi bakımından önemlidir. Sonuç olarak katılım, kişilerin ve her seviyedeki topluluklarının, çevre ile doğrudan veya dolaylı ilgi kurulabilecek her türlü yönetsel karar ve uygulama etkinliklerine dahil olabilmesi demektir” (Turgut, 2009: 269).

2.4. Çevre Politikasının Araçları

Politikanın amaçlarını gerçekleştirecek araçların seçimi, amaçların belirlenmesi kadar önemlidir. Çünkü bir çevre politikasının etkinliği, onun uygulanmasını sağlayacak uygun araçların varlığıyla yakından ilişkilidir. Çevre

politikasının araçları; düzenleyici araçlar, katılımcı araçlar ve piyasaya dayalı araçlar olmak üzere üçe ayrılır.

2.4.1. Düzenleyici Araçlar

Çevre konuları hükümet politikaları arasında yer buldukça, düzenleyici araçların kullanımı da yaygınlık kazanmıştır. Düzenleyici araçlar, Kirlilik Ölçünleri, Yasaklamalar ve Cezalar, Denetimler, İzin Alma, Bilgi Verme ve Bildirim Yükümlülüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) olmak üzere 6 alt başlıklara ayrılmıştır.

Kirlilik Ölçünleri: “Türlü kirletici maddeler için kirlilik sınır değerleri belirlenir. Belirlenen ölçünlerin karşılanmaması durumunda, dayanakları hukuk düzeninde bulunan çeşitli yaptırımlar uygulanır”.

Herkesin uymak zorunda olduğu ölçünler ise, 2872 sayılı Çevre Yasası’nda, çevre politikasının araçları arasında yerini almıştır. Bakanlığın kuruluş yasasına göre de, Türkiye koşullarına uygun çevre ölçünlerini Türk Standartları Enstitüsü ile birlikte belirlemek, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görevli olduğu belirtilmiştir (Keleş vd., 2015: 283).

Yasaklamalar ve Cezalar: Yasaklar ve cezalar sıkça başvurulan politika araçlarıdır. Ölçünler ve yasaklamalar, ceza yaptırımları ile de desteklenir. Devletler tarafından en sık kullanılan politika araçlarından biri olan yasaklamalar, çevreye zarar verecek faaliyette bulunacak olanların, yapmayacaklarını çeşitli mevzuat araçlarıyla sıralayarak, denetim ve cezai yaptırımlarla desteklenmiştir. Bunlara örnek gösterecek olursak eğer, ozon tabakasının incilmesi ile ilişkili olan kloroflorokarbon gazlarının yasaklanması, bazı ülkelerde plastik poşet kullanımının yasaklanması, belirlenen alanların dışına atık bırakmanın yasaklanması gibi çevreyi korumak adına birçok yasaklamalar getirilerek caydırıcı bir araç olarak kullanılmaktadır (Terzi, 2017: 44).

Denetimler: Denetimler, işletmelerin ve yurttaşların, ölçünlere, yasaklamalara ve genel olarak düzenleyici kurallara uygun davranıp davranmadıklarını saptamak için kullanılır. Denetimler hem çevre politikalarının uygulanması sürecinin bir parçasıdır hem de uygulanma düzeyini ölçmeye yardımcı olurlar. Denetimler, etkinlik sırasında ya da etkinlik öncesinde yapılabilir. Ülkemizde Çevre ve Şehircilik

Bakanlığı, Çevre Yasası'nda öngörülen kurallara ve yasaklara uyulup uyulmadığını denetleme yetkisine sahiptir (Keleş, vd., 2015: 286).

İzin Alma: İzin alma zorunluluğu, çevreye zarar vermesi olası etkinliklere başlamadan önce, düzenleyici kurallara uygunluğun etkinlik öncesinde denetlenmesine olanak tanır. Çevreye ve insan sağlığına olumsuz etkide bulunabilecek pek çok etkinlik izne bağlıdır. Ruhsat alma zorunluluğu, üretim faaliyetinde bulunacak kişi ya da kuruluşun çevreye olası zararları için faaliyete başlamadan önce yetkili idareye başvurarak ruhsat almasıdır (Keleş, vd., 2015: 286).

İzin alma veya ruhsat alma zorunluluğu, "üretim faaliyetinde bulunacak kişi ya da kuruluşun faaliyete başlamadan önce yetkili idareye başvurarak ruhsat alınmasıdır". Belirli teknik koşulları yerine getirmeyerek, çevreyi kirletme riski bulunanlara izin belgesi verilmezken, izin belgesi alarak faaliyetlerini sürdürenler de denetlenmekte ve aksi bir durum oluştuğunda izin belgeleri iptal edilebilmektedir (Dağdemir, 2003:187).

Bilgi Verme ve Bildirim Yükümlülüğü: 2872 sayılı Çevre Yasası'na göre, ilgililer, çevre kirliliğine neden olabilecek faaliyetleri ile ilgili olarak, kullandıkları hammadde, yakıt, çıkardıkları ürün ve atıklar ile üretim şemalarını, acil durum planlarını, izleme sistemleri ve kirlilik raporları ile diğer bilgi ve belgeleri talep edilmesi halinde Bakanlığa veya yetkili denetim birimine vermek zorundadırlar (Keleş, vd., 2015: 286).

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED): ÇED'in temel amacı, gerçekleştirilmek istenen ve çevre üzerinde önemli bir sorun yaratabilecek bir faaliyetin ortaya çıkarabileceği bütün olumlu ve olumsuz etkileri önceden tespit edip gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak ve çevresel etkilerin kabul edilemeyecek bir durumda olduğu hallerde ise, bu faaliyetleri önlenmektir. ÇED, çevre sorunsalındaki ekolojik, ekonomik ve teknik boyutları bir arada değerlendirip ekonomi ve ekoloji arasında bir denge unsuru haline gelmiş uzlaştırıcı ve yapıcı bir politika aracıdır. Bu çok yönlülüğü ve kapsayıcı olma özelliği sayesinde sürdürülebilir kalkınmanın da önemli bir aracı haline gelmiştir (Terzi, 2017: 45).

2.4.2. Katılımcı Araçlar

Katılımcı araçlar, kirliliğe yol açanlarla bundan etkilenenlerin çevre kirliliğinin ilgilileri olarak politika süreçlerine katılmasına olanak sağlar. Son yıllarda dünyadaki genel eğilim, sanayi kesiminin temsilcilerinin yanında sendikaların, meslek örgütlerinin, hükümet dışı kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve yurttaşların çevre politikalarının oluşturulmasına ve uygulanmasına katılımlarını gerçekleştirmeye çalışmak yönündedir. Katılımcı araçlar 7 alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar Planlama, Halka danışma, Politika görüşmeleri, Bilgi edinme hakkı, Kamu denetçiliği, Yargı yoluyla katılım, Gönüllü uygulamalar olarak sınıflandırılmıştır.

Planlama: Planlama ve plan kararların uygulanması süreci ile ilgili paydaşların katılımına açık olduğu için, bu bir katılımcı araçtır. Aynı zamanda kamu kurum ve kuruluşları, devlete ait ve yaptırma bağlı düzenleme yetkilerini kullanarak planları yürürlüğe sokarlar, uygulamayı izler ve denetlerler. Bu bakımdan, planlama düzenleyici bir araçtır (Keleş vd., 2015: 290).

Halka Danışma: Belirli konularda karar almadan önce halkın görüşlerinin ve önerilerinin alınmasıdır (Keleş, vd., 2015: 293).

Politika Görüşmeleri: Türlü sorun alanlarını barındıran, geniş kapsamlı bir politikanın ilkeleri belirlenirken ya da bir politika stratejisi oluşturulurken ilgili kesimlerin görüş ve önerilerine başvurulmasıdır (Keleş, vd., 2015: 294).

Bilgi Edinme Hakkı: Yurttaşların bilgiye erişebilmesi, çevre politikalarına katılımın gerçekleşebilmesinin kurucu ögesidir. Gerekli bilgi ve verilere sahip olmadan etkili bir katılım olanaksızdır. Bu nedenle, yurttaşların çevreyle ilgili her türlü bilgiyi edinebilmesi gerekir. İnsanların bilgiye erişebilmesi, çevre politikalarına katılımın sağlanması açısından son derece önemlidir. Katılımcı bir yapının yokluğunda sadece bilginin var olması ve bilgiye erişimin sağlanmış olması yeterli değilken, gerekli bilgi ve verilere sahip olmadan da etkili bir katılımdan söz edilemez. Çevre alanında bilgilenme hakkı, çevresel konularda demokratik karar alma sürecini teşvik edici niteliktedir (Terzi, 2017: 51).

Yönetilenlerin karar alma, planlama ve uygulama mekanizmalarına dahil edilmemeleri; idarenin eylem ve faaliyetlerinin gereklilikleri ve ayrıntıları hakkında yönetilenlere bilgi verilmemesi ve hiçbir şekilde iradesine başvurulamaması

anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Bu da birçok sorunun doğmasına zemin hazırlar. Bu noktada aktif yurttaşlığın, demokrasinin ve yönetime katılımın önkoşulu olan bilgi edinme hakkı, demokratik ve açık yönetim bilincinin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır (Özcan, 2007: 70).

Kamu Denetçiliği: Diğer adıyla Ombudsmanlık, çevre konularında yönetsel süreçlerle ilgili olarak katılma olanak sağlayabilecek önemli bir araçtır. Kamu Denetçiliği Kurumu yani Ombudsmanlık, yöneticiler tarafından yönetimle ilgili eylem ve işlemlere karşı yapılan vatandaş şikayetlerini dinler. Yapılan şikayetlerden yola çıkarak yaptığı soruşturmalar sonucunda idarenin söz konusu olaydaki tutumunu, eksik yönlerini ortaya çıkarır ve yönetimin hukuka uygun hareket etmesini sağlar. Halk ile yönetim arasında aracı işlevini yerine getirir ve halkın haklarını idare karşısında hukuka uygun bir şekilde korur (Özcan, 2007: 74).

Türkiye’de 2012 yılında çıkarılan bir yasayla TBMM ne bağlı, kamu tüzel kişiliği olan bir kurum olarak kurulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu gerçek ya da tüzel kişilerin şikayeti üzerine başta bakanlıklar ve belediyeler olmak üzere idarenin işlemlerini eylemlerini tutum ve davranışlarını, insan hakları bakımından hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden inceler ve idareye önerilerde bulunur (Keleş, vd., 2015: 297).

Yargı Yoluyla Katılım: Yurttaşların yargı organlarını harekete geçirmesi, çevre politikalarına halkın katılımını sağlayan etkili bir yoldur. 1982 Anayasası, “idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” kuralıyla yönetsel yargıya başvuru olanağı tanımıştır (Keleş, vd., 2015: 298).

Gönüllü Uygulamalar: Kişilerin veya kuruluşların gönüllü olarak işbirliğine girmesi için yönetim alanında kararların alınmasına, programların yapılmasına katılmalı ve görüşlerinin yönetim tarafından alınması gerekmektedir. Bu yolla, yönetilenlerin yönetim hakkında bilgi sahibi olması, yönetimi denetleyebilmesi ve hizmetlere katılımı ile demokratik yönetimin gelişimi sağlanır. Gönüllü kuruluşlar, kâr amacı taşımayan, gönüllülük esasına dayanan kuruluşlardır. Alman karar ve gerçekleştirilen uygulamalarda katılımcı bir yaklaşımı benimseyen bürokratik olmayan esnek bir yapıya sahiptirler. Bunların yanında, hiçbir kamu yönetiminin bir parçası ya da uzantısı olmayıp yönetilenlerin istek ve menfaatlerinin ihlal edilmesi ihtimaline karşı yönetilenlere güvence telkin edebilmektedirler (Özcan, 2007: 72).

Kısaca paydaşların kendi etkinlik alanlarında çevreyi korumaları için kimi ilkeleri ve eylemleri gönüllü olarak gerçekleştirmelerini sağlamaya yönelik bir politika aracıdır. Türkiye’de Çevre ve Orman Bakanlığı’nın 2005 Aralık ayında medya organlarında yürüttüğü “kirletme-kirlenirsin” tanıtım kampanyası bunun örnekleridir. İlk örnekleri 1960’lı yıllarda Japonya’da görülen gönüllü anlaşmalar, günümüzde pek çok ülkede ve Avrupa Birliği ülkelerinde politika aracı olarak kullanılmaktadır (Keleş, vd., 2015: 300).

2.4.3. Piyasaya Dayalı Araçlar

Piyasa ekonomisine dayalı çevre politikası araçları, ekonomik güdü sağlayarak üreticinin ve tüketicinin davranış değişikliğini gerçekleştirmeyi amaçlar. Hükümetler bu araçları uygulamaya koyarak, bireylerin ve şirketlerin çevreye verdiği zararın bir bölümü için parasal karşılık ödemelerini öngörür. Kapitalist düzenle uyumlu olması nedeniyle pek çok ülke çevre politikalarında bu araçlara daha çok yer açma çabalarını giderek yoğunlaştırmaktadır. Piyasaya dayalı araçlar kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar Çevre Değerleri Üzerinde Özel Mülkiyet Yaratma, Ekonomik Araçlar, İzin Belgesi Ticareti.

“Çevre Değerleri Üzerinde Özel Mülkiyet Yaratma: Piyasa ekonomisi düşüncesi bakımından mülkiyet ilişkisinin çevreyi kuşatması piyasaya dayalı araçlardandır. Çünkü ekonomik araçlardan ve izin belgesi ticaretinden farklı olarak burada mülk sahibi çevreyi koruyacak en doğru yöntemin ne olduğunu da kendisi seçer.

Ekonomik Araçlar: Çevrede oluşturulan zarara karşılık olarak, vergi ve harç gibi adlarla alınan karşılıklar, ekonomik araçlar arasında önemli bir yer tutar. “kirleten ve kullanan öder” ilkesini uygulamaya koyma olanağı sağlar. Bu araçlar sayesinde, bir kimsenin yol açtığı kirliliğin toplumsal ve çevresel maliyetinin bir bölümü kirlenene yüklenmiş olur. Ancak bu kuralın uygulamada işlediğinden söz etmek zordur.

İzin Belgesi Ticareti: Bir politika aracı olarak izin belgesi ticaretinin üstün yönleri, davranış değişikliğine yönelmesi, şirketlere maliyet esnekliği getirmesi, teknolojik gelişmeye yol açması, dışsallıkların içerilmesine olanak sağlaması ve gelir kaynağı oluşturması biçiminde sıralanmaktadır” (Keleş vd.,2015: 303).

3. ÇEVRE YÖNETİMİ VE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM

Çevre yönetimi, doğayı değiştirmeye kalkmadan onunla birlikte yaşama becerisidir. Yani herhangi bir faaliyetin planlama ve uygulama aşamasında ekonomik gelişme ile çevreyi koruma gayretlerinin bir arada yürütülmesidir (Karabıçak, Özdemir, 2015: 44-49). İnsan ile çevre arasındaki ilişkinin dengede tutulması açısından önemlidir. Böyle bir ilişkinin yönetimine, insanların katılımı doğal ve kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Bu bölümde çevre yönetimi ve çevre yönetimine katılım başlığı altında çevre yönetimi ve içeriğine ayrıca çevre yönetimine katılım ve katılımcı araç ve yöntemlerine, çevre politikasının ve çevre yönetiminin bir aracı olarak çevresel etki değerlendirmesine değinildikten sonra, son olarak çevre yönetiminde karşılaşılan sorunlara değinilmiştir.

3.1. Çevre Yönetimi ve İçeriği

Çevre yönetimi çok disiplinli bir niteliğe sahiptir. Çevre kirlenmesine yönelik insan etkinliklerinin gözlemlenmesi, planlanması ve yönetilmesi ile ilgilidir. Çevre yönetiminin amacı insanların yaşamlarını sürdürebilecekleri sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması ve korunmasını sağlamaktır.

Çevre yönetimi, insan, bitki ve hayvan varlığının dengeli ve sağlıklı yaşaması için gerekli doğal kaynakların değerlendirilmesi, üretilmesi, ulaşımı ve tüketimi sırasında ortaya çıkabilecek olumsuzlukları saptamak, olumsuzluklara çözüm yolu aramak ve çözüm yollarını uygulama alanına koymak için yapılan planlama, eşgüdüm, haberleşme, denetim ve yürütme işlevlerinin bütünüdür. Bir başka tanımla çevre yönetimi, doğayı değiştirmeye kalkmadan onunla birlikte yaşama becerisidir (Sarıçoban, 2011: 17).

Çevre yönetimi, insanın çevre üzerindeki tahrip edici etkisini asgari düzeye indirmek, doğal dengenin kendini yenilemesine imkân tanıyabilmek ve doğal dengenin bozulmasını önleyebilmek amacıyla mevcut sorunları ortaya koyar ve çözüm yolları arar. Bunun yanında toplumun çevre bilincini artırıp çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla çıkartılan kanun, yönetmelik ve kararları sıkı bir biçimde uyulmasını sağlamak amacıyla örgütsel kuruluşlar oluşturur (Karabıçak, Özdemir, 2015: 44-49). Bu yönüyle çevre yönetimi,

çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik eylemlerin tümünü kapsamaktadır.

Çevre yönetimi geniş anlamlar içeren bir kavramdır ve genel olarak aşağıdaki unsurları içermektedir (Demir, Çevirgen, 2006: 80).

“• Çok disiplinli bir niteliğe sahiptir ve disiplinler arası yöntem ve araçları kullanmaktadır.

• Çevre kirlenmesi ve bozulmasına yönelik insan etkilerinin planlanması, yönetilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgilidir.

• Çevre kirliliği üzerindeki insan etkilerini planlama, yönetme ve yönlendirme süreçlerinde çevre ve ekonomi arasında sürekli ve dengeli bir ilişki kurmaya çalışır. Bu nedenle çevre yönetiminin temel amacı, sürekli ve dengeli kalkınmanın yani sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasıdır.

• Sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak amacı doğrultusunda, gelişmenin unsuru olarak niceliksel değişkenlerin yanı sıra niteliksel unsurları da dikkate almaktadır. Bu çerçevede yaşam kalitesini artırma amacına yönelik bir araç olup, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı, yaşam kalitesini artırmanın en önemli unsuru olarak kabul eder.

• Çevre sorunları ortaya çıktıktan sonra etkilerini ortadan kaldırmak ya da tahrip olan çevreyi onarmaktan çok, çevre sorunları ortaya çıkmadan engellemeye yönelik önleyici yaklaşımı esas alır.

• Kısa dönemli etkileri ortadan kaldırmanın yanında, planlama araçlarını etkin kullanarak uzun dönemli etkilerin de planlanması ve yönlendirilmesini ilke edinir.”

Sonuç olarak çevre yönetiminin amacı, insan ile çevre sisteminin diğer unsurları arasında dengeyi oluşturmaktır.

3.2. Çevre Yönetimine Katılım ve Katılımcı Araç ve Yöntemler

Çevre yönetimine katılım, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik eylem ve faaliyetlerde çevre adına ortak çabayı ve duyarlılığı gerekli kılmaktadır. Bu başlık altında genel anlamda katılım, katılım çeşitleri ve yöntemleri ayrıca çevre yönetimine katılım ve sonrasında çevre politikasının ve çevre yönetiminin bir aracı olarak (ÇED) incelenmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Genel Anlamda Katılım

Katılım kavramının farklı disiplinlerle ilişkisi ve dolayısıyla farklı tanımlamaları vardır. Burada katılım kavramı, katılım çeşitleri ve yöntemleri mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

3.2.1.1. Katılım Kavramı

Katılım terimi, bir şeyden pay almak, bir şeyin içine girmek, bir şeye ortak olmak, bir şeyin aktörleri arasında yer almak gibi çok anlamlı bir kavramı ifade etmektedir. Terimin birey ve grupların günlük davranış ve etkinliklerinden sosyal kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına varıncaya kadar uzanan geniş bir yelpaze içindeki ilişkileri belirtmek üzere kullanılması, katılım kavramını daha da karmaşıktır (Beyazıt, 2006: 17).

Genel anlamda katılım, “vatandaşların ve paydaşların hükümetin karar süreçlerini etkileyen tüm faaliyetleri olarak tanımlanmıştır”. Çevre yönetimine katılım ise, “kişilerin çevreye ilişkin yasama ve diğer hukuki norm oluşturma faaliyetlerinde; politika, plan, program oluşturma ve karar alma süreçlerinde yer almalarıdır”. Katılımın bir tarafında kişiler, diğer tarafında ise kamu otoriteleri bulunmaktadır. Kişiler, kamu otoritelerince yürütülen süreçlere ilişkin görüş, öneri, eleştiri ve taleplerini çeşitli yöntemler aracılığıyla sözü edilen otoritelere iletmektedirler (Semiz, 2016: 272).

Katılım iyi bir yönetsel sistemin kurulması ve çıkar çatışmalarının giderilmesinde aracı olup, genel amacı daha fazla demokrasidir. Katılımla, siyasal sistemin alacağı kararların ilgili kamuoyuyla birlikte alınması ve kamuoyunun karar süreçlerinin işleyişinden olabildiği ölçüde bilgi sahibi olması sağlanmakta ve bu yolla bireyin siyasal sisteme yabancılaşması önlenmektedir. Daha fazla yurttaş katılımı ile birlikte yönetim/karar alma mekanizmaları bireyle ilgili eşitlik, yönetimi denetleme, bireysel hakların korunması; devletle ilgili bütünleşme, meşruluk, doğru karar alma, etkinlik şeklinde ifade edilen işlevlerin gerçekleşmesi amaçlanmaktadır (Çukurçayır, 2009: 41-48).

Katılım, bir konuya ilişkin süreçte yer almak isteyen kişi kadar ilgi duymak ve kendini taraf hissetme sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda katılım, edilgen değil etken olma yönünde özgür bir tercih ve gönüllü bir eylemdir.

Katılım, bireylerin kendileriyle ilgili, onları etkileyen fiziksel çevreler, programlar ve kurumlar düzeyinde üretilen kararlarda yer almaları ya da belirli bir çevrenin tasarlanması ve planlanmasında, bir program ya da sonucun oluşturulmasında kendileriyle işbirliğine gidilebilmesi anlamına gelmektedir.

Bireysel kararların tersine kolektif kararların etkin olduğu bir kavram olan katılım, demokrasinin ön şartı olarak kabul edilmekte ve birey ile siyasal toplum örgütleri arasında bir sinerji (görevdeşlik) yaratmaktadır.

“Katılım, yerel hizmetlerin daha etkin, çabuk ve ucuz olarak görülmesi, halkın demokrasi eğitiminin geliştirilmesi, siyasal kültür düzeyinin yükseltilmesi ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi amacını taşır. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan, demokrasi ve insan hakları gibi değerlere saygılı toplumlarda kalkınma için yararlanılan bir araç durumundadır (Keleş, 1993: 20).

Yönetime katılım kavramı genel olarak; “politik çalışmaların bir parçası olan karar alma süreçlerine, planlama ve yönetime halkı katma, halkı dinleme, ona bilgi verme ve halka danışma olarak tanımlanmaktadır”. Diğer bir tanıma göre yönetime katılım, “idarenin herhangi bir konuda yapmak istediği çalışmaya ilişkin aldığı kararların, belirlediği politikaların halka sunulması ve halkın değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan görüşlerin yönetime iletilmesidir”. Son olarak yönetime katılım, siyasal ve yönetsel kadroların belirlenmesinden çok, onların almış olduğu kararlara, yapmış olduğu işlemlere, yurttaşların katılımı şeklinde tanımlanabilir (Özcan, 2007: 48).

3.2.1.2. Katılım Çeşitleri ve Yöntemleri

Yönetime katılım türleri birçok düşünürce göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yaygın olarak ele alınan katılım türlerinin bir kısmı şunlardır; kentsel katılımın geniş ve dar anlamda ele alındığı seçim boyutunun yanı sıra; yönetime katılım türleri bireysel-toplu/kolektif katılım, gönüllü ve zorunlu katılım, kendiliğinden/spontane ve uyarılmış/özendirilmiş katılım, sürekli ve geçici katılım, yaygın katılım, olumlu/pozitif ve olumsuz katılım şeklinde ele alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya ek olarak yönetime katılım türleri genel olarak, iç ve dış katılım şeklinde de sınıflandırılmıştır (Keleş, 1993: 23-25).

Farklı kriterler esas alınarak, sınıflandırılan bu katılım türleri kısaca şöyle tanımlanabilir: Dar anlamda katılım, yerel yönetimler açısından çalışanların yönetime katılmasıdır; yerel halk açısından ise sadece seçim dönemlerinde sandık başına giderek oy kullanmaktır. Geniş anlamda katılım, oy vermek dâhil olmak üzere yerel alandaki hizmetlerden yararlananların yönetime katılmalarıdır. Bireysel katılım, kişilerin bireysel olarak yönetime katılımı; toplu katılım ise örgütlenmemiş kişilerin bir amacı gerçekleştirmek için toplu olarak siyasal eylemde bulunmaları ve yönetime

katılmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Gönüllü katılım, bireylerin hür iradeleriyle katılım sürecinde yer almaları olup, zorunlu katılımda ise bireylerin belirli bir güç ya da otorite tarafından yasal ya da eylemli olarak katılıma zorlanmaları söz konusudur. Gönüllü katılım ne kadar demokratik ise, zorunlu katılım da o ölçüde anti demokratik bir nitelik taşır. Kendiliğinden katılım türünde, birey herhangi bir uyarıcı olmadan yönetime katılır. Uyarılmış katılımda ise bireylerde katılım güdüsünün uyandırılması için öncülük eden, yol gösteren, eğiten ve örgütleyici etkinliklerde bulunabilen siyasal toplum kurumları gibi bir uyarıcının olması gerekmektedir. Sürekli ya da geçici katılım, bireylerin siyasal eylemlerinin devamlılığı ile ilgili olan periyodik, yönetime katılmaları söz konusudur.

Yaygın katılım, toplumun farklı kesiminden oluşan katılımcıların yönetimde yer almaları olarak tanımlanır. Yaygın katılımda bütün katılımcılara eşit katılım olanağı tanımak gerekmektedir. Yönetimin, kentte bir kesiminde yaşayanların yönetime katılımına olanak tanıyıp, bir başka kesiminde yaşayanların katılımına olanak tanınamaması durumunda, yönetimde katılımın yaygın olduğu ileri sürülemez. Olumlu ve olumsuz katılım, bireylerin legal ya da illegal yollarla siyasal eylemlerde bulunmaları olarak tanımlanmaktadır. Son olarak, iç ve dış katılımda da katılımcıların yönetimin dışında bulunan halkın ya da diğer ilgili bireylerin katılımda yer almaları veya yönetimin içinde bulunan memurların, işçilerin ve çalışanların bizzat yönetime katılmaları esas alınır (Özcan, 2007: 49).

Genel olarak Katılım yöntemlerine bakacak olursak eğer; Seçimlere katılmak, yöneticilere mektup yazmak, imza toplama kampanyasına katılmak, herhangi bir dernekte ya da sivil toplum kuruluşunda çalışmak, gösterilere katılmak gibi geleneksel katılım yöntemleri bulunmaktadır. Ancak bu yöntemler katılımcı bir demokratik toplum yapısı oluşturma açısından yetersiz bulunmaktadır. Bu sebeple çağdaş katılım modelleri olarak da nitelendirilen çağın gereklerine göre alternatif yeni katılım yöntemleri oluşturulmuştur (Çukurçayır, 2009: 128-147). Bu yeni katılım yöntemlerine kısaca değinmek gerekirse şu şekilde sıralanabilir.

Yurttaş Girişimleri: Kendiliğinden, sürekliliği olmayan, tek tek bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan; genellikle kamusal planlar, kararlar ve diğer yönetsel etkinliklerle birlikte ortaya çıkan hoşnutsuzluklara karşı oluşan ve bunları değiştirmeye yönelik politik hareketlerdir.

Planlama Çemberleri: Oldukça popüler bir katılım biçimi olarak, katılımcı demokratik süreçte yer alan planlama çemberleri, rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen bir grup yurttaşın, günlük çalışmalarından arta kalan sınırlı bir zamanda, planlama sorunlarının çözümü için uzmanlar eşliğinde oluşmuş çalışma gruplarına katılmalarını öngören bir yöntemdir. Bu yöntem çeşitli ülkelerde yıllardan beri birçok alanda "katılımcı siyasal danışma" adı altında kullanılmaktadır.

Yurttaş Kurulları: Kurullar daha çok yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve yabancılar gibi toplumsal yapının ihmal ettiği grupları, yerel karar oluşturma süreçlerine katma amacıyla oluşturulmaktadır. Kurul üyeleri, belirtilen toplumsal grupların içinden seçilmekte ya da grupların temsilcileri seçilmekte ve bunlar karar alma süreçlerine dahil edilmektedir.

Gelecek Atölyeleri: Sosyal ve çevresel fantezilerin ve sorumluluğun eyleme geçirilmesi için, uzun soluklu ve oldukça etkin bir yöntem olarak uygulanan gelecek atölyeleri, eleştiri, fantezi ve uygulama gibi üç temele dayanarak yurttaşlardan yerel ölçekte yararlanmayı sağlamaktadır. Zihinsel yenilenme mekanları olarak da görülen gelecek atölyeleri, yurttaşın gelecek planlamasına, demokratikleşme sürecine yaratıcı ve yenilikçi özellikleriyle katılmasını amaçlamaktadır.

Toplumcu Örgütlenme: Kentsel ve bölgesel alanlarda, ayrıca semtlerde katılımcı, uzun dönemli ve sürekli bir örgütlenme modeli olarak tanımlanan toplumcu örgütlenme, yurttaşın katılımını özendirmek amacıyla geliştirilen değişik bir katılım yöntemidir. "Yurttaş, yaşam çevresini kendisi kuruyor" bu yöntemin sloganıdır.

Yuvarlak Masa Toplantıları ve Forumlar: Kent yönetimlerine yeni olanaklar sunan demokratik bir model olarak tanımlanan yuvarlak masa toplantıları ve forumların demokratik bir nitelik kazanabilmesi, katılımcıların demokratik temsil yeteneğine sahip olmalarına bağlanmaktadır. Katılımcıların daha çok bilim adamları ve uzmanlardan oluştuğu bu yöntemin ortaya çıkış nedeni demokratik kaygılardır. Katılımcı sayısı sınırlı olup, diğer yöntemlere göre seçkin bir çalışma yöntemidir.

Kamuoyu Yoklamaları: Bir çeşit halk oylaması, yapılan hizmetlerin onaylanıp onaylanmaması olarak değerlendirilen bu yöntem, yasal ve kurumsallaşmış yöntemlerin yanında yurttaşın yönetimin işlem ve eylemlerini sürekli ve yakından izlemesine olanak sağlamaktadır. Anket çalışmaları ile yürütülmektedir.

Halk Toplantıları: Yerel yönetimlerin düzenledikleri halkı bilgilendirme ve yönetimin eylem ve işlemlerinin yöneticiler, uzmanlar ve halk tarafından tartışılmasının sağlandığı bu toplantılar, yerel yönetimleri güçlendiren önemli etkinliklerden sayılmaktadır. Türkiye'de halk konseyi, kent kurultayı, kent halk meclisi, kent dayanışma meclisi gibi yıllık ya da belirli dönemlerde yerel yönetimlerin örgütlendiği halk toplantıları yapılmaktadır.

Elektronik Demokrasi ve İnternet: İnternetin getirdiği iletişim olanakları ve bilgi yayma kolaylıklarıyla doğrudan demokrasiye dönüşe önemli katkılar sağladığı, önemli bir katılım aracı ve yönetsel süreçleri kolaylaştırma aracı olduğu belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelerde internetin yönetsel etkinliklerde, özellikle de yerel yönetim etkinlikleriyle ilgili olarak yoğun bir biçimde kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Telefon: Telefonla yönetsel organlara ulaşmak, sorunlarını ve isteklerini iletmek de bir katılım yöntemidir. Ancak telefonla katılım ya da telefon aracılığıyla yönetimle iletişim kurma çok kullanılan bir yöntem değildir.

Çeşitli Forumlar: Kentsel siyasete katılımı özendirme amacıyla yararlanılan yöntemlerden biri olan yurttaş forumları, bütün yerel aktörlerin katılımıyla oluşturulan ve kentin geleceğine yön verirken bütün toplumsal aktörlerin söz sahibi olmasını sağlayan bir yoldur. Hem çeşitli yerel yönetim birimlerinden yöneticiler, hem de katılımcı yurttaşlardan oluşan bu çalışma gruplarında çocuklar, gençler ve yaşlılar, kültür, imar sorunları, çalışma, ulaşım ve çevre gibi birçok konu da çalışılabilmekte; planlama çalışmalarında yöneticilere yardımcı olabilecek biçimde ve tavsiye niteliğinde öneriler hazırlamaktadırlar.

Dilekçe: Yurttaşın dilek ya da gereksinimlerini siyasal karar organlarına iletmede kullanabileceği anayasal haklardan birisi dilekçe hakkıdır. Yurttaş, dilekçe hakkıyla çıkarlarını yönetim karşısında savunur.

Toplumcu ve Dayanımcı Örgütlenme: Yurttaş ile devlet yönetimi ve yerel yönetimler arasındaki işbirliğini anlatan, daha çok yurttaşların gönüllü olarak toplumsal kalkınmaya destekte buldukları bu yöntem, yurttaş katılımı ve aktive edilmesi bağlamında oldukça fazla taraftar bulan ve uygulanmaya çalışılan katılım yöntemlerinden biridir. Birçok ülkede, gönüllülük yöntemi kullanılarak halkın

yönetime daha çok katılmasının yanı sıra toplumsal işbirliği yollarının açılıp yurttaşların daha çok birbirine yakınlaşması sağlanmıştır” (Çukurçayır, 2009: 128-147).

Küreselleşme süreciyle birlikte geleneksel katılım yöntemlerine alternatif olarak üretilen bu yeni katılım yöntemlerinin etkinlik ve uygulanabilirlik düzeyleri günümüzde uygulama açısından kullanılmaktadır.

3.2.2. Çevre Yönetimine Katılım

Çevre yönetimine katılım, bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve kendi hayatlarını şekillendirecek süreci yönetmeleri demektir. Bu süreçte çevre yönetimine katılımcı araçlar olarak bilinen planlama, halka danışma, politika görüşmeleri, bilgi edinme hakkı, kamu denetçiliği, yargı yoluyla katılım ve gönüllü uygulama araçları vasıtası ile çevre yönetimine katılım gerçekleştirilir. Bu başlık altında çevre yönetimine katılım ve çevre yönetimine katılım araçları konusu incelenecektir.

Çevresel kararlara katılma, yönetimi etkilemeyi amaçlayan tüm etkinliklerdir. Çevre yönetimine katılım, siyasal karar alma mekanizmasını etkilemek suretiyle ekolojik olarak dengeli bir çevreyi amaçlar (Semiz, 2016: 272). Çevre yönetiminde katılma yalnızca demokratik bir amaç değil aynı zamanda demokratik bir süreç olarak da değerlendirilip çevre plan ve politikalarının oluşturulması aşamasından itibaren sürecin karar alma ve uygulama, hukuki düzenlemeler yaratma, uygulama süresi ve/veya sonrası denetim aşamalarına katılımı olarak da ifade edilmiştir (Özkan, 2004: 39).

Çevresel yönetime katılmanın, çevresel karar alma sürecinin erken bir aşamasından itibaren gerçekleşmesi gerekir Böylece katılmanın sürece yaygın olması da sağlanmış olur. Çevresel katılmanın, karar alma sürecinin başından itibaren mümkün kılınması, çevresel katılmanın etkililiğiyle yakından ilgilidir. Katılma, yalnızca usuli bir zorunluluk olarak kabul edilmeyip, sonucu etkileyebileceği bir aşamada var olmalıdır. Kararın, belirli bir yönde oluşacağı ortaya çıktıktan sonra gerçekleşen katılım anlamlı olmaz. Başka bir deyişle; katılım, başka bir kararın da mümkün olduğu bir aşamada ve başka bir kararın da mümkün olabildiği zaman işlevsel hale gelir (Semiz, 2016, 298).

Ayrıca kamu otoriteleri, çevresel yönetime katılımda bulunan kişilerin görüş ve eylemlerini değerlendirmeli, dikkate almalıdır. Buna ek olarak; kişilerin görüş ve eylemlerinin karar alma sürecinde dikkate alındığı topluma duyurulmalı ve somut olarak ortaya konmalıdır. Böylece çevre yönetiminde katılımın etkin olması daha iyi çevresel kararlar alınmasına yardımcı olur.

“Çevre yönetiminde katılım şu nedenlerle önemli ve gereklidir çünkü; Çevre sorunlarının yalnızca belirli kurum ve kuruluşların çabasıyla önlenemeyecek ve giderilemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutlu olması nedeniyle birçok kurum ve kuruluş birlikte hareket etmek zorundadır. Çevrenin herkesin ortak varlığı olması nedeniyle Çevrenin korunmasında herkesin yararının olmasının yanı sıra, yine herkesin sorumludur. Yani çevre yönetiminde hem hak isteme, hem de görev yerine getirme biçiminde katılım söz konusudur. Sonuç olarak Çevre yönetiminin etkili olarak yaşama geçirilmesi yalnızca uzmanların ve öteki görevlilerin değil, herkesin ortak çabasını ve katılımını gerektirmektedir” (Şengül, 2002: 25-40).

Çevre yönetimine katılım olanaklarına yer veren uluslararası hukuk metinlerinden, Rio Bildirgesi'nin 10. maddesi, çevre hakkının araçlarını kapsamaktadır. Söz konusu maddede, bilgilendirme ve başvuru hakkı ile birlikte çevre yönetimine katılma hakkı da vardır. Bildirgenin 10. maddesinde, devletlere, çevresel katılmayı kolaylaştırma ve özendirme yükümlülüğü getirilmektedir. Söz konusu maddede, çevresel meselelerin en iyi şekilde idaresinin vatandaşların, uygun düzeyde katılımıyla gerçekleşeceği öngörülmüştür. Rio Bildirgesi'nin katılma hakkına ilişkin bir diğer düzenlemesi 20. maddede yapılmıştır. Sözü edilen maddede kadınların, çevre yönetimi ve kalkınmada önemli rollerinden bahsedilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için kadınların tam katılımının önemli olduğu ifade edilmektedir. İlgili bildirgenin 22. maddesinde, yerli halkın katılımının önemi vurgulanmaktadır (Özkan, 2004: 41).

Çevre yönetimine katılma ilişkin düzenlemelere Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin 4. maddesinde yer vermiştir. Hatta katılımın, sivil toplum örgütlerini de içine alacak şekilde teşvik edilmesi gerektiği öngörülmektedir. Çevre yönetimine katılma hakkına yer veren bir diğer uluslararası hukuk metni ise Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'dir. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin 14. maddesinde özellikle çevresel etki değerlendirmesi süreçlerinde halkın katılımının sağlanmasından söz etmiştir.

Katılma araçları, çevre ve çevre sorunlarıyla ilgisi olan, çevre sorunlardan etkilenen veya sorunlara sebep olanların politika süreçlerine katılmalarını sağlayan araçlardır. Bu araçlar ile çevreye ilişkin yapılacak düzenlemeler ve atılacak adımlar,

yalnız karar alıcılar değil, vatandaşlar, sendikalar ve sivil toplum örgütleri gibi belli başlı bazı topluluklar da söz sahibi olabilir. Katılımcı araçlar planlama, halka danışma, politika görüşmeleri, bilgi edinme hakkı, kamu denetçiliği ve yargı yolu ile katılım gönüllü uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

3.2.2.1. Planlama

Çevre politikasının uzun vadeli amaçları, bu amaçlara hangi araçlarla ve ne zaman ulaşılacağı, öncelikli sorunlar ve eylemler saptanarak, ekonomik faaliyetler bakımından bütünlük bir planlamayla gerçekleştirilir. Kamu kurum ve kuruluşlarını, özel kesim temsilcileriyle ve sivil toplum örgütleriyle bir araya getirdiği ve birlikte karar alma sürecine dayandığı için, farklı çıkar ve talepler görüş alışverişi yaparlar. Uzun süreli olması veya çok sayıda paydaşla ortak bir politika oluşturulmasına dayanması, planlamayı güçlendiren özelliklerdir. Planlama ve plan kararlarının uygulanma süreci ilgili paydaşların katılımına açık olduğu için planlama bir katılım aracı olarak değerlendirilir. Planlama sürecinde amaçlarla birlikte bu amaçlara ulaştıran araçlar ve zamanlama da belirlenmektedir (Keleş vd., 2015: 290).

Çevre politikasının uzun dönemli amaçları, bu amaçlara hangi araçlarla ve ne zaman ulaşılacağı, öncelikli sorunlar ve eylemler saptanarak, ekonomik faaliyetler bakımından bütünlük bir planlamayla gerçekleştirilmek istenir. Kamu kurum ve kuruluşlarını, özel kesim temsilcileriyle ve sivil toplum örgütleriyle bir araya getirdiği ve birlikte karar alma sürecine dayandığı için, farklı çıkar ve talepler görüş alışverişine girerler. Gerek uzun süreli olması, gerek çok sayıda paydaşla ortak bir politika oluşturulmasına dayanması, planlamayı güçlü kılan özellikleridir. Planlar uluslararası, ulusal veya yerel olabilir (Terzi, 2017: 52).

1980li yılların sonlarından başlayarak pek çok ülkede ulusal çevre planlandığını görmekteyiz. 1992 Rio Konferansı sonucunda oluşturulan Gündem 21'ler her ülkenin bir ulusal çevre planının oluşturmasını öngörmüştür. Türkiye'de Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) sürdürülebilir kalkınma ilkesi bağlamında çevre ile kalkınmayı bütünleştiren bir çevre stratejisi oluşturmak ve öncelikli eylemleri belirlemek amacıyla 1998 yılında oluşturulmuştur (Keleş, vd., 2015: 291).

3.2.2.2. Halka Danışma

Bir sorunu çözmek için en güzel yol, başkalarının da fikrini almaktır ifadesinden yola çıkarak çevresel sorunların çözümünde halka danışma çok seslilik önemlidir. Halka danışma, belirli konularda kararlar almadan önce halkın görüşlerinin ve önerilerinin alınmasıdır.

Halka danışmanın birçok türü bulunmaktadır. Kamuoyu yoklaması, referandum ve plebisit halka ulaşmanın etkin yollarındandır. Kamuoyu yoklaması, yönetimlerin kimi konularda karar vermeden önce, buna ışık tutacak verileri araştırmalarla elde edilmesidir. Referandum, belli konularda, kamuoyunun eğilimini saptamada başvurulan yöntemdir. Plebisit “evet” ve “hayır” oyları üzerine kurulmuş bir danışma yöntemidir (“Anayasa Referandum”, 2018).

Halka danışma olarak örnek gösterilecek uygulamalar bakacak olursak ÇED sürecini ele alabiliriz. ÇED süreci, proje hakkında halkı bilgilendirmek ve halkın yorumlarını alıp taleplerini dinlemek için yapılan toplantıları içerdiği için düzenleyici bir araç olmakla birlikte daha çok katılımcı bir niteliğe sahiptir. Halka danışma olarak gösterebileceğimiz bir diğer örnek de halk oylamalarında halka danışma olabilir. Halk oylaması resmi olarak yapılır ancak halkın kendisi için sandık kurduğu bir örnek olarak Bergama örnek teşkil edebilir. Çevre ve toplum sağlığı bakımından etkileri nedeniyle siyanürle altın madenciliğine karşı çıkma derecesine hükümete göstermek amacıyla yerel halk bir halk oylaması düzenlemişti ve üç bine yakın katılımcının tümü madene hayır kullanmıştı (Keleş vd., 2015: 293).

3.2.3.3. Politika Görüşmeleri

Politika görüşmeleri çeşitli sorunlar barındıran geniş kapsamlı bir politikanın ilkeleri belirlenirken ya da politika stratejisi oluşturulurken ilgili kesimlerin görüş ve önerilerine başvurulmasıdır. Politika görüşmelerinden enerji, ulaşım madencilik gibi bir sanayi kesiminde ya da biden çok kesimde çevre ögesinin yer aldığı politikaların üretilmesinde yararlanılabilir (Keleş vd., 2015: 294).

Çevre sorunlarını ortaya çıkaran ekonomik, toplumsal ve kültürel faktörlerin kolay bir şekilde anlaşılabilmesi ve ortadan kaldırılabilmesi için toplumun eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekir. Çevrenin en iyi şekilde korunması için, tüm vatandaşların katılımını sağlamak önemlidir. Bu nedenle ülkeler geniş çapta çevre

bilgilendirmesi yaparak kamuoyunu aydınlatmalı ve halkın çevre korumaya katılımını sağlamalıdır.

Şuan yürürlükteki çevre mevzuatımızda bu çerçevede düşünülebilecek iki araç vardır. Bunlardan biri Yüksek Çevre Kuruludur. Kurul hedef politika ve stratejisi belirlemekle görevlidir. İkinci araç ise danışma organı niteliğindeki Çevre ve Şehircilik Şurasıdır. Şuranın görevi başta politikaların amaç, hedef, stratejilerinin belirlenmesine yönelik olmak üzere çevre ve şehircilik konularında çeşitli öneriler geliştirmektedir (Keleş, vd., 2015: 295).

3.2.3.4. Bilgi Edinme Hakkı

4982 Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 2003 yılında kabul edilmiştir. Kanunun amacı; “demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek” amacıyla çıkarılmıştır. Bu Kanun; kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanmaktadır. Kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan bu kanun kapsamındaki her türlü veriyi, bilgi edinme kanunu çerçevesinde izin verilmesini ifade etmektedir (Bilgi Edinme Kanunu). Çevre yönetimine katılım aşamasında bilgiye ulaşım şeffaflık açısından önemlidir.

İnsanların bilgiye erişebilmesi, çevre politikalarına katılımın sağlanması açısından son derece önemlidir. Katılımcı bir yapının yokluğunda sadece bilginin var olması ve bilgiye erişimin sağlanmış olması yeterli değilken, gerekli bilgi ve verilere sahip olmadan da etkili bir katılımdan söz edilemez. Çevre alanında bilgilenme hakkı, çevresel konularda demokratik karar alma sürecini teşvik edici niteliktedir (Terzi, 2017: 52). Çevre konusunda bilgiye erişimin ve kararlara katılım çevre sorunları karşısında halkın bilinçlenmesine katkıda bulunacağını yurttaşların kaygılarını dile getirmelerine ve bu kaygıların yetkili birimlerce dikkate alınmasına olanak tanyacağı Aarhus Sözleşmesi’nde vurgulanmıştır. Bu bakımdan bilgi edinme hakkıyla çevre konusunda yönetimin saydamlığı ve hesap verilebilirliğini geliştirmeyi ve böylece çevreyle ilgili kararların ardındaki halk desteğini artırmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak kişilerin bilgiye ulaşabilmesi, çevre politikalarına katılımın sağlanması açısından önemlidir. Katılımcı bir yapının yokluğunda, sadece bilginin mevcut olması ve bilgiye ulaşımın temin edilmesi yeterli değildir. Bu anlamda gerekli bilgi ve verileri elde etmeden etkili bir katılım imkansız olduğundan dolayı, halkın çevreye ilişkin her türlü bilgiyi edinebilmesi zorunludur (Keleş vd., 2015: 296).

3.2.3.5. Kamu Denetçiliği

Ombudsman, “sokaktaki küçük adamın, kamu yönetimleri karşısındaki avukatı” olarak tanımlanmaktadır. Ombudsman’ın temel görevi, kamu yönetim şekline göre kötü muamele gördüğüne inanan her vatandaşın şikâyetini incelemektir. Ombudsmanına başvurmadan önce, o konuda yine diğer yönetsel ve yasal denetim yollarının tüketilmesi gerekir. Kamu deneticisi olarak da anılan Ombudsman her ilde, yerel yönetimler ve buna bağlı kuruluşlar ile bu yönetimler tarafından kurulan birlik ve işletmelerin, gerçek ve tüzel kişilerle ilgili işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu denetler ve aralarındaki anlaşmazlıkları çözüme bağlar (Sünbül, 2012: 31).

“Yurttaş avukatı ya da yurttaş hakemi, halk hakemi adlarıyla da anılan ombudsman yerel yönetimlerde önemli bir işleve sahiptir. Yerel Ombudsman, yerel topluluk üyelerinin, yerel yönetimde herhangi bir şikâyeti olduğunda (“haksızlığa uğrama”, “hizmetin gereği gibi ya da hiç yerine getirilmemesi” vb.), konunun incelenip değerlendirilmek üzere başvuracağı makamdır” (Yıldırım, 1993: 128).

Kamu Denetçiliği Kurumu ya da diğer adıyla Ombudsmanlık, çevre konularında yönetsel süreçlerle ilgili olarak katılıma olanak sağlayabilecek önemli bir araçtır. Türkiye’de 2012 yılında çıkarılan bir yasayla TBMM ne bağlı, kamu tüzel kişiliği olan bir kurum olarak kurulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu gerçek ya da tüzel kişilerin şikâyeti üzerine başta bakanlıklar ve belediyeler olmak üzere idarenin işlemlerini eylemlerini tutum ve davranışlarını, insan hakları bakımından hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden inceler ve idareye önerilerde bulunur. Kuruma 2014 yılında yapılan başvuruların % 3’ü Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığıyla ilgilidir. Ancak Kamu Denetçiliği kurumunun şikâyetleri yerinde bularak idareye tavsiye ile sonuçlanan kararları çok düşüktür. Ayrıca kurumun kararlarının yaptırımlarla desteklenememesi nedeniyle kararlar etkili sonuçlar vermemektedir (Keleş vd., 2015: 297).

3.2.3.6. Yargı Yoluyla Katılım

Kirliliğin önlenmesi, azaltılması veya giderilmesi için çok farklı alanlarda, çok farklı yöntemlerle bir dizi düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelerin en başında da yasalar gelmektedir. Cezaî veya hukukî yaptırımlar içeren yasaların çevre korunmasındaki etkisi ve gücü yadsınmaz. Çevrenin korunmasında ceza kanunları kadar diğer yasal düzenlemelerin de önemi büyüktür. Hukuk kuralları ve özellikle kanunlar toplumdaki değerlerin korunmasında çok önemli ve etkin rol üstlenirler (Taşkan, 2015: 124-292).

Çevre sorunları, bütün toplumların önde gelen sorunlarından biri haline gelmiştir. Çevre ile insan arasındaki ilişkileri düzenlemek, belli davranış kuralları getirmek, çevresel sorunları çözmek için, kullanılabilecek en etkili araçlardan biri, kuşkusuz hukuk düzenidir. Bu nedenle çevre sorunlarının çözümü için temel koşul, çevreye ilişkin hukuksal kurallar oluşturmaktır (Taşkan, 2015: 124-292).

Yurttaşların yargı organlarını harekete geçirmesi, çevre politikalarına halkın katılımını sağlayan etkili bir yoldur. Aarhus Sözleşmesi, kamu makamlarının karar, eylem ya da eylemsizliğin içerik ve oluşturulma süreci açısından hukuka uygunluğunun yargısal denetiminin yapılacağını vurgulanmıştır. Çevre politikalarının uygulanması için yargının yani hukukî araçlara ve dayanağa ihtiyacı vardır. Çevre politikalarını uygulama aşamasındaki hukukî araçlar kısaca, yasal olarak her türlü kısıtlamaya uygun koşullar sağlayan önlemler şeklinde tanımlanabilmektedir. Kirleticiler bu yasal kısıtlamalara uymamaları durumunda, ceza gibi hukuki yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Keleş vd., 2015: 298).

Çevre Yasası çevreyi bütün vatandaşların ortak varlığı olarak belirtmiş, olaydan haberdar olan gerçek ve tüzel kişilerin idari makamlara başvurarak, bu faaliyetin durdurulmasını isteyebileceklerini vurgulamıştır. Ancak bazen yargıdan, çevreyi koruyan yönde kararlar çıkmayabilir. Ya da çevre konularında birbirleriyle çelişen kararlarda verilebilmektedir. Buda yargı yoluyla katılımdan elde edilecek başarının azalmasına neden olabilmektedir (Keleş, vd., 2015: 299).

3.2.3.7. Gönüllü Uygulamalar

Devlet, gerek yerel alanda gerekse ulusal ölçekte tek başına bazı toplumsal hizmetleri karşılamada ve boşlukları doldurmada yetersiz kalmaktadır. Bu saptama, hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler için geçerlidir. Dolayısıyla, özellikle gelişmiş ülkelerde toplumu hem demokratik katılım açısından aktive eden, hem de akçal bakımından bazı kamusal hizmetlerin görülmesi için toplumcu kaygılarla harekete geçiren politikalar ve örgütlerin sayısında inanılmaz bir artış yaşanmaktadır (Çukurçayır, 2009: 89). Bu kaygıların harekete geçirdiği gönüllülük kavramı, insanları işbirliği ve dayanışmaya sevk etmiştir.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 65 inci ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 77' inci maddelerinde gönüllü katılım konusuna yer vermiştir. Bu maddelerde il özel idaresi ve belediye hizmetlerinin yürütülmesinde hemşehrilerin gönüllü katılımına yer vermiştir. Sağlık, eğitim, spor, çevre, park, trafik, itfaiye, kütüphane, kültür, turizm ve sosyal hizmetlerle; yaşlılara, kadınlara, gençlere, çocuklara, özürülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlere gönüllü katılıma yer vermiştir (İl Özel İdaresi Kanunu, 2005).

Toplumun her kesiminden topluluklar, kendi etkinlik alanlarında çevreyi korumak için bazı ilkeleri ve eylemleri gönüllü olarak gerçekleştirmelerini sağlamaya yönelik bir politika aracıdır. Yasal olarak bağlayıcı olmadığı halde bireyler bağımsız bir şekilde faaliyetleri sırasında çevreyi korumayı ve daha az verecek uygulamaları benimseme çabasına girerler. Herhangi bir zorunluluk yokken çevrenin korunması için katkıda bulunacak davranışlar edinirler (Keleş vd., 2015: 300).

Gönüllü uygulama, paydaşların kendi etkinlik alanlarında çevreyi korumaları için kimi ilkeleri ve eylemleri gönüllü olarak gerçekleştirmelerini sağlamaya yönelik bir politika aracıdır. Yasal olarak bağlayıcı bir düzenlemeden bağımsız olarak, bireyler, şirketler ve örgütler, etkinlikleri sırasında çevreye daha az zarar verecek önlemleri, eylemleri ya da süreçleri benimseme çabasına girerler.

Çevre koruma bilinci taşıyanların kendi etkinlik alanlarında çevreyi korumaları için bazı ilkeleri ve eylemleri gönüllü olarak gerçekleştirmelerini sağlamaya yönelik bir politika aracıdır. Devletin çevrenin korunması amacıyla

piyasalara müdahalesinde, çeşitli nedenlerle oluşabilecek müdahale kusurları ile piyasa kusurlarından kaynaklanan çevre sorunları ikileminde çözüm arayışları, gönüllü katılımı esas alan yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulan çevre politikası araçlarının geliştirilmesini sağlamıştır (Keleş, vd., 2015: 302).

3.2.3. Çevre Politikasının ve Çevre Yönetiminin Bir Aracı Olarak Çevresel Etki Değerlendirmesi

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), Stockholm Konferansı sonrasında ülkelerin ekonomik gelişmişliklerinin artırılması ile çevre kalitesinin artırılabilirliğini dikkate alınarak, öncelikle 1970'li yılların sonrasında ABD'de geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmış bir süreci ifade etmektedir. 1970'li yıllardan itibaren, sanayi yatırımlarının çevre üzerinde olumsuz etkilerinin giderilmesi konusunda toplumların hassasiyetlerine paralel olarak, kirlenici tüm kurumların kuruluş kararından önce bir çevresel etki analizi yapması konusunda bir ortak görüş oluşmuştur (Görmez, 2010: 171).

Çevresel etki değerlendirme, çevreye etkisi olabilecek faaliyetlerin, başlangıç aşamasında çevreye olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlendiği ve olumsuz etkilerin nasıl ortadan kaldırılacağı ya da minimize edileceğinin farklı yer ve teknoloji alternatifleri ile birlikte değerlendirildiği ve projenin gerçekleşmesi durumunda gerekli kontrol ve denetimlerin yapıldığı bir süreçtir (Turgut, 2009: 209). ÇED, çevre sorunlarındaki ekolojik, ekonomik, politik ve teknik boyutları harmanlamayı sağlayan, kısacası ekonomi ile ekolojiyi uzlaştıran bir araç olarak bu özellikleri karşılamak için ortaya çıkarılmıştır.

Çevresel etki değerlendirme, çevre politikasının, temel ilkelerinden biri olan önleyicilik ilkesinin uygulaması olarak görülebilir. Çevresel etki değerlendirmesinde amaç, çevre üzerinde olumsuz etki yapabilecek faaliyetlerin gerçekleştirilmesine izin verilmeden önce bu olumsuz etkilerin belirlenmesi ve bunları tamamen yok edecek veya asgari düzeye indirecek önlemlerin alınması halinde ilgili faaliyetler izin verilmesidir. ÇED, ekonomik ve sosyal gelişmeye engel olmadan, çevre değerlerini korumayı, planlanan bir faaliyetin yol açabileceği tüm olumsuz çevresel etkileri önceden tespit edip gerekli tedbirleri almayı amaçlar. Projelerle ve gelişmeleriyle ilgili olarak, birden fazla faktörü göz önüne alarak proje sahipleri ile kurum ve

kuruluşların daha sağlıklı karar vermelerine fırsat verirken, projelerden kaynaklanabilecek çevresel etkileri de ortaya çıkarır (Bozkurt, 2013: 28).

Günümüzde çevresel etki değerlendirmesi sadece bir rapor hazırlanması ve bu raporun değerlendirilmesi olmaktan çıkmış, çevre ile ilgili faaliyetlerin değerlendirilmesinde ekonomi ile çevreyi uzlaştıran bir çevre politika aracı haline gelmiştir.

ÇED, önleyici politikanın bir aracı olarak 1970'lerde ilk ABD'de gündeme geldiğinden bahsetmiştik. ÇED'in evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Basit bir yaklaşımdan ziyade planlama, yönetim, çözümlenme ve kamu katılımını harmanlayan çok aşamalı bir süreç olarak görülen ÇED, ekonomik gelişmenin sosyo-ekolojik etkisini ortaya koyan bir araçtır ve bu yapısıyla sürdürülebilir gelişmeyi sağlamaya yöneliktir. Katılımcı bir yönetim aracı özelliğine sahip olan ÇED kamuoyunun öğrenme hakkını meşrulaştırarak toplumun refahını ve çevreyi etkileyen kararlarda ve bu yolla demokrasinin sağlanmasında önemli bir adımdır (Saygılı, 2007: 178).

ÇED, çevre üzerinde önemli etkileri olması muhtemel bir önerinin tanımlandığı, değerlendirildiği ve ayrıca karar-alım sürecinde yetkili otorite tarafından dikkate alındığı bir süreçtir. Bu süreç çevre politikalarında ve çevre yönetiminde çevresel etki değerlendirmesini önemli kılmıştır.

ÇED, çevresel varlıkları doğrudan veya dolaylı, olumlu veya olumsuz yönde önemli bir biçimde etkileyebilecek veya etkilemesi muhtemel bir faaliyetin icra edilebilmesi için, faaliyet sahibinin veya temsilcisinin yetkili idareye başvurusu üzerine başlatılan söz konusu faaliyetin çevresel etkilerinin birçok disiplinde çalışan uzmanların bir araya gelerek incelendiği bir süreçtir. Bununla birlikte inceleme sonucunda, olumsuz çevresel etkilerin önlenmesi ve/veya çevreye zarar vermeyen, hukuken ve çevresel açıdan kabul edilebilir bir düzeyde en aza indirilmesi için, alternatif çözümler hazırlanan bir raporla tespit edilmiştir. Bu tespitin var olduğu rapor hakkında başvuru sahibi ve idare dışında halk, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgililer gibi üçüncü taraflarında yazılı veya sözlü görüşlerini bildirebilmeleri için katıldıkları bir toplantı düzenlenir (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği).

Bu aşamaların sonucunda, yetkili idarenin faaliyet hakkında olumlu veya olumsuz görüş bildiren bir idari işlem gerçekleştirdiği ve tamamlanan idari işlemden sonra, söz konusu faaliyetin takip edilip denetlendiği bir süreçtir.

Bu bakımdan ÇED özü itibariyle, özel kişilere veya kamuya ait bir faaliyetin, herkesin ortak menfaatinde bulunan çevresel varlıklar üzerinde meydana getirmesi muhtemel olumsuz etkilerinin yok edilmesi için düşünülen bir süreçtir. Aynı zamanda olumsuz etkilerin en aza indirilmesine, üçüncü tarafların da görüşlerini bildirmelerine fırsat vererek çevrenin korunmasını sağlamayı hedefleyen bir süreç olarak da planlanmıştır (Saygılı, 2007: 92). ÇED, katılımcı bir hukuki usul olup, özünü, çevrenin korunması oluşturmaktadır.

ÇED karar alınmada rasyonelliği sağlamaya yönelik olsa da, kimilerince sosyal ve çevresel tahribata neden olan kalkınma olgusunu meşrulaştırmaya hizmet ettiği yönünde değerlendirilmektedir. Bu görüşe göre, hükümet, bakanlıklar ve özel sektör yatırım projelerini meşrulaştırmak için ÇED'i uygulamaktadır. Bütün ÇED sistemlerinde olduğu gibi, Türk ÇED Yönetmeliği'nde katılım, "halkın katılımı" başlığıyla ifade edilmiş, bu başlıkta katılım şekli olarak toplantı öngörülmüş ve bundan başka muhtelif hükümlerde diğer bir katılım şekli olan yazılı görüş bildirme olanağına yer verilmiştir (Saygılı, 2007: 233).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASI, ÇEVRE YÖNETİMİ VE KATILIM

1. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASI

Çevre politikası, bir ülkenin çevreye ilişkin tercih ve hedeflerinin belirlenmesi olarak ifade edilmektedir. Çevre politikasının amacı ise çevre kalitesinden vazgeçmeksizin toplumsal refahının mümkün olan en yüksek düzeyde sağlanmasıdır (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2015: 243).

Çevre, son zamanlarda bütün dünyayı meşgul eden ana meselelerden biri olmuştur. Çevre, insanın içinde yaşadığı ortamı teşkil eden bütün sosyal, biyolojik ve fiziki faktörlerin bir bileşimi olarak değerlendirilebilir. Doğaya yapılan her olumsuz girişim ve müdahale çevre sorunlarını oluşturmuştur. Çevre sorunlarının toplum yaşamını olumsuz yönde etkilemeye başlaması, yönetimin her düzeyde sorunları çözecek yeni politikalar geliştirmesine ve bu politikaları çevreyle uyumlu hale getirmesine de sebebiyet vermiştir (Terzi, 2017: 62).

Bu çerçeveden bakıldığında her iktisadi faaliyet az ya da çok çevre kirliliğine neden olmaktadır. Diğer taraftan çevreye zararlı bu durumların önlenmesi devletin sürece dâhil olması da bu noktadan itibaren gerçekleşmektedir. Bu noktada çevre politikalarının amacı, çevresel değerleri riske atmadan, bireylerin refah seviyesini ve gelecek kuşakların yaşam şansını güvence altına alarak, üretim ve büyümenin devamlılığının sağlayacak politikalara ve eylem planlarına ihtiyaç duymaktadır.

Bu başlık altında, Türkiye'de çevre politikalarının belirlenme süreci, Türkiye'de çevre politikaları ve yasal düzenlemeler, Türkiye'de çevre politikalarını yürüten kurumlar, Türkiye'de çevre politikalarının oluşumunda yargının rolü ve işlevi, Türkiye'de çevre politikaları ve uluslararası sözleşmeler ve son olarak da çevre politikalarının uygulanması sürecinde karşılaşılan sorunlar irdelenmiştir.

1.1. Türkiye'nin Çevre Politikasının Belirlenmesi Süreci

Çevre politikası, "belirli insani ve fiziksel kaynaklar kullanılarak planlanmış faaliyetlerin ve görevlerin çevre adına politikalar oluşturulma" sürecidir. Ayrıca

çevre yönetimi, çevrenin korunması ve geliştirilmesi, iyileştirilmesi için takip edilmesi gereken uyumlu ve sistematik yaklaşımın da ifadesidir (Yaşamış, 1995: 44).

Başka bir ifadeyle çevre politikası, “çevre problemlerinin üstesinden gelebilmek için ulusal düzeyde uyulması gereken politika ve strateji içeren ulusal çevre yönetim planlarının hazırlık sürecidir”. Bu sebeple çevre yönetimiyle doğrudan ilgili birimler, bölgesel ve yerel çevre sorunlarının daha iyi belirlenebilmesi ve alınacak önlemlerde etkili olunabilmesi açısından, çevresel hedefler belirlemek, bu hedefleri gerçekleştirecek örgütlenmeleri sağlamak ve mevcut çevresel kalite koşullarını saptamak için çeşitli planlar yapmaya yetkilidir (Yaşamış, 1995: 44).

Türkiye’de çevre politikalarına yön veren kaynaklara baktığımızda uluslararası antlaşmalar, anayasa ve yönetmelikler, kalkınma planları ve çevresel etki değerlendirmesi örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’de çevre politikaları oluşturmakla görevli birim Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.

1970’li yıllardan itibaren, Türkiye’de de çevre konusu önem kazanmaya başlamıştır. Çevre ilk kez 1982 Anayasasında, “*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir*” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, “*Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir*” ifadesi, 1982 Anayasasında yer almaktadır (1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

Türkiye’de çevre politikaları oluşturmakla görevli birim olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, çevre adına uzun-orta-kısa vadeli politikalar oluşturmakla görevlidir. Çevre politikalarının oluşturulması aşamasında yüksek çevre kurulu ve çevre şurası önemli işlevler görmektedir. Yüksek Çevre Kurulu ve çevre şurası etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için hedef, politika ve strateji belirlemek amacıyla sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kararlara çevre boyutunun dahil edilmesine imkân veren hukukî ve idarî tedbirleri belirleyerek Türkiye’deki çevre politikalarına yön vermektedir (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Yüksek çevre kurulu ve çevre şuralarının, çevre politikaları oluşturulma sürecine etkisi, Türkiye’de şehirleşme ve kent yapısına ilişkin olarak gelişen ve değişen koşullar çerçevesinde katılımcı bir şekilde kent vizyonunun belirlenmesi

şeklinde olmaktadır. Belirlenen amaç doğrultusunda oluşturulan şûra komisyonları ve çevre kurulları; sürdürülebilir, güvenli ve sağlıklı, yaşanabilir şehirlerin oluşturulması aşamasında çevre politikalarına yön vermektedir (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Roma Kulübü tarafından 1972’de yayımlanan “Büyümenin Sınırları” adlı çalışma, çevre sorunsalının karmaşıklığını ve ciddiyetini ilk kez büyük toplulukların gözleri önüne seren, çevre sorunlarının ekonomik ve sosyal sorunlara bağlılığını açığa çıkaran ilk çalışmalardan biri olmuştur (Turgut, 1998: 10). 1992’de kabul edilen Rio Deklarasyonu ile ülkelere ulusal eylem planı hazırlama zorunluluğu getirilmiştir.

Türkiye’de çevreye sorunlarına ilgi, 1970 sonrası Avrupa’nın da etkisiyle artmaya başlamıştır. Türkiye’de çevre politikasının oluşturulması çalışmaları, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlatılmıştır. 3. Beş Yıllık Kalkınma planı ile birlikte Uluslararası platformda ilk kez çevre sorunlarının ciddi anlamda ele alınmıştır. Bu dönemde oluşturulan Stockholm Çevre Konferansının da etkisiyle Türkiye’de çevre duyarlılığı oluşmaya başlamıştır. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile şekillendirilmiştir. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Türkiye’nin çevre politikası iyice şekillendirilmiş ve ilk kez bu planda çevre ayrıntılı bir biçimde ele alınmış olup Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) bu dönemde hazırlanmıştır. 1970 sonrasında çevre ve çevre sorunları tüm kalkınma planlarında Avrupa’nın da etkisiyle yerini almıştır. Türkiye’deki çevre politikaları oluşturulurken çevreyle ilgili doğrudan ve dolaylı hükümlerle anayasamızda yer almış olması ve beş yıllık kalkınma planlarına dahil edilmesi, çevreye bakış açısını oldukça değiştirmiştir. Türkiye’de 1982 Anayasası’na kadar çevre politikaları kalkınma planları aracılığı ile oluşturulmaya çalışılıyordu. 1982 Anayasası sonrası dönemde hem kalkınma planlarında hem de yeni anayasanın çizdiği temel hedefler doğrultusunda yasal düzenlemeler aracılığıyla oluşturulmaya çalışılmıştır (Özkan, 2016: 56).

Çevre politikalarına yön veren diğer bir kaynak uluslararası antlaşmalardır. Türkiye, uluslararası alanda yapılan birçok konferansa katılmış ve çevre ve kalkınma arasındaki dengeyi sağlamak için yapılan birçok sözleşmeye taraf olmuştur. Bu sözleşmeler; Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı, Birleşmiş Milletler Ortak

Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu), Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Kültürel Gelişiminin Dünya On Yılı Programı, Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES), Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (BMÇMS), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansları, Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Gündem (Agenda) 21, Akdeniz Eylem Planı, Ramsar Sözleşmesi, Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi), Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg Zirvesi), Aarhus Sözleşmesi, Kyoto Protokolü.

Türkiye'nin çevre politikaları ile ilgili önemli bir gelişme de 1993 yılında Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliğinin kabul edilmesidir. ÇED, kalkınmanın çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ve yapılacak projelerin neden olacağı çevre sorunlarını önlemek veya en aza indirmek için geliştirilmiştir.

Yönetmeliğin amacı, gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kamu veya özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işletmelerin yatırım kararlarının çevre üzerinde yapabilecekleri tüm etkilerin belirlenerek değerlendirilmesi, tespit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi ve alternatiflerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirilmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik esasların düzenlenmesidir şeklinde belirtilmektedir (Serter, 2006: 44).

Türkiye'de çevre politikaları önceleri ortaya çıkan kirliliği giderici amaçlara dayanmaktaydı. Daha sonra kirliliği önleyici politikalar önem kazanmaya başlamıştır. Son yıllarda ise sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde katılımcı bir yapı geliştirilmeye çalışılmıştır (Bozkurt, 2013: 138).

1.2. Türkiye'de Çevre Politikaları ve Yasal Düzenlemeler

Cumhuriyet öncesinde çevre ile ilgili düzenlemelerin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yapıldığı görülmektedir. 17. yüzyılın sonuna doğru başlayan kent planlama çalışmalarının çevre sorunları ile ilgili olduğu düşünüldüğünde, 18. Yüzyılda yapılmış olan planlama ve imar çalışmalarını çevre

politikası olarak değerlendirmek mümkündür. İmar konusunda ilk temel düzenleme 1848 yılında yayınlanan Ebniye Nizamnamesi'dir. Bu nizamnamede yol, bina yapımı, kamulaştırma konularıyla ilgili düzenlemeler söz konusudur. İstanbul ve tüm imparatorluğa uygulanması düşünülen nizamname, İstanbul ve birkaç büyükşehirle sınırlı kalmıştır. Daha sonra bu nizamname yürürlükten kaldırılarak 1882 Tarihli Ebniye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ebniye Kanunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk "imar kanunu"dur. Ancak bu düzenleme de tıpkı nizamname gibi sadece İstanbul ile sınırlı kalmıştır. Hatta İstanbul'un imarı konusunda 1900'lü yıllara kadar önemli bir gelişme görülmemiştir (Doğanay, 2017: 23).

Görüldüğü üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda çevre adına adı konulmadan çevre sorunlarını önlemeye yönelik bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunlar dönemin şartları dolayısıyla tam olarak uygulanamamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çevre politikalarına bakıldığında, cumhuriyet döneminin ilk yıllarına denk düşen bölümde çevre politikaları adına doğrudan olmasa da dolaylı bir takım yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kentlerin imarı ve güzelleştirilmesinin yanında, halk sağlığıyla ilgili düzenlemeler hayata geçirilmiştir. 1924 tarihli Köy Kanunu, 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve Belediye Kanunu bu amaca hizmet eden hükümlere sahiptir. Cumhuriyet'in ilanından itibaren 1970'li yıllara kadar halk ve çevre sağlığı, hava kirliliği ve trafik gibi çevre ile ilgili konularda sınırlı birtakım düzenlemeler yapılmasına rağmen, çevresel politikaların yapılması ve yapılan politikaların denetimi hususlarında bütüncül bir yaklaşım gerçekleştirilememiştir (Toprak, 2012: 207).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında başkent Ankara'nın problemlerine öncelik verilmiş ve bu sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Buna göre Cumhuriyet tarihinin ilk düzenlemesi, 1925 yılındaki Ebniye Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik meydana getiren 642 sayılı kanundur. Bu kanun ile yangın çıkan binalar ve yapılarda düzenleme görevi belediyelere bırakılmıştır. Bunun yanında çevrenin korunmasına yönelik olarak 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu uygulamaya konulmuştur. Kent planlamasının oluşturulmasını zorunlu hale getiren Yapı ve Yollar Kanunu, 6785 sayılı İmar Kanunu ile yürürlükten

kaldırılmıştır (Görmez, 2010: 151-153). Ormanların düzenlenmesine yönelik olarak ise 1937 yılında Orman Kanunu çıkarılmıştır. Ormanlarda gelişigüzel avlanma yasaklanarak izne tabi tutulmuştur. Bu kanun 1956 yılında çıkarılan yeni Orman Kanunu ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır (Görmez, 2010: 153). Bu yıllara kadar öncelikli öneme sahip olamayan çevre, 1961 Anayasası'nda dolaylı da olsa yer almıştır.

1961 Anayasası'nın çevre korumayla ilgili doğrudan tek hükmü "*herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini sağlamak*" ödevini devlete yükleyen 49. maddesidir. 1961 Anayasası'nda, "çevreyi koruma" ve "temiz bir çevre" açıklanan iki önemli kavramdır. Çevrenin korunması ile ilgili olarak, devlet doğal zenginlikleri ve kaynakları tasarrufu altında bulundurmakta, bu konuda devlete sorumluluklar yüklenmektedir. Özellikle ormanların korunması, ormanlık alanların genişletilmesi ve ormanlardan kamu yararına uygun olarak yararlanılması 1961 Anayasası'nda yer almaktadır (Ural, 1980: 1).

1982 Anayasası, çevre konusunda doğrudan düzenlemelerin yapıldığı ilk Türk Anayasası'dır. 1982 Anayasası'nın 56. maddesi doğrudan çevre hakkıyla ilgili bir düzenleme getirmiştir. "*Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir*" denmiştir (1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

1982 Anayasası'nda çevre ile ilgili olarak doğrudan ve dolaylı düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlara baktığımızda 56. maddenin yanı sıra kıyılardan yararlanma başlığını taşıyan 43. madde, toprak mülkiyeti başlığını taşıyan 44. madde, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılması ve tahribini önlemeye yönelik 45. madde, konut ihtiyacını karşılamaya yönelik 57. madde, tarih kültür ve tabiat varlıklarını korumaya yönelik 63. madde, ormanların korunmasına yönelik ise 169. madde 1982 Anayasası'nın doğrudan çevreyi ilgilendiren maddelerindedir. 1982 Anayasasının dolaylı olarak çevreyi ilgilendiren maddelerine baktığımızda, 17. maddede kişinin maddi ve ruhsal varlığını geliştirme hakkına sahip olduğunu belirtirken, 5. maddede bunun gerçekleşmesi için devletin gerekli koşulları hazırlaması gerektiği belirtilmektedir. 23. maddede ise yerleşme ve seyahat özgürlüğü ile ilgilidir. 1982 Anayasası'nın bu sayılan maddeleri ile çevrenin

korunmasına yönelik doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlanmaktadır (Keleş ve Ertan, 2002: 272-273).

1982 Anayasası'nın hemen ardından 1983 yılında 2872 Sayılı Çevre Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı; “ *bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre*” düzenlenmektedir denmiştir (2872 Sayılı Çevre Kanunu).

Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde, çevre ve ilgili düzenlemelerde geçen tüm kavramlar tek tek tanımlanmıştır. Biyolojik çeşitlilik, ekosistem, doğal kaynak, doğal varlık, katı atık, evsel katı atık, tehlikeli atık, tehlikeli kimyasallar, atık su, atık su altyapı tesisleri, arıtma tesisi, kirliliği balast suları, çevresel etki değerlendirmesi, proje tanıtım dosyası, stratejik çevresel değerlendirme, çevre yönetimi, çevre yönetim birimi/çevre görevlisi, çevre gönüllüsü, hassas alan, çevreye ilişkin bilgi, risk değerlendirmesi, sulak alan, iyonlaştırıcı olmayan radyasyon, elektromanyetik alan, koku, hava kalitesi gibi kavramların açık bir şekilde tanımlanmıştır (2872 Sayılı Çevre Kanunu).

Kanunun 3. maddesinde, Türk çevre politikasının temel ilkelerine esas teşkil edecek şekilde çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi için öngörülen ilkeler şu şekilde sıralanmıştır: “*Başta idare, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere, çevrenin korunması ve kirliliğinin önlenmesinde herkes görevlidir. Çevrenin korunması ve kirliliğinin önlenmesinde; bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar*” Ayrıca “*Çevre politikalarının oluşmasında, bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları politikalara katılım ortamını oluşturmakla yükümlüdür*” ifadesi kullanılmıştır (2872 Sayılı Çevre Kanunu). Ancak bu ilkelere son halini veren ve geniş çapta değişiklikler yapan Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, 2006 yılında son halini almıştır.

1.2.1. Anayasalarda Çevre

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Anayasası olan 1921 Anayasası, Türkiye'nin içinde bulunduğu savaş ortamında hazırlanmış, 24 maddeden oluşan bir çerçeve anayasadır. Bu Anayasa'da çevre ile ilgili düzenlemeler yer almamıştır (Teşkilatı Esasiye Kanunu). 1924 Anayasa'sında ise, sendika kurma ve grev hakkı dışındaki kişi hak ve hürriyetler yer almış ancak bu haklar geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiş, çoğu kez bunların adını saymakla yetinilmiştir. Bu Anayasa'da temel hakların korunmasına önem verilmiş, ekonomik ve sosyal haklardan bahsedilmemiştir. Çevreyle ilgili düzenlemeler bu Anayasa'da yer almamıştır (1924 Anayasası).

1961 Anayasası'nda çevrenin korunması ile ilgili doğrudan maddeler yer almamakla birlikte çevreyle ilgili dolaylı hükümler yer almaktadır. 1961 Anayasa'sının 50. maddesinde; *“devlet tarih ve kültür değeri olan eski eser ve anıtların korunmasını sağlar”* ifadesi yer almaktadır. Bu maddeden çevrenin bir bütün olarak görüldüğü, fiziki çevrenin yanında tarihi ve kültürel çevrenin korunmasına yönelik tedbirler alınmaya çalışıldığı söylenebilir. 1961 Anayasa'sının 130. maddesinde; *“Tabii servetler ve kaynakları, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır”* ifadesi yer almaktadır. 1961 Anayasa'sının 131. maddesinde ise *“Devlet, ormanların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi ve gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Bütün ormanların gözetimi devlete aittir”* ibaresi yer almaktadır. Bu maddenin Anayasa'da yer alması, devletin ormanların korunması ve geliştirilmesi konusuna verdiği önemi göstermektedir (1961 Anayasası).

Türkiye'de oluşturulan yasalar içinde çevreyle ilgili doğrudan yer aldığı ilk anayasa 1982 Anayasası'dır. Anayasa'nın çevreye ilişkin en önemli maddesi 56. maddedir. İlgili madde, *“Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir”*. Bu madde ile ilk kez çevre hakkı kavramından bahsedilmiş ve çevre hakkı anayasa güvencesine alınmıştır denilmektedir (1982 Anayasası).

1982 Anayasası'nın yukarıda sözünü ettiğimiz 56. madde dışında da yine doğrudan çevreyi ilgilendiren hükümleri bulunmaktadır. Bunlara baktığımızda toprak mülkiyeti, mülkiyet hakkı, tarım, hayvancılık konut hakkı, kıyılardan yararlanma,

tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması başlıklı maddeleri doğrudan çevreyle ilgili hükümlerindedir.

Anayasa'da, kıyılardan yararlanma başlığını taşıyan 43. madde de *“Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir”* hükmü yer almaktadır. Anayasa'da, toprak mülkiyeti başlığını taşıyan 44. maddeye göre; *“Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önleme ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gereken tedbirleri alır”* denmektedir. 45. madde ise, *“Devlete “tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılması ve tahribini önleme görevini vermektedir”*. 57. maddeye göre devlet *“şehirlere özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler”* denmektedir. 63. madde ile *“devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını için gerekli destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alma görevini üstlenmiştir”*. Yine 169. maddeye göre ise *“tüm ormanların korunması, geliştirilmesi ve bunlarla ilgili gerekli tüm tedbirleri alma görevi devlete aittir”* denmiştir. 1982 Anayasasıyla bu alanlarda çevreyi anayasal güvence altına alınmıştır (Görmez, 2003: 156).

4 Nisan 2003 tarihinde Anayasa'nın bazı maddeleri değiştirilmiş, yeni hükümler eklenmiştir. Anayasanın ormanlarla ilgili olan 169. ve 170. maddeleri değişikliğe uğrayan maddelerdendir.

1.2.2. Kalkınma Planlarında Çevre

Kalkınma planları, ülkemizdeki tüm kurum ve kuruluşların geleceğe yönelik stratejiler oluşturması konusunda yönlendirici bir işlev görmektedir. 1963 yılından itibaren yürürlüğe giren beş yıllık kalkınma planlarından ilk ikisi, çevre konusunda dolaylı bir takım düzenlemeler yaparken, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte, dünyadaki ve uluslararası sistemdeki gelişmelere paralel olarak çevre ile ilgili doğrudan düzenlemelerin yapılmış olduğu görülmektedir.

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında (BYKP) doğrudan çevre politikalarına bakıldığında, 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) ve 2. Beş Yıllık

Kalkınma Planında (1968-1972) çevreye ilişkin doğrudan hükümler bulunmadığı görülmektedir. Sonraki yıllarda oluşturulan kalkınma planlarına çevrenin dahil edilmesi az da olsa çevreye bakış açısını ve çevre politikaları oluşturulması konusunda önem arz etmektedir.

1. Beş Yıllık Kalkınma Planında, sosyal kalkınma ve gelişme ile tarım ve endüstriyel üretim bölümleri adıyla dolaylı olarak çevreye değinilmiştir. Ancak sanayileşmenin yarattığı çevresel sorunlardan, çevreye bıraktığı kirlilikten söz edilmemiştir.

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise çarpık kentleşmenin ve konut sorununun yansması olarak görülen bölgesel kalkınma, şehircilik problemleri, sağlık politikalarına uygun kentleşme stratejileri gibi bölümler bulunmaktadır.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre sorunlarına doğrudan ve ayrı bir yer verilmiş olduğu görülür. Uluslararası platformda ilk kez çevre sorunlarının ele alındığı Stockholm Çevre Konferansı'ndan sonra Türkiye'de de çevre duyarlılığı oluşmaya başlamıştır. 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre konusunda ilk iki programa göre kapsam olarak daha fazla somut unsurlar barındıran bir programdır. İnsan sağlığının korunması için hava, su, toprak, iklim, çevre, doğal/kültürel miras gibi yaşam kalitesini doğrudan etkileyen unsurlara yönelik genel politikalara yer verilmiştir. Üçüncü programla birlikte, çevre diğer politikaların bütünleyici parçası haline gelmiş, enerji, sanayi, ulaştırma ve özellikle tarım sektörünün planlanması sırasında çevresel değerlerin hesaba katılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu programda ilk defa topluluğun çevre konularında uluslararası alanda üye devletlerin temsil yetkisinden söz edilmiştir (Budak, 2000: 59).

4. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise çevre sorunları, 4. planın temel politikaları adını taşıyan 3. bölümde ayrı bir başlık olarak yer almıştır. Planda, çevre sorunlarının toplumsal değişim süreci ile birlikte çözüme kavuşturulması temel ilkedir denmektedir.

5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sosyal hedef ve politikalar adını taşıyan bölümde çevre sorunları konusu işlenmiştir.

6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, çevre konusu ise sosyal hedef, ilke ve politikalar bölümünde çevre ve yerleşme başlığıyla yer almış ve çevre sorunlarına ilişkin

öngörülen ilke ve politikalar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Türkiye'nin çevre politikası, 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre politikası iyice şekillendirilmiş ve ilk kez bu planda çevre ayrıntılı bir biçimde ele alınmış olup Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) bu dönemde hazırlanmıştır. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ayrıca çevrenin korunması ve geliştirilmesi başlığı altında çevre ve çevreyle ilgili düzenlemeler de yer almıştır. Planda öncelikle mevcut sorunlar tespit edilerek sorunları çözüme amacıyla uygulanması gereken politikalar açıklanmıştır. Bu plan çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetiminin sağlanması ve gelecek kuşaklara, insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakılması, temel strateji olarak belirlenmiştir (Arslan, 2016: 49-53).

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise temel amaç, insan sağlığının ekolojik dengeyi, kültürel tarihsel ve estetik değerleri koruyarak ekonomik ve toplumsal gelişmeyi sağlamak temel amaç olmuştur ("Kalkınma planları", 2018).

9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Türkiye'deki gelişme ve yönetim anlayışının insan odaklı olduğu, doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin korunması bakımından gelecek kuşakların da gözetilmesi ilkesinin benimsendiği belirtilmektedir. Bu planda, yine hızlı nüfus artışı ile sanayileşmenin doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturduğu vurgulanmıştır ("Kalkınma planları", 2018).

10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, çevre ve doğal kaynak yönetiminde planlama, uygulama, izleme ve denetimin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kapsamda kurumların görev, yetki ve sorumluluklarındaki belirsizliklerin ve yetki çatışmasının giderileceği, işbirliği ve eşgüdümün güçlendirileceği bir yönetim sisteminin geliştirileceği vurgulanmıştır ("Kalkınma planları", 2018).

Türkiye'deki çevre politikasının belirlenmesi ve oluşturulması, kalkınma politikasının çevre üzerindeki etkileri ile sürekli etkileşimi olumlu etkilere sahip olmuştur. Ayrıca çevrenin Beş yıllık kalkınma planlarına dahil edilmesi az da olsa çevreye bakış açısını ve çevre politikaları oluşturulması konusunda hız kazanmasını sağlamıştır.

1.2.3. Çevre Kanunu ve Diğer Kanunlarda Çevre

Türkiye’de çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi konularını düzenleyen esas kanun Çevre Kanunu olmasına rağmen, birçok kanunda çevre ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak düzenlemeler yapmıştır. Bu başlık altında doğrudan veya dolaylı olarak çevreyle ilgili maddeleri bulunan kanunlar incelenmiştir. Bu başlık altında, Çevre Kanunu, çevre konusunda doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlar incelenmiştir.

1.2.3.1. Çevre Kanunu

Türkiye’de çevrenin korunması ve iyileştirilmesi çalışmalarında genel çerçeveyi 2872 Sayılı Çevre Kanunu oluşturmaktadır. 1982 Anayasa’sının 56. maddesine dayanılarak çıkartılan ve 11.8.1983 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Toplamda altı bölümden oluşan Çevre Kanunu'nun ilk maddesinde Kanun’un amacı belirtilmiştir. Bu maddede kanunun amacı *“bütün canlıların ortak hakkı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır”* olarak ifade edilmektedir.

Kanunun 2. maddesinde ise, çevre ile ilgili önemli kavramların tanımları yapılmaktadır. Bu kavramlar; çevre, çevre korunması, çevre kirliliği, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir kalkınma, alıcı ortam, doğal varlık, doğal kaynak, kirleten, ekosistem, atık su, atık su altyapı tesisleri, arıtma tesisi, ekolojik denge, sulak alan, biyolojik çeşitlilik, atık, katı atık, evsel katı atık, tehlikeli atık, tehlikeli kimyasallar, kirliliği, çevresel etki değerlendirme, proje tanıtım dosyası, stratejik çevresel değerlendirme, çevre yönetimi, çevre yönetim birimi/çevre görevlisi, çevre gönüllüsünün tanımlamaları yapılmıştır (2872 sayılı Çevre Kanunu).

Çevre Kanunu'nun 3. maddesinde, ilk olarak çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve çevresel bozulmanın önlenmesi için herkesin görevli olduğu ifade edilmiştir. Sonrasında ise çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi için öngörülen ilkeler sıralanmaktadır. Bu ilkeler; sürdürülebilir kalkınma ilkesi katılım ilkesi, önleme ilkesi, kirleten öder ilkesi, kusursuz sorumluluk ilkesi, bilgi edinme ve başvuru hakkı, piyasaya dayalı mekanizmalar ve çevre için eğitim ilkeleridir. Çevre kanununun temeli oluşturan bu üç maddeden sonra, geri kalan maddelerde detaylı olarak kurum ve kuruluşların sorumluluklarından, çevre korunmasına ilişkin

önlemler ve yasaklardan, çevre kirliliğini önleme fonundan ve cezai hükümlerden bahsedilmektedir. Çevre Kanununda yerel yönetimlere detaylı bir yer verilmemekle birlikte kanunda yerel yönetimler çevre politikalarını uygulama sürecinin önemli aktöründen biri olarak tanımlanmaktadır (Ergönül, 2017: 50).

Ancak bu ilkelere son halini veren ve geniş çapta değişiklikler yapan Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, 2006 yılında son halini almıştır. 2006'da yapılan Çevre Kanunu'nda yeni biçimiyle çevre mevzuatında yer alan kimi kavramların yasadaki tanımlamaları da günümüz gelişmelerine göre revize edilerek 2006'da yapılan değişiklikle 2872 sayılı Kanun'a eklenmiştir.

2006 yılında değişen 3. maddenin b bendinde “*çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar*” ifadesi yer almaktadır. Bu bendi takip eden e bendinde ise, “*Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler, meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür*” ifadesi yer almaktadır. Çevre Korunmasına İlişkin Önlemler ve Yasaklar isimli üçüncü bölümün 9. maddesinde, Çevrenin korunması amacıyla biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esaslarının yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşlarının görüşleri alınarak belirleneceğidir (2872 sayılı Çevre Kanunu).

Ayrıca 2006 yılında Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, “*çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların görevidir. Herkes bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdür*” denmiştir. Ayrıca çevrenin korunması ve kirliliğin giderilmesi çalışmalarında her türlü “*Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği*” yaparlar ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca Çevreyle ilgili politikalar oluşturulurken ve çevre politikalarının yürütülmesi aşamasında halk katılımı desteği 2006 yılında Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda yer bulmuştur.

2872 sayılı Çevre Kanunu yayımlandığı tarihten bu yana altı kez değişiklik geçirmiştir. Çevre Kanunu'nda meydana gelen bu sık değişimler her seferinde yeni

bir uygulama ve yeni bir oluşum gerektirdiğinden dolayı uygulamacıları sıkıntıya düşürmektedir (Görmez, 2003, 155).

1.2.3.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de kültür ve tabiat varlıklarını korumayı hedefleyen kanundur. 21.07.1983'de çıkartılmış olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun amacı, *“Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek”* olarak ifade edilmiştir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu).

Türkiye, bulunduğu stratejik konumundan dolayı tarihi ve kültürel mirası bünyesinde barındıran bir ülkedir. Sahip olduğu bu mirası koruması için yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak 1951 yılında çıkarılan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair 5805 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ile kurul, birlikişi olarak belirtilmiş ve kurulun verdiği kararların kesin ve bağlayıcı olduğu belirtilmiştir. Eski anıt ve yapılarla ilgili daha sonra 1960 yılında 7463 sayılı, 1973 yılında 1710 sayılı yine 1973 yılında 1741 sayılı kanunlar ve son olarak 21 Temmuz 1983 tarihinde 2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılmıştır (Keleş vd., 2015: 422).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Kanununun çevreyi ilgilendiren maddelerine bakalım:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 10. Maddesinde *“her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli önlemleri alma, aldırma ve bunların her türlü denetimini yapma görevi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir”* denmiştir. 5. maddesinde, *“Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ve varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları devlet malı niteliğindedir”* ifadesi kullanılmıştır. Bu kanunun 7. maddesinde, *“kültür ve tabiat varlıklarının tespiti Kültür Bakanlığı*

tarafından doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılır” ifadesi kullanılırken, 8. maddesinde ise göre, “korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar verme yetkisi Koruma Kurullarına aittir” denmiştir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun iki kere değişikliğe uğramıştır. Son halini ise 14.07.2004 tarihinde 5226 sayılı kanunla almıştır. Ancak kanunun içeriğinde çok büyük değişiklikler yapılmamıştır.

1.2.3.3. Boğaziçi Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Boğaziçi Kanunu’dur. 22.11.1983 tarihinde ve 18229 Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Boğaziçi Kanunun amacı; “İstanbul Boğaziçi Alanının kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu artıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemektir” ifadesi kullanılmıştır (Boğaziçi Kanunu).

Kanunda yer alan Boğaziçi Alanı’nda kıyılar ancak kamu yararına kullanılır, Boğaziçi Alanı’nda kömür ve akaryakıt depoları, tersaneler ve sanayi tesisleri kurulamaz, Boğaziçi su yolunda hurda gemi ve benzeri araçlar bırakılmaz, Boğaziçi Alanı’nda orman sayılmayan kamu kurum ve kuruluşlarına veya özel mülkiyete ait koru, koruya katılacak alan, çayır, mesire yeri, bostan ve benzeri alanlar yeşil alan sayılır ve bitki varlıkları geliştirilerek muhafaza edilir. Bu alanlardaki ağaç varlıklarının yok edilmesi veya tahrip edilmesinin yasak olduğu gibi hükümler emir ve yasaklar bulunmaktadır (Terzi, 2017: 66)

1.2.3.4. Kıyı Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Kıyı Kanunu’dur. 1984 yılında yürürlüğe giren 3086 sayılı Kıyı Kanunu, deniz, göl, akarsu kıyıları ve sahil şeritleriyle ilgili olarak yasal düzenleme yapan ilk kanundur. Ancak kanunun tümü 1986 yılında, Anayasa Mahkemesi’nce kanunun, kıyıların korunmasına yeterli olmadığı gerekçesiyle iptal edilmiştir. Bu yasa kıyı ve kıyı kenar çizgisi tanımlarıyla, kıyılarda yapılaşmayı ilgilendiren hükümlerinin

Anayasa'nın 43. maddesine aykırı olması nedeniyle iptal edilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 373).

Bu kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptalinden sonra 1990 yılında 3621 sayılı Kıyı Kanunu yürürlüğe girmiştir. 3621 Sayılı Kıyı Kanunu'nun amacı, *“Deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devami niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmektir”* (Kıyı Kanunu).

1.2.3.5. Milli Parklar Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Milli Parklar Kanunu'dur. 11.08.1983 tarihli 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun amacı olarak ilk maddesindeki şu şekilde, *“yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir”* ifadesini kullanmıştır (Milli Parklar Kanunu).

11.08.1983 tarihli 2873 sayılı Milli Parklar Kanunda yer alan; Mili Park, Tabiat Parkları, Tabiat anıtı, Tabiatı koruma alanlarının tanımlamasını yapmıştır. Milli park; *“bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları”* olarak tanımlamıştır. Tabiat parklarını ise, *“bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları”* olarak tanımlamıştır. Tabiat anıtı; *“tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını”* olarak tanımlamış ve son olarak da Tabiatı koruma alanı; *“bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları”* olarak 2873 sayılı Milli Parklar Kanunda tanımları yapılmıştır (Milli Parklar Kanunu). Türkiye'de 2018 yılı itibarıyla; 43 adet Milli Park, 208 adet Tabiat Alanı ve 107 adet Tabiat Anıtı bulunmaktadır.

1.2.3.6. İmar Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de İmar Kanunu'dur. 3194 sayılı İmar Kanunu 09.05.1985 tarihinde ve 18749 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fân sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. 3194 sayılı İmar Kanun, *“belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planlarını yapma görevini ilgili belediyelere, belediye ve mücavir alan dışında kalan yerlerde plan yapma görevini ise ilgili valiliklere vermiştir”* ifadesi İmar Kanununda belirtilmiştir (İmar Kanunu).

Türkiye'deki çevre politikasının amaçlarına yönelik maddeler içeren İmar Kanunu'nun 34. maddesi inşaat yapımında yolun işgal edilmemesi, bunlar yapılırken yeraltı ve yerüstü düzenlerinin korunması, yola yakın mesafede yapılan yapılarda her türlü tehlikeyi önleyecek önlemin alınmasını öngörmektedir. Kanun'da bulunan bu önlemler alındığı takdirde hem çevresel tahribat önlenmekte hem de kentsel alanlardaki çevre düzeni ve sağlığı korunarak insanların daha güvenilir bir ortamda bulunmaları sağlanmaktadır (Doğanay, 2017: 49).

1.2.3.7. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'dur. 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu, 26.07.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun, *“devletin hüküm ve tasarrufu altındaki ormanlarda, arazilerde, göl ve akarsu kenarlarında, tüzel kişilerin mülkiyet ve tasarrufundaki arazilerde, orman sahasını ve ağaç servetini çoğaltmak, toprak, su ve bitki arasında bozulan dengeyi kurmak, geliştirmek ve çevre değerlerini korumak”* amacı ile hazırlanmıştır (Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu). 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanun'u doğrudan ağaçlandırma ve erozyonu önleme çalışmalarını ve düzenlemesi açısından önem arz etmektedir.

1.2.3.8. Turizmi Teşvik Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Turizmi Teşvik Kanunu'dur. 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 16.03.1982

tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. 2003 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanun, ikinci maddesinde, “*turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine*” ilişkin hükümlerin belirtilmesi amacı ile oluşturulmuştur ifadesi kullanılmıştır (Turizmi Teşvik Kanunu).

1.2.3.9. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'dur. Çünkü Türkiye'de çevreye özgü yasal düzenlemeler yapılmadan önce Medeni Kanun hükümleri uygulanıyor, özellikle eşitler arası ilişkilerde “komşuluk hukuku” ile ilgili kurallar, çevre sorunları bakımından uygulama alanı buluyordu. 17.12.1926 tarihli 743 sayılı Medeni Kanun'un komşuluk ilişkilerini düzenleyen 661-662-665-675-676. maddeleri, ormanlarla ilgili düzenlemeler yapan 742. maddesi ve madenlerle ilgili düzenlemeler yapan 743. maddesi çevre ile ilgili hükümler içermektedir (Medeni Kanun).

Medeni Kanun'un Komşuluk Hakkı başlıklı 737. maddesinde, “*Herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetini sürdürürken, komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdür. Özellikle, taşınmazın durumuna, niteliğine ve yerel âdete göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak, gürültü veya sarsıntı yaparak etrafa rahatsızlık vermek yasaktır*” ifadesine yer verilmektedir (Medeni Kanun).

Borçlar Kanunu'nda da çevreyle ilgili düzenlemelerin yer aldığı maddeler vardır. Kanunun 58-59 ve 279. maddeleri çevreyle ilgili hükümler içermektedir. Yapı sahibinin sorumluluğunu düzenleyen 58-59. maddelerde, çevre etkileri yaratan eylemlerin sorumluluğunu belirlemiştir. 279. madde ise kiracı, kullanım kaynaklı eksilme durumlarında yerine yenisini koymakla yükümlendirilmiştir (Medeni Kanun).

1.2.3.10. Hayvanları Koruma Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Hayvanları Koruma Kanunu'dur. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu 01.07.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun ilk maddesine göre; *“Hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini”* sağlamak amacıyla Hayvanları Koruma Kanunu hazırlanmıştır (Hayvanları Koruma Kanunu).

Kanunda, konu ile ilgili düzenlemeler yapma, eşgüdüm sağlama, önlemler alma ve denetim yapma görevi Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilmiştir. Kanunda yabani ve sahipsiz hayvanlara yönelik hazırlanan düzenlemelerin yanında evcil ve süs hayvanlarıyla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir.

1.2.3.11. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'dur. 15.04.2000 tarihli 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nun amacı, organize sanayi bölgelerinin kuruluş, yapım ve işletilmesi esaslarını düzenlemektir. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu, düzenli bir çevre ve planlı bir kentleşme sağlamada bir yöntem olarak kullanılan organize sanayi bölgeleri ilk kez Bursa'da kurulmuştur (Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu). Organize sanayi bölgelerini kapsayan Kanunun uygulanmasından sorumlu kurum Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'dır.

Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nun eksiksiz olarak uygulanması, çevreye verecek zararlarının en aza indirilmesi açısından önem arz etmektedir. Organize Sanayi Bölgelerine ait yer seçimleri, uygun görülmesi halinde Bakanlığın onayı ile kurulabilir.

1.2.3.12. Mahalli İdare Birlikleri Kanunu

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlardan biri de Mahalli İdare Birlikleri Kanunu'dur. 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, 11.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, mahallî

idare birliklerinin hukukî statüsünü, kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir

5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, “*Kanunda su, atık su, katı atık ve benzeri altyapı hizmetleri ile çevre ve ekolojik dengenin korunmasına ilişkin projelerin zorunlu kılması halinde, mahallî idarelerin (İl özel idaresi, belediye ve köy) Bakanlar Kurulu’nun izniyle kurulmuş olan birliğe katılabileceklerini ya da birliklerden ayrılabilceği*” düzenlenmiştir. Ayrıca Mahallî idare birliğinin tanımını da yapmıştır. 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu’nda, “*birden fazla mahallî idarenin, yürütmekle görevli oldukları hizmetlerden bazılarını birlikte görmek üzere kendi aralarında kurdukları kamu tüzel kişisini ifade eder*” tanımı yapılmıştır (Mahalli İdari Birlikleri Kanunu).

1.2.3.13. Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kurulması Hakkında KHK

Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren kanunlara ilave olarak Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile de çevre konusu düzenlenmiştir. 13.11.1989 tarihinde 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kurulmuştur. Kurumun teşkilat ve görevlerine ilişkin esaslar da yine bu K.H.K ile düzenlenmiştir. Ayrıca Bakanlar Kurulu ülke düzeyinde Özel Çevre Koruma Bölgesi tespit ve ilan etmeye yetkilidir (Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kurulması Hakkında KHK).

Bu KHK ile Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilen ve edilecek alanların sahip olduğu çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermek için tüm tedbirleri almak vazifesi Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığına verilmiştir. 2003 tarihinde Özel Çevre Koruma Kurumu, Çevre ve Orman Bakanlığı’na bağlanmıştır.

Belek, Foça, Gökova, Pamukkale, Ihlara, Uzungöl, Patara, Tuzgölü, Gölbaşı, Köyceğiz-Dalyan, Kaş-Kökova, Fethiye-Göcek, Datça- Bodrum ve Göksu Deltası Bakanlar Kurulunca ilan edilmiş olan Özel Çevre Koruma Bölgeleri’dir.

1.2.4. Yönetmeliklerde Çevre

Çevre politikasının uygulama temelleri ve konuyla ilgili standartlar yönetmeliklerle belirlenmiştir. Çevre konusuyla doğrudan ve dolaylı düzenlemeler

içeren birçok yönetmelik çıkartılmıştır. Bu yönetmelikler; Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, Gürültü Kontrol Yönetmeliği, Tıbbi Atık Yönetmeliği, Tehlikeli Atık Yönetmeliği, Katı Atık Yönetmeliği, Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği, Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği, Çevre Denetimi Yönetmeliği, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'dir.

1.2.4.1. Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği

Su Kirliliği Yönetmeliği, Ülkemizde var olan su kaynaklarının ve su kalitesinin korunması ve suyun en iyi en verimli şekilde kullanımlarının sağlanması ve su kirlenmesinin önlenmesi amacıyla düzenlemiştir.

Ayrıca kıyı ve deniz kirlenmesinin önlenmesi, yer altı sularının korunması, atık su tesisleri, bu tesislerdeki boşaltımlarla alakalı ilke, izin, esaslar ve su kirlenmesinin ülke çapında yayılmasının önlenmesi amacıyla sürdürülecek politikalarla ilgili düzenlemelerin yer aldığı belirtilmiştir. Kısaca, Su Kirliliği Yönetmeliği, su kaynaklarının yönetiminde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bu sebeple yönetmeliğin eksiksiz olarak uygulanması önem taşımaktadır (Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği).

1.2.4.2. Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği

02.11.1986 tarihli Hava Kalitesinin Korunması yönetmeliğinin 2. maddesinde Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, *“herhangi bir faaliyet sonucu atmosfere yayılan is, duman, toz, gaz, buhar ve emisyonları kontrol altına almak; insanları ve çevreyi kirlenmelerden doğacak tehlikelerden korumak; hava kirlenmeleri sebebiyle çevrede ortaya çıkan umuma ve komşuluk münasebetlerine önemli zararlar veren olumsuz etkileri gidermek ve bu etkilerin ortaya çıkmamasını engellemek”* amacıyla çıkarılmıştır (Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği).

Yönetmeliğe göre, hava kirliliğinin korunma altına alınması çalışmalarında Çevre Bakanlığı esasları belirleyen, koordinasyonu sağlayan kuruluş olarak belirtilmiştir. Şehirlerde hava kirliliğinin önlenmesi, azaltılması görevi yerel yönetimlere verilmiştir.

1.2.4.3. Gürültü Kontrol Yönetmeliği

Gürültü Kontrol Yönetmeliği'nin amacı, “çevresel gürültüye maruz kalınması sonucu kişilerin huzur ve sağlığının bozulmaması için gürültüyü önleme ve azaltmaya yönelik gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak” olarak tanımlanmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı konuyla ilgili düzenlemeleri yapan, görevli kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevli olan kurumdur. Yönetmeliğin uygulayıcısı, denetleme aşamasında yerel yönetimlere bırakılmıştır (Gürültü Kontrol Yönetmeliği).

1.2.4.4. Tıbbi Atık Yönetmeliği

Ülkemizde tıbbi atıkların güvenli yönetilmesiyle ilgili usul ve esaslar, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 22 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre, Dünya Sağlık Örgütü'nün genel sınıflandırmasına uygun olarak sağlık tesislerinden kaynaklanan atıklar dört ana unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; evsel atıklar, tıbbi atık, tehlikeli ve radyoaktif atıklardır (Küçük, 2013: 75).

Bu yönetmeliğin amacı, tıbbi atıkların üretiminden imhasına kadar geçen aşamada, çevre ve insan sağlığına zarar verilmesinin önlenmesidir. Bunların yanı sıra bu yönetmelikle, tıbbi atıkların kaynağında ayrı olarak toplanması, ünite içinde taşınması, geçici depolanması, taşınması ve bertaraf edilmesine yönelik politikalar ile hukuki, idari ve teknik esaslar belirlenmektedir (Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği).

Tıbbi atıkların çevreyle uyumlu bir şekilde yönetimine ilişkin program ve politikaları saptamak, gerekli idari tedbirleri almakla görevli olan kurum Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır. Kanuna göre, tıbbi atıkların toplanması, taşınması, sterilizasyon işlemine tabi tutularak zararsız hale getirilmesi, yakılması ve depolanması suretiyle bertaraf edilmesinden yerel düzeyde belediyeler sorumlu tutulmuştur (Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği).

1.2.4.5. Tehlikeli Atık Yönetmeliği

Tehlikeli Atık Yönetmeliği'nin amacı; Tehlikeli atıkların, üretiminden nihai imhasına kadar insan sağlığına ve çevreye zarar verecek şekilde doğrudan veya

dolaylı biçimde alıcı ortama verilmesinin önlenmesidir. Ayrıca üretiminin ve taşınmasının kontrolünün sağlanmasına, üretiminin kaynağında en aza indirilmesine üretiminin kaçınılmaz olduğu durumlarda, üretildiği yere en yakın mesafede bertaraf edilmesi gereklidir, ifadesi ile belirtilmiştir (Atık Yönetmeliği).

Tehlikeli Atık Yönetmeliği, Çevre Kanunu'nun 8, 11 ve 12. maddeleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu yönetmelikle atıkların üretimi aşamasından başlanılarak depolanması, geri kazanılması, ihraç ve ithal edilmesi de dahil olmak üzere uyulması gereken usul ve esaslar belirtilmektedir.

1.2.4.6. Katı Atık Yönetmeliği

Evlerden atılan katı atıkların, park, bahçe ve yeşil alanlardan atılan bitki atıklarının, evsel katı atık özelliklerine sahip ancak zararlı atıklar sınıfına girmeyen sanayi ve ticaret atıklarının toplanması depolanması, taşınması, uzaklaştırılması konusundaki düzenlemeler 20814 sayılı Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir (Atık Yönetmeliği).

Sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve kentleşme gibi süreçler, Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde katı atık sorunlarına yol açmıştır. Türkiye'de toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi ekonomik olarak büyük bir yük ve sorumluluk olan, uygun şekilde değerlendirilemediğinde kaybolan ekonomik bir değer özelliğine sahip katı atıkların yönetimini yerel yönetimler üstlenmektedir (Yılmaz ve Bozkurt, 2010: 12).

1.2.4.7. Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği

30283 sayılı Ambalaj ve Ambalaj Yönetmeliği'nin amacı 1. maddede, *“ambalaj atıklarının çevreye zarar verecek şekilde doğrudan ve dolaylı bir şekilde alıcı ortama verilmesinin önlenmesidir. Ayrıca ambalaj atıklarının oluşumunun önlenmesi, önlenemeyen ambalaj atıklarının tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım yolu ile bertaraf edilecek miktarının azaltmaktır”* ifadesi ile açıklanmıştır (Ambalaj Atık Yönetmeliği).

Buna ilaveten yine 30283 sayılı Ambalaj ve Ambalaj Yönetmeliği'nin 1. maddesinde, *“ambalaj atıklarının belirli bir sistem içinde, kaynağında ayrı toplanması, taşınması, ayrıştırılması konularında teknik ve idari standartların*

oluşturulması ve bunlarla ilgili prensip, politika ve programlar ile hukuki, idari ve teknik esasların belirlenmesidir” ifadesine yer verilmiştir (Ambalaj Atık Yönetmeliği).

Bu yönetmelikle, ambalaj atıklarının doğaya verdiği zararın önlenmesi, önlenemeyen ambalaj atıklarının tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım yolu ile bertaraf edilerek miktarının azaltılması, ambalaj atıklarının belirli bir sistem içerisinde, kaynağında ayrı toplanması, taşınması ve ayrıştırılması amaçlanmaktadır.

1.2.4.8. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği

Çevre Kirliliği Önleme Fonu Yönetmeliği'nin amacı, yönetmeliğin 1. maddesinde, *“çevrenin temizlenmesi için yapılacak faaliyetlerle ilgili giderler, çevre kirliliğini önleyici araştırma faaliyetleri ile ilgili giderler bu fondan karşılanacaktır. Ayrıca eğitim faaliyetleri ve personel yetiştirilmesi ile ilgili harcamalar, teknoloji ve projelerin satın alınmasına ilişkin giderler, kullanılacak olan araç ve gereçlerin satın alma bedelleri ve arıtma tesisi yapacak gerçek ve tüzel kişilere kredi yardımı gibi yapılacak harcamaların kaynağı da yine bu fon olacaktır”* ifadesiyle belirtilmiştir (Çevre Kirliliği Önleme Fonu Yönetmeliği). Çevre Kirliliği Önleme Fonu, çevre sorunlarıyla mücadele edilecek alanlarda yapılacak faaliyetleri destekleme açısından önem arz etmektedir.

1.2.4.9. Çevre Denetimi Yönetmeliği

27061 sayılı Çevre Denetimi Yönetmeliğinin çıkarılma amacı, 1. maddesinde şöyle açıklanmaktadır: *“Çevrenin korunması için tesis veya faaliyetin çalışmaya başlamasından sona erdirilmesine kadar olan süreçte çevre denetiminin usul ve esaslarını; denetim yapacak personelin, çevre yönetim birimi/çevre görevlisinin, çevre hizmeti konusunda yetkilendirilmiş firmaların nitelikleri ile yükümlülüklerini”* düzenlemektir ifadesine yer verilmiştir (Çevre Denetimi Yönetmeliği).

1.2.4.10. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), bir faaliyetin çevre üzerinde yapacağı tüm etkilerinin araştırılıp, çevre sorunlarını meydana gelmeden önleme ve çevre kirliliğine neden olacak atıkların nasıl zararsız hale getirileceklerinin belirlenmesi amacıyla taşınmaktadır. ÇED, 1970'li yıllarda özellikle sanayileşmiş ülkelerde, çevreyi

korumanın öneminin kamuoyunca kavranıp, yeni kurulacak sını tesislerin kuruluş yerlerinin isabetle seçilmesinin önem kazanmasıyla geliştirilen en önemli yöntemlerden biridir. ÇED, ekonomik-toplumsal çevrenin yanı sıra, fiziksel ve biyolojik tüm değerlerin yatırım kararı verilmesinden önce hesaba katılmasını öngördüğü için önem taşımaktadır. Bu anlamda ÇED, “önleyici yaklaşımın” esas alındığı bir yöntemdir (Keleş, Hamamcı, 2005: 175).

ÇED’in kanuni dayanağını, 1983 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren Çevre Kanunu oluşturmaktadır. Kanun 10. maddesi ile ÇED ile ilgili genel bir düzenleme yapmış, gerçekleştirmeyi planladıkları etkinlikler sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin ÇED Raporu hazırlamasını öngörmüştür. ÇED Raporun hangi tür projelerde isteneceği, neler içereceği ve hangi makam tarafından onaylanacağı gibi konularla ilgili düzenlemeleri yönetmeliğe bırakmıştır. Ancak ÇED Yönetmeliği Çevre Kanunu’ndan on yıl sonra ilk kez 07.02.1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ÇED Yönetmeliği, 23.06.1997, 06.06.2002, 16.12.2003, 17.07.2008, 25.11.2014, 9.02.2016, 26.5.2017 ve son olarak da 14.06.2018 tarihinde revize edilerek bugünkü şeklini almıştır (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 2014).

Sonuç olarak ÇED uygulamasının yapılmasını sağlamak, bu uygulamaları izlemek ve denetleme görevi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü’ne verilmiş olmakla birlikte, ÇED sürecinde birçok kurum, kuruluş ve komisyon yetkili ya da görevlidir.

1.3. Türkiye’de Çevre Politikalarını Yürüten Kurumlar

Çevre politikalarını yürüten çok sayıda kurum ve kuruluş vardır. Türkiye’de merkezi düzeyde çevre politikalarının yürütülmesi konusunda en yetkili bakanlık Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır. Bu bakanlığın yanı sıra çevre politikalarının yürütülmesinden sorumlu farklı bakanlıklar da bulunmaktadır. Çevre politikalarının yerel yönetim düzeyinde yürütülmesinden ise İl Özel İdareleri, Belediyeler, Büyükşehir Belediyeleri ve Köyler olmak üzere çeşitli kurumlar sorumludur.

1.3.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Türkiye çevre politikaları ile ilgili kurumsal yapıyı 1970’li yıllarda Avrupa Birliği (AB)’nin de etkisiyle oluşturulmuştur. Çevre sorunlarıyla mücadelede çevre politikalarının belirlenmesi ve yerine getirilmesi alanlarında Türkiye’de çeşitli düzeylerde ve yapılarda birtakım organların sorumlu kılındığı görülür. Türkiye’deki çevre politikalarının yürütülmesi konusunda sorumluluk birçok kurum ve kuruluş arasında paylaştırılırken, kuşkusuz en büyük sorumluluk Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na verilmiştir. Bu bölümde Türkiye’de 1970 ve 2018 arası dönemde çevreden birinci derecede sorumlu kılınmış kurumlar incelenecektir.

1970’den 1990’a kadar olan dönem arasında çevre politikalarına yön veren kurumların gelişimine bakıldığında, bu dönemde ilk somut adımın 1978 yılında atıldığı görülmektedir. 12.08.1978 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla, çevre politikasının saptanması ve çevre konusunda ihtiyaç duyulan eşgüdümün sağlanması ile görevli olmak üzere, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur.

1984 yılında, Çevre Müsteşarlığı yine Başbakanlığa bağlı olarak Çevre Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür. Çevre Genel Müdürlüğü ise 1989 yılında çıkarılan 389 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden Müsteşarlık düzeyine yükseltilmiştir (Şengün, 2015: 109-130). 1991 yılında Çevre Bakanlığı’nın kurulması ile Türkiye’de çevre yönetimi konusunda yeni bir döneme girilmiştir.

Çevre Bakanlığı 09.08.1991 tarihli, 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. İlgili Kanun Hükmünde Kararname 21.08.1991 günlü ve 20976 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır. KHK’nın amacı, 1. maddede, Çevre Bakanlığı, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması, geliştirilmesi ve her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla oluşturulmuştur (“Çevre Bakanlığı Tarihçesi”, 2018).

2003 yılında ise Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı ile birleştirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı’na dönüştürülmüştür. Çevre ve Orman Bakanlığı 4856 sayılı Kanunla, 01.05.2003 tarihinde kurulmuştur. Bakanlık, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kentsel ve kırsal arazi ve doğal kaynakların en uygun ve verimli

şekilde kullanılması ve korunması, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi ile ormanların korunması ve geliştirilmesi için kurulmuştur.

2011 yılında bakanlığın adı tekrar değişikliğe uğramış ve Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na dönüştürülmüştür.

2010-2018 dönemleri arasında çevreden sorumlu bakanlık 2011 yılında bakanlıkların yeniden düzenleme çalışmaları sırasında, Bayındırlık Bakanlığı'nın ve Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kaldırılması sonrasında, KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Bu iki bakanlığın birçok görevi yeni oluşan bu bakanlığa verilmiştir ifadeleriyle tanımlanmıştır (Şengün, 2015: 109-130).

1.3.2. Çevre Politikalarını Yürüten Diğer Bakanlıklar

Türkiye'de çevre politikalarının yürütülmesi konusunda en büyük sorumluluğun Çevre Şehircilik Bakanlığı'nda olduğu bir gerçektir. Bu bakanlığın dışında, çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı şekilde sorumlu çok sayıda bakanlık vardır. Bu bakanlıkların bazıları il müdürlükleri, bazıları hem il hem de ilçe müdürlükleri ya da bölge müdürlükleri aracılığı ile bu görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Bu bakanlıklardan biri de Tarım ve Orman Bakanlığı'dır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı yeni Cumhurbaşkanlığı sisteminde birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı adını almıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın görevleri şunlardır: Tarım sektörünün geliştirilmesine ve tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapmak, tarımsal desteklemelerin etkin bir şekilde yönetmek, gıda üretimi, güvenliği ve güvenilirliği, kırsal kalkınma amaçlı toprak, su kaynakları ve biyo-çeşitliliği korumak, verimli toprak kullanılmasını sağlamak, çiftçinin tarımsal anlamda örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi koordine etmek, ilgili bakanlığın görevlerindedir ("Tarım ve Orman Bakanlığı", 2018).

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da İçişleri Bakanlığı'dır. İçişleri Bakanlığı'nın görevleri şunlardır:

Temel hak ve hürriyetleri esas alarak iç güvenlik, sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyetini sağlamak, etkili sınır yönetimi ve göç politikalarını oluşturmak, kamu hizmetlerinin koordinasyonu ile etkin il ve ilçe yönetimini tesis etmek, mahalli idarelerin hizmet standartlarını yükseltmek, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerini sunma ve sivil toplumu desteklemek gibi görevlerdir (‘İçişleri Bakanlığı’, 2018). İçişleri Bakanlığı’nın doğrudan çevreye ilişkin bir görevi yoktur ancak *“kıyı ve karasularımızın muhafaza ve güvenliğini sağlamak”* ifadesinden yola çıkılarak dolaylı da olsa çevre adına görevi olduğu düşünülebilir.

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Hazine ve Maliye Bakanlığı’dır. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle, 2018 yılı itibariyle oluşturulmuştur. Hazine Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığı bünyesindeki bazı kurumlar, Hazine ve Maliye Bakanlığı adı altında birleştirilmiştir (‘Maliye Bakanlığı’, 2018).

Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın görev ve yetkileri 217. madde tanımlanmıştır. Bakanlığın görevleri, maliye ve ekonomi politikalarının hazırlanmasına yardımcı olmak, devlet hesaplarını tutmak, gelir düzenlemelerine ilişkin çalışmalar yapmak olarak sıralanabilir. Çevreyle ilgili doğrudan bir görevi bulunmamakla birlikte ormanları, kaynak sularını, taş, kum, çakıl ve toprak ocaklarının kiralanarak işletilmelerini sağlamasından dolayı görevi bulunmaktadır.

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na bağlı olarak çalışan, sanayi ve teknoloji işlerinden sorumlu olan bakanlıktır.

Bakanlığın görevleri özetle şunlardır: Kalkınma plan ve programlarında yer alan ilke ve hedeflere uygun şekilde sanayi politikasını belirleme görevini yürüten Bakanlık, sanayi bölgelerinin yer tespitini yaparken çevresel etkileri göz önünde bulundurmaktadır. Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında, sanayi ile ilgili çevre meseleleri hakkında çalışmalar yapmak ve gerekli tedbirlerin alınmasına yardımcı olmaktır (‘Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’, 2018).

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'dır. Bakanlığın görevleri şunlardır: *“Enerji ve tabii kaynaklarla ilgili hedef ve politikaların, ülkenin savunması, güvenliği ve refahı, milli ekonominin gelişmesi ve güçlenmesi doğrultusunda tespitine yardımcı olmak; enerji ve tabii kaynakların bu hedef ve politikalara uygun olarak araştırılmasını, geliştirilmesini, üretilmesini ve tüketilmesini”* sağlamaktır (“Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı”, 2018).

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Bakanlığın görevleri özetle şunlardır: *“Kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığının kurulmasına, teşkilât ve görevlerine ilişkin esasları”* düzenlemektir (“Kültür ve Turizm Bakanlığı”, 2018).

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'dır. Bakanlığın görevleri özetle şunlardır: *“Ulaştırma, denizcilik, haberleşme, uzay ve bilgi teknolojileri alanlarında; dengeli, erişilebilir, ekonomik ve güvenli hizmet anlayışıyla, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesine ve ülke kalkınmasına katkı sağlamak”* temel amaçtır (“Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı”, 2018).

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının doğrudan çevreyi ilgilendiren görevleri olmamasına rağmen dolaylı olarak çevreyle ilgili olduğunu düşündüğümüz ulaştırma ve haberleşme, demiryolları, gemicilik ve havacılıkla geniş anlamda bakıldığında çevresel değerlerle ilgili faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı faaliyetlerini sürdürürken çevresel değerleri de göz önünde tutmak durumundadır.

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Milli Eğitim Bakanlığıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye'de eğitim öğretimle ilgilenen bakanlıktır. Bakanlığının görevleri özetle şunlardır: Çevresel değerlerin çevresel bilincin insanlara aşılmasına ve öğretilmesi aşamasında Milli Eğitim Bakanlığı önemlidir. Çünkü çevre yönetimine katılmalarının ne derece önemli olduğu göz önüne alınırsa, eğitim veren Milli Eğitim Bakanlığı'nın çevre yönetimi açısından çok önemli bir işlevi olduğu ortaya çıkmaktadır ("Milli Eğitim Bakanlığı", 2018).

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Sağlık Bakanlığı'dır. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak çalışan, sağlık işlerinden sorumlu olan bakanlıktır. Bakanlığın görevi, *"herkesin bedeni, zihni ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamaktır"* ("Sağlık Bakanlığı", 2018).

Bakanlığın görevleri özetle şunlardır: *"Ülke insanların sağlık koşullarını düzenlemek, birey ve toplum sağlığına zarar veren etkenlerle savaşmak, halka sağlık hizmetlerini ulaştırmak yerel yönetimlerle ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği içinde çevre sağlığını ilgilendiren konularda gereken önlemleri almak veya aldırarak ve izlemek"* görevi bulunan Sağlık Bakanlığı, çevre yönetiminin önemli bir unsuru sayılmaktadır ("Sağlık Bakanlığı", 2018).

Çevre politikalarının yürütülmesinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sorumlu diğer bir bakanlık da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır. Bakanlığın amacı, çalışma hayatını düzenlemek ve denetlemek, işgücü piyasasının yapısal sorunlarını çözmek suretiyle büyümenin istihdama katkısını, istihdam ve işgücüne katılım oranını artırmak, nitelikli insan kaynağı oluşturmak, sosyal güvenliği yaygınlaştıracak tedbirler almak, iş sağlığı ve güvenliği kültürünü geliştirerek tüm çalışanlara sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak olarak vurgulanmıştır ("Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı", 2018). Ayrıca çalışma yaşamının düzenlenmesi, işçi sağlığı ve iş güvenliğini sağlayacak düzenlemeler yapılırken çevresel değerlerin dikkate alınması konusunda dolaylı da olsa, çevre yönetimine etkide bulunmaktadır.

1.3.3. Yerel Yönetimler Düzeyinde Çevre Politikalarının Yürütülmesi

Yerel yönetim kavramı kent, kasaba ve köy gibi yerleşim birimlerinin yönetimini anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Ülkelere bakıldığında yönetim şekillerine bağlı olarak neredeyse her ülkede bu birimler yerel yönetim kavramı ile adlandırılmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetim kavramı devlet yönetiminden daha küçük yönetsel birimleri ele almaktadır (Doğanay, 2017: 36).

Bölgesel olarak vatandaşların ihtiyaçlarına cevap veren yerel yönetimlerin gün geçtikçe önemi artmaktadır. Kamusal görevleri yerine getiren bu kurumlar, halka yakın, etkin ve verimli bir hizmet sunulmasında rol almaktadırlar. Türkiye’de çevre politikalarının yürütülmesi konusunda yerel yönetimlerin de önemli görev ve sorumlulukları vardır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile belediyelere çevresel değerlerin korunması ve çevre sorunlarının çözümü konusunda önemli görev ve yetkiler verilmektedir. Bu görevlere baktığımızda, 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun, belediyenin görev ve sorumluluklarının düzenlendiği 14. maddesinde çevreye ilişkin konulara yer verilmektedir. Belediyelerin konuya dair görev ve sorumlulukları imar, su, kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, trafik; ağaçlandırma, park ve yeşil alan gibi konularından oluşmaktadır. Kent yaşamında çevreye duyarlılığın güçlenmesi, 76. maddede Kent Konseyi aracılığıyla gerçekleştirilir (5393 sayılı Belediye Kanunu).

Ayrıca 2004 yılında yürürlüğe giren ve büyükşehirlerin yönetimini düzenleyen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun çevreyle alakalı maddeleri şunlardır: 7. madde, çevre düzeni planına uygun olmak şartıyla büyükşehir belediye sınırları içinde 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte nazım imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulama yetkisi büyükşehir belediyesine verilmektedir. Yine 7. maddesinde yer alan, sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; gayri sıhhi iş yerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerinin kentin belli yerlerinde toplamak. Bunlara ek olarak, 15. maddede büyükşehir belediye meclisi üyeleri arasından seçilecek en az beş, en çok dokuz kişiden oluşan çevre ve sağlık komisyonu kurulması zorunludur. Komisyonun çalışmalarında, gündemdeki konularla ilgili

olarak uzman kişilerden yararlanabileceği öngörülmektedir (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu).

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda belediyelere çevreye ilişkin konularda fazlasıyla yetki ve sorumluluk verilmektedir. Belediyeler bu görevleri yerine getirirken, imar planlarına yapma ve uygulama yetkilerinden önemli ölçüde faydalanmaktadırlar (Tortop, 1993: 452). Nitekim belediyelerin çevre konusundaki görev ve yetkilerinin başında imar, su ve kanalizasyon gibi kentsel altyapı hizmetleri gelmektedir.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun, 6. maddesinde çevreyle ilgili şu görevler vardır: *“İl sınırları içinde ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması ve erozyonun önlenmesi; Belediye sınırları dışında ise imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri yürütmek”* İl Özel İdarelerine verilmiştir (5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu).

2012 yılının kasım ayında 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle beraber büyükşehir belediyesi tanımı değişmekle birlikte, orta büyüklükteki kentlerin büyükşehir olmasının önü açılmış ve 14 il belediyesinin daha statüsü değişerek, büyükşehir olmuştur. Daha önce bahsedildiği üzere, bu düzenleme ile birlikte büyükşehirlerde il özel yönetimlerinin varlığına son verilmiştir. İl özel idarelerinin sağlamakla sorumlu olduğu tüm yerel hizmetler ise Büyükşehir Belediyelerine aktarılmıştır (Doğanay, 2017: 69).

442 sayılı Köy Kanunu'nda köyün görevleri zorunlu ve isteğe bağlı olarak iki grupta toplanmaktadır. Bu görevlerin de birçoğu çevre sağlığı ile yakından ilgilidir. Kanunun 13. maddesinde köylünün zorunlu işleri sıralanmaktadır. Bu zorunlu görevlerden çevreye ilişkin olanları şu şekildedir:

Sıtma, sivrisinek tarafından aşılandığı ve sivrisinek de su birikintilerinde barındığı ve ürediği için her şeyden evvel köy sınırı dahilindeki su birikintilerini kurutmak, köye kapalı yoldan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak, köyün içtiği su kapalı geliyorsa yolunda delik deşik bırakmamak ve mezarlıktan veya süprüntülük ve gübrelikten geçiyorsa yolunu değiştirmek, köy yollarının ve meydanının etrafına ve

köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara ve mezarlık ile köy arasına ağaç dikmek Köy İdarelerine verilmiştir (442 sayılı Köy Kanunu).

Ayrıca 14. maddede ise, yapılması köylünün isteğine bağlı olan görevler sıralanmaktadır. Sayılan görevler içerisinde çevre ile ilgili olanlar şu şekildedir: Köyün sınırı içinde münasip yerlerde ve tepelerde orman yetiştirmek; Köy tarla ve bahçelerini sulamak için bütün köye ortaklaşa ark yapmak; Köy korusu olmayan yerlerde koru yetiştirmek (442 sayılı Köy Kanunu).

6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte büyükşehir belediyesi kurulan illerdeki tüm köy yönetimlerinin tüzel kişiliklerine son verilmiştir. 6360 sayılı kanun köy yönetim birimlerini en yakın ilçenin mahallesi haline dönüştürmüştür. Bu illerdeki köylerin isimleri aynı kalmakla birlikte artık mahalleye dönüşmüştür (Adıgüzel, 2012: 156).

1.4. Türkiye’de Çevre Politikasının Oluşumunda Yargının Rolü ve İşlevi

Çevre Politikası bir anlamda mevcut çevre kalitesini istenilen hedeflere ulaştırma amacını taşır. Son dönemlerde hızla artan ve yoğunlaşan çevre sorunlarına ve kirlenmelerin önüne geçmek amacıyla idari makamlar belirlenen standartlar çerçevesinde zararlı etkileri saptamak ve bu etkileri en aza indirmekle yükümlüdürler.

Çevre sorunları, sanayi devrimi sonrası giderek artmaya başlamıştır. Bu artış, kendisini çevresel farkındalık olarak göstermiştir. Çevre hukuku, denilen yeni bir hukuk disiplini de işte bu aşamada ortaya çıkmıştır. Çevre hukukunun ortaya çıkmasıyla bu hukuk disiplininin temeli olan çevre hakkının, ileri sürülebilir olması kolaylaşmıştır. Çevre hukukunun öneminin artması, aslında sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının hukuksal anlamda ileri sürülmesinden kaynaklıdır. Çevreyi koruyan kurallar etkin ve caydırıcı bir şekilde düzenlenmeli, vatandaşlar ve kamu birimlerince çiğnenmemeli, hukukun üstünlüğünü sağlama açısından da etkili yargı yollarının tüm bireylerin kullanımına açık tutulması açısından da önemlidir (Öztürk, 2015: 103).

Çevre politikaları oluşturulurken temel amaç, mevcut çevre kalitesinin istenilen ve hedeflenen değerlere ulaşmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, yargının almış olduğu kararların çevre politikalarının oluşturulması sürecine etkisi ve katkısı

çok önemlidir. Bu başlık altında, başta anayasa yargısı olmak üzere, idari yargı ve adli yargının çevre politikalarının oluşumuna katkıları değerlendirilmiştir.

1.4.1. Anayasa Yargısının Rolü ve İşlevi

Anayasa Mahkemesi, aldığı kararlarla çevrenin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi belli bir eylem ya da işlem sonucunda yurttaşların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını olumsuz yönde etkilemesi halinde Anayasa Mahkemesi'ne başvuru hakkı tanımıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapmadan önce yargı yollarının tüketilmiş olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesi, aldığı kararlarla çevre tüzesisinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru olanağı tanımıştır. 23 Eylül 2012 tarihinde hayata geçen bu uygulama ile, 1982 Anayasası'nda, *“herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir”* denilmiştir (Keleş vd., 2015: 480). Çevreye ilişkin çıkan anlaşmazlıklarda kişilerin Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabileceği yasal zeminde ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin çevre hakkına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin bir çevre tanımı yapmak yerine, sağlıklı ve dengeli bir çevrenin niteliklerini veya unsurların yer vermektedir. Kısaca Anayasa Mahkemesi, hangi şartlar gerçekleştirilirse sağlıklı ve dengeli bir çevreden söz edilebileceğini veya hangi unsurun sağlıklı ve dengeli çevre kavramına dâhil olduğunu karara bağladığı davanın konusu doğrultusunda ortaya koymaktadır. Genel bir çevre tanımı yapmaktan kaçınmaktadır (Semiz, 2014: 17).

Anayasa Mahkemesi, önüne gelen tüm kanunlar gibi çevresel korumayı ilgilendiren kanun ve kanun hükmünde kararnameleri de, anayasaya uygunluk açısından denetlemiştir. Bu denetim sırasında özellikle Anayasa'nın 56. maddesinde yer alan sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkından söz etmektedir. Örnek olarak Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu birkaç karara bakacak olursak eğer;

Anayasa Mahkemesi 25.02.1986 tarih ve 1985/1 Esas ve 1986/4 Karar sayısı ile verdiği bir kararda, 1984 tarihli 3086 sayılı Kıyı Kanunu'nu yasanın

düzenlemesinde kamu yararını gözetmediği, kıyı ve kıyıya ilişkin çevresel değerleri güvence altına almadığı gerekçesiyle iptal etmiştir (Öztürk, 2015: 44).

Yine Anayasa Mahkemesi, 11.12.1986 tarih ve 1985/11 Esas ve 1986/29 Karar sayısı ile 3194 sayılı İmar Kanunu ile ilgili bir iptal başvurusunda da çevreye değinmiştir. Bu kararda Anayasanın 56. maddesine atıf yaparak, sağlıklı ve dengeli bir çevre kavramını, yalnızca doğal güzelliklerin korunduğu, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği hava ve su kirlenmesinin önlendiği bir çevre olarak yorumlamamaktadır. Daha geniş bir yorum yaparak belli bir plan ve programa göre düzenlenmiş bir çevrenin de, Anayasada yer alan bu kavrama girdiğini kabul etmiştir. Bu dayanaklarla, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun yeminli teknik bürolarla ilgili maddesi ve kamuya ait yapı ve tesisler ile sanayi tesislerine ilişkin ruhsat verilme işlerinde aranacak koşulları gösteren maddelerin iptaline karar vermiştir (Öztürk, 2015: 44).

Anayasa Mahkemesi'nin 15.01.2009 tarih ve 2006/99 Esas ve 2009/9 Karar sayısı ile verdiği bir başka kararında ise 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, Çevre Kanunu'nda yapılması istenilen bazı değişikliklerin Anayasaya uygunluğunu denetlemiştir. 2872 sayılı Yasa'nın değiştirilen 10. maddesinin 45 üçüncü fıkrasında "*Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.*" hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenleme ile petrol, jeotermal kaynak ve maden arama faaliyetleri, çevresel etki değerlendirilmesi kapsamı dışında tutulmasının önü açılmıştır. Anayasa Mahkemesi ise bu maddeyi Anayasa'ya uygun bulmamıştır. Gerekçesinde de, çevresel etki değerlendirmesinden bahsederek bununla korunmaya çalışılan temel unsurun, çevre ve bu çevre içerisindeki varlıklar olduğundan bahsetmiştir. Bu sebeple petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetlerinin çevresel etki değerlendirilmesi kapsamı dışında tutulması Anayasa'nın 56. maddesine aykırı olduğuna karar vererek bu kanun maddesini iptal etmiştir (Öztürk, 2015: 45).

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru olanağı tanındığından bahsetmiştik. 23 Eylül 2012 tarihinde hayata geçen bu uygulama ile çevreye ilişkin çıkan anlaşmazlıklarda kişilerin Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabileceği yasal zeminde ifade edilmiştir.

Çevre hakkını da içeren bireysel başvurularla ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin verdiği kararları şu şekilde değerlendirebiliriz.

Uşak, Eşme’de siyanür kullanılarak işletilen altın madeninin zararlarına maruz kalan Halil Kaya ve arkadaşları, 2006’da açtıkları tazminat davasının makul sürede sonuçlanmadığını savunarak, yaşam, maddi ve manevi varlıklarını koruma ve geliştirme, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini belirterek, maden faaliyetlerinin durdurulması ve kendilerine tazminat ödenmesi talebiyle, 2013 yılında Anayasa Mahkemesi’ne başvurdular. Anayasa Mahkemesi, yerel mahkemedeki davanın temyiz aşamasında olması nedeniyle, bireysel başvuru yapılmadan önce olağan yargı yollarının tüketilmiş olması koşulunu taşımadığı için başvurunun, yaşam, maddi ve manevi varlıklarını koruma ve geliştirme hakkının ihlaliyle ilgili kısmını kabul edilmez bulmuştur. Bununla birlikte, davanın sekiz yıldır sürüyor olmasını, makul sürede yargılanma hakkının ihlali olduğuna hükmetmiştir. Sonuç itibarıyla Halil Kaya ve arkadaşlarına manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir (Keleş, vd., 2015: 480).

Anayasa Mahkemesi’nin çevre konularında pek çok kararı vardır. Başka bir örnek de şudur: Çevre Yasası’na 6486 sayılı bir yasayla eklenen geçici madde şudur: *“23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirilmesi kapsamı dışındadır.”* Bu maddede yer alan *“planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya”* ibaresi, Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiştir (Keleş, vd., 2015: 480).

Anayasa Mahkemesi’nin başka bir kararına bakacak olursak eğer, *“2981 sayılı Gecekondu Affi Yasası’nı değiştiren 3290 sayılı Yasa’nın, İstanbul Boğazı kıyı kuşağı ve öngörüm bölgesindeki yapılaşmaya ilişkin düzenlemeyi,”* iptal eden karardır. Anayasa Mahkemesi, itiraz edilen kararın kaçak yapılarla yasallık kazandırmaya yönelik olduğunu, Boğaziçi’nde yapılaşmayı olumsuz yönde etkileyeceğini, kişilerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama haklarını zedeleyeceği öngörüsüyle, bu düzenlemeyi iptal etmiştir (Keleş, vd., 2015: 480).

Son olarak da Anayasa Mahkemesi'nden "Çevre Korumaya Yönelik Barışçıl Gösterilere Hoşgörü Kararı" son dönemlerde çevre tüzesisinin korunmasına yönelik güzel bir kararı da, Anayasa Mahkemesi'nin 18 Ekim 2018 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan 20 Eylül 2018 tarihli karardır. Çevre hakkı temelinde, çevre korumaya yönelik toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ceza uygulanmasının demokratik toplum düzeni gereklerine uygun olmadığına hükmedilmiştir. Başvuruya konu olay, 25 Ocak 2015 tarihinde Fatsa'da, "Siyanüre Hayır" başlığıyla düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşüdür. Bu toplantı için Fatsa Ünye Doğa Koruma Platformu üyesi bir grup tarafından, 2911 sayılı Kanun gereğince idareye 22 Ocak 2015 tarihinde bildirimde bulunur. Sonrasında, 25 Ocak tarihinde yaklaşık beş yüz kişilik bir grup gösteriyi gerçekleştirir. Ancak, gösteri grubu, belirtilen güzergahı aşarak bir başka noktaya kadar yürüyüşü devam ettirir. Bu durumu 2911 sayılı Kanun hükümlerinin ihlali olarak gören Fatsa 2.Asliye Ceza Mahkemesi, yürüyüşü belirtilen güzergahta sonlandırmadıkları gerekçesiyle başvuruçulara 5 ay hapis cezası vererek hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verir. Kararın kesinleşmesi sonrasında Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılır. Başvuruyu "toplantı ve gösterir yürüyüşü" hakkına dair kanunlarda öngörülen usullere tam olarak uyulmamış olması tek başına toplantı veya gösteri yürüyüşünün barışçıl niteliğini kaldırmaz..." diyen Anayasa Mahkemesi, somut olaya bakarak belirlenen yerleri aşacak şekilde yürüyüş yapılması toplantının barışçıl olmaktan çıktığına ve kamu düzeninin bozulduğuna dair herhangi bir tespit yer almadığı şeklinde karara bağlamıştır ("Anayasa Mahkemesi Çevre" 2019). Bu kararda toplantı ve gösteri yürüyüşünün amaç ve sonucuna bakılarak, bazı durumlarda "hoşgörülü" davranılmasını içerir bu kararın, çevre hakkının korunmasına dair barışçıl toplantılar için güzel bir karardır.

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi, yasaların Anayasaya uygunluğunu denetler. Bu bağlamda yukardaki örneklerde verildiği gibi birçok kararı anayasaya aykırı bularak iptaline karar vermiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin bazı durumlarda siyasal konjonktüre göre kamu yararına yönelik kararları da bulunmaktadır.

1.4.2. İdari Yargının Rolü ve İşlevi

İdari yargı, *"idari makamların idare hukuku alanındaki faaliyetlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümlendiği yargı koludur"*. İdari yargı, Danıştay'ın

çevreyi ilgilendiren birçok konuda kararları mevcuttur. Çevre koruma sorumluluğu, ilk önce baskın ve etkin güç olan devlet yönetiminin sorumluluğundadır. Yönetimle halkın çevre konusundaki eylemlerinde çekişmeye son verme yeri olarak İdare mahkemeleri ve Danıştay, çevre ile ilgili önemli kararlar vermiştir. Danıştay çevrenin korunması söz konusu olduğunda, menfaat ihlali ilkesini geniş bir şekilde yorumlayarak, çevrenin korunmasında doğrudan ve kişisel bir menfaati bulunmayan kişiler ya da gruplara dava açma hakkı tanımıştır (Öztürk, 2015: 44).

Danıştay'ın ve Yönetim Mahkemelerinin çevrenin korunması aşamasında almış olduğu birçok karar mevcuttur. Bu kararlara birkaç örnek verecek olursak eğer;

Danıştay 6. Dairesinin, 16.12.1986 tarih ve 1986/1323 Esas ve 1986/1135 Karar sayısı Zaferpark kararı olarak adlandırılan davada ise Danıştay'ın 200 çalışan tarafından Zaferpark'da bulunan ağaçların kesilmesinin ve otopark yapılmasının imar planına uygun olmadığını iddia ederek yürütmeyi durdurma talepli bir dava açmışlardır. Ayrıca Danıştay çalışanları, bu parkın Danıştay binasının önünde bulunması ve Ankara'da oturmaları sebebiyle dava açmak için menfaatlerinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Yerel mahkeme de kentin yeşil alanın azalacağı ve trafik sorununa sebep olacağını kabul ederek imar planının iptaline karar vermiştir. Danıştay da bu kararı onamıştır. Söz konusu kararda Danıştay dava ehliyeti kavramını geniş yorumlamıştır. İdareye başvurma işleminin sadece zarar görenler için değil bu işlemde haberi olanlar için de yapılabileceğine karar vermiştir (Öztürk, 2015: 47).

Başka bir örnekte yine, Danıştay 6. Dairesinin 20.11.1989 tarih ve 1989/2562 Esas ve 1989/2187 Karar sayısı ile verdiği kararında ilgili kurul tarafından eski eser olarak tescil edilen Taşkışla binasının otele dönüştürülmesine yönelik idari işlemin iptaline yönelik karardır. Davayı açan kişi binanın olduğu yerde yaşayan bir vatandaşdır. Yerel mahkeme bu yapının tarihsel ve mimari özellikleri ile korunması gerekli eski eser niteliği taşıması sebebiyle dava konusu işlemi iptal etmiştir. Bu kararda Danıştay, çevre değerlerinden sayılan kültür varlığını koruyarak çevreye duyarlı bir şekilde davranmıştır (Öztürk, 2015: 47).

Yine Danıştay'ın almış olduğu bir başka kararı ise; Sinop'un Gerze ilçesinde ithal kömür kullanılarak elektrik üretilen bir termik santral kurulması için Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından üretim lisansı verilmesi kararı, Danıştay on

üçüncü Dairesince iptal edilmiştir. Kararda, Anayasa'nın çevre hakkını düzenleyen 56. maddesine ve Çevre Yasası'nın ÇED hükümlerine göndermede bulunulmuştur. Projenin çevreye uyumlu olmadığı ise ancak ÇED süreci tamamlandığında anlaşılabilir. Bu bakımdan Danıştay kararında, ÇED olumlu ya da ÇED gerekli değildir, kararı alınmasının tesise lisans verilmeden önce, bir "ön koşul" olarak yerine getirilmesinin gerekli olduğu vurgulanır. Bu gerekçelerle ÇED uygulama aşamasında işletmeye lisans verilmesi kararı, hukuka uygun olmadığından iptal edilmiştir (Keleş vd., 2015: 480).

Yine bir başka örnek: Rize İdari Mahkemesi'nin bir iptal kararı, çevre hukukunun ilkeleri olarak sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir çevre kavramları gerekçe olarak kullanılmıştır. Mahkeme, Artvin Cerattepe'de planlanan altın madeni faaliyeti için verilen "ÇED Olumlu" kararını iptal etmiştir. Kararda, sürdürülebilir çevre ilkesinden yola çıkarak planlanan madenin gerçekleştirilmesi durumunda bölgenin yöre sakinleri için yaşam alanı olmaktan çıkacağı ve bu projedeki korunan alanların bir arada var olamayacağı kanaatine varılmıştır (Keleş vd., 2015:487).

Yine Rize İdare Mahkemesi, Hemşin Muhtarlar Derneği'nce açılan davada, yapımı planlanan Dikmen Hidroelektrik Santral (HES) Projesi için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, 'Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Olumlu' kararını iptal etti. Bakanlık avukatının, derneğin dava açmakta menfaatinin bulunmadığı yönündeki savunmasını değerlendiren mahkeme heyeti, Anayasa hatırlatması yaparak, "Çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir" görüşüne yer vermiştir. Hemşin İlçesi'nde Büyük Dere ve Pazar Çayı üzerine yapımı planlanan Dikmen HES projesi için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 12 Mart 2014 tarihinde, 'ÇED Olumlu' raporu verdi. Bunun üzerine Hemşin Muhtarlar Derneği, raporun iptali istemiyle Rize İdare Mahkemesi'ne dava açtı. Dava dilekçesinde söz konusu projenin oluşturacağı çevre zararlarına dikkat çekildi. Rize İdare Mahkemesi, bilirkişi raporuna dayanarak yüzeysel ve eksik bulunduğu, 'ÇED Olumlu' raporunun oy birliği ile iptaline karar vermiştir ("İdari Yargı iptal kararı" 2019).

Bir başka örnek ise; Sivas İli, Kangal İlçesi Eğricek, Elkondü ve Pınargözü Köyleri sınırları içerisinde bulunan Siyanürlü Altın İşletmeciliği ile ilgili olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 13.03.2013 tarihinde "Bakırtepe

Altın Madeni Projesi" Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu'na Olumlu kararı verilmiştir. Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na karşı yöre yurttaşları, çevreye duyarlı meslek odaları ve dernekler tarafından açılan davada; Sivas İdare Mahkemesi 30.05.2013 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Mahkeme kararı, 03.06.2013 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bildirilmiştir. Anayasa'nın 138. maddesine göre; yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez. Ancak KOÇ grubuna bağlı Demir-Eksport şirketi yörede büyük çevre felaketine yol açan madencilik faaliyetine mahkeme kararına rağmen devam edilmektedir ("İdari Yargı Çevre, 2019").

Diğer bir başka örnek ise: Zeytinlik alanların korunması konusunda verilmiş yönetsel yargı kararları da vardır. Balıkesir, Havranda zeytinlik alanının yakınında altın madeni aramak için verilen ruhsatların iptaline ilişkin davada, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu 3573 sayılı yasanın zeytinlik alanların 3 km yakınına "toz ve duman çıkaran tesis yapılamaz" kuralını vurgulamıştır. Kararda, zeytinlik alana 252 metre yaklaşan maden sahasında toz ve duman çıkarmadan madencilik yapılması hayatın olağan akışına aykırıdır, denilmektedir. Bu nedenle yerel mahkemenin ruhsatların iptali istemiyle açılan davayı reddetmesi, hukukten isabetsiz görülmüştür (Keleş vd., 2015: 488).

İdari Yargı, çevreyi koruma bağlamında sadece devletin görevi olmadığını, halkın da çevreyi koruma bağlamında sorumlu olduğu konusunda hem devlete hem yurttaşa önemli görevler yüklemektedir. Çevre sorunlarının hem yurttaşın hem devletin duyarlı olması durumunda korunabileceği düşünülmektedir. Çünkü idarenin yapmış olduğu eylem ve işlemlere çevreye duyarlı ve bilinçli yurttaşların açacağı davalar çevrenin korunması aşamasında önemlidir. Ancak İdari yargıya başvurabilmek için kıstaslar bulunmaktadır. Bir idari işlem hakkında iptal davası açabilmek için idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olmak zorunluluğu vardır. Ayrıca İdari yargıya başvurabilmek için yine kamu yararı ilgilendiren durumlar haricinde kişisel haklar ihlal edildiğinde başvurulabilir. Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi gibi İdari Yargıda da kamu yararı öncelikli durumdadır.

Yukarıda anlatılan önemli kararın dışında da, Danıştay ve İdare mahkemeleri daha pek çok önemli kararlar almışlardır. Yatağan Termik Santrali Davası, İzmir Galleria Davası, Park Oteli Davası ve Foça İmar Planına İlişkin Dava ya vatandaş grupları ya da çevre dernekleri tarafından açılmış, bu davalarda dava ehliyeti konusunda herhangi bir sorgulamaya gidilmemiş ve davalar çevrenin korunması lehinde sonuçlanmıştır (Budak, 2000: 449).

1.4.3. Adli Yargının Rolü ve İşlevi

Adli yargılama, uyuşmazlıkların yerel mahkemeler önünde çözülmesidir. Adli yargılama, toplum içinde fertlerin aralarındaki hukuki sorunları çözmek amacıyla yapılandırılmış olan yargı sistemidir. Çevrenin korunması aşamasında almış olduğu birçok karar mevcuttur. Adli Yargı kararlarından bazıları şunlardır:

Yargıtay, 2014 yılında vermiş olduğu bir kararda, Yargılamaya konu bir olayda, sanıklar hakkında bir ihbarla başlatılan soruşturmada, Karasu İlçesinde kazı çalışması yapılmış, iki gün süren çalışma sonunda 22 adet varil bulunmuştur. Varillerden alınan numunelerin analiz sonuçlarına göre, atıkların kanserojen içerikli tehlikeli atıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yargıtay da 2005 tarihli Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'ne göre atığın alıcı ortam olan toprağı, dolayısıyla çevreyi kirlettiği kabul ederek yerel mahkemenin sanıkların cezalandırılmasına yönelik kararını onamıştır (Öztürk, 2015: 65).

Kütahya Gümüşköy'de bulunan gümüş madeni işletmesinde, atık havuzları arasında bulunan setin yıkılması sonucu atık havuzlarının kapasitelerine aşırı yükleme olduğu halde faaliyetin sürmesi, atık barajının yıkılma tehlikesi geçirmesi, sızan siyanürlü atık sudan kaynaklanan zehirlenmelerin ve hayvan ölümlerinin yaşandığı iddiasıyla 2011 yılında Kütahya 1 Sulh Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Davaya çeşitli sendikalar ve sivil toplum örgütleri de katılmıştır. Tesisin sahibinin sanık olarak yargılanmadığı davada, denetim yetersizliği iddiasıyla kamu görevlilerinin de yargılanması talebi, soruşturma izni verilmediği için karşılanmamıştır. Müdür ve müdür yardımcısı görevi sürdüren üç tesis personeli hakkında, Türk Ceza Yasası'nın 171. maddesine göre, üç ay hapis cezası verilmiştir (Keleş vd., 2015: 492-493).

Bir başka kamu davası, İzmir Menemen 1. Sulh Ceza Mahkemesi'nde bir deri fabrikasının ortaklarına karşı, Ceza Yasası'nın 181. maddesinde düzenlenen, Çevrenin Kasten Kirletilmesi suçlamasıyla 2012 yılında açılan davadır. Birlikte raporunda deri fabrikasının çevre kirliliğine yol açtığı saptanmıştır. Bunun üzerine açılan davada mahkeme 181. maddede çevreye zarar verecek biçimde atıkların toprağa suya ya da havaya kasten verilmesinin suç olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine açılan davada ancak kasten işlenebilen bir suçun olması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu olayda ise kirlenmenin, kanalizasyon sistemine verilen atıkların rögar kapağından taşarak yola akmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Eylemin taksirle işlenmesi halinin TCK'nın 181. maddesinde suç olarak düzenlenmediği ifade edilmiştir. Bu gerekçeyle ve çevrenin kasten kirletilmesi suçunun işlendiğinin sabit olmadığına karar verilerek dava beraatla sonuçlandırılmıştır (Keleş vd., 2015: 493).

İdari yargı, idarenin eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluğunun yargının denetimine tabi tutmuştur. Kamu gücünün temsilcisi olan idare, faaliyetlerinde hukuka uygun davranmak zorundadır. Ayrıca toplum içinde fertlerin aralarındaki hukuki sorunları çözmek amacıyla yapılandırılmış olan yargı sistemidir. İdare davalarına bakmak ve idari uyuşmazlıkları çözmek Danıştay'ın görevidir. Birkaç istisna dışında idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık tutulmuştur. Bu yargı, medeni yargılama hukuku ve ceza yargılama hukuku olmak üzere ikiye ayrılır. Yargıtay'a iptal davasıyla kamu tüzel kişisi ve özel kişiler dava açarak çevre sorunlarının mücadelesinde Yargıtay'a yargı yolu açıktır. Bu da çevre kirliliği ile mücadele etmede bir yol olarak görülmektedir.

1.5. Türkiye'de Çevre Politikaları ve Uluslararası Sözleşmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, savaşın yaralarının onarılması için toplumsal ve ekonomik alanda yeniden yapılanmaya gidilmiş, sanayi üretiminde ciddi bir artış meydana gelmiştir. 1960'lı yılların son döneminde başlayan ekolojik bilinçlenmenin, 1970'li yıllarda kitlesel harekete dönüştüğü söylenebilir (Önder, 2003: 97- 98).

Yine bu yıllarda hızlı kentleşme, nüfus artışı ve sanayileşme gibi nedenlerle çevresel bozulma ve doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkiler her geçen gün artmaya başlamış, bunun sonucunda da dünyada çevre bilinci ve duyarlılığı oluşmaya

başlamıştır. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, çevre alanında çalışmalarına bu yıllarda başlamıştır. Roma Kulübü tarafından 1972’de yayınlanan “Büyümenin Sınırları” adlı çalışma; çevre sorunsalının karmaşıklığını ve ciddiyetini ilk kez büyük toplulukların gözleri önüne seren, çevre sorunlarının ekonomik ve sosyal sorunlara bağlılığını açığa çıkaran ilk çalışmalardan biridir (Turgut, 1998: 10).

Raporda, ekonomik büyüme, sanayi üretimi, nüfus, tarımsal üretim, doğal kaynaklar, çevre kirlenmesi ve bozulması gibi temel öğeler irdelenmiş, mevcut büyümenin sürdürülmesi durumunda bazı doğal kaynakların kısa zamanda tükeneceği ve insanlığın geleceğinin tehlikeliye düşeceği belirtilmiştir (Görmez, 2003: 82). Bu gelişmeler ışığında çevre konusuna olan ilgi ve duyarlılık küresel boyutta artmıştır. Bu raporların yayınlanmasının ardından çevre uluslararası alanda gündeme gelmeye başlamış ve çevreyle ilgili birçok anlaşma yapılmaya başlanmıştır.

Dünyada yaşanan bu gelişmeler, Türkiye’de çevre bilincinin ve duyarlılığının başlangıcı sayılabilir. Türkiye bu aşamada çevreyle ilgili birçok uluslararası sözleşmeye taraf olmuş, birçok sözleşme ve bildiriye imza atmıştır. Türkiye, uluslararası antlaşmaları 1982 Anayasası’nın 90. maddesine göre imzalar. 1982 Anayasası’nın 90. maddesinde konu şöyle ifade edilir:

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, meclisin antlaşmayı bir kanunla uygun bulmasına bağlanmıştır. Ancak milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur. Ayrıca usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz. Çıkabilecek uyuşmazlıklarda, milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır (1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

Türkiye’nin çevreyle ilgili taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve katılmış olduğu uluslararası konferanslar şunlardır:

Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı: Çevre konusundaki uluslararası düzenlemeler Birleşmiş Milletler tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihinde

Stockholm'de 100'den fazla ülke temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilen İnsan Çevresi Konferansı ile başlamıştır. Bu konferansın ardından 26 maddelik ilkelerin yer aldığı bir bildiri yayımlanmıştır. Yasal açıdan bağlayıcı olmamakla birlikte, hukukî öneme sahip olan konferans ve bildiri, çevre sorunlarının ilk kez uluslararası platforma taşınması açısından son derece önemlidir. Bildiri'nin ilk maddesinde “İnsan, onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren, nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları temel hakkına sahiptir” ilkesi yer almıştır. Bu ilkenin önemi, ilk kez bir bildiriye sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının ifade edilmesidir (Akbaş, 2010: 13).

Uluslararası alanda yaygın bir işbirliğinin gerekliliğini vurgulayan bildiriye, gelişmekte olan ülkelerin bütün çabalarını kalkınmaya yönlentmeleri, fakat bu arada çevreyi koruma ve geliştirme hem bir hak, hem de bir zorunluluk olduğunu akıldan çıkarmamaları prensibi az gelişmiş ülkeler açısından kuşkusuz en önemli kazanım olmuştur (Güney, 2003: 224-225). Çevre Deklarasyonu, sanayileşme ve kalkınma çabaları nedeniyle giderek çözümsüz noktalara ulaşan çevre kirlenmesinin önlenmesinde, tek tek ülkelere değil, tüm hükümetlere dünya çapında bir işbirliği görevi yüklemiştir. Ayrıca çevrenin korunması ve geliştirilmesinin bütün dünya insanların acil isteği ve bütün hükümetlerin görevi olduğu saptaması yapmıştır (Ekinci, 1994: 56-57).

Kısacası çevre sorunlarının tüm ülkeleri ilgilendiren evrensel bir konu olduğunun ortaya konması ve her ülkenin kendisini çevre açısından sorumlu hissetmesini sağlamak konferansın en önemli amaçlarını oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu): Çevre sorunları ve çevrenin korunması konusunda uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmalardan birisi de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1983 yılında aldığı bir kararla Norveç Başbakanı G. Harlem Brundtland başkanlığında kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı ve Ortak Geleceğimiz isimli Brundtland Raporu'dur. Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânından ödün vermeksizin karşılamak şeklinde tarif edilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, uluslararası alanda ilk kez bu raporda tanımlanmış (Görmez, 2003: 87) ve bu tarihten itibaren çok yaygın kullanılan bir kavram olmuştur.

Ortak Geleceğimiz başlıklı Raporda çevre sorunları yoksulluk-eşitsizlik ekseninde ele alınmıştır. Yoksulluğun ve eşitsizliğin olduğu bir dünyanın her zaman için ekolojik krizlere eğilimli olacağı ifadesinin yer aldığı rapor, geniş çevrelerde yankı uyandırmış ve tartışılmıştır. Ayrıca Raporda, kalkınma ile çevre koruma amaçlarının bir arada yürütülmesi gerektiği bir başka deyişle, ekonomik büyümenin çevre dostu bir şekilde gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır (Akbayır, 2010: 15).

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı): Çevre konusunda somut ve etkin kararların alındığı Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 3-14 Haziran 1992 tarihinde Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde 172 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Konferansta 1972'den bu yana geçen süre içinde yaban hayatının korunması, yenilenemeyen kaynakların korunması, deniz kirlenmesinin önüne geçilmesi, nükleer silahların ortadan kaldırılması ve çevre eğitiminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gibi konular görüşülmüştür (Güney, 2003: 225).

Rio Konferansı, ulusal ve uluslararası çevre politikalarının belirlendiği bir dönüm noktası olmuştur. Bu konferansta çevrenin, ekonomik gelişmenin hem kaynağı hem de sınırı olduğu, bu nedenle çevre koruma politikalarının ve kalkınma hedeflerinin bütünleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 254).

Konferansta, çevrenin yeni bir ekonomik sistem üzerine oturtulmasında uzlaşmaya varmak, çevre ekonomi ilişkisini günümüz gerçeklerine göre kurmak gerekliliği üzerinde durulmuştur (Güney, 2003: 226).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi: Bu sözleşme, atmosferde tehlikeli bir boyuta varan insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının, iklim sistemi üzerindeki olumsuz etkisini önlemek ve başta karbondioksit olmak üzere, sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesinde tutmak amacıyla hazırlanmıştır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1992 yılında Rio'da yapılan Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilmiş ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Şahin, 2008: 20- 21).

Sözleşmenin temel ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür: İklim sistemindeki eşitlik temelinde, ortak fakat farklı sorumluluk ilkesine uygun olarak korunması, iklim değişikliğinden etkilenecek olan gelişme yolundaki ülkelerin ihtiyaçları ve özel koşulları dikkate alınması, iklim değişikliğinin önlenmesi için alınacak politika ve önlemlerin ulusal kalkınma programlarına entegre edilmesi, sözleşmenin ilkeleri arasındadır. 24 Şubat 2004 tarihinde BM'ye resmi başvuruda bulunan Türkiye, aynı tarihte taraf ülke olarak kabul edilmiştir (Türkeş, 2007: 20-21).

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme: Kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini saptayan bu sözleşme, bu tür mirasın, bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu kabul etmektedir. Sözleşmeye göre, her devlet, sözleşmeye taraf olan diğer devletlerin topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasa doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verebilecek kısıtlı önlemleri almakla yükümlüdür (Ekinci, 1994: 59-60).

Sözleşme maddeleri, Türkiye'de 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme ile İstanbul'un tarihi alanları, Göreme ve Kapadokya Milli Parkı, Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Hattuşaş (Boğazköy), Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Pamukkale, Hierapolis, Safranbolu Şehri ve Truva Arkeolojik Kenti Dünya Kültürel Mirası listesine alınmıştır (Akbayır, 2010: 15).

Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme: Bu sözleşme, 3.10.1985 tarihinde, Strazburg'da imzalanmıştır. Bu sözleşme ile, “*Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar*” şeklindeki SİT tanımıyla taraf ülkelerin yükümlülüklerinin kapsamı bakımından tarihi çevre korunmasına yeni ve çağdaş bir boyut getirilmiştir. Bu tanımla, tarihi ve doğal çevrenin salt bir miras olarak değil, uygarlığın gelişmesi açısından korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu da her şeyden önce emeğe saygılı bir tarih bilinci ve kalkınma politikası içinde korumanın verimli sonuçlar getirebileceği anlamına gelmektedir (Ekinci, 1994: 61).

Türkiye'de Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, 22.07.1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin mimari miras açısından dünyanın sayılı

zengin ülkeleri arasında yer alması, bu sözleşmenin önemini arttıran faktörler olarak sayılabilir. Sözleşme ile tüm ülkeler gibi Türkiye de, çevre ile ilgili planlar yaparken mimari mirasının korunmasına yönelik tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir.

Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı Programı (1988-1997): Kültürel Gelişmenin Dünyanın On Yılı Programı, 8 Aralık 1986'da Meksika'da yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda onaylanmıştır. Türkiye'nin 1990 tarihinde onayladığı programda, kültürel işbirliği, genişleyen bir kültür katılımı, uluslararası teşvik ve zenginleştirici kültürel kimlikler olmak üzere ana hedefler belirlenmiştir (Akbayır, 2010: 19).

Kısacası 1988-1997 yıllarını arasındaki on yıllık dönemi kapsayarak yürürlüğe konan belge, kalkınma için çevrenin feda edilmesi yaklaşımına karşı çıkarak, ülkelerin kalkınma sürecinde çevre değerlerini ve kültürel zenginlikleri yok etmeyecek hatta onları geliştirecek politikaların benimsenmesini öngörmektedir.

Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES): Bu sözleşme, 01.03.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı, bilinçsizce yapılan uluslararası ticaret sebebiyle nesilleri tehlike altına girmiş olan bitki ve hayvan türlerinin nesillerinin devamının sağlanması için uluslararası ticaretlerini belirli kurallara bağlamaktır (Akbayır, 2010: 20).

Sözleşmeye imza atan tüm ülkeler bu listelerde yer alan bitki ve hayvan türlerinin hem ithalat hem de ihracatında bu sözleşme ile belirlenen yükümlülüklerle uyacaklarını taahhüt etmişlerdir. Türkiye'de bu sözleşme 22 Aralık 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin zengin biyolojik çeşitliliği göz önüne alındığında, yabani hayvan ve bitki türlerinin kaçakçılığının önlenmesi bakımından bu sözleşmeyle getirilen düzenlemelerin önemi daha iyi anlaşılacaktır (Algan, Dündar, 2005: 40).

Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (BMÇMS): Çölleşme dünyanın her yerindeki kurak bölgeleri etkileyerek, ekonomilerin gelişmesini engellemekte, geniş alanlardaki nüfusun yoksullaşmasına ve bu nüfusun açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Ekilebilir alanları terk edilmiş topraklar haline getiren çölleşmenin önüne geçme, kurak bölgelerdeki toplulukların

ve milletlerin karşılaştığı en büyük zorlukların başında gelmektedir (Akbayır, 2010: 21).

Sözleşme 17 Haziran 1994 tarihinde Paris'te kabul edilmiş ve 190'dan fazla ülke sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşmenin imzalandığı gün olan 17 Haziran, her yıl dünyada “Çölleşme ile Mücadele Günü” olarak kutlanmaktadır.

Türkiye, coğrafi konumu itibariyle gerek erozyon gerekse iklim değişikliği hassas bir bölgede bulunmaktadır. Bugün Türkiye topraklarının % 60'ında çölleşme ve erozyon riski bulunmaktadır. Bu yüzden çölleşme ve erozyonla mücadele, Türkiye açısından önemli bir önem taşımaktadır. Türkiye, sözleşmeye 15.10.1994 tarihinde imza atmış, 15.10.1998 tarihinde de yürürlüğe koymuştur. 09.03.2005 tarihinde ise, Sözleşme hükümleri çerçevesinde Ulusal Eylem Programı hazırlanmıştır (“Çölleşme İle Mücadele”, 2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansları: Vancouver-İstanbul (HABİTAT I-II): İnsan yerleşmeleri ile ilgili ilk büyük konferans olan, Birinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı (Habitat I), Birleşmiş Milletler bünyesinde 31 Mayıs- 11 Haziran 1976 tarihleri arasında Kanada'nın Vancouver kentinde düzenlenmiştir. Konferansta, insan yerleşim koşullarının giderek bozulduğu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde durumun vahim olduğu, yaşam koşullarını iyileştirmek için işbirliğinin yoğunlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Habitat I, insan yerleşimleriyle ilgili problemleri uluslararası alanda ilk kez gündeme getirdiği için önemli bir konferanstır (Akbayır, 2010: 22).

3-14 Haziran 1996'da bütün insanlar için daha güvenli, daha sağlıklı, daha yaşanabilir insan yerleşimleri ve yeterli sayıda konut temini gibi amaçlarla ve birçok ülke temsilcisinin katılımıyla İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Konferansta; özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki, tüketim ve üretim kalıplarına, hızlı nüfus artışı ve nüfus yığılmalarına, evsizliğe, fakirliğe, işsizliğe, sosyal dışlanmaya, aile dağılmalarına, yetersiz kaynaklara, temel planlama, altyapı ve hizmetlerin eksikliğine, çevresel bozulmalara, artan güvensizlik ve şiddet gibi sorunlara dikkat çekilmiştir. Türkiye bu zirveye ciddi hazırlıklar yapmıştır. Bazı bakanlık, kamu kurumları, yükseköğrenim kurumları, yerel yönetim örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlarının temsilcilerinin yer aldığı bir Hazırlık Komitesi oluşturulmuş ve “Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı” hazırlanmıştır (Görmez, 2003: 95).

Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Hem türlerin çeşitliliğini hem de türler arasındaki genetik çeşitliliği ifade eden biyolojik çeşitlilik, insan aktivitelerinin tüm dünya üzerinde artmasına bağlı olarak her geçen gün kayıplar vermektedir. Habitat bozulması, kirlilik, aşırı kullanma ve iklim değişikliği gibi baskılar biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmakta ve birçok türün sayısında azalmaya neden olmaktadır (Uysal, 2008: 31).

5 Haziran 1992 yılında imzaya açılan 29 Aralık 1992'de yürürlüğe giren 188 ülkenin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile sosyal ve ekonomik değerlerin göz önüne alınarak, kalkınma sağlanırken biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalar belirlenmiştir. Türkiye, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni 27 Aralık tarihinde yürürlüğe koymuştur. Türkiye, sözleşmeye imza atarak biyolojik çeşitliliğin ulusal ve uluslararası alanda korunması için çalışacağını taahhüt etmiştir (Akbaş, 2010: 24).

Gündem (Agenda) 21: Rio Konferansı sonrasında tüm Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler kendi Ulusal Gündem 21'lerini ve Yerel Gündem 21'lerini hazırlayacaklarını kabul etmişlerdir. Gündem 21, esas olarak Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Ormanların İlkeleri, Rio Çevre ve Kalkınma Bildirisi'nde benimsenen ilkeleri hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Gündem 21, başta çevre kalkınma ilişkisi olmak üzere temel konularda 21. yüzyıla uzanan zaman dilimi için hazırlanan bir eylem planıdır (Güney, 2003: 228). Bu eylem planının sosyal ve ekonomik, kalkınma, etkin kümelerin rolünü güçlendirme boyutu bulunmaktadır.

Gündem 21'in en önemli özelliği, yerel yönetimlerin etkin hale gelmesinin ve katılımcı bir yönetim anlayışının altını çizmesidir. Gündem 21'e göre, temel gereksinimlerin karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimi ve daha güvenli bir geleceğe giden yolun yapı taşlarının döşenmesi ancak küresel ortaklık ile sağlanabilir. Bu ortaklık, çevre ile kalkınma sorunlarının birlikte ve dengeli bir yaklaşım kapsamında ele alınması gerektiğinin küresel ölçekte kabulüne dayanmaktadır (Algan, Dündar, 2005: 16).

Türkiye 2000 yılında Çevre Bakanlığı yönetiminde Ulusal Gündem 21 raporunu hazırlamıştır. Yerel Gündem 21 Programı ise UNDP (Birleşmiş Milletler

Kalkınma Programı) finansmanı ile proje olarak çeşitli yerel yönetimlerde 1997 yılından bu yana uygulanmaktadır.

Akdeniz Eylem Planı: Akdeniz'e kıyısı olan 16 ülke tarafından 28 Ocak - 4 Şubat 1975 tarihleri arasında Barselona'da yapılan uluslararası toplantının amacı; Akdeniz Bölgesi'nde deniz çevresinin kirlilikten korunması, kirliliğinin hafifletilmesi ve kirlilikle mücadele edilmesi için gerekli tedbirleri almak ve bölgesel düzeyde bir işbirliği başlatmaktır (Algan, Dündar, 2005: 116-118).

Ramsar Sözleşmesi: Kısaca Ramsar olarak bilinen, Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi, 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzaya açılmıştır. Türkiye, 17 Mayıs 1994 tarihinde sözleşmeye taraf olmuştur. Bugüne kadar sözleşme listesine uluslararası öneme sahip sulak alanlarımızdan; Sultan Sazlığı, Manyas (Kuş) Gölü, Seyfe Gölü, Göksu Deltası, Burdur Gölü, Ulubat Gölü, Akyatan Lagünü, Gediz Deltası, Kızılırmak Deltası, Yumurtalık Lagünü, Meke Maarı ve Kızören Oluğu dâhil edilmiştir (Akbayır, 2010: 28).

Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi): Yabani flora ve faunanın bazı türlerinin yok olma tehlikesine maruz kaldığı, yabani flora ve faunanın ve özellikle de göçmen kuşların korunması konusunun hükümetlerin ulusal çevre politikalarında dikkate almaları ve uluslararası alanda devletlerin işbirliği yapmaları amacıyla, 1979 yılında Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi bir diğer adıyla Bern Sözleşmesi imzalanmıştır (Akbayır, 2010: 29).

Yabani flora ve faunanın estetik, bilimsel, kültürel, ekonomik ve özgün değerinde doğal bir miras oluşturduğu ve biyolojik dengelerin devamlılığında oynadığı temel rol gereği yabani flora ve faunanın korunmasının ve gelecek nesillere aktarılması gerekliliğini belirten sözleşmeye Türkiye 20 Şubat 1984 yılında sözleşmeye taraf olmuştur (Algan, Dündar, 2005: 26-30).

Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg Zirvesi): Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, bir diğer ismiyle Johannesburg Zirvesi, Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde 26 Ağustos - 4 Eylül 2002 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Zirvede, 1992 Rio Konferansından

sonraki 10 yıllık süre incelenmiş, Gündem 21, Biyolojik Çeşitliliğin Korunması, İklim Değişikliği, Çölleşme gibi uluslararası alanlardaki çevre anlaşmaları ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir (Algan, Dündar, 2005: 26-30).

Aarhus Sözleşmesi: 1998 yılında Danimarka'da Birleşmiş Milletler tarafından Aarhus Sözleşmesi olarak bilinen, Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi, hazırlanmıştır. Sözleşme adından da anlaşılacağı gibi, herkesin çevreyle ilgili bilgilere ulaşma, çevreyle ilgili karar alma sürecine katılma ve yargı yoluna başvurma hakkının güvence altına alınmasını içermektedir. Bu amaca ulaşmak isteyen taraf devletler, çevre ile ilgili verileri derleme ve bu verileri dileyen herkese sunmakla yükümlüdür. Türkiye bu sözleşmeyi imzalamamıştır. Ancak çevresel bilgiye erişmeye bir açılım olarak "Bilgiye Erişme Hakkı Kanunu" hazırlanmış ve 2004 yılı Nisan ayı itibariyle yürürlüğe girmiştir (Akbayır, 2010: 31).

Kyoto Protokolü: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde yer alan iklim değişikliği ile mücadele konusunda düzenlemeler yapan Kyoto Protokolü Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülmüş ve imzaya açılmıştır. Protokolü onaylayan ülkelerin 1990'daki emisyonlarının (atmosfere saldıkları karbon miktarının) yeryüzündeki toplam emisyonun %55'ini bulması ile yürürlüğe girmesi, planlanan Protokol ancak 2005 yılında yürürlüğe girebilmiştir ("Kyoto Protokolü", 2018).

2006 tarihinde toplam 169 ülke ve devletlere bağlı örgütler anlaşmaya imza atmış durumdadırlar. Kyoto Protokolü ve Türkiye'nin durumuna değinmek gerekirse, Türkiye Protokolü imzalayacağını 30 Mayıs 2008'de açıklamıştır. Türkiye, Kyoto Protokolü'ne 26 Ağustos 2009'da resmen taraf olmuştur (Şahin, 2008: 24).

2. TÜRKİYE'DE ÇEVRE YÖNETİMİ

Çevre yönetimi kavramının içeriğinde, tüm canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaları, doğal kaynakların korunması, gerektiği gibi değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla gerek kamusal, gerek özel kesimlerde uygun bir planlama, eşgüdüm ve denetim sisteminin oluşturulması ve bu sistemi çalıştıracak örgütsel yapının kurulması için önemlidir (Keleş vd., 2015: 491). Bu aşamada çevre sorunlarının önüne geçmek için idarenin gücüne gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca

çevrenin geliştirilmesi adına etkili bir çevre örgütlenmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü çevre sorunları kapsamı gereği çok geniş olmasından dolayı bu noktada çevre yönetiminin nasıl olması gerektiği ve hangi kurumların bu aşamada görev alacağı da önemli bir konudur.

Ertürk, çevre yönetimini, insan ile çevre sisteminin diğer unsurları arasında dengeyi oluşturmak, insanların çevre sistemine verdikleri zararı en aza indirmek ve tüm yaşam biçimlerini en üst düzeye çıkarmak (Ertürk, 2009: 311) olarak tanımlamaktadır.

Çevre yönetimi, yönetimin bilimin bulgularından yararlanarak fakat kendine özgü nitelikleri olan bir yönetim alanı olarak gelişmesini sürdürmektedir. Bir yandan ulusal, yerel ve kurumsal ölçeklerde, bir yandan da uluslararası ölçeklerde çevre politikaları geliştirmek ve uygulamakla zorunlu kılınmıştır. Son yıllarda çevre yönetimi birçok ülkede kamu yönetiminin örgütlenmesi içindeki yerini almıştır (Şengül, 2002: 25-48).

Türkiye'nin üniter devlet yapısı gereği, kamu yetkileri merkezi yönetimin kendi içinde merkez teşkilatı ve taşra teşkilatı olarak ikiye ayrılmıştır. Merkez teşkilatı, Cumhurbaşkanlığı ve bakanlıklardan oluşmuştur. Bunun yanı sıra taşrada bakanlıkların bölge, il veya ilçe teşkilatları da bulunmaktadır. Bu birimler doğrudan veya dolaylı olarak kendi görev alanları içerisinde çevre yönetimi görevini yerine getirirken, yerel yönetimler de kanunların kendilerine vermiş olduğu çevre yönetimi görevini yine kanunlar doğrultusunda yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu başlık altında merkezi ve yerel düzeyde çevre yönetimi konusu irdelenmiştir.

2.1.Türkiye'de Merkezi Düzeyde Çevre Yönetimi

Türkiye'de merkezi düzeyde çevre yönetimi için kurumsal yapılanmaya baktığımızda çevre yönetiminden temelde sorumlu bakanlık olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın olduğu görülür. Bir de buna ilaveten çevre konularıyla dolaylı da olsa görevleri olan çeşitli bakanlıklar bulunmaktadır.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir. Buradan hareketle çevrenin korunması, geliştirilmesi aşamasında hem devlet hem de vatandaşlara sorumluluklar

yüklenmiştir. Devlete düşen sorumluluklar açısından çevre korumaya ilişkin görevler çeşitli bakanlıklar ve kuruluşlar aracılığı ile yürütülmektedir.

Türkiye’de çevre yönetiminden sorumlu kurum olarak merkezi düzeyde 2011 yılından bu yana Çevre ve Şehircilik Bakanlığı görevlendirilmiştir. Merkezi yönetimin taşra uzantısı olan Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri, taşrada çevre hizmetlerinin görülmesine yardımcı olan kuruluşlardır. Türkiye’de her ilde çevre ve şehircilik il müdürlüğü oluşturulmuştur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, çevre korumaya ilişkin politikaları oluşturma yanında ayrıca çevreden sorumlu diğer kuruluşlar arasında eşgüdüm ve koordinasyon sağlamakla da görevli kılınmıştır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, yıllar içerisinde dönüşüm göstererek 2011 yılında son halini almıştır. Son olarak da 2011’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak Türkiye’de çevreden sorumlu üst kurum olmuştur. Bunun yanı sıra çevreyle dolaylı da olsa görevleri olan başka bakanlıklar da mevcuttur. Bunlar Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Bu bölümde Türkiye’de merkezi düzeyde çevreden sorumlu olan kurumlar incelenmiştir.

2.1.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Çevre yönetimi, çevre konusunda koruma görevi ve sorumluluğu olup ve ülkenin çevre korumaya ilişkin politikalarını oluşturmakla görevli kurum olarak merkezde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 4 Temmuz 2011 tarih ve 27984 sayılı resmi gazetede yayımlanan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın teşkilat ve görevleri hakkında 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 17 Ağustos 2011 tarih ve 28028 sayılı resmi gazetede yayımlanan (648-662 KHK ile değişik) sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bakanlığın kuruluş ve görevleri yeniden düzenlenmiş ve bakanlık halen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olarak hizmete devam etmektedir.

Yukarıda da vurguladığımız gibi, bakanlık 04.07.2011 tarihli ve 27984 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı bünyesinde Çevre Şurası, Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurulları olmak üzere üç danışma organı bulunmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlardan meydana gelmektedir. Taşrada 81 ilde müdürlükler şeklinde çevreden sorumlu kurum olarak görev yapmaktadır.

Şekil 1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Teşkilat Yapısı

Kaynak: <http://www.csb.gov.tr/teskilat-semasi>

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı teşkilat birimleri, Bakanlık Merkez teşkilatı Genel Müdürlük hizmet birimlerinden oluşmaktadır. “*Genel Müdürlükler: Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü*” olarak (“Çevre ve Şehircilik Bakanlığı”, 2018) belirtilmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın merkez teşkilatı olarak doğrudan çevreyle ilgili görevlerini yürüten birimleri olarak gösterilebilecek olan, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'dür.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na olağanüstü ve yeni yetkiler devredilmiş ve tanınmıştır. Tanınan bu yetkilerle birlikte bakanlık çevreye ve şehirleşmeye dair imar, çevre, yapı ve yapım mevzuatı hazırlamak; uygulamaları izlemek ve denetlemek görevinin yanı sıra her türlü ve ölçekteki fiziki planların ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke ve stratejileri belirleyerek bunların uygulanması görevini de üstlenmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sürekli kurullarına baktığımızda ise, Yüksek Çevre Kurulu, Mahalli (Yerel) Çevre Kurulları, Çevre ve Şehircilik Şurası olarak belirlenmiştir. Yüksek Çevre Kurulu, Mahalli Çevre Kurulları ve Çevre ve Şehircilik Şurası, Bakanlığın sürekli kurul ve şuraları arasında olduğundan bahsetmiştik. Bu kurullar bakanlık görev alanına giren konularda çalışmalarda bulunmak üzere diğer çevreden sorumlu kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, ayrıca konu ile ilgili uzmanların katılımı ile çalışma grupları oluşturabilecektir. Yine mevzuatta kurul, şura ve çalışma guruplarının çalışma usul ve esasları belirtilmiştir (Şengün, 2015: 109-130).

644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görevleri 8. maddede belirtilmiştir:

1. Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuatı hazırlamak, standart geliştirmek, ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini belirlemek; alıcı ortam özelliklerine göre çevre kirliliği yönünden görüş vermek.

2. Hava kalitesinin korunması, hava kirliliği, gürültü ve titreşimin azaltılması veya bertaraf edilmesi için hedef ve ilkeleri belirlemek; temiz hava eylem planları yapmak ve yaptırmak; konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli çalışmalar yapmak, ölçüt ve standartları belirlemek.

3. Temiz üretim ve entegre kirlilik önleme çalışmalarına yönelik politika ve stratejileri belirlemek ve ilgili mevzuatı hazırlamak.

4. Serbest bölgeler dâhil olmak üzere, ülke genelinde çevreye olumsuz etkileri olan atık ve kimyasallar ile hava kirliliği, gürültü ve titreşim ile ilgili ölçütleri belirlemek.

5. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile nükleer güvenlik konusunda işbirliği yapmak.

6. Etkili bir çevre yönetimi gerçekleştirmek, atık ve kimyasalların çevre ile uyumunu sağlamak üzere gerekli ekonomik araçları belirlemek ve bu konuda standartlar geliştirmek.

7. Motorlu kara taşıtlarının egzoz emisyonlarının kontrolü için idari, mali ve teknik usul ve esaslar ile standartları belirlemek.

8. Atık ve kimyasalların yönetimine ilişkin hedef, politika ve ölçütleri belirlemek.

9. Atıkların kaynağında en aza indirilmesi, sınıflara ayrılması, toplanması, taşınması, geçici depolanması, geri kazanılması, bertaraf edilmesi, yeniden kullanılması, arıtılması, enerjiye dönüştürülmesi ve nihai depolanması konularında politika ve strateji belirlemek ve mevzuat oluşturmak.

10. Yasaklanacak ve kısıtlanacak yakıt, atık ve kimyasalların ve bunlar ile çevre kirliliğine yol açabilecek diğer maddelerin ithalat ve ihracatına ilişkin ölçütleri belirlemek, uygulanmasını sağlamak.

11. Küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının incelenmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik plan, politika ve stratejileri belirlemek amacıyla diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyon sağlamak olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığının web sayfasında belirtilmiştir (“Çevre ve Şehircilik Bakanlığı”, 2018).

Çevre yönetiminde tek yetkili kurum Çevre ve Şehircilik Bakanlığı değildir. Merkezi teşkilat içinde bulunan çeşitli bakanlıklar da çevre koruma konusunda sahip oldukları görev ve yetkiler vasıtasıyla çevre yönetiminde söz sahibidirler. Bunlar Tarım ve Orman Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır.

2.1.2. Diğer Bakanlıklar

Çevre Şehircilik Bakanlığı’nın yanında çevre yönetiminde doğrudan ya da dolaylı sorumluluklar üstlenen farklı bakanlıklar da vardır. Bu başlık altında bu bakanlıklar değerlendirilmiştir.

2.1.2.1. Tarım ve Orman Bakanlığı

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı yeni Cumhurbaşkanlığı sisteminde birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı adını almıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı, merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatından oluşur.

Tarım ve Orman Bakanlığı; çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması, geliştirilmesi ve her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi ile ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi, ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması, orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanması ve orman ürünleri sanayinin geliştirilmesi için kurulmuştur (Doruk, 2012: 4).

Tarım ve Orman Bakanlığı’nın görevleri şunlardır: Tarım sektörünün geliştirilmesine ve tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapılması, tarımsal desteklemelerin etkin bir şekilde yönetilmesi, bitkisel ve

hayvansal üretim ile su ürünleri üretiminin geliştirilmesi, gıda üretimi, güvenliği ve güvenilirliği, kırsal kalkınma amaçlı toprak, su kaynakları ve biyo-çeşitliliğin korunması, verimli toprak kullanılmasının sağlanması, çiftçinin tarımsal anlamda örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi, tarımsal piyasaların düzenlenmesi gibi ana faaliyet konularının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak Tarım ve Orman Bakanlığının görevleri arasında gösterilmektedir (“Tarım ve Orman Bakanlığı”, 2018).

2.1.2.2. İçişleri Bakanlığı

İçişleri Bakanlığı; temel hak ve hürriyetleri esas alarak iç güvenlik, sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyetini sağlama, etkili sınır yönetimi ve göç politikalarını oluşturma, kamu hizmetlerinin koordinasyonu ile etkin il ve ilçe yönetimini tesis etme, mahalli idarelerin hizmet standartlarını yükseltme, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerini sunma ve sivil toplumu destekleme görevlerini gerçekleştirir. İçişleri Bakanlığı merkez örgütü ve taşra birimi örgütlenmesi mevcuttur (“İçişleri Bakanlığı”, 2018).

İç İşleri Bakanlığı'nın doğrudan çevreye ilişkin bir görevi olmamakla birlikte görevleri arasında sayılan “...kıyı ve karasularımızın muhafaza ve güvenliğini sağlamak” ifadesi, geniş anlamda yorumlanarak dolaylı bir etkisi olacağından söz edilebilir. Öte yandan Mülki İdare Amirleri, Belediye Başkanları ve Sahil Güvenliğin Bot Komutanları çevre yasasının uygulanmasına ve cezaların verilmesine ilişkin pek çok görevi yerine getirmektedirler (Bulut, 2008: 52).

Sonuç olarak İçişleri Bakanlığı'nın doğrudan çevreye ilişkin bir görevi yoktur ancak “kıyı ve karasularımızın muhafaza ve güvenliğini sağlamak” ifadesinden yola çıkılarak dolaylıda olsa çevre adına görevi olduğu düşünülebilir.

2.1.2.3. Hazine ve Maliye Bakanlığı

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle, 2018 yılı itibariyle oluşturulan Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın teşkilat yapısı ile görev ve yetkileri belirlendi. Hazine Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığı bünyesindeki bazı kurumlar, Hazine ve Maliye Bakanlığı adı altında birleştirildi (“Hazine ve Maliye Bakanlığı”, 2018).

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın görev ve yetkileri 217. maddede tanımlanmıştır. Bunlar maliye ve ekonomi politikalarının hazırlanmasına yardımcı olmak, maliye ve ekonomi politikaları uygulamak, devlet hesaplarını tutmak, gelir düzenlemelerine ilişkin çalışmalar yapmak olarak sıralanabilir. Çevreyle ilgili doğrudan bir görevi bulunmamasıyla birlikte ormanları, kaynak sularını, taş, kum, çakıl ve toprak ocaklarının kiralanarak işletmelerini sağlamasında dolaylı görevi bulunmaktadır (“Hazine ve Maliye Bakanlığı”, 2018).

Hazine ve Maliye Bakanlığı; devletin mülkiyetinde, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki taşınmaz malların yönetimine ilişkin hizmetleri yürüterek, ormanları, kaynak sularını, taş, kum, çakıl ve toprak ocaklarının kiralanarak işletmelerini sağlayarak arsa spekülasyonunu önlemek, arsa pazarında düzenleyici rol oynamak, konut, sanayi ve turistik amaçlara verilecek hizmetler için kamulaştırma yapmak gibi görevleri yürütürken çevresel değerleri göz önünde bulundurarak faaliyet göstermek durumundadırlar (Bulut, 2008: 53).

2.1.2.4. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak çalışan, sanayi ve teknoloji işlerinden sorumludur.

Kalkınma plan ve programlarında yer alan ilke ve hedeflere uygun şekilde sanayi politikasını belirleme görevini yürüten Bakanlık, sanayi bölgelerinin yer tespitini yaparken çevresel etkileri göz önünde bulundurmak durumundadır. Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında “*Sanayi ile ilgili çevre meseleleri hakkında çalışmalar yapmak ve gerekli tedbirlerin alınmasına yardımcı olmak*” düzenlenmesi de çevre yönetimi açısından Bakanlığı görevli kılmaktadır (“Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı”, 2108).

2.1.2.5. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın kuruluş amacı; “*enerji ve tabii kaynaklarla ilgili hedef ve politikaların, ülkenin savunması, güvenliği ve refahı, milli ekonominin gelişmesi ve güçlenmesi doğrultusunda tespitine yardımcı olmak; enerji ve tabii kaynakların bu hedef ve politikalara uygun olarak araştırılmasını, geliştirilmesini, üretilmesini ve tüketilmesini*” sağlamaktır (“Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı”, 2018).

Ayrıca ülkenin kısa ve uzun dönemde enerji ve tabii kaynaklara olan ihtiyacının belirlenmesi, yer altı ve yer üstü enerji ve tabii kaynakları ile ürünlerin üretim, iletim, dağıtım ve fiyatlandırılması ilgili kuruluşların işletme ve yatırım programlarının değerlendirilmesi, madencilik faaliyetlerinin iş güvenliği, çevre sağlığı ve doğal kaynakların korunması ilkelerine uygun yürütülmesini takip etmek Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın görevleri arasında sayılmaktadır. Bu görevleri yürütürken çevresel değerleri göz önünde bulundurarak faaliyet göstermek durumundadır (Bulut, 2008: 53).

2.1.2.6. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı, *“kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığının kurulmasına, teşkilât ve görevlerine ilişkin esasları”* düzenlemekle görevlidir (“Kültür ve Turizm Bakanlığı”, 2018).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çevre yönetimine ilişkin görevleri, doğrudan çevre konusunda görevleri olmamasına rağmen tarihi, kültürel ve doğal alanların korunması amacı ile yapılan işlemleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çevre yönetiminin bir parçası yapmaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bu görevleri yürütürken çevresel değerleri göz önünde bulundurarak faaliyet göstermek durumundadır (Bulut, 2008: 54).

2.1.2.7. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak çalışan, ulaştırma ve altyapı işlerinden sorumlu olan bakanlıktır. *“Ulaştırma, denizcilik, haberleşme, uzay ve bilgi teknolojileri alanlarında; dengeli, erişilebilir, ekonomik ve güvenli hizmet anlayışıyla, toplumun*

yaşam kalitesinin yükseltilmesine ve ülke kalkınmasına katkı sağlamak” temel amaçtır (“Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı”, 2018).

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’nın doğrudan çevreyi ilgilendiren görevleri olmamasına rağmen dolaylı olarak çevreyle ilgili olduğunu düşündüğümüz ulaştırma ve haberleşme, demiryolları, gemicilik ve havacılıkla geniş anlamda bakıldığında çevresel değerlerle ilgili faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinin ekonomik, teknik ve sosyal ihtiyaçlara, kamu yararı ve milli güvenlik amaçlarına uygun kurulmasını ve yürütülmesini sağlamak amacı geniş yorumlanarak çevresel değerlerle ilgili faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Demiryolları, posta işletmesi, gemicilik ve havacılıkla ilgili kuruluşları bulunan Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı faaliyetlerini sürdürürken çevresel değerleri de göz önünde tutmak durumundadır (Bulut, 2008: 54).

2.1.2.8. Milli Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) teşkilat yapısı çeşitli yasal düzenlemelerle değişikliklere uğramış olup günümüzdeki yapısı 14.9.2011 tarihinde yürürlüğe giren 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile belirlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye’de eğitim öğretimi ilgilenen bakanlıktır (“Millî Eğitim Bakanlığı”, 2018).

Çevresel değerlerin çevresel bilincin insanlara aşılması ve öğretilmesi aşamasında Milli Eğitim Bakanlığı önemlidir. Çünkü çevre yönetimine katılmalarının ne derece önemli olduğu göz önüne alınırsa, eğitim veren Milli Eğitim Bakanlığı’nın çevre yönetimi açısından çok önemli bir işlevi olması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Bulut, 2008: 54).

2.1.2.9. Sağlık Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na bağlı olarak çalışan, sağlık işlerinden sorumlu olan bakanlıktır. 663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlenmiştir. Bakanlığın görevi, *“herkesin bedenî, zihni ve sosyal bakımından tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamaktır”* ifadesine yer verilmiştir (“Sağlık Bakanlığı”, 2018).

Ülke insanlarının sağlık koşullarını düzenlemek, birey ve toplum sağlığına zarar veren etkenlerle savaşmak, halka sağlık hizmetlerini ulaştırmak, yerel yönetimlerle ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği içinde çevre sağlığını ilgilendiren konularda gereken önlemleri almak veya aldırarak ve izlemek görevi bulunan Sağlık Bakanlığı da çevre yönetiminin önemli bir unsuru sayılmaktadır (Bulut, 2008: 54).

2.1.2.10. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak çalışan, çalışma, sosyal hizmetler ve aile işlerinden sorumlu olan bakanlıktır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın amacı, *“çalışma hayatını düzenlemek ve denetlemek, işgücü piyasasının yapısal sorunlarını çözmek suretiyle büyümenin istihdama katkısını, istihdam ve işgücüne katılım oranını artırmak, nitelikli insan kaynağı oluşturmak, sosyal güvenliği yaygınlaştıracak tedbirler almak, iş sağlığı ve güvenliği kültürünü geliştirerek tüm çalışanlara sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak”* olarak vurgulanmıştır (“Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı”, 2018).

Çalışanların sağlığı ve çalışma şartlarının çevre koşulları ile ilişkili olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir. Çalışma yaşamının düzenlenmesi, işçi sağlığı ve iş güvenliğini sağlayacak düzenlemeler yapılırken çevresel değerlerin dikkate alınması gerekmektedir (Bulut, 2008: 54). Ayrıca çalışma yaşamının düzenlenmesi, işçi sağlığı ve iş güvenliğini sağlayacak düzenlemeler yapılırken çevresel değerlerin dikkate alınması konusunda dolaylı olsa da çevre yönetimine etkide bulunmaktadır.

2.2. Merkezi Çevre Yönetiminin Taşra Teşkilatı

Türkiye’de idari teşkilatlanma merkezi idare ve yerinden yönetim kuruluşları olmak üzere ikiye ayrılır. Merkezi idare de kendi içinde başkent teşkilatı ve taşra teşkilatı olarak örgütlenmiştir. 1982 Anayasası'nın 126. maddesinde; *“Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir”* denmiştir. Dolayısıyla Anayasa'da esas olarak il sistemi benimsenmiş olmakla birlikte, merkezi hükümetin taşra uzantısı biçiminde bölgesel örgütlenmeye gidilebileceği öngörülmektedir. Merkezi yönetimin taşra teşkilatı, yerel ölçekteki sorunların çözülmesi açısından büyük önem

taşımaktadır. Taşra teşkilatları, merkezde belirlenen plan ve programların il düzeyindeki uygulamalarını sağlamaktadır.

Merkezi yönetimin taşra teşkilatı merkezi idare ve yerinden yönetim kuruluşları olmak üzere ikiye ayrılır. Merkezi idare de kendi içinde başkent teşkilatı ve taşra teşkilatı olarak örgütlenmiştir. Mevcut anayasanın 126. maddesinde; “*Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir*” ifadesi yer almaktadır (1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

Bu bölümde merkezi idarenin taşra teşkilatı başlığı altında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının örgüt yapısı incelenmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı taşrada İl Müdürlükleri biçiminde örgütlenmiştir. İl düzeyinde örgütlenmeleri olan çevreyle doğrudan veya dolaylı olarak görevleri olan bakanlıklar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı’dır.

2.2.1. İl Düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Örgüt Yapısı

Çevre yönetimiyle doğrudan kurumsal yapılanmaların başında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gelmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, çevre mevzuatının yerelde uygulanmasından da merkezi örgütlenmelerin yerel uzantılarının (İl ve Bölge Müdürlükleri vb.) taşrada birinci derecede yetkili ve sorumludurlar (Şengün, 2015: 124).

Merkezi yönetim, çevre ile ilgili görevleri 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na vermiş, merkez teşkilatı da üzerine aldığı hizmetleri, hizmetin gereklerine, ulusal ve toplumsal koşullara, ülkenin coğrafi durumuna göre yönetmek ve hizmetleri halka götürmek için taşrada il düzeyinde müdürlükler şeklinde örgütlenmek suretiyle taşra teşkilatını kurmuş ve taşradaki çevre politikalarını yürütülmesinden bu birimleri sorumlu tutmuştur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde taşra teşkilatlanmasını 81 ilde Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri biçiminde oluşturmuştur.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın taşra teşkilatı Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü olarak illerde örgütlenmiştir. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı'na bağlıdır. Her il için ayrı müdürlükler açılmıştır. Bu müdürlükler, sorumlu oldukları illerin sorunlarını çözmekte yükümlüdür ve il içinde Valilik makamına bağlıdır.

Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'nün görevleri şu şekilde belirtilmiştir: Çevre kirliliği ile ilgili olarak mahallinde ölçüm ve tespit yapmak, kurulacak tesisler için Bakanlık ve valilik makamınca istendiğinde alıcı ortam özelliklerine göre çevre kirliliği yönünden görüş vermek, izlemek ve gerektiğinde müdahale etmek, atıklar ve kimyasallarla ilgili olarak belirlenen esaslara göre verilen görevleri yapmak, gerekli durumlarda hazırlanan acil müdahale planlarına göre verilen görevleri yapmak, kara kökenli kirlenmelerin neden olduğu kirliliği önlemek ve azaltmak için alınan önlemleri uygulamak, deniz ve diğer su kaynaklarının ekolojisini bozacak, kirlenmeye neden olacak her türlü faaliyetin kuruluş aşamasından itibaren denetimini yapmak, kuruluşlarca yapılan ve yerel yönetimler tarafından izin verilen tesisler ile yerel yönetimlerce yapılan atık toplama ve deşarj sistemlerinin Çevre Kanunu ve ilgili yönetmeliklerde belirlenen çevre standartlarına göre kontrolünü yapmak, mahallinde çevreye olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti izlemek, denetlemek ve tehlikeli hallerde ya da gerekli durumlarda faaliyetleri durdurmak için gerekli işlemleri başlatmak. Ayrıca mahallinde mevcut uygulayıcı kurum ve kuruluşların bu konudaki taleplerini Bakanlığa iletmekle ilgili Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün görev alanına giren konularda ildeki görevler il müdürlükleri eliyle yürütülür (Özgür, 2002: 49).

2.2.2. İlçe Düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Örgüt Yapısı

Genel yönetim, üzerine aldığı hizmetleri hizmetin gereklerine, ekonomik ve toplumsal koşullara, ülkenin coğrafya durumuna göre yürütmek, hizmetleri halka götürmek için taşrada örgütlenmiştir. Bu örgütler, merkezdeki genel yönetimin taşraya bir uzantısı olup, ülke geneline yayılmıştır. Anayasaya göre Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, iller de kademeli olarak ilçelere ayrılır.

Merkezi yönetimin taşra kuruluşları yetki genişliği esasına göre örgütlenmiştir. Bu esasa göre taşra kuruluşları il yönetimi, ilçe yönetimi, bucak yönetimi ve bölge kuruluşları şeklinde biçimlenmiştir. Yapısal anlamda il yönetim sistemi temel parçalarından birisini oluşturan ilçeler, kamu hizmetlerinin halka

götürülmesinde ve yurt ölçüsünde sosyal ve ekonomik yararın geliştirilmesinde son derece önemli bir işleve sahip bulunmaktadır (Özgür, 2002: 68).

İlçeler, anayasal yönetim birimleri değildir. 1982 Anayasası, Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafi durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere, iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır demek suretiyle, yerel yönetimlerin temel birimin il olduğunu kabul etmiştir (Parlak ve Sobacı, 2005: 75–76).

Tablo 1: Bakanlıkların Taşra Teşkilatları, İl/İlçe Müdürlükleri

Bakanlıklar	İl Teşkilatları	İlçe Teşkilatları
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	-----
Tarım ve Orman Bakanlığı	Tarım ve Orman İl Müdürlüğü	Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı İl Müdürlüğü	-----
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	-----
Milli Eğitim Bakanlığı	Milli Eğitim İl Müdürlüğü	Milli Eğitim İlçe Müdürlüğü
Sağlık Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı İl Müdürlüğü	Sağlık Bakanlığı İlçe Müdürlüğü
Hazine ve Maliye Bakanlığı	-----	-----
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	-----	-----
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İlçe Müdürlüğü
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Ulaştırma ve Altyapı Bölge Müdürlüğü	-----

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çevreden doğrudan sorumlu bakanlık olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, taşra birimi olarak İl Müdürlükleri şeklinde örgütlenmesine rağmen İlçe birimleri

mevcut değildir. Çevreyle dolaylı görevleri olan Tarım ve Orman Bakanlığı'nın taşra teşkilatlanması olarak İl Müdürlükleri ve İlçe Müdürlükleri, ayrıca Bölge Müdürlükleri biçiminde örgütlenirken, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı taşra teşkilatlanması olarak yalnızca il düzeyinde, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı hem il hem de ilçe düzeyinde örgütlenmişlerdir.

2.3. Merkezi ve Yerel Düzeyde Üst Kurullar

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda üst kurul olarak Yüksek Çevre Kurulu, Çevre ve Şehircilik Şurası ve Mahalli Çevre Kurulları bulunmaktadır. Üst kurulların görevi düzenleme ve denetim faaliyetlerinde bulunmaktır. Yüksek çevre kurulu, mahalli çevre kurulları, çevre ve şehircilik şurası gibi organlar, çevre konularında karar alma sürecinin demokratikleştirilmesine yardımcı olurlar.

Ayrıca Yüksek Çevre Kurulu, Mahalli Çevre Kurulları ve Çevre ve Şehircilik Şurası Bakanlığın sürekli kurul ve şuraları arasındadır. Ayrıca bakanlık görev alanına giren konularda çalışma grupları oluşturabilmektedir ("Çevre ve Şehircilik Bakanlığı" 2018).

2.3.1. Yüksek Çevre Kurulu

644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görev ve yetkileri kapsamında oluşturulan Çevre ve Şehircilik Şurası, Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurulu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sürekli olarak görev yapmakta olan kurullarındandır. Yüksek Çevre Kurulu Başkanı'nın belirleyeceği yer ve tarihte yılda en az bir kez toplanır. Gerekli hallerde ise olağanüstü toplantılar yapılabilir. Yüksek Çevre Kurulu'nun gündemi, teklifi üzerine veya bakanlık tarafından oluşturulur. Yüksek Çevre Kurulu'nun gündemi hazırlarken kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin önerilerini dikkate alır. Bu aşamada yüksek Çevre Kurulu katılımı destekleyen bir mekanizmaya sahiptir. Yüksek Çevre Kurulu, oy çokluğu ile karar alır (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Yönetmeliğin 5. maddesine göre Yüksek Çevre Kurulu'nun görevleri şunlardır: *"Etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için hedef, politika ve strateji belirlemek. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kararlara çevre*

boyutunun dahil edilmesine imkân veren hukukî ve idarî tedbirleri belirlemek. Birden fazla bakanlık ve kuruluşu ilgilendiren çevre konularına ilişkin uyuşmazlıklarda nihai kararı vermek” kurulun görevlerindedir (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Yüksek Çevre Kurulu'nun çalışmaları ile ilgili konularda ön hazırlıkları yapmak ve kurulun vereceği kararlara esas teşkil edecek plan ve projeleri hazırlamak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Müsteşarının başkanlığında ilgili bakanlık ve kuruluşların Genel Müdür veya en yetkili amirinin iştiraki ile Çevre Teknik Komitesi oluşturulmuştur.

Çevre Teknik Komitesi'ne ilişkin olarak; “*Yüksek Çevre Kuruluna yardımcı olmak üzere, Bakanlık Müsteşarının Başkanlığında, Dışişleri, Maliye, Kalkınma, Orman ve Su İşleri, Millî Eğitim, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme, Gıda, Tarım ve Hayvancılık, Bilim, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Sağlık ile Kültür ve Turizm bakanlıklarının müsteşarları, Diyanet İşleri Başkanlığı Başkan Yardımcısı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı, Deniz Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı ve Bakanlıkça belirlenecek çevre ve şehircilik dalında çalışma yapan toplam iki öğretim üyesinden oluşur”* ifadeleri kullanılmıştır (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Komite her yıl komite başkanının daveti üzerine yaptığı ilk toplantıda bir çalışma takvimi belirler ve bu takvim gereğince kendiliğinden toplanır. Komite toplantıları yılda dört defadan az olamaz. Komitenin görevleri şunlardır: Yüksek Çevre Kurulunun görev alanına giren konularda ön hazırlık yaparak Yüksek Çevre Kurulu toplantısı gündemine teklifte bulunmak. Yüksek Çevre Kurulu kararlarına temel oluşturacak plan ve projeleri hazırlamak, çalışmalar yapmak, yapılmış olan plan, proje ve çalışmaları değerlendirerek, Yüksek Çevre Kuruluna çalışmalar ile ilgili önerilerde bulunmak. Yüksek Çevre Kurulu kararlarının uygulanmasını izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Yüksek Çevre Kurulu Başkanına sunmak olarak ifade edilmiştir (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Ayrıca yönetmeliğin 16. Maddesinde; “Komite sekretaryası tarafından, Komite çalışmalarına katkı sağlamak üzere gerekli görülen konularda ilgili bakanlık, kurum ve kuruluş uzmanlarından oluşacak alt komitelerin kurulmasını Komite Başkanına önerebilir. Önerinin Komite Başkanınca uygun görülmesi halinde alt komiteler kurulur” ifadesi kullanılmıştır (Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik).

Sonuç olarak Yüksek Çevre Kurulu, sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kararlara çevre boyutunun dahil edilmesine imkân veren hukukî ve idarî tedbirleri belirleyen, etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için hedef, politika ve strateji belirlemek, çevre konularına ilişkin uyumsuzluklarda nihai kararı veren Türkiye çapında çevre koruması ve yönetimi ile görevli bir kurul olup, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın diğer kurum/kuruluşlar üzerinde koordinasyon etme erkinin olmasını ifade eden teşkilat yapılanmasıdır.

2.3.2. Çevre ve Şehircilik Şurası

Merkezi, bölgesel ve yerel düzeylerdeki ve genelde resmi nitelikli olan yapılanmaların yanı sıra ve bunlarla bağlantılı olarak yine aynı düzeylerde faaliyette bulunan çok sayıda genel ya da özel danışma organları hem kirlilik alanında hem çevresel varlıkların korunmasında görev yapmaktadırlar. Katılım ilkesinin örgütlenme alanında pratiğe aktarılmasının bir ürünü sayılabilmektedir (Özgür, 2002, 60). Bu danışma niteliğindeki organlardan biride Çevre ve Şehircilik Şurası'dır.

Danışma organı olarak anılmalarının gerekçesi fonksiyonlarının genelde resmi birimlere danışmanlık hizmeti vermek çerçevesinde kalması nedeniyledir. Çevreyle ilgili olarak verdikleri hizmetler arasında, kirlilik politikaları belirleme, yerel çevresel özellikleri açıklama, çevreci teknolojiler konusunda öneriler getirme gibi oldukça kapsamlı etkinliklerin bulunduğu saptanabilir. Ülkemizdeki çevre örgütlenmesinde danışma organının örneği olarak Çevre ve Şehircilik Şurası gösterilebilir. Çevre Bakanlığı'nın kuruluş kararname gereğince, Bakanlık görev alanına giren konularda çeşitli kesimlerin fikir, bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak üzere oluşturulan bu birim Bakanlığın sürekli kurullarından birisidir. Görüşleri alınacak, dolayısıyla toplantıya çağrılacak kesimler, diğer bakanlıklar, sanayiciler, gönüllü kuruluşlar, meslek kuruluşları ile “ilim ve ihtisas sahipleri” olarak belirlenmiştir (Çevre ve Şehircilik Şurası Yönetmeliği).

Çevre Şurası, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çevre ile ilgili konularda diğer bakanlıkları, sanayicileri, gönüllü kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile akademisyenleri fikirlerinden yararlanmak üzere Çevre Şurası toplantısına çağırabilmektedir. Çevre Şurası bir danışma organıdır. Kararlarının icrai bir niteliği bulunmamaktadır. Çevre Şurası'nın görevi, çevre politikalarının amaç, hedef ve stratejilerinin belirlenmesine yönelik olmak üzere çevre ve şehircilik konularında çeşitli öneriler geliştirmektir (Özgür, 2002, 60).

“Çevre Şurası Yönetmeliği'nin 6. maddesine göre şuranın amacı; çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanlarda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesi ve her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi için prensip ve politikaları belirlemek, programları hazırlamak üzere görüş ve önerileri elde etmek, problemleri tespit etmek ve bunların çözümü için teklifler getirmektir. Bu amaçla da Bakanlığın çevre ile ilgili görevleri arasında bulunan konuları ile ilim ve ihtisas sahiplerinin fikri, bilgi ve tecrübelerinden faydalanmayı sağlamaktır” ifadesi kullanılmıştır (Çevre ve Şehircilik Şurası Yönetmeliği).

Yönetmeliğin 7. maddesine göre; Şûra üyeleri Bakan onayı ile bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının, üniversitelerin, meslek odalarının, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektör temsilcilerinin çevre ve şehircilik ile ilgili alanlarda çalışmaları ile tanınmış uzman ve yöneticilerinden oluşturulur. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlarından Şûra gündemine göre belirlenecek yönetici ve ilgili uzman personel de üye olarak görevlendirilebilir (Çevre ve Şehircilik Şurası Yönetmeliği).

Şûra toplantısı gündemi, Başkanlığın teklifi üzerine Bakan onayı ile tespit edilir. Şûra gündeminin belirlenmesini izleyen otuz gün içinde Başkanlığın teklifi ve Bakan onayı ile Şûra komisyonlarının sayısı, çalışma konusu ve üye yapıları belirlenir. Her komisyonda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinden oluşur. Komisyon toplantılarında kararlar oy çoğunluğu ile alınır. Şûra toplantılarının dört yılda bir yapılması esas olmakla birlikte, Bakan gerekli gördüğü durumlarda Şurayı

olağanüstü toplantıya çağırabilir. Şura gündemi Çevre Bakanlığı'nca tespit edilmektedir (Çevre ve Şehircilik Şurası Yönetmeliği).

Şura kararları en geç üç ay içinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yayımlanır. Şura sekretarya işleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yürütülür. Çevre şurası ilk olarak 1991 yılında toplanmıştır.

2.3.3. Mahalli Çevre Kurulu

Ülkemizde kirlilikle mücadelede, yerel düzeyde yerel yönetimler (belediye ve büyük şehir belediyelerinin) ile merkezi kuruluş temsilcileri (mülki amirlikler) gibi esasen geleneksel yapılanmada eskiden beri var olan yönetim birimlerinin görev ve yetkileri vardır. Bunlar dışında, aynı düzeyde faaliyette bulunmak üzere, çevre mevzuatı çerçevesinde oluşturulan yeni birim ise, yukarıda adı geçen Mahalli Çevre Kurulları'dır (MÇK). Mahalli Çevre Kurulu her ilde, valinin başkanlığında bir araya gelen bakanlıkların il temsilcileri ile Çevre Bakanlığı temsilcisi ve büyükşehir belediye başkanları ile oda başkanlarından (sanayi ve ticaret odası) oluşur (Turgut, 1998: 477).

3.10.2013 gün ve tarihli 28727 sayılı Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik ile belirlenmiştir. Kurul, valinin başkanlığını yaptığı ve genelde bakanlıkların taşra teşkilatlarının üye olarak yer aldığı, çevre ile ilgili olarak ildeki en üst karar organı durumundadır.

İl düzeyinde aldığı kararlar çok etkili ve bağlayıcı olup, çevrenin her zaman vurguladığımız gibi, bir kurumun görevi olarak tanımlanamayacak kadar çok konuyu içermesi ve bu nedenle de en önemli konunun kurumlar arası koordinasyonun sağlanması olduğu gerçeğinden hareketle, mahalli çevre kurullarının il düzeyinde bu koordinasyonun en iyi şekilde sağlandığı karar organı olarak ortaya çıktığını görmekteyiz (Özgür, 2002: 62).

Kurul, her ay başkanın daveti üzerine toplanır. Gerektiğinde olağanüstü toplantılar yapılabilir. Toplantılarda kararlar oy çokluğu ile alınır. Kurulun sekretarya hizmetleri il çevre müdürlüklerince yürütülür. Toplantı gündemi sekretarya tarafından hazırlanır ve başkan tarafından onaylanır. Kurul üyeleri, gündemle ilgili önerilerde bulunabilirler, ancak gündemin son şekli başkanca kararlaştırılır. Kurul kararları ilgili kişi ve kuruluşlar ile Bakanlığa gönderilir.

Kurulun amacı il düzeyinde bütüncül bir çevre yönetimi sağlanmasıdır. Bu bağlamda kurul, Bakanlığın ilke, politika ve hedeflerine ilişkin kararlar çerçevesinde ilde çevrenin korunması ile ilgili kararlar almak, bu kararların uygulanmasına yönelik programlar hazırlamak ve uygulanmasını sağlamak, çeşitli bakanlık ve kuruluşların il düzeyindeki faaliyetlerinin çevrenin korunmasına yönelik önlemler çerçevesinde yapılması için işbirliği ve eşgüdümü sağlamak, ildeki tesis ve işletmelerin, çevre denetim raporlarını incelemek, değerlendirmek ve gerekli önlemleri almak görevleri bulunmaktadır (Turgut, 1998: 477).

Bunun yanında, çevre için eğitim amaçlı faaliyetlerin il düzeyinde yapılmasını sağlamak, ilde çevre kirliliğine yol açan ve faaliyet kollarını özelliklerine göre belirlemek, il düzeyinde çevresel değer ve öncelikleri belirlemek, çevre sorunlarını saptamak ve bu sorunların çözüm önerilerini Bakanlığa iletmek de kurulun görevleri arasında yer almaktadır. Kurul, bunun dışında Çevre Bakanlığı ve çevre mevzuatının kendisine vereceği görevleri de yerine getirmekle yükümlüdür. Mahalli çevre kurullarının çok etkin bir şekilde kullanıldığını söylemek hala mümkün olmamakla birlikte, aldığı kararlar çok etkili ve bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, mahkemeler de kurul kararlarını esas alarak, idarelerin aldığı bazı kararları iptal edebilmektedir (Özgür, 2002: 62).

Sonuç olarak her ilde bulunan mahalli çevre kurulları, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kirliliğin önlenmesi için gerekli kararlar alırlar ve uygulanmasını sağlarlar.

2.4. Türkiye’de Yerel Yönetim Düzeyinde Çevre Yönetimi

Çevre ile ilgili konularda taşrada il yöneticilerine olduğu gibi, yerel yönetimlere de görev ve yetkiler bırakılmıştır. Bu duruma neden olan gerekçeler; çevre sorunlarının öncelikle belli bir yerde oluşması (sorunun boyutuna göre de sınırları aşmaktadır), yerel halkın ve yerel yönetimin konuya yönelik daha hızlı karar alma ve uygulama imkanının olması belirtilebilir. Devlet yönetimleri genelde, merkezi ve yerinden yönetim olmak üzere iki düzeyde gerçekleşmektedir. Merkezi yönetim, daha ziyade soyut kararlar alırken, uygulamasını, somutlaşmasını yerel yönetimlere bırakır. Yerel düzeyde ortaya çıkan çevre sorunları, sorunların kaynağında yer almaları nedeniyle çevre sorunlarının önlenmesinde ve çözülmesinde yerel

yönetimler sorumlu kılınmaktadır. Çünkü çevre sorunlarında en etkili çözüm sorunun çıkış kaynağına en yakın kuruluşlarca gerçekleştirilir.

Bu doğrultuda, 2872 sayılı Çevre Yasası, çevre konusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ve yerel yönetimlere işbirliği yükümlülüğü getirmektedir. İlgili kanunların yerel yönetimlere çevreye ilişkin olarak yüklediği görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusundaki görev ve yetkilerini, belediyeler, büyükşehir belediyeleri, köyler ve il özel yönetimleri eliyle yürütmektedir. Bu bölümde belediyeler, büyükşehir belediyeleri, köyler ve il özel yönetimlerinin çevreyle ilgili görevlerine değinerek dört başlık altında ele alacağız.

2.4.1. Belediyeler ve Çevre Yönetimi

Belde halkına en yakın yönetim birimi olarak belediyelerin çevre yönetimi konusunda oldukça önemli işlev ve görevleri bulunmaktadır. Çağımızın değişen çevre koşullarına koşut olarak düzenlenen yasa ve yönetmeliklerle belediyelere çok önemli çevre görevleri yüklenmiştir.

“Bütün kamu hizmetlerinin, merkezi idare tarafından yapılması düşünülebilir; ancak bu teknik açıdan mümkün olmayacağı gibi psikolojik açıdan da tercih edilmeyebilir” (Göymen, 1997: 16). Çünkü belirli bir alanı ilgilendiren hizmetlerin yürütülmesinde genellikle, bir yerel yönetim birimi olan belediyelerin sorumluluğuna verilmektedir. Belediyeler, il özel idaresine göre daha dar bir alanda ve daha çok insan nüfusunun yaşadığı yerleşim birimlerindeki yerel yönetim teşkilatlarıdır.

2005 kabul tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere verilen görevler konu başlıklarına göre şunlardır:

“Çevre koruma ve sağlık, eğitim, öğretim, kültür ve sanat, gençlik ve spor, bayındırlık ve imar, ulaşım, kentsel dönüşüm ve gelişim, kentsel estetik ve kentsel tarihin korunması, tesis veya işletme kurmak işletmek/işlettirmek, kentsel güvenlik ve esenliğin sağlanması, sosyal hizmet, kent ekonomisinin geliştirilmesi, özelleştirilme, hemşeri odaklı yönetimin kurumsallaşmasına ilişkin görevler, ad verme, tanıtıcı amblem ve flama kullanımına ilişkin görevler. Bu görevlerin yerine getirilmesine yönelik olarak ise belediyelerin, “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki

ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak” yetkileri bulunmaktadır (5393 sayılı Belediye Kanunu).

Büyükşehir belediyesi yönetimleri ise daha büyük alanları kapsayan ve içinde ilçeleri barındıran metropol olarak bilinen alanları kapsar. Türkiye yerel yönetim sisteminde 1984 yılında 3030 sayılı Yasa ile büyük kentler büyükşehir olarak tanımlanmıştır. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Yasa ile büyükşehir belediyesi yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır.

6360 sayılı Yasa ile Balıkesir, Denizli, Malatya, Manisa, Van, Muğla, Kahramanmaraş, Mardin, Tekirdağ, Trabzon, Aydın, Hatay şanlıurfa ve Ordu illerinde büyükşehir belediyesi kurulmuş, bu illerde mevcut il belediyeleri, büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür. Yeni kurulanlarla birlikte büyükşehir belediyelerimizin sayısı 30’a ulaşmıştır.

6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamında Büyükşehir Belediyelerine çevre konusunda önemli yetki ve sorumluluklar verilmiştir. Büyükşehir belediyesi ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları birlikte yerine getirmektedirler.

Büyükşehir Belediyelerinin çevre konusundaki görevleri şunlardır:

Büyükşehir belediyesinin görevleri içinde yer alan çevre ile ilgili bölümlerini özetlersek; çevre düzeni planına uygun olarak, büyükşehir belediye ve mücavir alan sınırları içinde her ölçekte nazım imar planını yapmak, yaptırmak uygulamak ve sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak, ağaçlandırma yapmak, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak ve çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak, büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak, yaptırmak, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir (Bulut, 2008: 57-68).

Ayrıca kent yasamı için gerekli olan su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahını yapmak, alt yapı hizmetlerini sağlamak da yine büyükşehir belediyesinin görevlerindedir.

2.4.2. İl Özel İdareleri ve Çevre Yönetimi

Türkiye’de çevre yönetimi konusunda il özel idarelerine oldukça önemli işlev ve görevleri bulunmaktadır. Çağımızın değişen çevre koşullarına koşturarak olarak düzenlenen yasa ve yönetmeliklerle il özel idarelerine çok önemli çevre görevleri yüklenmiştir. Türkiye’de her ilde o ilin sorunlarını çözmek için kurulu bulunan başında hükümet tarafından atanan valinin bulunduğu, ancak karar organı olan il genel meclisi, il ve ilçelerden seçilen üyelerden oluşan ilin yerel yönetim birimi olan il özel idareleri, kanunla kendisine verilen görevleri ve bunlar arasında çevrenin korunmasına yönelik işlemleri de yürütmektedir (Çetin, 2009: 249-258).

İl özel idaresi, kanuna göre il halkının ihtiyaçlarını karşılamak üzere ilin kuruluş kanunu ile kurulan idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. Kanundaki, tanımını biraz daha açan bir yaklaşımla il özel idaresi, *“il sınırları ile çevrili bir coğrafi alanda yaşayan insanların orada yaşamalarından kaynaklanan ortak ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş kamu tüzel kişiliğine sahip yer yönünden yerel yönetim kuruluşlarıdır”*. Bu tanımdan hareketle, il özel idaresi coğrafi alan sınırlamasıyla kurulması nedeniyle son derece geniş bir alanın yönetiminden ve ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur. İl özel idaresinin organları, il genel meclisi, il encümeni ve validir (5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu).

5302 sayılı kanuna göre il özel idaresinin son derece geniş görev ve yetkileri bulunmaktadır. Gençlik ve spor sağlık, tarıma ilişkin hizmetler, ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde, imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevli ve yetkilidir. Belediye sınırları dışındaki gayri sıhhi müesseseler ile umuma açık istirahat ve eğlence yerlerine ruhsat vermek ve denetlemek (5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu).

İl özel idaresinin yukarıda sayılan bu hizmetleri sağlayabilmesi amacıyla çeşitli yetki ve imtiyazlarla donatıldığını ifade edebiliriz. Bu yetki ve imtiyazları kısaca şöyledir:

Yönetmelik çıkarmak, emir vermek, kanuna uygun cezaları vermek, gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri için kanunlarda belirtilen izin ve ruhsatları vermek, denetlemek, borç almak, bağış kabul etmek, il özel idaresine ait vergi resim harçların tarh ve tahakkuk ve tahsiline karar vermek, hizmetlerle ilgili olarak, halkın görüş ve düşüncelerini belirlemek amacıyla kamuoyu yoklaması ve araştırması yapmak şeklinde sayılabilir (Bulut, 2008: 56).

2.4.3. Köy Yönetimleri ve Çevre Yönetimi

Köy Kanunu'nda köy yönetimleri 1924 yılında 442 sayılı Köy Kanununda çevre sağlığı ile yakından ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Köy Kanunu'nda çevreyle ilgili olarak, sağlık, eğitim ve güvenlik ve köyün güzelleştirilip kalkındırılmasına ilişkin görevler yer almıştır. Ancak 1924 yılında oluşturulan bu kanun çağın gereklerine göre hizmet verememektedir. Köyün organları, köy derneği, ihtiyar meclis heyeti ve muhtardan oluşur. Muhtar köy tüzel kişiliğinin temsilcisi ve devletin köydeki temsilcisidir. Ancak Büyükşehir Belediyesi kurulan illerde köy tüzel kişiliklerine son verilmiştir.

18.03.1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'nda çevresel konuları kapsayan köye ait mecburi ve köylünün isteğine bağlı işler belirtilmiştir. Köylü mecburi olan işleri görmediği takdirde para cezası görmektedir, isteğe bağlı işlerde ise para cezası uygulaması yoktur. Köylünün mecburi olduğu işlerden, köye kapalı yoldan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak, evlerden dökülecek pis suların kuyu, çeşme, pınar sularına karışmayarak ayrıca akıp gitmesi için üstü kapalı akıntı yapmak, köyde evlerin etrafını ve köyün sokaklarını temiz tutmak, her evin kendi önünü süpürmesi, çeşme, kuyu ve pınar başlarında gübre ve süprüntü bulundurmayıp temiz tutmak, fazla gelen suların etrafta bataklık oluşturmaması için akıntı yapmak, gübre ve süprüntüleri ise köyden uzakça yol üstü olmayan sapa ve rüzgâr altı yerlerde yapmak, köy korusunu korumak, su basması olursa köyde birleşerek selin yolunu değiştirmek, köy halkının ekilmiş ve dikilmiş mahsulleri ve ağaçlarını her türlü zarar ve ziyandan korumak köyün çevre sağlığı ile ilgili yerine getirmesi gereken yükümlülüklerdir (Doruk, 2012: 10).

2.5. Gönüllü Kuruluşlar ve Çevre Yönetimi

Çevre konusunun tüm insanlığın sağlık ve mutluluğu ilgilendiren evrensel bir konu olması sebebiyle, çevre konusunda halkın bilinçlendirilmesi ve yapılacak faaliyetlere halkının katılımının sağlanması önemli bir konudur. Her alanda olduğu gibi çevre alanında da katılımın sağlanmasında sivil toplum örgütleri önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden kamu kuruluşlarının yanında, çevre koruma amaçlı vakıf ve dernekler bölgesel ulusal ve uluslararası alanda etkin rol oynamaktadırlar.

Çevre alanında hükümet dışı kuruluşların öncelikle kamuoyunu çevre konusunda aydınlatma ve yönlendirme işlevini yerine getirirken, işadamları, yönetici kadroları ve özellikle medya ile yakın ilişkiye girerek etkilme görevini de gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda hükümet dışı kuruluşlarda faaliyetlere, yöre halkının katılımının sağlanması, demokratik mücadele yönünden önemli ve gerekli görülmektedir (Terzi, 2017: 12). Kısacası sivil toplum örgütleri halkın çevre konusunda bilinçlenmesinde olduğu kadar çevre politikalarının belirlenmesi ve uygulanması aşamalarında halk katılımının sağlanması açısından da aktif rol oynamaktadırlar.

1970'li yıllar tüm dünyada çevreye olan ilginin artmaya başladığı yıllar olmuştur. 1972 yılında Stockholm Konferansı ile çevre konusu ilk kez uluslararası platforma taşınmış yani çevre konusunun uluslararası boyutu gözler önüne serilmiştir (Turgut, 1998: 12). Çevre hareketleri de ilk kez bu yıllarda oluşmaya başlamıştır.

Türkiye'de ise çevre hareketi olarak adlandırılacak girişimler, 1980'lerde ortaya çıkmaya başlamış ve 1980'lerden sonra ivme kazanmıştır. Bunda uluslararası alanda çevre koruma faaliyetlerin yaygınlık kazanması kadar Türkiye'nin iç dinamiklerinin de etkisi olmuştur (Terzi, 2017: 2).

Türkiye'de çevre koruma amacı ile 1980'li yıllardan itibaren kurulmaya başlayan birçok vakıf ve derneğin özellikle son yıllarda çevre alanında, propaganda, proje gibi birtakım faaliyetleri görülmektedir. Zaman zaman toplantılar düzenleyerek, kitaplar yayınlamak ve hatta uluslararası ilişkileri ile de bu faaliyetleri aktif bir biçimde sürdürmektedirler.

Türkiye'de kurulmuş olan birçok derneğin amaçları arasında doğal, tarihi ve kültürel çevrenin korunması, güzelleştirme ve geliştirilmesi amaçlarının bulunduğu

görülmektedir. Dernekler, ilgili yörelerde yaşamakta olan halkın çevre kirliliği konularında duydukları kaygılarla bağlantılı olarak çevrelerini koruma ve güzelleştirme isteklerinin belirgin bir biçimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çevre koruma alanında faaliyette bulunan çevre duyarlılığın yayma grubu veya platform gibi girişimler de bulunmaktadır. Tüm bu çevreci dernek ve grupların ortak amaçları hem halkın hem yetkililerin çevreye olan duyarlılığını arttırmak, bireyleri çevre koruma konusunda bilinçlendirmek, eğitmek ve böylelikle çevrenin korunmasına katkı sağlamaktır (Terzi, 2017: 13).

Türkiye’de çevre ile ilgili faaliyetlerde bulunan birçok gönüllü kuruluş vardır. Bunların bilinen ve öne çıkanları şunlardır: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Türkiye Çevre Vakfı (TÇV), Tabiatı Koruma Derneği, Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, Türkiye Hava Kirlenmesiyle Savaş ve Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD), Greenpeace (Yeşil Barış), Çevre Sorunları Vakfı, Av ve Yaban Hayatını Koruma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı, Bodrum Gönüllüleri Derneği, Çevre ve Kültür Derneklerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Çevre Koruma ve Ambalaj atıklarını Değerlendirme Vakfı, Deniz Temiz Derneği (TURMEPA), Doğa Tarihi Araştırmaları Derneği, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Dünya Dostları Derneği, Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, Ekolojik ve Çevre Dostları Derneği, Kalite Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, S.O.S Akdeniz Derneği, Sualtı Araştırmaları Derneği, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği, Türkiye Ormancılık Derneği, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, Türkiye Ziraatçılar Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Türkiye Bitki Koruma Derneği, Ege Çevre Sağlığı Derneği (“Gönüllü Çevre Kuruluşları”, 2018).

Türkiye’de çevre koruma ve yöre halkını bilgilendirme amacı ile kurulan ve sayıları her geçen gün artmakta olan yukarı da sayılan vakıf, dernek gibi hükümet dışı kuruluşların bazıları aktif ve etkin olarak çalışırken, bazıları ise çevre koruma faaliyetlerine yeterince iştirak etmedikleri gözlenmektedir.

3. TÜRKİYE'DE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM

Katılım geniş anlamıyla bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve böylelikle kendi yaşamlarını şekillendirecek bu süreci yönlendirmeleri olarak da tanımlanabilir. Yönetim sürecine katılma, “karar alma” ve “uygulama” aşamalarının sonucu olarak gerçekleşir.

Halkın yönetime katılması, insan hakları bağlamında önemli konular arasındadır. İnsan haklarını kavramış bir toplumda sadece yönetimlere katılma aşamasında değil, her türlü hakkına sahip çıkabilmesi adına gereklidir. Çağdaş bir çevre oluşturulması aşamasında insanların yönetime katılması kaçınılmazdır (Aydın, 2000: 358).

Çevre yönetimine halk katılımı, kısaca bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve böylelikle kendi yaşamlarını biçimlendirecek bu süreci yönlendirmeleri demektir. Bireyin kendi iş ve yaşam çevrelerinde çevreyi gözetmeleri, çevreyi korumaya yönelik önlemler almaları, çevreyi koruma ve iyileştirme adına faaliyetler yürütmeleri de çevre yönetimine katılımın kapsamına girmektedir. Katılım, çevre hukukunda bir ilke olarak benimsenmesinin yanında bir hak olarak düzenlenmiştir. Çevreden yararlanmak bir hak olduğu kadar onu korumakta yine o çevreyi kullananların sorumluluğundadır (Şengül, 2002: 26).

Bir başka ifadeyle çevre yönetimine katılım, çevrenin taşıma kapasitesi ile insan gereksinimleri ve bu gereksinimleri karşılamaya yönelik faaliyetlerin etkileri arasında denge sağlama uğraşısının belirli bir yönetsel dizge ile gerçekleştiği için insan ile çevre arasındaki ilişkinin hem çevre için hem de insan için olumlu beslemeler yaratacak şekilde yönetilmesidir. Böyle bir ilişkinin yönetiminde, hem çevrenin öğelerinden biri olan, hem de öteki çevre varlıklarını dönüştürerek kullanan ve onları olumlu ve olumsuz biçimde etkileyen insanın, katılımı en doğal ve kaçınılmaz bir gerekliliktir (Şengül, 2002: 25-48).

Türkiye’ de çevre yönetimine katılımın iki temel dayanağı bulunmaktadır. Birinci temel dayanak Anayasa’nın 56. maddesidir. Anayasanın bu maddesi ile çevreyi korumanın ve geliştirilmenin kamu yararı olduğu ve vatandaşların çevre hakkına sahip olduğu, devletin ve vatandaşların çevreyi koruma ve geliştirme ödevi ile yükümlü olduğu kabul edilmektedir. Çevre hakkının özüne uygun olarak hak ve

ödev ilişkisine dayanan bu düzenleme hakların elde edilmesi ve ödevlerin yerine getirilmesi biçiminde katılma dayanak oluşturmaktadır. İkinci dayanak ise aynı yaklaşımı destekler nitelikteki çevrenin tüm vatandaşların ortak varlığı olduğunu öngören Çevre Kanunu'nun 1. maddesidir (Şengül, 2002: 25-48)

Bu kanunun katılma ilişkin en temel düzenlemesi, 2006 yılında yapılmış olan değişiklik sonrasında, madde 3/b ve madde 3/e'de yer almaktadır. İlgili düzenlemeye kısaca bakacak olursak eğer, çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi alanındaki her türlü faaliyette; bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapar denmiştir. Ayrıca çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkının esas olduğuna vurgu yapılmıştır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür ifadesi kullanılmıştır (2872 sayılı Çevre Kanunu).

“Çevre yönetiminde katılım şu nedenlerle önemli ve gereklidir:

1. Çevre sorunlarının yalnızca belirli kurum ve kuruluşların çabasıyla önlenemeyecek ve giderilemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutlu olması,
2. Çevrenin korunmasında herkesin yararının olmasının yanı sıra, yine herkesin sorumlu olması. Yani çevre yönetiminde hem hak isteme, hem de görev yerine getirme biçiminde katılım söz konusudur.
3. Çevrenin herkesin ortak varlığı olması,
4. Çevresel zararlar oluştuktan sonra giderilmesinin çok zor ya da pek çok zaman olanaksız olması nedeniyle önemli ve gereklidir” (Şengül, 2002: 25-48).

Çevre yönetiminin etkili olarak yaşama geçirilmesi yalnızca uzmanların ve öteki görevlilerin değil, çevreyi etkileyici etkinliklerde bulunan ve bu etkinliklerden etkilenen herkesin ortak çabasını ve katılımını gerektirmektedir.

Katılım eksikliği, çevre sorunlarının çözülmesinin önündeki engellerden biri olarak görülmesine karşın, katılım eksikliğini giderme konusunda etkili bir düzenleme öngörülmemiştir. Katılımın önündeki kısıtlar somut olarak ortaya konmasına karşın aynı düzeyde öneriler geliştirilememiştir. Bu bölümde Türkiye’de uygulanan mevzuata göre katılım ayrıca yerel ve merkezi düzeyde katılımın sınırları incelenecektir.

3.1. Türkiye’de Çevre Mevzuatı ve Katılım

Türk çevre mevzuatı esas itibariyle Çevre Kanunu ve bu kanun çerçevesinde hazırlanmış tüzük yönetmelik ve tebliğlerden oluşmaktadır. Türk Çevre Kanunu, 11.08.1983 tarihli ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve 26.4.2006 yılında tekrardan revize edilerek uygulamaya konmuştur.

Çevre Kanunu’nda katılıma ilişkin en temel düzenleme, 2006 yılında yapılmış olan değişiklik sonrasında, madde 3/b ve madde 3/e’de yer almaktadır. İlgili düzenlemeler şöyledir:

Madde 3: Çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin, b) *Çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğinin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar” ifadesi kullanılmıştır.* 3. maddenin ‘e’ bendinde ise, “*Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür”* ifadesi kullanılmıştır (2872 sayılı Çevre Kanunu).

Çevre Kanunu’nun 3. maddesi, başlığında da anlaşılacağı gibi çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin genel ilkeleri belirlemektedir. 2872 sayılı Kanun, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na ve yerel yönetimlere işbirliği yükümlülüğü getirmektedir. Ancak Çevre Kanunu, katılımı sınırlı olarak düzenlemiş ve detaylı anlatılmamıştır.

25.11.2014 gün ve tarihli 29186 sayılı sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nde çevresel katılım olanakları şunlardır:

Yönetmeliğin 9. maddesi, ÇED sürecinde halkın katılımı toplantısına yer vermektedir. Bu doğrultuda, sözü edilen toplantının direk bir katılıma aracı olduğunu belirtmek gerekir.

ÇED sürecindeki aşamalarda çeşitli katılım şekilleri öngörülmüştür. Ancak bu katılım şekillerinden ikisi, daha ön plana çıkmaktadır. Bunlar, toplantı ve yazılı görüş

bildirme şeklinde belirtilebilir. Bunlardan başka, referandum, anket, seminer gibi diğer yöntemlerin bulunduğunu belirtmekte yarar var.

ÇED sürecindeki aşamalara katılım şekilleri içerisinde en çok tercih edileni, toplantıdır. Toplantı usulünde esas olarak, idari birimler ile ilgili olanlar karşı karşıya gelmekte ve görüşlerini, yorumlarını, itirazlarını, genelde, sözlü olarak ifade etmektedirler. Toplantılar, yurttaş ile idare arasında iletişim ortamını kuvvetlendirmektedir (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği).

Yazılı görüş bildirme ise toplantıya kıyasla, daha kısıtlı işleve sahip bir katılım şeklidir. Bu katılım şeklinde, çevre üzerinde olumsuz etkilere sahip olması muhtemel faaliyete ilişkin olarak ilgililerin görüşlerini sözlü olarak ifade etmeleri değil, yazılı bir biçimde vermeleri hedeflenmiştir. Böylece idari birimin rapor hakkındaki görüşleri, itirazları daha dikkatli ve doğru bir biçimde değerlendireceği ve kararını daha sağlam vereceği düşünülmüştür (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği).

3.2. Türkiye’de Merkezi Düzeyde Çevre Yönetimine Katılım

Türkiye, katılım ve çevre yönetimine katılım konusunda pozitif bir tutum sergilemiş ve bu konuda oluşturulan çağdaş gelişmeleri takip etmeye çalışan bir ülke konumundadır. Ancak bir takım nedenlerden dolayı katılım, özellikle de çevre yönetimine katılım konusunu yasal mevzuata yansıtma konusunda çekingen bir tavır içerisinde olmuştur. Bu nedenle de çevre yönetimine katılım konusunda çok sınırlı düzenlemeler söz konusudur. Merkezi düzeyde çevre yönetimine katılım denildiğinde kamu yönetiminin çevre konularında yalnızca düzenleyici, yönlendirici ve denetleyici değil çoğu zamanda girişimci durumunda olduğu gözlenmektedir.

Çevre yönetimi çok geniş bir alandır. Bu sebeple çevre alanıyla ilgili birçok kurum ve kuruluşa sorumluluk yüklemektedir. Çevre yönetimi, var olan çevre değerleri korumak amacıyla insan varlığının devamı noktasında çevre yönetimi önemli bir konudur. Etkili bir çevre yönetimi oluşturulması aşamasında ilk önce yapılması gereken doğru çevresel örgütlenmenin oluşturulması ve bu örgütlenme içerisine insan varlığını yani katılımı sağlamaktır. Çevresel hizmetlerin verilmesinde ve sorunlarının çözülmesinde halka katılımı benimsenmiş bir yönetim bu başarıyı gösterebilir. Bu bilince sahip olmayan halkın çevre ile ilgilenmesi ve

yönetime yardım amaçlı sorunların çözümünde yer alması olanaklı değildir (Üste, 2005: 56-58).

Gerekli bilgi ve verilere sahip olmadan etkili bir katılım olanaksızdır. Bu nedenle, yurttaşların çevreyle ilgili her türlü bilgiyi edinebilmesi gerekir. İnsanların bilgiye erişebilmesi, çevre politikalarına katılımın sağlanması açısından son derece önemlidir. Yurttaşların bilgiye erişebilmesi, çevre politikalarına katılımın gerçekleşebilmesinin kurucu ögesidir. Ayrıca çevre alanında bilgilenme hakkı, çevresel konularda demokratik karar alma sürecini teşvik edici niteliktedir (Terzi, 2017: 51). Bu bağlamda Bilgiye Edinme Hakkına değinmek gerekir. Bilgi Edinme Hakkı 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Bilgi Edinme Hakkı, Aarhus Sözleşmesi'ne dayanır.

Çevre yönetiminde halkın katılımı ve gönüllü denetimi ile yönetimin şeffaflığını sağlayacak düzenlemeler, 1998 yılında Danimarka'da Birleşmiş Milletler tarafından Aarhus Sözleşmesi olarak bilinen "*Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi*" hazırlanmıştır. Sözleşme adından da anlaşılacağı gibi herkesin çevreyle ilgili bilgilere ulaşma, çevreyle ilgili karar alma sürecine katılma ve yargı yoluna başvurma hakkının güvence altına alınmasını içermektedir. Bu amaca ulaşmak isteyen taraf devletler, çevre ile ilgili verileri derleme ve bu verileri dileyen herkese sunmakla yükümlüdür. Türkiye bu sözleşmeyi imzalamamıştır. Ancak çevresel bilgiye erişmeye bir açılım olarak "*Bilgiye Erişme Hakkı Kanunu*" hazırlanmış ve 2004 yılı Nisan ayı itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Çelik, 2015: 12). Bilgiye Erişme Hakkı Türkiye açısından değerlendirildiğinde, çevresel yönetime katılımın aşamasında düşünüldüğünde önemli ölçüde çevre yönetimine katılımın önünü açmıştır.

Katılmanın, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde öngörüldüğü açıktır. Katılma hakkının öznelere olarak meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar zikredilmiştir. Çevre Kanunu, katılma hakkını çevre politikalarının oluşum süreciyle sınırlı olarak düzenlemişse de, katılmanın araçları ve/veya yöntemleriyle ilgili herhangi bir düzenleme getirmiş değildir. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda katılmaya ilişkin en temel düzenleme, 2006 yılında yapılan 3. madde yapılan değişiklikleridir. Yapılan bu değişiklik ise, Çevre politikalarının oluşmasında

katılım hakkının esas olduğu, ayrıca bakanlık ve yerel yönetimlerin, meslek odalarının, birliklerin, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü oldukları belirtilmiştir. Ancak 2006 yılından bu yana, çevre politikalarının oluşturulması sürecinde katılım özendirici yönde somut adımlar atılamamıştır (2872 sayılı Çevre Kanunu).

2872 sayılı Çevre Kanunu'nda hükme bağlanan katılma hakkına değindikten sonra 03.10.2013 tarihli ve 28784 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 9. maddesi, ÇED sürecinde halkın katılımı toplantısına yer vermektedir. *“Halkın katılımı toplantısı, kapsam ve özel format belirlenmesinden önce halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere yapılan toplantıyı”* ifade eder (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği). Halkın katılımı toplantısına merkezi düzeyde çevresel yönetime katılım olarak gösterilebilecek halkın katılım toplantıları kişilerin çevreye ilişkin yasama ve diğer hukuki norm oluşturma faaliyetleri içinde değerlendirilebilir

Merkezi düzeyde çevre yönetimine katılım olarak değerlendirebileceğimiz Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bünyesinde oluşturulan Yüksek Çevre Kurulu ve Çevre Şuraları gösterilebilir. Bu şuralar, Yüksek Çevre Kurulu ve Çevre Şuraları hem kirlilik alanında hem çevresel varlıkların korunmasında görev yapmaktadırlar. Katılım ilkesinin örgütlenme alanında pratiğe aktarılmasının bir ürünü sayılabilmektedir (Özgür, 2002, 60). Yüksek Çevre Kurulu ve Çevre Şurası bir danışma organıdır. Kararlarının icrai bir niteliği bulunmamaktadır. Ancak çevre konularında kararların alınırken katılma mevcuttur. Yüksek Çevre Kurulu ve Çevre Şurası çevresel konularda diğer bakanlıkların, sanayicilerin, gönüllü kuruluşların, sivil toplum kuruluşları ile akademisyenlerin fikirlerinden yararlanmaktadırlar.

3.3. Türkiye’de Yerel Yönetim Düzeyinde Çevre Yönetimine Katılım

Yerel yönetimle, hizmet verdikleri yurttaşlarla iletişim kurmakta en avantajlı durumda olan ve kendilerine verilen görevler gereği bu iletişimi kurmaları zorunlu olan birimlerdir. Yerel düzeyde işleyen bir demokrasi, alınan kararların en etkin ölçekte alınmasının sağlanması bakımından yerel halkın karar alma mekanizmalarına aktif katılımı ve alınan kararların yine yerel halkın katılımı ile uygulanması olarak anlaşılmaktadır.

Küreselleşme süreci içerisinde gelişen yeni yönetim anlayışında, yerel yönetimlerin karar alma, yönetim ve uygulama süreçlerinde katılımcı bir yapı oluşturarak tekelinde bulundurduğu erki sivil toplum örgütleri ve diğer yerel ilgi grupları ile birlikte kullanabileceği bir yerel yönetim anlayışı modeli söz konusudur. Bu çerçevede, yerel halkın katılımcılığı ve kentsel sorunları sahiplenmesini içeren bir beraber yerinden yönetim ortaklığı öngörülmektedir (Adıgüzel, 2003: 49). Yerel düzeyde alınan kararların en etkin ölçekte alınmasının yani sağlanması bakımından yerel yönetim birimlerinde halkın aktif katılımı açısından önemlidir.

Kentsel çevreyi korumanın ve geliştirmenin yalnızca devlet eliyle veya yerel yönetim örgütleriyle gerçekleştirilemeyeceği, kentlinin bizzat katılımcı platformlar içerisinde çalışması, emek vermesi, sorunlara çözüm bulma süreçlerine dahil olması ile gerçekleşecektir. Kentsel sorunlarla ilgili olarak yalnız şikayetçi olmanın boş bir eylem olduğu, çözüm için kendisinin de kenttaş olarak bir çaba göstermesi gerektiğinin bilincinde olması gerekmektedir (Adıgüzel, 2003: 49). Yerel yönetimlerde katılım eksik kaldığı sürece yerel politikaların halk tarafından sahiplenilmesi, sürekliliklerinin garanti altına alınması oldukça güçtür.

Her ülkenin her ulusun kendine özgü oluşturduğu katılım araçları vardır. Ayrıca yerel katılımın sağlanması konusunda çok değişik uygulamalar vardır. Bunlara bakacak olursak eğer; Yerel kamuoyu yoklamaları, halkoylamaları, yerel kamusal araştırmalar, kamusal toplantılar, yerel sivil toplum örgütlerine ve kent planlamasına katılım, çevre sorunlarıyla ilgili olarak yargıya başvurma ve kentte oluşturulacak katılımcı mekanizmalar aracılığıyla yönetime katılım gibi yöntemler, her ülkenin kendi koşullarına göre başvurduğu ve oluşturduğu katılım araçlarıdır (Adıgüzel, 2003: 49).

Çevre yönetimiyle doğrudan ilgili kurumsal yapılanmalar arasında yerel yönetimlerin rolü çok fazladır. Yürürlükteki 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve birçok ilgili yönetmelik çevre mevzuatının yerelde uygulanmasından ayrıca merkezi örgütlenmelerin yerel uzantılarının (İl ve Bölge Müdürlükleri vb.) sorumlulukları yanında, yerel yönetimler de birinci derecede yetkili ve sorumludurlar. Yerel yönetim yasalarının ana konularını çevrenin korunmasına yönelik görevler oluşturmaktadır.

“Belediyeler, karar ve uygulamaları ile çevreyi etkiler, çevre varlıklarını kullanır ve kullandırır. Bununla birlikte çevre varlıklarını koruyan ve korutturan, onları üreten ve yeniden ürettiren, iyileştiren, çevreyi koruyucu kurallar koyan, uygulamaları denetleyen ve bütün bunları yerel halkın katılımı ile gerçekleştirmeleri itibarı ile de belediyeler, yerel çevre yöneticisidirler” (Şengül, 2002: 96-101). Çevre Kanunu’nda 2006 yılında yapılmış olan değişiklikler sonrasında, katılım hakkının esas olduğu, yerel yönetimlerin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile birlikte, çevre politikalarının oluşmasında, meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü oldukları, vurgulanmıştır.

Belediyelerin, Belediye Kanunu’nda belirtilen çevreyle ilgili birçok görevi bulunmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı gibi Çevre Kanunu çevre politikalarının oluşturulması ve çevre hakkının kullanımı konusunda belediyelere görevler vermesine karşın, belediyelerin bu görevlerin gereğini yerine getirmesini sağlayacak somut düzenlemeler henüz yapılmamıştır. Katılımla ilgili olarak ihtisas komisyonlarına ilişkin yer alan düzenleme ve Kent Konseylerine ilişkin düzenlemeler görülmektedir.

Yerel Gündem 21 uygulamaları sürecinde kent konseylerinin, kentsel sorunların çözümü noktasında baskı grubu olarak katkı sağlayıcı bir işlevi de bulunmaktadır. Özellikle bu yapı içerisinde kent konseyleri çok geniş çaplı bir platform olması ve kentle ilgili hemen tüm sorunların görüşülüp tartışmaya açıldığı bir platform oluşturması bakımından da çok önemli bir baskı grubu olma ve ayrıca yerel kamuoyunu yönlendirme işlevi görmektedir (Adıgüzel, 2003: 52-56). Ancak kent konseylerinde alınmış olan kararların yaptırım gücünün olmaması kent konseylerinin kararlarının uygulanma aşamasında sorun olarak görülmektedir.

Kent konseyleri, yerel gündem 21 programları çerçevesinde oluşturulmuş birimlerdir. Dolayısıyla, kent konseylerinin nitelikleri ve ortaya çıkış amaçları gereği yerel katılım aracı olarak görülebilir. Ayrıca, Gündem 21 Eylem Planı sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme amacını taşıdığı için kent konseylerinin oluşumunun aslında temelinde çevre hakkıyla ve çevre yönetimine katılımı ilgili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak Belediye Kanunu’nun 76. maddesi, katılımı meşru bir şekilde yasada belirtirken uygulamada kent konseyinde alınan kararların bir

bağlayıcılığı yoktur. Kent konseyi katılma ile kast edilenin, “kent konseyi ve ilgili çalışma gruplarında tartışmalara katılmak olduğu ve bu durumun, “danışma” olarak isimlendirilen katılım türüne denk düştüğü” ifade edilmektedir (Semiz, 2016: 124).

Belediye Kanunu’nda katılmaya ilişkin en güzel düzenleme kent konseyine ilişkindir. Kent konseyleri, 5393 sayılı Belediye Yasası’nın 76. maddesi ile düzenlenmiştir. Ayrıca 2006 yılında Kent Konseyi Yönetmeliği de çıkarılmıştır. 5393 sayılı Belediye Yasası’nın 76. maddesine göre kent konseyi, “*kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır*”, denmektedir (5393 Belediye Kanunu).

Ayrıca 2006 tarihli Kent Konseyi Yönetmeliği’nin 6. maddesinde kent konseyinin görevleri belirtilmiştir:

Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşerilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak. Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmasına katkıda bulunmak. Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek. Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek. Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak gibi katılımı destekleyen görevleri vardır (Kent Konseyi Yönetmeliği).

Yukarıda da vurgulandığı gibi, ne ihtisas komisyonlarının kararlarının ne de Kent Konseyi kararlarının yaptırım gücü bulunmamaktadır. Üstelik birçok belediye bu mekanizmaları oluşturma yönünde, yasal düzenlemelere rağmen isteksiz davranmaktadırlar. Yine de kent konseyleri, bireysel katılmaya izin vermemesine ve kararlarının bağlayıcılık arz etmemesine karşın, çevresel katılımın bir aracı olarak gösterilebilir. Kent konseyleri aracılığıyla çevresel katılma yerel ve kentsel düzeyde bir katılmaya karşılık gelir ve yerel demokrasi ve katılma bağlamında önemli olduğu görülür.

ÇED Yönetmeliği'ndeki katılım süreci, merkezi düzeyde çevre katılımı konusunda ayrıntılı olarak değerlendirilmişse de, bu süreci yerel yönetim düzeyinde değil de "yerel düzeyde" değerlendirmek isabetli olacaktır. Yönetmeliğin 9. maddesi, ÇED sürecinde halkın katılımı toplantısına yer vermektedir. Bu doğrultuda, sözü edilen toplantının çevresel bir sürece etki eden katılmaya denk geldiği düşünülebilir. Öte yandan ÇED sürecinde halkın proje hakkında fikirlerinin alınmasında katılma bağlamında değerlendirebilir.

Halkın katılımı toplantısının amacı, *"gerçekleştirilmesi gereken proje hakkında halkı bilgilendirmek, halkın projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak"* olarak belirlenmiştir. ÇED sürecinde halkın katılımı toplantıları merkezi yönetimin ve taşra uzantılarının eşgüdümünü sağladığı bir katılım olanağı olsa da, bu toplantıların, projelerin gerçekleşeceği alanda, yani yerelde yapılması dolayısıyla halkın katılım toplantılarını yerel düzeyde katılımını dolaylı da olsa, sağlayan bir katılım aracı olarak değerlendirilmektedir (Semiz, 2016: 116).

Yerel düzeyde katılım olanaklarını barındıran bir diğer uygulama da, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün sağladığı katılım olanakları içerisinde değerlendirebileceğimiz Mahalli Çevre Kurulu Toplantıları'dır. Mahalli Çevre Kurulu toplantılarını yerel düzlemde çevre yönetimine katılım olanakları bağlamında değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Mahalli Çevre Kurulu Toplantıları, yapılacak proje bağlamında bağlayıcılığı olmamakla beraber görüş alma, il düzeyinde çevre sorunlarını belirleyip çözüm teklifleri ile Bakanlığa bildirmek olarak görevleri vardır. Mahalli Çevre Kurulu Toplantıları'nın, "görüş bildirme" şeklinde de olsa, dolaylı yollardan katılım olanaklarını içerisinde barındırdığını söyleyebiliriz.

4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA VE ÇEVRE YÖNETİMİ SÜRECİNDE YAŞANAN SORUNLAR

Bu başlık altında, Türkiye'de çevre politikalarının uygulanması ve bu politikalar doğrultusunda oluşturulmuş olan çevre yönetimi sürecinde yaşanmakta olan sorunlar değerlendirilmiştir.

4.1. Türkiye'de Çevre Politikalarının Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar

Genel olarak çevre politikası, bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Çevre politikası geniş anlamıyla, çevre sorunlarının çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken tedbirlerin ve benimsenen ilkelerin bütünüdür (Durmaz, 2004: 3). Ülkelerin siyasal rejimleri, bir ülkede üretim araçlarının kullanım biçimini ve ülkenin sahip olduğu öncelikleri belirlemektedir. Bu durum oluşturulan tüm politikalar gibi, çevre politikalarına da yansımaktadır. Her ülkenin çevre politikası birbirinden farklıdır. Bu farklılık gelişmişlik düzeyiyle ilgilidir.

Çevre politikalarının başarılı olması için bazı koşullar gerekmektedir. Bu koşullar, yönetim maliyetlerinin düşük olması, yönetiminin kolay olması, ekonomik etkinliğinin olması, kabul görme, katılımın sağlanması, değişen koşullara uyumun olması, güvenilirlik, çevresel uygulamaların etkinliğine güvenilmesi, dinamiklik, değişikliklere uyum sağlayabilme, politik olarak kabul edilebilirlik gibi unsurlardır. Bu unsurlar dikkate alındığında, oluşturulan çevre politikalarıyla çevre bozulmaları önlenir ve ayrıca sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirilebilir (Mutlu, 2006: 18). Belirlenen çevre politikalarının tek amacı, çevreyi korumak olmamalıdır. Diğer politikalar belirlenme aşamasında çevre politikaları ile uyumlu olacak şekilde hareket edilmelidir (Konur, 2012: 144).

Ayrıca çevre politikaları doğrudan çevreyi korumaya yönelik tek bir alan olmayıp, hukuk, maliye, şehircilik, sanayi politikaları ile yakından ilgilidir. Bu alanlarda düzenlemeler yapılırken çevre politikaları ile uyum sağlanması gerekmektedir. Oluşturulan çevre politikaları, çevre bozulmasının kaynak ve nedenlerini öngörebilmeli, bunları engelleyebilmeli ve ortadan kaldıracıdır. Türkiye'de çevre politikaları oluşturmakla görevli bakanlık, Çevre ve Şehircilik

Bakanlığı'dır. Ancak çevre politikalarının uygulama aşamasında yerel yönetimler, sanayi, ticaret, turizm sektör temsilcilerinin işbirliği yapması gerekmektedir (Mutlu, 2006: 13-14).

Türkiye'de çevrenin korunmasına ilginin artması ve çevre politikalarında yerini alması oldukça yenidir. 1970 yılında sonra Avrupa'nın da etkisiyle Türkiye'de çevre politikasının belirlenme çalışmaları başlamıştır. Yine bu yıllarda 1982 Anayasası'nda çevre için öngörülen hükümler ve 1983 yılında Çevre Kanunu'nun da yürürlüğe girmesi ile önemli bir aşamaya girilmiştir (Şenoğlu, 2006: 22). Ancak yine de çevre politikaları oluşturma ve uygulama aşamasında birçok sorunla karşılaşmaktadır. Türkiye'de çevre yönetimindeki başarısızlığın temel nedeni ilgili politikaların yetersizliğinden ziyade, hazırlanan plan ve politikaların uygulamaya aktarılamamasıdır (Toprak, 2006: 154-156).

Türkiye'de 1970'li yıllarda yeni çevre örgütlenme sistemleri geliştirilirken Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturulan çevresel düzenlemeler ve örgütlenmeler olduğu gibi korunmuş ve yeni kurumsal yapı eski yapının üzerine oturtulmuştur. Bu da ülkemizde yeni çevre politikalarının uygulanma aşamasında sorunlara neden olmuştur. Çevre adına birden fazla kuruluşun yetkili olması, eşgüdüm, koordinasyon ve işbirliği konusunda yaşanan sorunların çözümünde ilgili kuruluşların bir araya gelerek çevre koruma hizmetinin etkili bir şekilde yerine getirilmesini güçleştirmektedir. Türkiye'de çevre politikaları oluşturulurken bu kıstaslar göz önüne alınmalıdır.

Türkiye'de çevrenin devlet politikasında öncelikli olmaması ve uygulanan yanlış politikalar sonucunda, doğal kaynaklarımızla birlikte tarihi ve kültürel değerlerimiz geri kazanılamayacak tarzda tahrip olmakla karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca çevreyle ilgili konuların, özel uzmanlık ve bilgi birikimiyle uygulama deneyimi isteyen bir dal olduğunun yeterince algılanamamış olması ve bu nedenle izlenen yanlış çevre politikaları, çevre sorunlarını çözmekte yetersiz kalınmasına neden olmuştur (Toprak, 2006: 154-156).

Türkiye'de çevre politikaları oluşturulurken, bu politikaların ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonu önemlidir. Çünkü doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal çevre bırakmak önemlidir. Devletin oluşturduğu tüm politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması gereklidir.

Ayrıca çevre politikaları oluşturulurken uygulanabilir mevcut teknolojiler ve ülke şartları, birlikte düşünülerek belirlenmelidir. Çevre politikalarının çevre bilinci yaygınlaştırılacak, özendirici yapıda olması da önemlidir. Türkiye’de çevre politikaları bütüncül bir şekilde yeniden gözden geçirilmesi ve birbiriyle uyumlu hale getirilmesi bu süreçte çok önemlidir. Ülkemizde çevreyi ön planda tutan politikalar üretmek ve uygulamak hala çok zor görülmektedir. Çünkü ekonomik gelişmenin ve sanayileşmenin sağlanması için başka bedeller yanında, her türlü çevresel bedeli ödemeye hazır, bir yaklaşım söz konusudur (Özgür, 2002: 219).

4.2. Türkiye’de Çevre Yönetimi Sürecinde Yaşanan Sorunlar

20. yüzyılda ortaya çıkan ve 21. yüzyıla devam eden temel sorunlar küresel ölçekte; iklim değişikliği, sınır aşan su ve hava kirliliği, kimyasal kazalar, tehlikeli atıkların taşınması gibi sorunlardır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, hızla ilerleyen sanayileşme, giderek azalan, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan dünyamızın doğal kaynakları ve bütün bunların üzerinde katlanarak artan nüfus, 21. yüzyılda gelecek konusundaki çevresel endişeleri dile getirmektedir (Baykal, 2008, 4). Günümüzde çevre sorunları artık yalnızca ülkelerin sorunu değil, tüm insanlığın ortak sorunu yani küresel bir sorun olmuştur

Yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu çevre sorunlarına birçok kişinin ve bilim adamının dikkatlerini uluslararası çevre antlaşmalarına vermesini sağlamışlardır. Bu antlaşmaların bazıları ozon tabakasının korunması, okyanusların korunması, hava kirliliği ve iklim değişikliği gibi sorunları içermiştir (Baykal, 2008: 4). Çevre sorunlarının küresel ölçekte çok geniş alanlarda kendini hissettirmiş olması uluslararası platformlarda sıkça çevre sorunlarına vurgu yapılmasına neden olmuştur.

Günümüzde hemen her ülkenin en önemli sorunlarından biri haline gelen çevre sorunları, özellikle küreselleşmenin etkisiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Diğer ifade ile dünyanın ortak sorunu haline gelen çevresel sorunların ancak uluslararası işbirliği çerçevesinde çözüleceği düşünülmektedir (Baykal, 2008: 1).

Çevre yönetimi kavramının içeriğinde, tüm canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaları, doğal kaynakların korunması, gerektiği gibi değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla gerek kamusal, gerek özel kesimlerde uygun bir planlama, eşgüdüm ve denetim sisteminin oluşturulması ve bu sistemi çalıştıracak örgütsel

yapının kurulması da ayrıca önemlidir (Keleş vd., 2015: 491). Ancak sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama ve doğal kaynakları koruma gün geçtikçe daha da zorlaşmakta ve bu yöndeki çabalar ekonomik taleplerin gölgesinde kalmaya başlamaktadır. Dünyanın genelinin içerisinde olduğu kapitalist sistem, insan-doğa uyumunun daha da bozulmasının en temel gerekçesi olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de çevre yönetiminin tarihsel geçmişi değerlendirildiğinde, yakın tarihe kadar, çevre sorunlarını bütüncül olarak ele alacak, çevre yönetiminde bağımsız bir kamusal yapılanmadan söz edilemez. Bugün bile çevre sorunları ile ilgili bütüncül bir yapı yerine, parçalı, dağınık bir örgütlülüğten söz edilebilir. Çevreye ilişkin görevler çeşitli merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlar arasında, çeşitli mevzuatlarla, kendileri için belirlenmiş görev ve yetkiler kapsamında dağıtılmış bulunmaktadır. Çeşitli yasalarda yer alan çevrenin korunmasına ilişkin hükümler, 1970’li yıllara kadar farklı bakanlık ve kuruluşlar tarafından, kendi ilgi alanları ile ilgili olarak uygulanmıştır. Bu nedenle, 1980’li yıllara gelinceye kadar çevre yönetimine ilişkin bütüncül bir kamusal yapılanmadan söz edemeyiz. Bu da Türkiye’de çevre yönetiminin en büyük eksiklerinden biri olarak görülmüştür (Alıca, 2008: 242-243).

Türkiye’de çevre yönetimi sürecinde, mevzuattan ve örgüt yapısından kaynaklanan sorunlar da vardır. Çevreyle ilgili doğrudan ve dolaylı hükümlerin anayasamızda belli bir sistem dahilinde yer almaması, çevre yönetiminin, merkezi ve yerel kuruluşlar eliyle farklı kurumlarca yapılması, çevre konusunun ve çevre sorunlarının bütün olarak belirlenip, yorumlanmasını ve algılanmasını güçleştirmiş bulunmaktadır. Çevre yönetiminde bütünlüğün olmaması da çevre yönetiminde karmaşaya neden olmaktadır.

2872 sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunması konusunda en önemli yetki ve görevleri, Çevre Bakanlığı’na vermiştir. Ancak bakanlığın görev ve yetkileri diğer kurumlardan tam olarak ayrılmadığından, bakanlık ile diğer kurumlar ve kuruluşlar arasında yetki çatışmaları ortaya çıkmış, bu durum çevre sorunlarının çözümünü güçleştiren ve geciktiren önemli bir etken olmuştur.

Çevre örgütlenmesinin dağınık bir yapıda olması da çevre yönetiminde var olan önemli sorunlardandır. Merkezi ve yerel düzeylerdeki çevre örgütlenmesi çok kapsamlı ve karmaşıktır. Çok sayıda birimin aynı konuyla ilgili olarak yetkili

olabilmesi, pratikte yetki karmaşası ve yetki çatışmasının doğmasına, bunun doğal sonucu olarak da görevlerin gerektiği şekilde yapılamamasına neden olmaktadır. Örneğin özellikle izin ve ruhsat alma koşuluna bağlanmış faaliyetlerde, muhatapların çok fazla olması faaliyet sahiplerini güç duruma sokan bir durumdur (Bozkurt, 2004: 83).

Ayrıca, çevre yönetimi sürecinde personel, özellikle de nitelikli personel eksikliği de önemli sorunlara neden olmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ana hizmet birimlerinden olan çevre kirliliğini önleme ve kontrol çevre koruma, çevresel etki değerlendirme ve planlama genel müdürlüklerinin gerek çalışma ortamı ve gerekse personel açısından yetersiz durumda oldukları görülmektedir. Ayrıca yerel yönetimler düzeyinde, çevre konusunda birçok yetkileri bulunan belediyelerin çok büyük bir kısmında çevre konusunda uzman eleman eksikliği söz konusudur.

Bunlara ilaveten denetim olgusundan kaynaklanan sorunlar da mevcuttur. Çevre yönetimindeki denetim sorununa bakacak olursak eğer, her kurum ve kuruluş kendi mevzuatına göre ve kendi imkanları ile denetimlerini bağımsız olarak sürdürme anlayışı ve alışkanlığı içindedir. Denetimlerde yeterli bir iş birliği ve koordinasyonun sağlanması, plan ve programlarda entegrasyonun sağlanması önemlidir. Çelişkili uygulamalar ve aynı zamanda yetki çatışmalarının da etkisiyle, sorunlar daha karmaşık bir hale gelmektedir. Özellikle denetime tabi olan tesis sahipleri açısından hangi kurum mevzuatının uygulanacağı, hangi standartların sağlanacağı hususunda büyük sıkıntılar mevcuttur (Bozkurt, 2004: 88).

Çevre örgütlenmesinin siyasal sorunu olarak görebileceğimiz bir diğer konu da devlet-siyaset ilişkisinde, siyasetin devlet kurumları üzerindeki olumsuz baskılarıdır. Siyasi baskılar, çevre korumanın önündeki en büyük engellerden biri durumundadırlar. Çevreyi kirleten kesimlerin genelde büyük tesisler olduğu, bunların sahiplerinin ise büyük sermayenin siyasi partileri ya da siyasi parti üyelerini desteklediği ve bu partiler için vazgeçilmez oldukları düşünüldüğünde siyasi baskıların önüne geçmenin zor olduğu bilinen bir gerçekliktir. Çevre yönetimi sürecinde, siyasi baskılar ilgili merkez örgütlerini ve yerel yönetim kuruluşlarının etkin ve rasyonel karar almalarını ve uygulamalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATAY İLİ'NDE ÇEVRE YÖNETİMİ VE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM

1. HATAY İLİ VE GENEL OLARAK İLİN ÇEVRE SORUNLARI

Bu bölümde, genel olarak Hatay İli'nin tanıtımı yapılarak, ilde yaygın olarak görülen çevre sorunları irdelenmiş, sonrasında ise Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün sağladığı katılım olanakları ile Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre yönetimine katılım olanakları değerlendirilmiştir.

1.1. Genel Olarak Hatay İli

Hatay İli, Türkiye'nin güneyinde 35°52' ve 37°04' kuzey enlemleri ile 35°40' ve 36°35' doğu boylamları arasında yer alır. İlin toprakları, doğu ve güneyde Suriye sınırı, kuzeydoğuda Gaziantep İli, kuzey ve kuzeybatıda Adana İli, batıda ise İskenderun Körfezi ile çevrilidir ("Hatay Genel Bilgiler", 2018).

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Yasa ile Hatay Büyükşehir Belediyesi kurulmuş ve 2014 mahalli seçimler sonrasında Hatay Büyükşehir statüsüne kavuşmuştur. Hatay ilçe belediyelerinin sınırı mülki sınır olarak kabul edilmiştir. Hatay İli 15 ilçeden oluşur. Bu ilçeler, Altınözü, Antakya, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağ'dır. Hatay'ın ilçelerinden en kalabalık nüfus olan Antakya, en az nüfusa sahip olanı ise Kumlu İlçesi'dir.

Dünyanın en eski yerleşim birimlerinden olan Antakya, bütün dinleri, kültürleri bir arada barındıran bir şehirdir. Antakya tarihsel zenginliği kadar, birlikte yaşama kültürünün kent kültürü ile buluşabildiği nadir kentlerden biridir. Antakya, dış dünyayla alışverişe açık, kendi içinde kozmopolit, kültürel anlamda hoşgörülü bir nitelik taşıya gelmiştir (Özveren, 2006: 24). Ayrıca Akdeniz'deki önemli bir liman şehri olan İskenderun ile merkez ilçe Antakya, Hatay İli'nin en eski ve büyük iki yerleşim yeridir.

Bir zamanlar "Doğunun Kraliçesi" olarak anılmış olan Antakya kenti, 1516 yılında Mercidabık savaşından sonra, Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Birinci

Dünya Savaşı sonuna kadar, yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Antakya, bu süre zarfında Halep Vilayeti'nin, Halep Merkez Sancağı'na bağlı bir "kaza merkezi" olarak yönetildi. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyıla ait devlet salnameleri ve ayrıca Halep Vilayeti salnamelerinde bulunan kayıtlara göre, devletin çöküşüne kadar, herhangi bir değişiklik olmadan bu statüyü muhafaza ettiği anlaşılmaktadır (Demir, 1996: 85). Antakya, bu dönemde, Asi Nehri ile Habib Neccar Dağı arasındaki dar ve meyilli alanda, 1,5-2 km. karelik bir alan üzerine yerleşmiş orta büyüklükte bir şehirdi. Osmanlı Devleti'nin, Hatay'daki hâkimiyeti 1918 yılına kadar devam etti. Mondros Mütarekesi'nden sonra işgale uğrayan ve 1921 yılında Türkiye sınırları dışında kalan Antakya, İskenderun ve havalisinde İskenderun Sancağı adıyla bir yönetim kuruldu. 1938'de bu Sancak'ta kurulan "Hatay Devleti", Hatay Devlet Meclisi'nin aldığı kararla 29 Haziran 1939 tarihinde sona erdi, 23 Temmuz 1939'da "Hatay" adıyla bir vilâyet olarak Türkiye'ye katıldı ("Hatay Genel Bilgiler", 2018)

Şekil 2. Hatay İli Siyasi Haritası

Kaynak: http://cografyaharita.com/turkiye_mu_ki_idare_haritalari3.html (17.11.2018).

Topraklarının yarısı (270.766 hektar) tarım alanı olan Hatay'ın ekonomisi, tarım başta olmak üzere ticaret ve sanayi ağırlıklıdır. Adını sonradan kurutulmuş olan Amik Gölü'nden almış olan Amik Ovası, bölgenin önemli tahıl

ambarlarındandır. Türkiye'nin en büyük demir-çelik işletmesi İskenderun İlçesi'nde bulunmaktadır. Hatay İli, ülke sanayisine ve ekonomisine katkısı bakımından son dönemlerde yükselişe geçmiştir ("Hatay Genel Bilgiler", 2018).

1.2. Genel Olarak Hatay İli'nin Çevresel Sorunları

Geçmişten günümüze içerisinde bulundurduğu özel kozmopolit dokusunu son döneme kadar taşıyabilmiş bir sınır ilimiz olan Hatay, yıllar içerisinde farklı kültürleri tek potada eritip ortak miras zenginliğine dönüştürmüştür. Hatay İli, 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası ile büyükşehir belediyesi olarak halka hizmet vermeye başlamış ve ilgili yasa gereğince hizmet alanı da il mülki sınırları olmak üzere genişlemiştir.

Hatay İli'nin çok önemli çevresel sorunları vardır. Nüfus artışı, çarpık kentleşme, plansızlık, taş ve maden ocaklarının yerleşim birimlerine yakın olması, gecekondulaşma, turistik değerlerin bilinmemesi, tarımsal kirlilik, biyolojik çeşitliliğin yok olması, katı atık sorunu ve toprak kirliliği, toprak erozyonu ve sel, termik santrallerin yarattığı sorunlar belli başlı çevre sorunlarındandır.

Ayrıca bölgedeki ekolojik ve çevresel dengenin bozulması sonucu çevre sorunları büyük oranda baş göstermiştir. Hatay İli'nde çevre sorunlarına neden olan unsurlara bakacak olursak eğer, Hatay'da piknik amacıyla kullanılan alanların kirlenmesi, kentin özgün dokusuna uygun yapılaşmanın olmaması, kentsel dönüşümün tam olarak yapılamaması, sit bölgelerinin korunmaması, tarihsel kimlik ve mirasa sahip çıkılmaması, olası depreme hazırlıksızlık sorunu, altyapı, trafik, park, otopark, kaldırım, yol, ağaçlandırma, orman sorunu, temizlik kültürünün olmaması, görüntü, gürültü ve hava kirliliği de Hatay ilinde var olan diğer çevre sorunları olarak gösterilebilir (Kaypak, Yılmaz 2016: 26).

Endüstriyel ve evsel katı atıklar, endüstriyel ve evsel atık suları, yağmur suyu toplama ve altyapı, endüstriyel hava kirliliği, ısınma kaynaklı hava kirliliği, inşaat yıkıntıları ve hafriyat atıkları, plansız kentleşme ve görüntü kirliliği ve Asi Nehrindeki kirlilik Hatay'm en büyük çevre sorunlarıdır. Bu bölümde Hatay İli'nin genel olarak çevre sorunları incelenmiştir.

1.2.1. Hava Kirliliği

Hava kirliliği, atmosferde toz, gaz, duman, koku, su buharı Şeklinde bulunabilecek olan kirleticilerin insan ve diğer canlılar ile eşyaya zarar verici miktara yükselmesi olarak tarif edilebilir. Havayı kirleten unsurlar, belirli bir kaynaktan atmosfere bırakılan birincil kirleticiler ve atmosferdeki kimyasal reaksiyonlar sonucu meydana gelen ikincil kirleticiler olmak üzere ikiye ayrılır. Bu kirleticilerin havada belirli ölçülerin üstüne çıkması halinde hava kirliliği meydana gelmektedir (Türkiye'nin Çevre Sorunları Vakfı, 1991: 27).

Hava kirliliği, doğrudan veya dolaylı olarak insan sağlığını etkileyerek yaşam kalitesini düşürmektedir. Günümüzde Türkiye'de hava kirliliği nedeniyle yerel, bölgesel ve küresel sorunlar yaygın olarak yaşanmaktadır. Hatay İli 1990 yılından itibaren gerek çevre illerden gerekse diğer bölgelerden yoğun göç alan ve nüfusu hızla artan bir yerleşim merkezidir. Bu hızlı nüfus artışı, beraberinde hızlı ve çarpık kentleşmeye, motorlu taşıt sayılarında hızlı bir artışa neden olmuştur. Kirleticiler sayısında meydana gelen bu hızlı büyüme sonucunda, Hatay'da hava kirliliği tehlike sinyalleri vermeye başlamıştır (Taşkan, 2016: 36).

Hatay İli genelinde hava kirliliğine neden olan birçok unsur bulunmaktadır. Hava kirliliği oluşuma neden olan faktörleri kısaca değerlendirecek olursak, önemli derecede hava kirliliğine etkisi olan ağır sanayi tesislerinin özellikle İskenderun, Payas ve Dörtöyol ilçelerinde bir arada bulunması dolayısıyla bu ilçelerde yoğunlaşması diğer ilçelere göre daha yüksektir. İlde sanayi kaynaklarının dışında hava kirliliğine etki eden diğer önemli unsurlar ise, taş ocaklarının faaliyetleri ve araçlardan yayılan egzoz emisyonlarıdır. Rüzgâr vasıtası ile hava kirleticilerinin çok geniş alanlara ulaşması, alansal kaynaklı kirleticilerin (baca dışı) kontrolünün sağlanamaması, açıkta yığılan malzemelerin tozuma yapması, taş ocaklarındaki çevresel tedbirlerin yetersizliği, ilde bulunan motorlu taşıt sayısının fazlalığı, bazı araçlarda uygunsuz yakıt kullanımı sonucu oluşan egzoz gazı emisyon miktarının fazla olması, doğalgaz gelmesine rağmen sobalı konutların yaygın olması ve bu konutlarda ısınma amaçlı kullanılan ucuz yakıtlar (kalitesiz kömür kullanımı) hava ve çevre kirliliğini artırıcı unsurlardır (Kaypak, Yılmaz, 2016: 30).

Ayrıca Hatay İli'nde bulunan ve yoğun olarak emisyon yayan rafineriler, demir-çelik fabrikası, filtre fabrikaları, termik santraller, çimento ve buna benzer

fabrikaların neden olduğu hava kirliliği ve çevre kirliliği artmıştır. Bu kirlenme sonucunda insanlar, hayvanlar ve tarım arazileri olumsuz yönde etkilenmiştir.

1.2.2. Su Kirliliği, Kıyı Kirliliği ve Asi Nehri Sorunu

Yeryüzündeki sular, güneşin sağladığı enerji ile sürekli bir döngü içinde bulunur. Bu döngüye hidrolojik çevrim adı verilir. İnsanlar, yaşamsal ve ekonomik gereksinimleri için, suyu bu döngüden alır ve kullandıktan sonra tekrar aynı döngüye iade ederler. Bu süreçler sırasında suya karışan maddeler, suların fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini değiştirerek, su kirliliği olarak adlandırılan olguyu ortaya çıkarır. Su kirliliği kısaca, antropojen etkiler sonucunda ortaya çıkan, kullanımı kısıtlayan veya engelleyen ve ekolojik dengeleri bozan kimyasal ve biyolojik kalite değişimleri olarak tanımlamak mümkün olmaktadır (Taşkan, 2016: 41). Ayrıca belli bir düzeyden sonra sularda biriken zararlı maddeler insan sağlığını tehdit etmektedir.

Hatay İli genelinde atık su sorunu önemli bir çevresel sorundur. Mevcut içme suyu kaynakları, artan hızlı şehirleşme ile atık sular tarafından tehdit edilmektedir. Hızlı nüfus artışı sonucu, su kullanımı ve kanalizasyon problemleri üst düzeydedir.

Hatay İli, geneli itibarıyla son dönemlerde komşu ülke Suriye’de yaşanan savaş sonrası, hızlı nüfus artışının, çarpık kentleşmenin, gecekondulaşmanın çok yoğun olarak yaşandığı merkezlerimizden birisidir. Bununla birlikte yoğun göç alması ile meydana gelen çevre sorunlarının yanı sıra, alt yapı yetersizliği kentsel kaynaklı su kirliliğinin en önemli nedeni durumundadır. Bunun sonucunda atık sular doğrudan ya da dolaylı olarak yer altına sızmakta, bu sızmalar tespiti ve çözümü güç kirlenmelere sebep olmaktadır. Bu sızmalar özellikle yer altı sularında kirlenmeyi büyük boyutlara ulaştırmaktadır (Taşkan, 2016: 35). Bütün bunların yanı sıra özellikle kış mevsiminde sağanak biçiminde gerçekleşen yağış fosseptiklerde taşmalara, bu da kirlenmenin daha geniş alanlara yayılmasına neden olmaktadır.

Ayrıca Hatay İli’nde çok önemli bir sektör olan tarımsal üretimde, birim alandan daha yüksek verim ve gelir elde etmek için yoğun bir şekilde ilaçlama ve gübreleme yapılmaktadır. Kullanılan bu ilaç ve gübreler çeşitli yollarla su kaynaklarına ulaşarak kirliliğe neden olmaktadır. Kullanılan gübreler yer altı sularına karışarak su kirliliğine neden olabilmektedir.

İskenderun ve çevresinde sanayi sektörü gelişmiş olduğu için sanayi sektöründen kaynaklı kirlilik oranı Antakya ve çevresine göre daha fazladır. Buna bağlı olarak, sanayiden kaynaklanan kirlilik açısından İskenderun ve çevresi sanayiden kaynaklı kirlenmeye daha çok maruz kalmıştır.

Bunlara ilaveten kıyı kirliliği sorunu da Hatay İli genelinde önemli çevresel sorunlardan biridir. Kıyı kirlenmesi, denizin kullanım kalitesini etkileyen ve değerini azaltan madde veya kirliliğin insanlar tarafından deniz ortamına doğrudan veya dolaylı olarak bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Kıyı kirliliğinin yanı sıra kentsel, endüstriyel ve tarımsal atıklardan kaynaklanan kıyı kirliliği de söz konusudur. Çeşitli yollardan meydana gelen kıyı kirliliği, doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve insanların geleceği bakımından büyük önem arz etmektedir.

Hatay İli'ne bağlı Samandağ İlçesi Çevlik mevki, İskenderun İlçesi, Işıklı Köyü arasında kalan yaklaşık 28 km'lik alan ile Samandağ İlçesi Meydan köyü çevresindeki yaklaşık 10 kilometrelik alanın ve Arsuz Belediyesi sınırları içerisindeki 200 metrelik askeri alan ile Gökmeydan Belediye Sınırları içinde kalan 250 metrelik alanın dışındaki bölgenin kıyıları mevcuttur. Asi nehri kıyısında ise Tavla, Tekebaşı, Yeşilpınar, Sutaşı ve Aknehir belediyeleri ile Aşağıokçular ve Bostanerek köylerinin bir kısmı asi nehrine kıyısı olan yerlerdir ve bu alan yaklaşık 12 km. dir.

Belirtilen bu ilçelerin kıyı şeridinde olmasından dolayı, söz konusu ilçelerde ve mahallelerinde karaya vuran ve su yüzeyinde kirlilik oluşturan ambalaj, çöp ve benzeri katı atıkların yanı sıra çevre kirliliğine sebep olan kıyı kirliliği mevcuttur. Bununla ilgili çalışmalar Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin il genelinde karada ve denizde gerçekleştirdiği temizlik faaliyetleri denizle irtibatı bulunan tüm sahillerin kıyı şeridinde, karaya vuran ve su yüzeyinde kirlilik oluşturan ambalaj, çöp ve benzeri katı atıkların yanı sıra çevre kirliliğine neden olmaktadır. ("Hatay'ın Çevre Sorunları", 2018).

Bununla ilgili olarak Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin, yaşanan çevre sorunlarını gidermek üzere Çevre Dairesi Başkanlığı bünyesinde ilgili birimlerini oluşturarak çevre sorunlarını gidermeye yönelik çalışmalar yaptığı görülmüştür. Bu çalışmalar arasında; Hatay İli genelinde kıyıların, limanların ve deniz yüzeylerindeki atıkların toplanması ve plaj temizliklerinin yapılması, hafriyat, inşaat ve yıkıntı

atıklarına yönelik yapılmış olan kaçak dökümlerin kaldırılarak döküm sahasının boşaltılması ve gerekli yerlere uyarıcı levhaların bırakılması gibi çalışmalar Hatay İli' genelinde yapılmaktadır (Kaypak, Yılmaz, 2016: 26).

Hatay İli'nde ayrıca Asi Nehri'nden kaynaklı kirlilik mevcuttur. Yaklaşık 380 kilometre uzunluktaki Asi Nehri; Lübnan'dan doğarak yaklaşık 40 km'den sonra Suriye'ye girer. Suriye'de yaklaşık 246 km. ilerledikten sonra ülkemize giriş yapar ve Samandağ İlçesi'nden Akdeniz'e dökülür. Asi kenarlarında, çevre atıklarının mevcut olması ve nehir üzerine kurulu köprü ayaklarının üst yüzeylerinde akıntının getirdiği yığılmış çöpler bulunmaktadır. Ayrıca, Asi Nehrinin il içi ve dışındaki birçok eski yerleşim biriminin içinden geçiyor olması dolayısıyla, içine kaçak bağlantıların da yapıldığı bilinmektedir. Bunlara ilaveten kaynağını Suriye'den alan Asi Nehri yaz aylarında suların tutulması dolayısıyla kimi zaman kuruma noktasına gelmekte ve koku, sıvrisinek, görüntü kirliliği gibi sorunlar yaşanmaktadır. Kış aylarında da ise bu durumun tersi, sel ve taşkın riskleri yaşanmakta ve sonuç olarak nehir sularıyla birçok kirlenici denize taşınmaktadır (Taşkan, 2016: 49).

Hatay için büyük bir öneme sahip olan Asi Nehri ve Akdeniz'i atık sulardan arındırmak amacıyla İskenderun (Denizciler), Samandağ, Kırıkhan, Reyhanlı, Dört Yol, Erzin, Antakya (Serinyol) ve Küçükdalyan-Narlıca olmak üzere Hatay'da 8 Atıksu Arıtma Tesisi kurulmuştur.

Yakın bir zamanda faaliyete giren Hatay Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (HATSU) Küçükdalyan-Narlıca MBR (Membran Biyoreaktör) Teknolojili Atıksu Arıtma Tesisi 2018 yaz döneminde faaliyete girmiştir. Bu tesiste atık suların arıtılarak çevreye geri dönüşümü sağlanmış ve Hatay İli'nde atık suların yarattığı çevre kirliliğinin önüne geçilmeye başlanmıştır ("Atıksu Arıtma Tesisi" 2018).

1.2.3. Toprak Sorunları

"Toprak kirlenmesi, toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik, jeolojik yapısının planlanan kullanılma amacına aykırı düşecek biçimde insan uğraşları sonucu bozulması olayıdır" (Güney, 1992: 52). Yanlış tarım faaliyetleri, tarım dışı arazi kullanımı, ormanların tahribi, hayvancılık, madencilik, çöp depoları ve toprak erozyonu başlıca toprak sorunları olarak sayılabilir.

Hatay İli'nde toprak sorunu önemli çevresel sorunların başında gelmektedir. Hatay İli topraklarında yaşanan sorunların ana nedeni, hızlı nüfus artışı ve buna paralel gelişen kontrolsüz şehirleşme hareketleridir. Şehir nüfusunda meydana gelen hızlı büyüme konut ihtiyacını arttırdığından mevcut tarım alanlarının konut alanlarına dönüşmesi, Hatay İli topraklarında yaşanan en temel sorunlarından biridir. İkinci önemli sorun ise, bölgede yoğun olarak yapılan tarımsal faaliyetlerdir. Özellikle ürün kalitesini ve verimi arttırmak amacıyla kullanılan kimyasal maddeler, toprağın doğal yapısında bozulmalara neden olmaktadır (Taşkan, 2016: 52-54). Bu iki uygulamanın ortak sonucu, toprakların uzun süre veya bir daha kullanılmayacak hale gelmesidir. Yukarıda bahsedilen uygulamaların günümüzde ve gelecekte yoğunlaşarak devam edeceği düşünülecek olursa bu konuda gereken tedbirlerin ve çalışmaların acil olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Hatay'da toprak sorunlarının önemli nedenlerinden biri de toprağın, özellikle de tarım topraklarının amaç dışı kullanımudur. Toprakların oluşabilmesi için oldukça uzun bir süre gerekmektedir. Mevcut tarım topraklarının yok edilmesi için bilinçsiz birkaç uygulama veya yapılan ufak bir hata yeterlidir. Bilinçsiz uygulamaya maruz kalan bu toprakların geri kazanılması çok zor ve uzun bir süreçtir. Çalışma alanımız olan Hatay İli'nde, şehirleşme oranı fazla olsa da, bu alan içerisinde verimli tarım toprakları da bulunmaktadır. Bu toprakların büyük bir kısmı, yakın dönemde hızlı kentleşme sonucunda başta konutların bulunduğu alanlar olmak üzere çeşitli amaçlarla tarım dışı kullanıma açılmıştır. Bu durumun en iyi örneklerinden birini havalimanının kurulu olduğu alan oluşturmaktadır. Havalimanı ve çevresinin sulu tarım yapılabilecek alanlardan oluşmaktadır. Buna karşın havalimanı bu tarım alanlarının ortasına inşa edilerek büyük bir tarım alanının kaybedilmesine neden olunmuştur. Ayrıca Hatay'da mevcut tarım alanlarında verimi arttırmak amacıyla kullanılan gübre ve zirai mücadele ilaçları başta tarım toprakları olmak üzere toprakla ilgili tüm alanlarda önemli bir kirlenme nedenidir ("Hatay Çevre Durum Raporu", 2018).

Ayrıca Hatay-İskenderun bölgesindeki demir-çelik endüstrisinin, son dönemlerde hava kirlenme emisyonlarının toprak kirliliğine neden olduğu bilinmektedir. İskenderun'da bulunan demir-çelik endüstrisi, havayla birlikte toprak kirliliğine de neden olmaktadır. Demir-çelik üretimi sırasında değişik aşamalarında birçok hava kirlenme açığı çıkmaktadır. Bu açığa çıkan çok sayıda zehirli madde

çevreye atılmakta ve Hatay İskenderun- Payas çevresinde toprak kirliliğine neden olmaktadır.

1.2.4. Atık Sorunu

İnsanların sosyal ve ekonomik faaliyetleri sonucunda işe yaramaz hale gelen her türlü madde ve malzemeyi “atık” olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca ev, sokak, park, okul ve hastane gibi yerlerden toplanan süprüntü ve çöpler; ticari, tarımsal ve endüstriyel faaliyetler sonucu ortaya çıkan atıklar bu tanıma dahildir (Türkiye'nin Çevre Sorunları, 1991: 387). Günümüzde nüfus artışına paralel olarak nitelik ve nicelik olarak hızla değişen ve artan atıkların çevre üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler ihmal edilemeyecek kadar önemli bir soruna dönüşmüştür.

Hatay İli'nde hızla artan nüfusla birlikte ortaya çıkan katı atık miktarı sürekli artmaktadır. Hatay İli'nde ortaya çıkan katı atıkların çoğu sanayi ve evsel kökenlidir. Antakya ilçesinde sanayinin gelişmemiş olmasından dolayı sanayi atıkları küçük boyutlarda kalmakla birlikte bu durum İskenderun ve çevresi için geçerli değildir.

Hatay İli'nde katı atıklar konusunda da çevresel sorunlar vardır. Katı atıkların toplanması ve bertaraf edilmesi çalışmalarını Hatay'm doğu kanadında Hatay-Çevkibir ve Hatay'm batı kanadında ise Envitec yürütmektedir.

Çevresel etkileri olan endüstriyel atıklar, demir çelik fabrikalarından kaynaklanan cürufur, termik santrallerden kaynaklanan kül ve cürufur, petrokimya tesislerinden kaynaklanan maddeler, bitkisel ham yağ üretim tesisleri ve makine imal tesislerinden kaynaklanan fırın kumları ve talaşlar, gıda üretim tesislerinden atılan organik atıklar ve zehirleyici tehlikeli atıklar olarak özetlenebilir.

Hatay Doğu Birliği'nde katı atıkların toplanması ve bertaraf edilmesi kapsamında 48 belediyenin bir araya gelmesiyle 12.04.2004 tarihinde Hatay-Çevkibir kurulmuş ve bu yapılanma çerçevesinde, Antakya Merkez İlçe Belediyesi olmak üzere Hatay-Çevkibir'e bağlı belediyeler için katı atık yönetimi ile ilgili mevzuatta öngörülen şekilde, düzenli depolama tesislerinin kurulması, katı atık miktarının azaltılması, katı atıkların geri kazanımının sağlanması, katı atık taşıma giderlerinin düşürülmesi ve gerektiğinde uygun teknolojiye sahip aktarma merkezlerinin kullanılmasına yönelik olarak Entegre Katı Atık Yönetim Sistemi

oluşturulmuştur (Adıgüzel, 2011: 66). Hatay İli genelinde Katı Atık Yönetim Sistemi'nin oluşturulması çevresel kirlilikle mücadelede önem arz etmektedir.

Hatay Batı Birliği ise, İskenderun ve çevre beldelelerin katı atık ve çöp sorununa çağdaş ve çevre dostu bir çözüm getirmek amacıyla Katı Atık Değerlendirme ve Bertaraf Tesisi İskenderun ve çevre beldelelerin katı atık faaliyetlerini Envitec yürütmektedir. Ayrıştırma ve geri dönüşüm sistemine sahip olan Katı Atık Değerlendirme ve Bertaraf Tesisi, Türkiye'de entegre tesis örneğinde tek olma özelliğini taşıyor ve atık miktarı yılda 157.516 tondur ("Hatay Katı Atık", 2018).

Hatay İli'nde katı atık sorunu yanı sıra sıvı atık sorunu da il düzeyinde önemli bir çevresel sorundur. Hatay için büyük bir öneme sahip olan Asi Nehri ve kıyısında bulunduğu Akdeniz'i atık sulardan arındırmak amacıyla İskenderun (Denizciler), Samandağ, Kırıkhan, Reyhanlı, Dört Yol, Erzin, Antakya (Serinyol) ve Küçükdalyan-Narlıca olmak üzere Hatay'da 8 Atıksu Arıtma Tesisi vardır.

Yakın dönemde hizmet vermeye başlayan Küçükdalyan-Narlıca MBR (Membran Biyoreaktör) Teknolojili Atıksu Arıtma Tesisi 2018 yaz döneminde faaliyete geçirilmiş ve böylece Asi Nehri'nden kaynaklanan sıvı atık sorunu önemli ölçüde çözüme ulaştırılmıştır. Bu tesiste atık suların arıtılarak çevreye geri dönüşümü sağlanmakta ve Hatay İli'nde atık suların yarattığı çevre kirliliğinin önüne geçilmeye başlanmıştır. Ayrıca Kırıkhan Atıksu Arıtma Tesisi'nin ikinci kademesinde çalışmalar da devam etmektedir ("Hatay Atıksu Arıtma Tesisi", 2018).

1.2.5. Gürültü Kirliliği

İnsanların işitme sağlığı ve algılamasını olumsuz yönde etkileyen, fizyolojik ve psikolojik dengeleri bozarak iş performansını düşüren ve çevrenin doğal sessizliğini yok ederek niteliğini değiştiren gürültü, önemli bir çevre kirliliği türüdür ve sorundur (Kopar, 2001: 285). Kısaca gürültü, arzu edilmeyen seslerin atmosfere yayılması şeklinde de tanımlanabilir. Gürültü kaynakları, toplumların kültürlerine bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Standart belirlenirken temel farklılık, sahip olunan teknolojiye ve kullanılan araçlardan kaynaklanmaktadır.

Hatay İli'nde yaşanan kent gürültüsünün başlıca nedenleri şunlardır:

Nüfus yoğunluğuna oranla sayıları giderek artan motorlu taşıtlar, yerleşim yerleri içinde kurulan işyerleri ve atölyeler, meskûn mahal içinde şehrin her bölgesine dağılmış düğün salonları ve müzikli eğlence yerleri, şehrin başlıca gürültü kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca Hatay İli'nde kara yolu taşımacılığının günden güne artması, çeşitli kara nakil vasıtalarının büyük ölçüde kullanılması, trafik gürültüsünün şiddetini arttırmıştır. Toplu taşıma araçlarının yanı sıra kişisel araç kullanımının yaygın olması gibi faktörler, motorlu taşıtlardan kaynaklanan gürültü kirliliğinin son dönemlerde önemli boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır ("Hatay'ın Çevre Sorunları" 2018). Görüldüğü üzere gürültü kirliliğinin birçok nedeni bulunmaktadır.

Özellikle trafiğin yoğun olduğu caddeler, ulaşım faaliyetlerinin yoğunlaştığı saatlerde bu kirliliğin en iyi gözlenebileceği alanlardır. Bütün bunlara bir de denetimsiz taşıtların eklenmesi ile bu kirlilik dikkat çekici boyutlara ulaşmaktadır. Hızlanma ve frenleme yapmalar, gürültüyü arttıran faktörlerin başında gelirken, kavşaklar gürültünün yoğunlaştığı alanlardır. Son dönemlerde Antakya ve İskenderun ilçelerinde yapılan alt geçit ve köprülü kavşak çalışmaları, trafik akışının kesintiye uğramasını kısmen engellediğinden, gürültü kirliliğini küçük boyutlarda azaltacak çalışmalar olarak gösterilebilir.

Hatay İli'nde gürültünün diğer bir kaynağını yerleşim alanlarındaki çeşitli faaliyetler oluşturmaktadır. Bu faaliyetler içerisinde inşaatlar ve alt yapı çalışmaları sayılabilir. Kentte hızla artan nüfusun barınma ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla sürekli olarak yeni binalar yapılmakta, bu durumda inşaatlar önemli bir gürültü kaynağı oluşumuna neden olmaktadır. İnşaat işlerinin yapıldığı ortamlar göz önüne alındığında, bunlardaki gürültünün engellenmesi pek de mümkün değildir (Taşkan, 2016: 67). Belirtilen nedenlerle sürekli olarak devam eden bir başka çalışma, alt yapı çalışmalarıdır. Yılın büyük bölümünde, artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermek için yapılan bu çalışmalar da gürültü kirliliğine neden olmaktadır.

1.2.6. Görüntü Kirliliği

Görüntü kirliliği, yalnız başına ortaya çıkan bir ortam bozulması olayı değildir. Nüfus artışıyla şehirleşmenin hız kazanması, endüstriyel etkinliklere sahip

merkezlerde yoğunlaşan kalabalık insan kümeleri, sağlıksız konutlar ve gecekondu, görünüm kirliliğinin başlıca öğeleridir (Güney, 1992: 115-116). Ayrıca görüntü kirliliği, çevresel tüm kirlilikleri içine alan, kentlerde özellikle mimarlık ve şehircilik eserlerinin insan ölçeğiyle uyumsuzluğundan, kentsel yeşil alanların standart ölçülerin altında kalmasından, tarihi ve kültürel değerlerin korunmaması nedeniyle beton yığınları arasından ve diğer çevre ile uyumsuzluk nedenlerinden kaynaklanmaktadır.

Hatay İli'nde görüntü kirliliği sorununun özellikle iki büyük ilçede Antakya ve İskenderun'da yoğunlaştığı görülür. Hatay'da, hızla artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla yapılan İskenderun ve Antakya ilçelerindeki alt yapı çalışmaları, planlama sürecinde alınan yanlış kararlar ve kontrol mekanizmasının sağlıklı çalışmamasından dolayı çeşitli görüntü kirliliği türleri yaşanmaktadır. Katı atıkların gelişigüzel ortaya atılması, açıkta bulunan elektrik ve telefon hatları, çatılarda bulunan güneş enerjisi kolektörleri ve çeşitli türlerdeki düzensiz ve bilinçsiz yerleştirilen tabelalar, Hatay'da görüntü kirliliğinin başlıca nedenleridir ("Hatay'ın Çevre Sorunları", 2018).

Ayrıca görüntü kirliliğine plansız kentleşme sonucu aşırı betonlaşma ve yeşil alanların azlığı, Hatay İli genelinde önemli problemlerden biri olarak gösterilebilir. Bu sorunlar şehrin yeni yerleşim alanlarında da sürmektedir. Hatay İli'nde, Antakya hariç inşaat yıkıntıları ve hafriyat toprağı için belirlenmiş düzenli bir saha bulunmamaktadır. Bu tür atıklar için il genelinde bölgesel bazı sahalarda belirlenmemiş olması, başta görüntü kirliliği olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Ayrıca kentsel dönüşüm çalışmalarının başlamış olduğu bu dönemde oluşan inşaat yıkıntıları ve hafriyat toprağının, boş bulunan her alanda gelişigüzel depolanması görüntü, su, toprak ve hava kirliliğine neden olmaktadır.

Hatay İli'nde plansız kentleşme ve yapılaşma sonucu birçok yerleşim yeri sanayi alanı içerisinde kalmaktadır. Bu da Hatay İli'nde altyapı, ulaşım, hizmet, sağlık gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Plansız gerçekleşen kentsel büyüme, sadece çevre sorunlarını değil, anakent ve banliyölerinde karmaşık bir işlevsel arazi kullanımını beraberinde getirmiştir ("Hatay'ın Çevre Sorunları", 2018).

Ayrıca Hatay kent merkezlerinde yeterli miktarda yeşil alan yoktur. Olanlar da oldukça bakımsızdır. Kısa bir sürede kent, kocaman beton blokların boy

gösterdiği bir yapıya bürünmüştür. Genelde, inşa halinde ve bitmemiş çevreler, yapılmakta olan ve kaldırımda yürüme için zorlaştıran inşaatlar, daracık yaya kaldırımları, tabela kirliliği, tek-düze mimarlık örnekleri, her türlü estetik kaygıdan uzak kimliksiz cephe detayları Hatay il genelinde karşılaşılan görüntü kirliliği olarak gösterilebilir.

Tüm dünyada bu tür sorunlar kentsel dönüşüm projeleri ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda, Hatay İli'nde de kentsel dönüşüm faaliyetleri başlamış olup, bundan sonraki planlamalar iyileştirme sağlayabilecek olması, Hatay İli için umut verici bir durumdur.

2. HATAY İLİ'NDE MERKEZİ YÖNETİMİN TAŞRA BİRİMLERİ

DÜZEYİNDE ÇEVRE YÖNETİMİ VE KATILIM

Çevre yönetimi çok geniş bir alanı kapsar. Bu sebeple yaygın etki alanı birçok yasal ve kurumsal görev, yetki ve sorumluluk da getirmektedir. Merkez teşkilatı üzerine aldığı hizmetleri, hizmetin gereklerine, ulusal ve toplumsal koşullara, ülkenin coğrafi durumuna göre yönetmek hizmetleri halka götürmek için taşrada il düzeyinde müdürlükler şeklinde örgütlenmek suretiyle taşra teşkilatını kurmuş ve taşradaki çevre politikalarını yürütülmesinden bu birimleri sorumlu tutmuştur.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, taşrada Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü şeklinde örgütlenmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde taşra teşkilatlanmasını 81 ilde Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri oluşturmuştur.

Bu bölümde öncelikle Hatay İli'ndeki Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı incelenip, sonrasında Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün çevre yönetimine sağladığı katılım olanaklarını bünyesinde barındıran ÇED sürecinde Halkın Katılım Toplantıları ve Mahalli Çevre Kurul Toplantıları, çevre yönetimine katılım bağlamında değerlendirilmiştir.

2.1. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

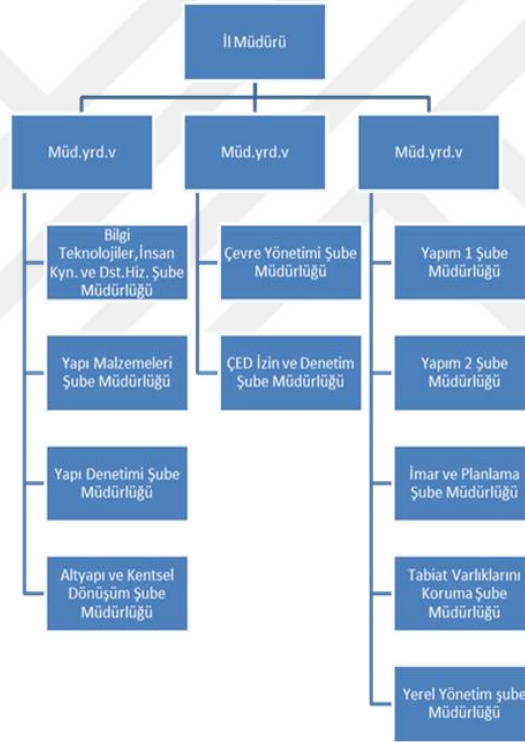
Merkezi yönetim, çevre ile ilgili görevleri 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na vermiştir. Kurumsal yapı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kuruluş ve görevlerini düzenleyen 648 sayılı KHK'da Bakanlığın örgütlenme yapısı, merkez ve

taşra örgütleri ile bağlı ve ilgili kuruluşlardan oluşturulmuştur. Bakanlığın taşra birimleri Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü olarak örgütlenmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname).

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Antakya'da bulunmaktadır. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde toplam 157 personel çalışmaktadır. 4 müdür, 10 şube müdürü, 55 mühendis, 4 mimar, 5 şehir planlayıcısı, 1 kimyager, 1 veteriner, 14 tekniker, 7 teknisyen, 2 teknik ressam, 12 veri hazırlama işletmeni, 3 bilgisayar işletmeni, 1 programcı, 1 araştırmacı, 2 şef, 1 ayniyat saymanı, 1 uzman, 4 memur, 19 işçi, 3 hizmetli, 1 şoför, 10 geçici personel (4/C).

Şekil 3. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Teşkilat Yapısı

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Hatay Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, bakanlığın kendisine verdiği yetkilere dayanarak il düzeyinde görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Hatay Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı şu şekilde oluşmaktadır:

İl Müdürü, İl Müdür Yardımcıları, Alt Yapı ve Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü, Bilgi Teknoloji İnsan Kaynakları Şube Müdürlüğü, ÇED Çevre İzinleri Şube Müdürlüğü, Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü, İmar ve Proje Şube Müdürlüğü, Proje Şube Müdürlüğü, Tabiat Varlıkları Koruma Şube Müdürlüğü, Yapım Şube Müdürlüğü, Yapı Denetim Şube Müdürlüğü, Yapı Malzeme Şube Müdürlüğü, Hatay Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'nün teşkilat şemasında yer alan birimlerdir ("Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü", 2018).

Hatay Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, bakanlığın kendisine verdiği yetkilere dayanarak il düzeyinde görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Teşkilat yapısından yola çıkarak, Çevre İl Müdürlüğü'nün görevlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

- Hatay İli düzeyinde alt yapı ve kentsel dönüşüm gibi sorunların çözümüyle ilgilenmekte ve bu sorunları çözmeye çalışmaktadır.
- İl düzeyinde ÇED ile ilgili süreçlerin işleyişi ile ilgilenmekte ve bu konuda gerekli izinleri vermektedir. Ayrıca ÇED Yönetmeliği kapsamında yapılan başvuruları değerlendirmektedir.
- Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuat çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirmek. Ayrıca bakanlıkça belirlenen hedef, ilke ve politikaların uygulanmasını sağlamak, mevzuat çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirmektedirler.
- Hatay İli İmar ve Planlama çalışmaları yaparak kentsel ve mekânsal politika uygulanmasını sağlamaktadır.
- Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair iş ve işlemlerini yürütmektedirler

2.1.1. Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri'nden Sorumlu Şube Müdürlüğü; Hatay İli düzeyinde alt yapı ve kentsel dönüşüm işlemleriyle ilgilenmektedir. Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri'nden Sorumlu Şube Müdürlüğü bünyesinde 6 Mühendis ve 1 adet sözleşmeli personel çalışmaktadır.

Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri'nden Sorumlu Şube Müdürlüğü'nün görevleri kısaca şunlardan ibarettir:

- 6306 sayılı Kanun kapsamında belirlenecek riskli alan ve rezerv alanların tespitini yapmak.
- Çevre Kanun'u uyarınca ilan edilecek riskli alanlar için idarelerin taleplerini incelemek ve konu hakkında tespit yapmak.
- Dönüşüm uygulamaları kapsamında yapılacak kamulaştırma işlemlerini yürütmek.
- İdarelerin ve vatandaşların kentsel dönüşüm/afet riski altındaki alanların dönüşümü uygulamaları ile ilgili sorularını cevaplandırmak, sorunların çözümüne yönelik iş ve işlemleri yürütmek.
- Kentsel dönüşüm proje alanları ile sınırlarının tespitine yönelik çalışmalar yapmak ("Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü", 2018).

2.1.2. Bilgi Teknolojiler, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmet Şube Müdürlüğü

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün Bilgi Teknolojiler, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmet Şube Müdürlüğü; bilgi ve iletişim çalışmaları için gereken her türlü donanım tedarik etmek ve gerekli teknik desteği sağlamakla görevlidir. Bilgi Teknolojileri, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmet Şube Müdürlüğü bünyesinde 33 adet personel çalışmaktadır.

Bilgi Teknolojileri, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmet Şube Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır:

- Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesinde bilgi ve iletişim teknolojileri, coğrafi bilgi sistemleri ile ilgili çalışmaları Bakanlık koordinasyonluğunda yürütmek.
- İl müdürlüğü bünyesinde ihtiyaç duyulan yazılımları veya yazılım geliştirme araçlarını belirlemek, geliştirmek.
- İl müdürlüğü bilgi ve iletişim çalışmaları için gereken her türlü donanım ve çevre birimlerini tedarik etmek ve gerekli teknik desteği sağlamak.

- Bilişim teknolojisindeki gelişmelere uygun olarak il müdürlüğüne bağlı birimlerin ihtiyaç duyduğu alanlarda daha etkin ve verimli bilgi, belge ve iş akışı düzenini kurmak (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü”, 2018).

2.1.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde ÇED ile ilgili süreçlerin işleyişi ile ilgilenmektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü’nde 7 mühendis, 1 teknisyen, 1 veteriner, 1 kimyager, 2 memur olmak üzere 11 personel çalışmaktadır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü’nün görevleri kısaca şunlardır:

- ÇED Yönetmeliği kapsamında yapılan başvuruları değerlendirmek.
- ÇED Yönetmeliği gereğince düzenlenen “Halkın Katılımı Toplantısı” yerini proje sahibi ile birlikte belirlemek ve toplantı yeri, günü ve saati hakkında Bakanlığa bilgi vermek.
- Halkın Katılımı Toplantısı ile ilgili zamanlama ve iletişim bilgilerini halka duyurmak,
- Halkın proje hakkında bilgilendirilmesini, görüş, soru ve önerilerinin alınmasını sağlamak ve toplantı tutanağının bir suretini Bakanlığa göndermek,
- ÇED gereklidir veya ÇED gerekli değildir belgesini vermek (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü”, 2018).

2.1.4. Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü

Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuat çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü’nde 11 mühendis, 2 tekniker, 3 memur olmak üzere 16 personel çalışmaktadır.

Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü’nün görevleri özetle şunlardır:

- Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuat çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirmek, koordinasyon sağlamak,
- Bakanlıkça belirlenen hedef, ilke ve politikaların uygulanmasını sağlamak,
- Faaliyet ve tesisler için, alıcı ortam özelliklerine göre çevre kirliliği yönünden ilgili mevzuat kapsamında görüş vermek.
- Denizlere, havaya ve toprağa olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti belirlemek, çevreyi olumsuz yönde etkileyen hallerde olumsuz etkilerin kontrolü, azaltılması veya bertaraf edilmesi için gerekli tedbirleri almak,
- Acil durumlardan kaynaklanan deniz kirliliğine karşı hazırlıklı olma ve müdahale ile ilgili gerekli tedbirleri almak, aldırarak,
- Çevre kirlenmesine sebep olan veya olması muhtemel sektörleri tespit etmek, kirliliğin giderilmesi konusunda çalışmaları yapmak, yaptırmak.
- Tibbi atıkların toplanması, taşınması ve imhasında uygulanacak ücreti, mahalli çevre kurulu aracılığıyla belirlemek,
- Orman sayılan alanlarda katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerine verilecek izin aşamasında seçilen yer ile ilgili olarak mahalli çevre kurulu kararı almak,
- Hava kalitesi ölçüm sonuçlarını değerlendirmek, hava kalitesi planları ve eylem planlarının hazırlanması, onaylanması ve uygulanmasına yönelik çalışmaları yürütmek,
- Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kirliliğin önlenmesi amacıyla, çevre mevzuatında belirlenen esaslar çerçevesinde Mahalli Çevre Kurul kararlarının alınması maksadıyla gerekli çalışmaları yapmak ve alınan kararları Bakanlığa bildirmek,
- Çevre ve insan sağlığına yönelik risklere ve kirlenmiş alanların iyileştirilmesine ilişkin çalışmaları yapmak ve yaptırmak (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü”, 2018).

2.1.5. İmar ve Planlama Şube Müdürlüğü

İmar ve Planlama Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde kentsel ve mekânsal gelişme konularında belirlediği politika ve stratejilerin uygulanmasını gerçekleştirmektedir. Çevre Yönetimi ve Denetimi Şube Müdürlüğü'nde 8 mühendis, 2 tekniker, 1 işçi olmak üzere 11 personel çalışmaktadır.

İmar ve Planlama Şube Müdürlüğü'nün görevleri kısaca şunlardır:

- Bakanlığın kentsel ve mekânsal gelişme konularında belirlediği politika ve stratejilerin uygulanmasını ve izlenmesini sağlamak,
- Kentsel ve mekânsal gelişmeyle ilgili konularda veri üretmek, derlemek, güncellemek ve raporlamak,
- Planlama çalışmaları yapmak, ayrıca diğer kurumların koordinasyonunda yürütülecek yer seçimi veya tespit çalışmalarına katılmak,

2.1.6. Proje Şube Müdürlüğü

Proje Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde kentsel ve mekânsal projelerin inşaat ihalesine hazır duruma getirilmesini sağlamaktadır. Proje Şube Müdürlüğü'nde 8 Mühendis 2 Tekniker 1 Uzman olmak üzere 11 personel çalışmaktadır.

Proje Şube Müdürlüğü'nün görevleri kısaca şunlardır:

- Projelerin inşaat ihalesine hazır duruma getirilmesini sağlamak,
- Yatırımcı kuruluşlardan gelen projelerin tetkik ve tasdik işlemlerini yürütmek,
- Devam eden inşaatlar hakkında iletilen teknik problemleri gerekçeleri ile incelemek ve bunlara ilişkin görüş vermek,
- Kamu yapılarında uygulanacak betonarme, mimari ve tesisat projelerine ilişkin Bakanlık tarafından belirlenen prensip, görüş ve talimatları uygulamak Proje Şube Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü", 2018).

2.1.7. Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü

Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde tabiat varlıkları ve doğal sit alanları içerisinde ilgili mevzuatın uygulanmasını sağlamaktadır. Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü'nde 3 mühendis personel çalışmaktadır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü'nün görevleri kısaca şunlardır:

- Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun sekretarya hizmetlerini yürütmek,
- Korunan alanlarda hazırlanan her tür ve ölçekte planlara ilişkin teklif dosyalarını 3194 sayılı İmar Kanunu, ilgili diğer mevzuat doğrultusunda incelemek,
- Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları içerisinde ilgili mevzuat ve varsa imar planı kararlarına uygun her türlü inşa faaliyeti sonuçlandırılmak,
- Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair iş ve işlemleri yürütmek, (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü", 2018)

2.1.8. Yapım Şube Müdürlüğü

Yapım Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina ve tesislerin inşa, güçlendirme ve onarımlarını yapmaktadır. Yapım Şube Müdürlüğü'nde 11 mühendis, 6 tekniker, 1 işçi olmak üzere 17 personel çalışmaktadır.

Yapım Şube Müdürlüğü'nün görevleri kısaca şunlardır:

- Genel bütçe kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina ve tesislerin inşa, güçlendirme, tadil ve esaslı onarımlarını yapmak,
- Kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina ve tesislerin inşa, maliyet hesaplarını yapmak, onaylamak,
- Yapım işlerine ait hak ediş, mukayeseli keşif, kesin hesap ve diğer işlemleri yapmak,

- Yapım hizmetleri ile ilgili talimat ve şikâyetleri mahallinde değerlendirip çözüme kavuşturmak (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü”, 2018).

2.1.9. Yapı Denetimi Şube Müdürlüğü

Yapı Denetim Şube Müdürlüğü; İl düzeyinde Yapı malzemeleri ile ilgili mevzuat çerçevesinde yapı malzemelerinin piyasa denetimini yapmaktadır. Yapı Denetim Şube Müdürlüğü’nde 7 mühendis, 1 tekniker, 1 uzman, 2 sözleşmeli personel olmak üzere 11 personel çalışmaktadır.

Yapı Denetim Şube Müdürlüğü’nün görevleri kısaca şunlardır:

- Yapı malzemeleri ile ilgili mevzuat çerçevesinde, yapı malzemelerinin piyasa gözetimi ve denetim faaliyetlerini gerçekleştirmek,

- Yapı Malzemeleri Denetim Sistemi üzerinden veri tabanına işlemek, - Yapılan denetim faaliyetleri neticesinde uygunsuz ve güvensiz olduğu tespit edilen yapı malzemeleri ile ilgili olarak 4703 sayılı Kanun’da öngörülen yaptırım kararlarını uygulamak, sonuçları hakkında Bakanlığa bilgi vermek,

- Yapı denetim kuruluşlarının şantiye ve büro denetimlerini yapmak,

- Yapı denetim kuruluşları hakkında bildirilen şikâyet konularını incelemek,

- Her türlü altyapı ve tesisat dâhil olmak üzere, yapı müteahhitliği alanında faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişilerin kayıtlarının tutulmasını sağlamak,

- İnşaat ve tesisat müteahhitlerine “Yapı Müteahhidi Yetki Belgesi Numarası” verilmesine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek (Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü”, 2018).

2.2. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nün Sağladığı Katılım Olanakları

Çevre yönetimine halk katılımı, “bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, yaşadıkları çevre üzerinde alınacak kararlara etkide bulunmaları ve böylelikle kendi yaşamlarını biçimlendirecek bu süreci yönlendirmeleri, ayrıca bireylerin kendi iş ve yaşam çevrelerinde çevreyi gözetmeleri, çevreyi korumaya yönelik önlemler almaları, çevreyi koruma ve iyileştirme adına faaliyetler yürütmeleri ’de çevre yönetimine katılım kapsamına girmektedir (Keleş, Hamamcı,

Çoban, 2015; 362). Çevreyle doğrudan ve dolaylı biçimde ilgili kurumların yönetimine katılımını da bu kapsamda değerlendirebiliriz.

Bu tanımlamadan yola çıkarak, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün sağladığı katılım olanakları kapsamında incelenmesi gereken ÇED sürecindeki Halkın Katılım Toplantıları ve de Mahalli Çevre Kurul Toplantıları bu bölümde değerlendirilmiştir.

2.2.1. Çevresel Etki Değerlendirmesi Kapsamında Halkın Katılım Toplantıları

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) kapsamında çeşitli katılım şekilleri olarak gösterebileceğimiz toplantı, yazılı görüş bildirme, referandum, anket, seminer gibi yöntemler olmakla birlikte, ÇED sürecinde doğrudan katılımı destekleyen en önemli yöntem “halkın katılım toplantıları”dır. Halkın katılım toplantıları, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün sağladığı katılım olanaklarından en önemlisidir.

Katılımcı bir yönetim aracı özelliğine sahip olan ÇED, kamuoyunun öğrenme hakkını meşrulaştırarak toplumun refahını ve çevreyi etkileyen kararlarda ve bu yolla demokrasinin sağlanmasında önemli bir adımdır. ÇED sürecindeki aşamalarda çeşitli katılım şekilleri öngörülmüştür. Ancak bu katılım şekillerinden ikisi, daha ön plana çıkmaktadır. Bunlar, “toplantı” ve “yazılı görüş” bildirme şeklinde belirtilebilir.

ÇED sürecindeki aşamalara katılım şekilleri içerisinde en çok tercih edileni, yukarıda da belirtildiği gibi halkın katılımı toplantılarıdır. Toplantı usulünde esas olarak, idari birimler, proje sahipleri ile bu projelerden etkilenecek olan yöre halkı karşı karşıya gelmekte ve bu platformda görüşler, yorumlar ve itirazlar genelde sözlü olarak ifade edilmektedir. Toplantılar, yurttaş ile idare arasında iletişim ortamını kuvvetlendirmekte, çatışmaların, müzakerelerin ve uzlaşmanın hepsinin bir arada olduğu bir iletişim kanalı açmaktadır. Bu da demokratik bir idari pratiğe katkı sağlamaktadır.

25.11.2014 tarihli ve 29186 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği’nde katılım, “halkın katılımı” başlığıyla ifade edilmiş, bu başlıkta katılım şekli olarak “toplantı” öngörülmüş ve bundan başka muhtelif hükümlerde diğer bir katılım şekli olan “yazılı görüş” bildirme olanağına yer verilmiştir. Yazılı görüş bildirme ise toplantıya kıyasla, daha kısıtlı işleve sahip bir

katılım şeklindedir. Bu katılım şeklinde, çevre üzerinde olumsuz etkilere sahip olması muhtemel faaliyete ilişkin olarak ilgililerin görüşlerini sözlü olarak ifade etmeleri değil, yazılı bir biçimde vermeleri hedeflenmiştir. Böylece idari birimin rapor hakkındaki görüşleri, itirazları daha dikkatli ve doğru bir biçimde değerlendireceği ve kararını daha sağlam vereceği düşünülmüştür (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği).

Halkın katılımı toplantısına ilişkin usul ve esaslar yönetmeliğin 9. maddesinde yer almaktadır. Halkın katılımı toplantısının amacı, gerçekleştirilmesi gereken proje hakkında halkı bilgilendirmek, halkın projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak olarak belirlenmiştir. Çevre ve Şehircilik Müdürlükleri tarafından uygulanan çevresel yönetime katılım olarak gösterilebilecek halkın katılım toplantıları, kişilerin çevreye ilişkin yasama ve diğer hukuki norm oluşturma faaliyetleri içerisinde değerlendirilebilir (Semiz, 2016:116).

Halkın katılımı toplantısına ilişkin usul ve esaslar ise 25.11.2014 gün ve tarihli 29186 sayılı Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 9. maddesinde yer almaktadır. Buna göre:

1) Halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere komisyonun kapsamı belirlenmesinden önce, Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar tarafından proje sahibinin katılımı ile Bakanlıkça belirlenen tarihte ve valilikçe belirlenen yer ve saatte halkın katılımı toplantısı düzenlenir.

a) Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar toplantı tarihini, saatini, yerini ve konusunu belirten bir ilan; projenin gerçekleştirileceği yörede yerel süreli yayınlanan bir gazete ile birlikte o yörede yaygın süreli yayınlanan ulusal bir gazetede toplantı tarihinden en az on gün önce yayımlar.

b) Toplantı, Çevre ve Şehircilik İl Müdürünün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında yapılır. Toplantıda; halkın, proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş, soru ve önerilerinin alınması sağlanır. Başkan katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir. Toplantı tutanağı, bir sureti Valilikte kalmak üzere Bakanlığa gönderilir.

2) Valilik, halkın katılımı toplantısı ile halkın görüş ve önerilerini bildirebileceği süreç ile ilgili zamanlama takvimini ve iletişim bilgilerini halka duyurur. Halkın görüş ve önerileri zamanlama takvimi içerisinde komisyona sunulur.

3) Komisyon üyeleri, kapsam belirlemesi öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir; kendilerine iletilen tarihe göre halkın katılımı toplantısına katılabilirler. Halkın katılımı toplantısı çalışmalarını ile ilgili sekretarya hizmeti, Valilik tarafından yürütülür.

4) Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar tarafından halkı bilgilendirmek amacıyla broşür dağıtmak, anket, seminer gibi çalışmalar halkın katılımı toplantısından önce yapılabilir veya internet sitesinden yayınlanabilir. Halkın katılımı toplantısına ilişkin usul ve esaslar Yönetmeliğin 9. maddesinde bu şekilde yer almaktadır. ÇED süreci, proje hakkında halkı bilgilendirmek ve halkın yorumlarını alıp taleplerini dinlemek için yapılan toplantıları içerdiği için düzenleyici bir araç olmakla birlikte daha çok katılımcı bir niteliğe sahiptir (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği).

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün ÇED sürecinde halkın katılım toplantılarına örnek gösterebileceğimiz üç örnek olayı şu şekilde özetleyebiliriz:

18 Haziran 2010 Hatay'ın Erzin İlçesi Aşağı Burnaz Köyüne Tosyalı Holding tarafından yapılacak olan liman, gemi tersanesi ve beton santrali projesiyle ilgili ÇED süreci, halkın katılımı toplantısında, en temel amaç, Tosyalı Holding yetkililerinin, bu projelerden etkilenecek yöre halkının, liman ve gemi tersanesi hakkında görüş ve önerilerini almak ve bu projelere yaklaşımlarını değerlendirmektir. Ancak yöre halkının projelere yönelik büyük tepkisi üzerine toplantı yapılamadı ve faaliyet raporları hakkında halkı bilgilendirme toplantısı, Burnaz köylülerinin direnişi ile iptal edilmiştir. Bu direniş, ÇED sürecinde halkın katılım toplantılarının etkili olduklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. ("Halkın Katılım Toplantısı Hatay", 2018)

Yine 2011 yılı 30 Temmuz'da, Hatay'ın Erzin ilçesinde özel bir şirket tarafından kurulacak doğalgaz kombine çevrim santrali Çevre Etki Değerlendirme Toplantısı, Erzin Termik Santral Karşıtı Platformu üyelerinin protestosu sonucu iptal edilmiştir. Erzin Burnaz sahilinden başlayarak İskenderun Körfezi'ne kadar uzanan

bölgede 7 adet doğalgaz çevrim termik santrali kuracak olan Selena AŞ yetkilileri, ÇED kapsamında halkı bilgilendirme toplantısı yapmak istedi. Yapılacak olan toplantı öncesi toplanan Erzin Termik Santral Karşıtı Platformu üyeleri, toplantıyı protesto etti (“Halkın Katılım Toplantısı Hatay”, 2018). Bu örnekte de yine halkın katılım toplantılarının, alınacak kararlarda halkın etkisini göstermesi açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Yine 26 Mart 2016 Hatay’da İskenderun Körfezi’ndeki Arsuz İlçesi’ne yapılmak istenen termik santrale karşı yöre insanları birleşerek bir platform oluşturmuştur. Belediye başkanı, muhtarlar, çevre örgütleri, siyasi partiler, meslek odaları ve sendikalar, termik santralin tarım ve balıkçılığı olumsuz yönde etkileyeceğini, halk sağlığına zarar vereceğini dile getirerek, çevresel etki değerlendirme süreci başlayan termik santrale karşı mücadele edeceklerini açıklamıştır. İskenderun Körfezi’nde günümüzde üç termik santral bulunuyor. Bu santrallere ek olarak, Papatya Elektrik’in üstlendiği, Güney Akdeniz Entegre Termik Santrali Arsuz’un Kale mevkiinde projelendirildi. Denize sıfır noktada yapılması planlanan santral için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çevresel etki değerlendirme olumlu raporu verildi. Projenin halkın bilgilendirme toplantısı halkın yoğun tepkisi toplantıyı iptal ettirmiştir (“Halkın Katılım Toplantısı Hatay”, 2018). Bu son örnekte de, halkın katılımın ÇED sürecindeki etkisi ve katılımcı yapısı görülebilmektedir.

2.2.2. Hatay İli Mahalli Çevre Kurulu ve Çevre Yönetimi

Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nün sağladığı katılım olanakları içerisinde değerlendirebileceğimiz diğer bir olanak da Mahalli Çevre Kurulu toplantılarıdır. Mahalli Çevre Kurulu toplantılarının, “görüş bildirme” şeklinde de olsa, dolaylı yollardan katılım olanaklarını içerisinde barındırdığını söyleyebiliriz. “*Mahalli Çevre Kurul Toplantılarına katılım, yapılacak proje bağlamında bağlayıcılığı olmamakla beraber görüş alma, il düzeyinde çevre sorunlarını belirleyip çözüm teklifleri ile Bakanlığa bildirmek olarak belirlenmiş olup Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nün sağladığı katılım olanakları içerisinde gösterilebilir. İl düzeyinde örgütlenmiş mahalli çevre kurulları, yapıları işleyişleri ve yerelde üstlenebilecekleri sorumluluklar açısından önemli çevre örgütlenmelerinden biridir*” (Güneş, Tek, 2016: 104-115).

Hatay İli Mahalli Çevre Kurul Toplantıları'na katılan kurumlar şunlardır: Vali, Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, Hatay Büyükşehir Belediyesi, İl Defterdarlığı, İl Jandarma Komutanlığı, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu Müdürlüğü, TEDAŞ İl Müdürlüğü, Karayolları 53. Şube Şefliği, Sanayi ve Ticaret Odası Başkanlığı, Ziraat Odası Başkanlığı, İl Özel İdaresi, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı, Orman İşletme Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Halk Sağlığı Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, İskenderun Liman Başkanlığı, Kamu Hastaneler Birliği, Antakya Belediyesi, Kırıkhan Belediyesi, Defne Belediyesi ve Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı ("Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü", 2018)

2010 ve 2016 yılları arasında Mahalli Çevre Kurul Toplantıları'nda alınan çevreyle ilgili kararların içeriği şöyle özetlenebilir.

"Tıbbi Atık Bertaraf ve Ücretleri, Atıksu Bağlantı İzinleri, Yakıt Programı, Katı Atık Transfer İstasyonu, Görüntü Kirliliği, Gürültü Kirliliği, Maden Ocakları, 5 Haziran Dünya Çevre Günü ve Haftası Kutlama Etkinlikleri, Saha Kullanım İzinleri, Hava Kirliliği, Yol ve Caddelerin Bakımı, Anız Yakma, Kış Döneminde Satışa Sunulacak Yakıtların Özellikleri, Asi Nehrindeki kirlilik, Sivrisineklerin Lavra Dönemlerindeki Mücadele gibi rutin kararlar alınmıştır" (Güneş, Tek, 2016: 104-115).

2017-2018 yıllarında yapılmış olan Mahalli Çevre Kurul Toplantıları'nda çevreyi etkileyecek kararları şu şekilde özetlenebilir:

1. Ulusal geri dönüşüm stratejisi ve eylem planı kapsamında Hatay İli'nde geri dönüşüm faaliyetlerinin artırılması çalışmaları kapsamında kamu, üniversiteler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ilgili temsilcilerinin katılımı ile ülkemizdeki geri dönüşüm sistemine etkin bir yapı kazandırılması amacıyla Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi ve Eylem Planı yayımlanmıştır. Bu kapsamda Hatay İlimizdeki geri dönüşüm faaliyetlerinin artırılması amacıyla; İlçe belediyelerinin 1. sınıf atık getirme merkezini kurması/kurdurması, işletmesi/işlettirmesine, ambalaj atığı toplama-ayırma ve ambalaj atığı geri dönüşüm konusunda izinsiz, lisansız, ruhsatsız olarak faaliyet gösteren tesislerin belirlenmesi kararları alınmıştır.

2. 2017-2018 kış döneminde satışa sunulacak yakıtların özellikleri, üretim pazarlama ve tüketim aşamalarında uyulması gereken kurallar belirlenmiş olup karar bağlanmıştır.

3. Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından Değirmenbaşı Mahallesi mevkiinde üzerinde katı atık transfer istasyonu yapımı planlanan parselin, yapılan değerlendirmeler neticesinde Samandağ İlçesi Değirmenbaşı Mahallesi mevkiindeki alanda, ilgili kurumlardan gerekli izinlerin alınması kaydı ile katı atık transfer istasyonu faaliyetinin yapılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir.

4. NASDUR Madencilik Nak. İnş. San. ve Tic. Şti. Madencilik faaliyetinin, değerlendirilmesi sonucu, başvurunun kabul edilerek ÇED sürecinin başlatılmasına karar verilmiştir.

5. Antakya Belediyesi sınırları içinde Resmi Tatil Günlerinde İnşaat Faaliyetleri İle İlgili Uyulması ve Uygulanmasına İlişkin Esaslara ilişkin kararda, inşaatların erken saatlerde başladığı ve geç saatlere kadar devam ettiği hususunda yoğun bir şekilde şikayetler geldiği belirtilerek, bina yapım-onarım, hafriyat ve beton döküm işlemlerinin Cumartesi 09:00-18:00 ve Pazar günleri 11:00-18:00 saatleri arasında yapılmasına karar verilmiştir.

6. Hatay İli sınırları içerisinde oluşan tıbbi atıkların, İskenderun Körfez Katı Atık Birliği tarafından kurulmuş olan tıbbi atık sterilizasyon tesisine götürülmesi işleminin 2018 yılı içerisinde de devam etmesine,

7. İlimizde 2018 yılı içerisinde uygulanacak tıbbi atık ücret tarifesinin kararının alınmasına,

8. Samandağ Belediyesi Uzunbağ Mahallesi mevkiinde Katı Atık Transfer İstasyonu faaliyetinin yapılmasının uygun olduğuna,

9. Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin 2. sınıf katı atık düzenli depolama sahası yapımına ilişkin Defne İlçesi Harbiye Mahallesi mevki ile Altnözü İlçesi Kamberli ve Sofular Mahallesi mevkilerinde bulunan alanda inşa edilmesine karar verilmiştir.

10. Aytaç Hanoğlu Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm İşleri Firması'nın Katı Atık Düzenli Depolama Tesisinin Erzin İlçesi Yenikent Haydar Mevkii'nde bulunan alanda inşa edilmesi kararı verilmiştir.

11. Hatay İli'nin Altınözü İlçesi sınırları içerisinde TEMS Bioenerji Elektrik Üretim A. Ş. tarafından yapılması planlanan "Hatay Biyokütle Enerji Santrali-1" projesine ilişkin söz konusu alanın Altınözü yaban hayatı koruma sahasında kaldığından, burada herhangi bir işletmenin kurulamayacağını belirtmesi, ayrıca DSİ 63. Şube Müdürlüğü ile Hatay Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü temsilcilerinin Harbiye ve Döver bölgesindeki su kaynaklarının buradan beslendiğini belirterek bu işletmenin bahsi edilen bölgede kurulmasının doğru olmadığını beyan etmesi sonucu yapılan oylamada Biyokütle Enerji Santrali için planlanan alanın uygun olmadığına karar verilmiştir ("Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü", 2018)

Sonuç olarak, yerel çevre politikalarının oluşturulması ve sorunlara yerinde çözüm üretme bağlamında Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerinin sürekli kurullarından olan Mahalli Çevre Kurulları önem arz etmektedir. Kurulun amacı, il düzeyinde bütüncül bir çevre yönetimi sağlanmasıdır. Bu bağlamda kurul, Bakanlığın ilke, politika ve hedeflerine ilişkin kararlar çerçevesinde ilde çevrenin korunması ile ilgili kararlar almak, bu kararların uygulanmasını sağlamak açısından önemli görevleri bulunmaktadır.

Ayrıca, çeşitli bakanlık ve kuruluşların Hatay İli düzeyindeki faaliyetlerinin çevrenin korunmasına yönelik önlemler çerçevesinde yapılması için işbirliği ve eşgüdümü sağlamak, ildeki tesis ve işletmelerin, çevre denetimlerine ilişkin raporları incelemek, değerlendirmek ve gerekli önlemleri almak en önemli görevlerindedir. Bunun yanında, ilde çevre kirliliğine yol açan ve faaliyet kollarını özelliklerine göre belirlemek, il düzeyinde çevresel değer ve öncelikleri belirlemek, çevre sorunlarını saptamak ve bu sorunların çözüm önerilerini Bakanlığa iletmek de kurulun görevleri arasında yer almaktadır.

Kurul, bunun dışında Çevre Bakanlığı ve çevre mevzuatının kendisine vereceği görevleri de yerine getirmekle yükümlüdür. Mahalli çevre kurullarının, aldığı kararlar çok etkili ve bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Ancak Hatay İli düzeyinde 2010- 2018 yıllarında alınan kararlar incelendiğinde alınan kararlar rutin kararlar olduğu gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak, Hatay İli Mahalli Çevre Kurulu'nda alınan kararların çoğu, rutin ve çevresel kararların alınmasında katılma ilişkin beklentiler düşük kalmıştır.

Katılım boyutuyla değerlendirdiğimiz mahalli çevre kurulları, çevre yönetimine ve çevre politikalarına yön verecek düzeyde değildir. Ayrıca örgütlenme biçimleri, karar süreçleri ve katılım olanakları çevre adına mahalli çevre kurullarından beklenen işlevleri yerine getirememektedir.

3. HATAY İLİ'NDE YEREL YÖNETİM DÜZEYİNDE ÇEVRE YÖNETİMİ VE KATILIM

Yerel yönetimler özellikle halkın ortak ve yerel gereksinimlerini gideren kamu kuruluşları olduklarından, öncelikle yerel düzeyde ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümünde etkili ve sorumludurlar. Anayasa'nın 127. maddesinde "*yerel yönetimler il, belediye veya köy halkının yerel müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanunla kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir*", şeklinde bir düzenleme söz konusudur. Bu durumda yerel yönetimler köy yönetimini, il özel idaresini, belediyeleri ve büyükşehir belediyelerini kapsamaktadır" (Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası).

Katılımın, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde öngörüldüğü açıktır. Katılım hakkının öznelere olarak ise meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar gösterilebilir. Katılım, çevresel kararların demokratik meşruiyetini ve etkililiğini artırmanın yanı sıra, halka idari kararların alınması ve yürütülmesi sürecinde denetleme imkanı da sağlamaktadır.

Yerel yönetimlerin sorunların kaynağında yer almaları, onları sorunların önlenmesinde ve çözülmesinde sorumlu kılmaktadır. En etkili çözümün, sorunun kaynağına en yakın kuruluşlarca gerçekleştirileceği de açıktır. Merkezi yönetimin, yerel boyutta yerel yönetimlere, çevreye ilişkin olarak yüklediği görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Bu başlık altında, Hatay İli'nde yerel yönetim düzeyinde çevre yönetimi ve çevre yönetimine katılım olanakları değerlendirilmiştir.

3.1. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Büyükşehir İlçe Belediyelerinde Çevre Yönetimi ve Katılım

6360 sayılı Yasa ile Hatay Büyükşehir Belediyesi kurulmuş ve Hatay Büyükşehir ilçe belediyelerinin de sınırı, mülki sınır olarak kabul edilmiştir. 6360 sayılı Kanunla, Hatay'da bulunan ilçe belediyeleri Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin ve görev ve sorumluluk alanına girmiş ve alt kademe belediyeler olarak 2014 yerel

seçimlerinden bu yana görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Hatay'da 15 ilçe belediyesi bulunmaktadır. Altınözü, Antakya, Arsuz, Belen, Defne, Dörtöy, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı büyükşehir ilçe belediyeleri olarak görev yapmaktadırlar. (<http://www.hatay.bel.tr/>.14.09.2018).

6360 sayılı Yasa öncesi Hatay'da belediye sınırları dışında kalan alanlardaki çevre düzenlemelerini yapma görevi, Hatay İl Özel İdaresi'ne aitti. Yasa sonrası il özel idaresinin büyükşehirde kapatılması ile Hatay İli mülki sınırları içerisinde yer alan çevre düzenlemelerini yapma görevi, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin görev ve sorumluluğuna bırakılmıştır. Yeni yasa başta imar, çevre, ulaşım ve ruhsat işlemleri olmak üzere büyükşehir belediyelerinin her konuda görev, yetki ve sorumluluklarını genişletmiştir.

Genel olarak, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevre ve sağlık ile ilgili görevleri şöyle özetlenebilir: Büyükşehir belediyeleri katı atık, hava kirliliği, su kirliliği ve yeşil alanların azlığı gibi konularda büyükşehir belediyeleri sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; ağaçlandırma yapmak; katı atıkların kaynaktan toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlendirilmiştir ("Hatay Büyükşehir Belediyesi", 2018).

Hatay Büyükşehir Belediyesi, çevre ile ilgili faaliyetleri doğrudan ya da dolaylı olarak Çevre Koruma Kontrol Daire Başkanlığı, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, Fen İşleri Dairesi Başkanlığı, Park Bahçe ve Yeşil Alan Dairesi Başkanlığı, Emlak ve İstimlak Dairesi Başkanlığı aracılığı ile yürütmektedir. Hatay Büyükşehir Belediyesi'nde, çevre ile doğrudan veya dolaylı olarak çalışan 627 adet

memur, 63 adet sözleşmeli çalışan, 439 adet işçi olmak üzere toplam 1129 personel çalışmaktadır.

Şekil 4. Hatay Büyükşehir Belediyesi Teşkilat Yapısı

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Hatay Büyükşehir Belediyesi'nde çevre ile ilgili faaliyetleri doğrudan ya da dolaylı olarak Çevre Koruma Kontrol Daire Başkanlığı, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, Fen İşleri Dairesi Başkanlığı, Park Bahçe ve Yeşil Alan Dairesi Başkanlığı, Emlak ve İstimlak Dairesi Başkanlığı aracılığı ile yürütmekte olduğunu belirtmiştik. Buna göre:

Çevre Koruma Kontrol Daire Başkanlığı'nın başlıca görevleri şunlardır:

- Yıllık ve beş yıllık planlarda yapılması öngörülen ve onaylanarak programlara alınan yeşil alanların peyzaj mimarlığı ilkeleri doğrultusunda tasarımı ve uygulamasını yapmak ya da yaptırmak,
- Daha önce düzenlenmiş yeşil alanların bakım ve onarımının, gerekirse revize planlar hazırlayarak tatbikatının yapılmasını sağlamak,

- Yeşil alan düzenleme, bakım ve onarımı için gerekli her türlü araç, gereç teminini sağlamak, hastalık ve zararlılarla mücadele etmek; cadde ve bulvarları süpürmek yıkamak, çöplerin konteynrlarda toplanarak alınmasını sağlamak, ve kış aylarında karla mücadele çalışmalarına katılmak ("Hatay Büyükşehir Belediyesi", 2018).

Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın başlıca görevleri şunlardır:

- Fen İşleri Dairesi Başkanlığı'nın temel görev alanı çöp arıtma tesisleri inşa etmek ve işletmektir.

- Toplu yerleşim alanları, gecekondu önleme bölgeleri, organize sanayi bölgeleri, parklar ve yeşil alanlar İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı'nın görev alanına girmektedir.

Emlak ve İstimlak Dairesi Başkanlığı'nın başlıca görevleri şunlardır:

- İmar planları gereği yol ve yeşil alanlar için istimlak yapmak suretiyle çevreyle dost kentleşmeyi sağlamak açısından çevreyle ilgili dolaylı görevleri vardır.

Park Bahçe ve Yeşil Alan Dairesi Başkanlığı'nın görevleri şunlardır:

- Hatay Büyükşehir Belediyesi sınırları dâhilinde imar planında park, bahçe, çocuk oyun alanı, spor alanı olarak ayrılan yerler ile yaya yolları, refüjler, meydanlar vb. kamusal alanların etüt, proje, detay planları, inşaat, imalat ve bitkilendirme işlerini yapmak/yaptırmak,

- Kamusal alanların yabancı otlardan arındırılması ve bu alanların genel temizliğini yapmak/yaptırmaktır ("Hatay Büyükşehir Belediyesi", 2018).

6360 sayılı Kanunla, büyükşehir ilçe belediyeleri Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin görev ve sorumluluk alanına girmiş ve bu belediyeler büyükşehir ilçe belediyeleri olarak 2014 yerel seçimlerinden bu yana görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Hatay Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı 2014'den bu yana Lütfü Savaş yapmaktadır. Hatay'da 15 büyükşehir ilçe belediyesi bulunmaktadır. Bu belediyeler Altınözü, Antakya, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı ilçe belediyesidir.

Büyükşehir kapsamındaki ilçe belediyeleri arasında hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından uyum ve koordinasyon büyükşehir belediyesi tarafından yerine getirilmektedir. Büyükşehir ilçe belediyeleri, Büyükşehir Belediyesi'nin yönlendirici ve düzenleyici kararlarına tabi kılınmıştır (Ökmen ve Parlak, 2013: 314). Ayrıca 6360 sayılı Yasa'nın 7. maddesi "*Büyükşehir belediyeleri görevlerini belediye meclisi kararı ile ilçe belediyelerine devredebilir, birlikte yapabilirler*" denmiştir.

Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri ise çevre ile ilgili doğrudan ve dolaylı görevleri bünyelerinde oluşturdukları müdürlükler aracılığı ile yürütmektedirler. Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri, genellikle, teşkilat yapıları içerisindeki Fen İşleri Müdürlüğü, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Park ve Bahçeler Müdürlüğü ve Temizlik İşleri Müdürlükleri aracılığıyla çevre hizmetlerini sunmaya çalışmaktadırlar. Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinin bu kapsamdaki görev ve yetkileri şunlardır: Kanunlarla münhasıran büyükşehir belediyesine verilenlerin dışında kalan görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak. Büyükşehir katı atık yönetim plânına uygun olarak, katı atıkları toplamak ve aktarma istasyonuna taşımak. Sıhî işyerlerini, 2. ve 3. sınıf gayrisıhî müesseseleri, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek. 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nda belediyelere verilen yetkileri kullanmak, otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, özürsümler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak. Defin ile ilgili hizmetleri yürütmek. Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etmek ve yıkmak" (5393 Belediye Kanunu; 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu).

3.2. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Sağladığı Katılım Olanakları

Türkiye'de kamu yönetimi alanında yenilik hareketleri, özellikle 2000'li yıllardan sonra hızlanmıştır. "*Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması kapsamında hazırlanmış olan yerel yönetim reformları ile yeni yönetim anlayışının bir sonucu olarak katılımcılık, saydamlık, bilgi edinme hakkı, hesap verebilirlik, sonuç ve süreç odaklılık, vatandaş odaklılık, hizmette yerellik, hizmetlerin kaliteli, etkili ve verimli sunulması gibi yenilikler getirilmesi amaçlanmıştır. Bu reformlarla, yerel yönetimlerin katılımcı yapısını güçlendirmek için bazı mekanizmalar oluşturulmuştur*". Bu yeni mekanizma ve yapılanmalara, çevre ve çevre yönetimi

boyutunda görevleri de olan “kent konseyleri” ve “ihtisas komisyonları” örnek gösterilebilir (Şarbak, 2007: 60).

Bu noktada, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin halkın kendisini ifade edebileceği, kentsel mekânda yaşamış olduğu sorunlarını dile getirebileceği, sorun, şikâyet ve çözüm önerilerini paylaşabileceği, kısaca halkın katılımına olanak verecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak çevre yönetimine katılımı bünyesinde barındıran ihtisas komisyonları ve kent konseyleri, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin sağladığı katılım olanakları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

3.2.1. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi ve Sağladığı Katılım Olanakları

Kent konseyleri, kente dair paydaşlık, aktif vatandaşlık, kentine sahip çıkma ve çözümde ortaklık şeklindeki temel ilkelere dayanan, kentleri sürdürülebilir geleceğe taşıyan bir ortaklık modeli olarak tanımlanabilir. Ayrıca katılımcı demokrasinin mahalli düzeyde en önemli uygulama araçları olarak kabul edilmektedir. Kent Konseyi Yönetmeliği 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Belediyeler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler, belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usul ve esasları, İçişleri Bakanlığı'na hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Kent Konseyi Yönetmeliği'nin 8. maddesi doğrultusunda konsey, aşağıdaki kişilerden oluşmaktadır:

“Mahallin en büyük mülki amiri veya temsilcisi, Belediye başkanı veya temsilcisi, Sayısı 10'u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, mahalle sayısı yirmiye kadar olan belediyelerde bütün mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısının yüzde 30'unu geçmemek ve 20'den az olmamak üzere, kendi aralarından seçecekleri temsilcileri, beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri, üniversitelerden ikiden fazla olmamak üzere, en az bir temsilci, üniversite sayısının birden fazla olması

durumunda, her üniversiteden birer temsilci, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili demekler ile vakıfların temsilcileri, kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisi katılabilir” (Kent Konseyi Yönetmeliği).

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri içerisinde aktif olan kent konseyleri; Hatay Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi, Defne Kent Konseyi ve Arsuz Kent Konseyidir. Samandağ Kent Konseyi, sosyal medya üzerinden çalışma yapmaktadır. Ancak yasal nitelikte kent konseyi bulunmamaktadır. Ayrıca İskenderun Kent Konseyi, bir önceki dönem aktif haldeyken bu dönem kent konseyi bulunmamaktadır.

Tablo 2. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Büyükşehir İlçe Belediyeleri Kent Konseyleri

Belediyeler	Nüfus	Aktif Kent Konseyi
Hatay BŞB	1.575.226	✓
Antakya	370.485	
İskenderun	247.220	
Defne	146.803	✓
Dörtyol	122.568	
Samandağ	119.558	
Kırıkhan	113.096	
Reyhanlı	95.057	
Arsuz	87.666	✓
Altınözü	60.603	
Hassa	55.073	
Erzin	41.426	
Payas	41.153	
Belen	32.336	
Yayladağı	28.954	
Kumlu	13.228	

Kaynak: <http://www.hatay.bel.tr/> verilerinden faydalanılmıştır.

Katılımcı demokrasinin mahalli düzeyde en önemli uygulama araçları olarak kabul edilen kent konseylerinin kurulması, mahalli idarelerin güçlendirilmesi ve yerel demokrasinin istenen düzeylere gelebilmesi bakımından önemli bir adımdır.

Hatay Büyükşehir Kent Konseyi başkanı Nevide Kimyondur. Hatay Kent Konseyi, Genel Kurul, Yürütme Kurulu ve Meclisler ve Çalışma Gurupları organlarından oluşur. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi, 21.02.2015 tarihinde kamu kurumlarından, sivil toplum kuruluşlarından, derneklerden, odalardan ve muhtarlıklardan oluşan yaklaşık 400 genel kurul üyesi ile oluşturulmuştur (“Hatay Kent Konseyi”, 2018).

Genel Kurul, kent konseyinin en yetkili organı olup yılda iki kez toplanır. Genel kurul, belediye meclisi birinci başkan vekilinin, bulunmaması halinde ikinci başkan vekilinin başkanlığında 10. maddede belirtilen kent konseyi üyelerinin katılımı ile toplanır. Genel kurul; genel kurulun, yürütme kurulunun, meclislerin ve çalışma gruplarının seçim ve çalışma esaslarını, bu yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, çalışma yönergesi ile belirler (“Hatay Kent Konseyi”, 2018).

Yürütme Kurulu, genel kurul tarafından iki yıllık süre için seçilen, en az beş kişiden oluşur. Yürütme kuruluna belediye meclisi birinci başkan vekili, bulunmaması halinde ikinci başkan vekili başkanlık eder. Yürütme kurulu, genel kurulun gündemini tespit eder ve genel kurul tarafından oluşturulan görüşleri ilgili belediyeye sunar ve uygulamayı izler (“Hatay Kent Konseyi”, 2018).

Kent konseyleri, görev alanına giren konularda meclis ve çalışma gurupları oluşturabilir. Meclislerin ve çalışma gruplarının çalışma usul ve esasları genel kurulca belirlenir. Meclislerde ve çalışma guruplarında oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunda görüşülerek kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulur. Hatay Büyükşehir Kent Konseyi organizasyon şemasına bakacak olursak meclisler ve çalışma gurupları adı altında iki guruba ayrılmıştır. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi Meclisleri: Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi, Engelliler Meclisi, Çocuk Meclisidir.

Çalışma Gurupları şunlardır: Tarihi Hatay Çalışma Grubu, Kültür Sanat Çalışma Grubu, Hatay Turizm Çalışma Grubu, Hatay Tanıtım Çalışma Grubu, Çevre Çalışma Grubu, Eğitim Çalışma Grubu, Emekliler Çalışma Grubu, Dünya Mirası Çalışma Grubu, Fotoğraf Video Çalışma Grubu, ARGE Çalışma Grubu, Köy Kırsal Çalışma Grubu, Esnaf Çalışma Grubu, Kent Güvenliği Çalışma Grubu, Sağlık Çalışma Grubu, Sanayi ve Ticaret Çalışma Grubu, İlçeler Çalışma Grubu, Sosyal İşler Çalışma Grubu, Spor Çalışma Grubu, Türk Sanat Müziği Çalışma Grubu, Türk

Halk Müziği Çalışma Grubu, Gastronomi Çalışma Grubu, Sabun Zeytin Yağı Çalışma Grubu ve Kent Estetiği Çalışma Grubu bulunmaktadır (“Hatay Kent Konseyi”, 2018).

Son dönemlerde, Hatay’ın trafik sorunları, ilin bir diğer önemli sorunu olan çarpık kentleşme ve çevre sorunları kent konseyi toplantılarında görüşülen konulardan bir kaçıdır. Hatay Kent Konseyi’nin son dönemlerde yapmış olduğu faaliyetlerini özetle şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

Hatay İli’nde yaşanan göç ile Suriyeli sığınmacıların sorulan ve çözüm önerileri üzerine faaliyetler, “Kentlerin İnsan Sağlığına Etkileri” konusunun değerlendirilmesi, Hatay Varlıklarını Koruma Derneği’nin sunduğu "Minia Projesi"ni değerlendirip, geliştirmek, olgunlaştırmak amacıyla Büyükşehir Belediyesi’nin ilgili birimlerin destekleme kararı verilmiştir. “Minia-Hatay adlı proje, İstanbul’daki Minia-Türk ve dünyanın diğer yerlerinde benzeri yapılardan esinlenerek ortaya çıkarılan proje ile, Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin belirleyeceği yaklaşık 3500 metrekarelik bir alanda kurulacak olan alanda yöresel lokantalar, Hatay İli’ne özgü hediyelik eşya dükkanları, bahçe satrancı alanı, turizm danışma büroları, yeşil alanlar, amfi tiyatrolar ve Asi Nehri’nin benzeri bir su yolu planlanmak ve ayrıca Hatay’da bulunan tarihi eserlerin 1/100 ve 1/25 oranında küçültülerek alana yerleştirilmesi hedeflenmektedir. Minia-Hatay ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekerek hem turist sayısını hem de turistlerin ilimizde konaklama süresi arttırarak Hatay’ı bir cazibe merkezine dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Hatay’a özgü dağ ceylanlarının, Hatay Kent Konseyi Çalışma Grubu’nun yapacağı bir dizi etkinlikle dünya çapında tanıtılması konusunda da çalışmalar yapılmıştır (“Hatay Kent Konseyi”, 2018).

Hatay Kent Konseyi, faaliyet ve kararlarında şehirlerin yaşam alanlarının iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve nitelikli şekilde halka ulaştırılması konusunda kamu ve yerel yönetimlerin işbirliğinin önemine dikkat çekerek Hatay Büyükşehir Belediyesi ile koordineli çalışmalar içinde olmuştur.

Kent konseylerinin kararları, belediyeler ve diğer uygulayıcı kuruluşlar açısından bağlayıcı olmaktan ziyade, tavsiye niteliğinde olmakla birlikte, konseylerin yerel karar alma sürecinde giderek artan bir ağırlığı olduğu görülmektedir. Kent konseyi organları, çalışma yönergelerinde belirlenen yer ve zamanlarda, üye tam

sayısının salt çoğunluğu ile olağan olarak toplanır ve katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Kent konseyi genel kurulunca oluşturulan görüşler, belediye meclisinin ilk toplantısında değerlendirildikten sonra belediye tarafından kent konseyine bildirilir ve uygun araçlarla kamuoyuna duyurulur (“Hatay Kent Konseyi”, 2018).

Sonuç olarak Kent konseyleri, bireysel katılmaya izin vermemesine ve kararlarının bağlayıcılık arz etmemesine karşın çevresel katılımın bir aracıdır. Kent konseyleri aracılığıyla çevresel katılma, yerel ve kentsel düzeyde bir katılmaya karşılık gelir. Kent konseyleri, çevreye ilişkin konuların yerel düzeyde tartışılabilmesi için tek alan olmakla da önemlidir.

3.2.2. Hatay Büyükşehir Belediye Meclisi İhtisas Komisyonları ve Sağladıkları Katılım Olanakları

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 15. maddesi, büyükşehir belediye meclisinin, üyeleri arasından seçilecek en az beş, en çok dokuz kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabileceğini öngörmektedir. Ancak, m. 15/2 uyarınca çevre ve sağlık komisyonu kurulması zorunludur. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 15. maddenin 3. fıkrası, komisyon çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılabileceğini belirtmektedir.

Ayrıca, gündemdeki konularla ilgili olmak üzere; kurum temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümlerinin, sendika (oda üst kuruluşu bulunan yerlerde üst kuruluşun, sendika konfederasyonunun bulunduğu yerde konfederasyonun) ve uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile davet edilen uzman kişilerin oy hakları bulunmaksızın, ihtisas toplantılarına katılmaları ve görüş bildirmeleri mümkün kılınmıştır (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu).

Büyükşehir Belediyelerinde, Çevre ve Sağlık Komisyonu, Plân ve Bütçe Komisyonu, Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu ile Ulaşım Komisyonu’nun kurulması zorunludur. Hatay Büyükşehir Belediye meclisinde mevcut olan ihtisas komisyonları ise İmar ve Bayındırlık Komisyonu, Çevre ve Sağlık Komisyonu, Plan ve Bütçe Komisyonu, Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Komisyonu, Ulaşım Komisyonu, Altyapı Mesken ve Kentsel Yenileme Komisyonu, Eğitim Komisyonu, Ulaşım Komisyonu Tarım Orman ve Köy Hizmetleri Komisyonu, Hukuk ve İçişleri

Komisyonu, Sosyal Hizmetler ve Halkla İlişkiler Komisyonu ve Tarife Komisyonu'dur ("Hatay İhtisas Komisyonu", 2018).

Hatay Büyükşehir Belediyesi Çevre Sağlık Komisyonu'nun temel görevleri, çevre temizliği ve sağlık konularında çalışmalar yaparak halkın bu çalışmalarla bilinçlenmesini sağlamaktır. Ancak bu çalışma kapsamında, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nde İhtisas Komisyon kararlarıyla ilgili bilgilere ulaşamamıştır.

Sonuç olarak İhtisas Komisyonlarının, gündemdeki konularla ilgili olmak üzere; kurum temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümlerinin, sendika (oda üst kuruluşu bulunan yerlerde üst kuruluşun, sendika konfederasyonunun bulunduğu yerde konfederasyonun) ve uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile davet edilen uzman kişilerin oy hakları bulunmaksızın, ihtisas toplantılarına katılmaları ve görüş bildirmeleri mümkün kılınmıştır. Ancak İhtisas Komisyonu kararlarının yaptırım niteliği olmadığı için söz konusu katılmanın çok zayıf bir katılım olduğunu da belirtmek gerekir. Sözü edilen katılım yöntemi oldukça zayıf bir katılım olarak kalmıştır. Çünkü katılım hakkı olanlar arasında "uzman olmayan" gerçek kişiler sayılmamıştır. Konusunda uzman gerçek kişilerin katılımı ise ancak davet üzerine mümkündür. Ayrıca ihtisas komisyonlarının görev alanına giren işler bu komisyonlarda görüşüldükten sonra büyükşehir belediye meclisinde karara bağlanacağı için sözü edilen katılmanın oldukça dolaylı olduğu da açıktır.

3.3. Büyükşehir İlçe Belediyeleri ve Sağladıkları Katılım Olanakları

Belediyeler, yerel yönetim birimleri içerisinde kuşkusuz en önemli yere sahip birimlerdir. Belediyeler, yerel halk için hayati öneme sahip kamu hizmetini yerine getirirken, bunun yanında demokratik kültürün de gelişmesine katkıda bulunmakta, halkın demokratik yöntemleri kullanarak yönetimde söz sahibi olabilmesine fırsat tanımaktadır. Ancak demokrasi, halkın sadece düzenli olarak seçimlerle yönetime katıldığı bir sistem olmamalıdır (Taş, Çiçek, 2017: 311). Bunun yanında yerel yönetimlere sunulmuş olan katılımcı yapıyı güçlendirecek uygulamalarında aktif bir şekilde yerel düzeyde uygulanmasına imkan verilmelidir.

Bunlardan hareketle yerel yönetimlerin katılımcı bir demokratik yapıda örgütlenmeleri, karar alma süreçlerine aktif bir vatandaş katılımı ile mümkün

olmaktadır. Bu doğrultuda, günümüzde yeni bir katılım mekanizması olarak tarif edilen Kent Konseyleri, yerel yönetimlerin başarılı olabilmesinde, etkin bir halk temsilinin gerçekleşmesinde ve vatandaşın yönetsel süreçte söz sahibi olabilmesinde önemli role sahiptir (Alptürker ve Şen, 2013: 334).

Doğrudan demokrasinin olduğu dönemlerde, katılım aktif bir şekilde olmaktadır, günümüzde doğrudan demokrasinin uygulanmasının mümkün olmaması, temsili demokrasiyi gündeme getirmiştir. Temsili demokrasinin etkinliğini arttırmak ve katılımı gerçekleştirmek için çeşitli uygulamalar gündeme gelmiş, bu uygulamaların bir ürünü olan ve tamamen gönüllülük esasına göre kurulmuş olan Kent Konseylerinin vatandaş ile devlet arasında aracı bir vazife göreceği ifade edilmiştir (Taş, Çiçek, 2017: 311).

Hatay Büyükşehir Belediyesi, kapsamındaki Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeler arasında hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından uyum ve koordinasyon Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından yerine getirilmektedir. Büyükşehir İlçe Belediyeleri olan Altınözü, Antakya, Arsuz, Belen, Defne, Dörtöyl, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı ilçe belediyeleri Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin yönlendirici ve düzenleyici kararlarına tabi kılınmıştır.

Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri ve sağladıkları katılım olanaklarını incelediğimiz bu bölümde, çevre yönetimini doğrudan veya dolaylı katılımı içerisinde barındıran mevcut kent konseyleri incelenmiştir. Nüfusu elli binin üzerinde olan ilçe belediye meclislerinde ihtisas komisyonları kurulması zorunludur. Ancak Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde de İhtisas Komisyon kararları ile ilgili bilgilere, ısrarlı taleplerimize rağmen ulaşamamıştır. Bu nedenle, ulaştığımız ölçüde Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde kurulmuş olan İhtisas Komisyonlarının yalnızca isimleri aşağıda verilmeye çalışılmıştır:

Antakya İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: İmar Komisyonu, Plan ve Bütçe Komisyonu, Kentsel Dönüşüm Komisyonu, Adlandırma Komisyonu, Hukuk ve İçişleri Komisyonu, Sosyal Yardım ve Kadın, Yaşlı, Engelli, Çocuk Sorunlarını Araştırma ve Geliştirme Komisyonu, Hibe Destekli Projeler Komisyonu, Eğitim, Kültür Gençlik ve Spor Komisyonu, Çevre ve Trafik Sağlığı Komisyonu, Esnaf Sanat ve Pazarcular Komisyonu.

Kırıkhan İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: İmar Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, Hatay Belediye Birliği Komisyonu, Çiftçi Mallarını Koruma Komisyonu, Çukurova Belediye Birliği Komisyonu.

Samandağ İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: Çevre ve Sağlık Komisyonu, Ulaşım Komisyonu, Gençlik ve Spor Komisyonu, Eğitim ve Kültür Komisyonu, Hukuk Komisyonu, Plan Bütçe Tetkik Komisyonu, İmar Komisyonu.

Defne İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: İmar Komisyonu, İçişleri ve Hukuk Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, Sosyal Yardım Komisyonu, Denetim Komisyonu.

Reyhanlı İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: Tarım Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, İmar Komisyonu. Belen İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: Denetim Komisyonu, İmar Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, Adlandırma Komisyonu.

İskenderun İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: Plan ve Bütçe Komisyonu, İmar Komisyonu. Arsuz İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: Denetim Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, İmar Komisyonu.

Dört Yol İlçe Belediyesi İhtisas Komisyonları: İmar Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, Denetim Komisyonu, Tarım Komisyonu.

Bu çalışma içerisinde, Hatay Büyükşehir Belediyesi kapsamındaki Büyükşehir İlçe Belediyeleri olan Altınözü, Antakya, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı İlçe Belediyeleri'nin İhtisas Komisyon kararlarının çevre yönetimine katılım bağlamında değerlendirilmesi, bu komisyon kararlarına ısrarlı taleplerimize rağmen ulaşılamadığından dolayı söz konusu olamamıştır.

Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri ve sağladıkları katılım olanakları kapsamında bir diğer katılım mekanizması Kent Konseyleridir. Kent Konseyi yönetmeliği yerel seçimlerden üç ay sonra, belediyeler tarafından kent konseylerinin kurulması gerektiği yönünde bir düzenleme yapmış olmasına rağmen, Türkiye genelinde olduğu gibi, Hatay'da da belediyeler bu konuda isteksiz davranarak kent konseyleri kurma yönünde yasal gereklilikleri yerine getirmemişlerdir. Daha önce de

vurgulandığı gibi, Hatay İli'nde sadece üç adet kent konseyi bulunmaktadır. Bunlar Hatay Büyükşehir Kent Konseyi, Defne Kent Konseyi ve Arsuz Kent Konseyi'dir. İskenderun Kent Konseyi, bir önceki dönemde kurulmuş olmasına rağmen, bu dönemde kent konseyi kurulmamıştır. Samandağ Kent Konseyi ise aktif halde kurulum olmamasına rağmen sosyal medya üzerinden çalışma yapmaktadır. Diğer ilçe belediyelerde de kent konseyi bulunmamaktadır.

Hatay İli'nde bulunan kent konseylerinin çalışmalarını kısaca değerlendirdiğimizde, Arsuz Belediyesi Kent Konseyi'nin son dönemde almış olduğu kararları ve uygulamalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Kale'de yapılması planlanan termik santrale ilgili olumsuz görüş oluşturulmuştur. Kent Konseyi'nin almış olduğu bu görüş Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne bildirilmiştir.

- Atık yağların toplanması ve geri dönüşümü projesi hayata geçirilmiştir. Bu dönem içerisinde 36 merkezden 2380 litre bitkisel atık yağ toplanmıştır.

- Atık pil toplama kampanyasında 438 kilo pil, katı atık toplama projesinden 70 ton, atık ve ambalaj atığında ise 118 bin ton toplanmıştır.

- Çevrenin daha da güzelleşmesi ve çiçeklerin hayat bulması adına Sami Oytun ve Akdeniz caddelerindeki elektrik direklerine çiçek saksıları konmuştur.

- Hayvan sürüleri kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

- Aruz'un turistik alanlarını tanıtmaya amaçlı çalışmalar yapılmıştır.

- Yamaç paraşütü projesi hayata geçirilmiştir.

- Empati parkı projesi ile yaşlı ve engellilerimizin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

- Deniz kirliliğini önleme amaçlı farkındalık yaratmak için çevre temizliği çalışmaları yapılmıştır.

Defne Belediyesi Kent Konseyi'nin son dönemde almış olduğu kararlar ve uygulamaları şunlardır:

- Defne Kent Konseyi Gençlik Meclisi, Defne Belediyesi destekleriyle, Hevesli İnsan Bilim Atölyesi (HİBA) projesini gerçekleştirmiştir.

- Sağlıklı toplum sağlıklı bireyler için sempozyum düzenlenmiştir.

- Defne Kent Konseyi kanser paneli düzenlemiştir.

- İpek böceği yetiştiriciliği ve ipekçilik konulu Koza Evi projesi gerçekleştirilmiştir.

- Ayrıca Defne Kent Konseyi, sağlıktan eğitime kadar birçok konuda farkındalık yaratacak etkinlikler düzenlemiştir.

Sonuç olarak yerel düzeyde yönetime katılım mekanizmasının en önemli ayağını oluşturan kent konseylerinin varlığı, halkın yönetimde etkin söz sahibi olabilmesi açısından çok önemlidir. Kent konseyleri, yerel halkın düşüncelerini meclise taşıyabilmekte ve böylelikle merkezi yönetim ile yerel halk arasında iletişim sağlanabilmektedir. Aynı zamanda vatandaşların isteklerinin kent konseyleri tarafından dikkate alınması, katılım olgusunu da güçlendirmektedir. Kent konseyleri, günümüzdeki mevcut yasal dayanağı, organlarının oluşumu, öngördükleri halk katılımı ile yerel demokratik hayata zenginlik kazandırabilecek oluşumlardır. Ancak kuruldukları günden beri özellikle henüz çok yeni kurumlar olmaları, yasal zorunluluk olmasına rağmen, çoğu ilde hala mevcut olmamaları, işlev konusunda sıkıntılar yaşaması, halk katılımı ve karar alma süreçlerine büyük faydalar sağlayamamaları, kent konseylerinin yaşadığı en büyük sıkıntıların başında gelmektedir (Taş, Çiçek, 2017: 328).

Her ilçe belediyesinde kent konseyi kurulması, yasal bir zorunluluk olmasına rağmen Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri'nin çoğunda kent konseyi yapılanmasına gidilememiş olması, yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasının, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesinin önüne geçmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATAY İLİNDE ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bu bölümde, Hatay İli'nde merkezi düzeyde çevreden sorumlu Hatay Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü ile yerel düzeyde çevreden sorumlu olan Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri ayrıca konuyla ilgili sivil toplum örgütlerindeki uzman kişilere ve yöneticilere yönelik olarak yapılmış olan görüşmeleri kapsayan alan araştırmasının değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. ALAN ARAŞTIRMASININ KONUSU VE ÖNEMİ

İnsan ile çevre arasındaki ilişkinin hem çevre için hem de insan için olumlu beslemeler yaratacak şekilde yönetilmesi önemlidir. Çevre yönetimine katılım, çevre konusuna ilişkin süreçte yer almak isteyecek kadar ilgi duymak, kendini taraf hissetmek sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple çevre duyarlılığı katılım aşamasında edilgen değil etken olma yönünde özgür bir tercih, gönüllü aktif bir eylemi de ifade etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de çevre yönetimine katılım, Hatay İli örneği üzerinden Hatay İli'nde bulunan merkezi düzeyde çevre yönetiminin taşra uzantısı olan il ve ilçe birimleri ve yerel düzeyde büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyeleri düzeyinde çevre yönetimine katılım olanakları değerlendirilecektir. Çalışmamızda Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün çevre yönetimine sağladığı katılım olanakları, özellikle ÇED sürecindeki halkın katılım olanakları incelenmiştir. Yerel yönetim düzeyinde ise Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinin sağladığı çevre yönetimine katılım olanakları özellikle kent konseyleri ve ihtisas komisyonları çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmamızda, Hatay İli'nde çevre yönetimine katılım düzeyinin ölçülmesine yönelik alan araştırması bilinçli olarak, çevre konusunda uzman olan kişilere yönelik olarak yapılmıştır. Çünkü "katılım" ve özellikle de "çevre yönetimine katılım" konusu teknik bir konu olup, bu konuda araştırmacılara yardımcı olabilmek için ortalama düzeyin üzerine bir donanım ve birikim sahibi olunması gerekliliği göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle çalışmamızda, halka yönelik bir anket

çalışmasından ziyade, çevre ve katılım konusunda belli düzeyde bilgi birikimine ve donanıma sahip olduğu düşünülen uzman kişilere yönelik önceden yapılandırılmış “görüşme kağıdı” yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda, tasarlanan evren üzerinden, bu evreni temsil edebileceği düşünülen bir örneklem oluşturulmuş ve bu çerçevede görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2. ALAN ARAŞTIRMASININ EVRENİ VE YÖNTEMİ

Çalışmada çevre ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının çevre yönetimine katılım aşamasında yurttaşlara sağladıkları katılım olanakları doğrultusunda, Hatay İli’nde çevre yönetiminden sorumlu birimlerde çalışan uzman personelin görüş ve düşünceleri ışığında çevre yönetimine katılım olanakları ve Hatay İli’nde halkın çevre yönetimine katılım düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Alan araştırmasının konusu ve önemi başlığı altında da vurguladığımız gibi, “katılım” ve özellikle de “çevre yönetimine katılım” konusu teknik bir konu olduğundan dolayı çalışmamızda çevre ve katılım konusunda belli düzeyde bilgi birikimine ve donanıma sahip olduğu düşünülen uzman kişilere yönelik önceden yapılandırılmış “görüşme kağıdı” kullanılmıştır. Bu kapsamda, var olan evren üzerinden, bu evreni temsil edebileceği düşünülen bir örneklem oluşturulmuş ve bu çerçevede görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Alan çalışmamızın, merkezi yönetimin taşra uzantısı olan Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ve yerel yönetim kuruluşları olarak Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyeleri olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Bu kapsamda, Hatay İli’nde çevre yönetimine katılım hakkında daha ayrıntılı ve gerçekçi veriler elde edebilmek için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, araştırma alanının sınırları belirlenmiştir. Bilindiği gibi, nitel araştırmalarda üç tür veri toplama yöntemi vardır; “görüşme”, “gözlem” ve “yazılı doküman ve belgelerin analizi.” Çalışmamızın kuramsal bölümleri yazılı doküman ve belgelerin analizi yöntemi kullanılarak oluşturulurken, alan araştırması bölümünde ise önceden hazırlanmış ve yapılandırılmış “görüşme kağıdı” kullanılarak görüşmeler yapılmış ve yeni veriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Açık uçlu sorular ve esnek bir form örneği eşliğinde, verili kurumlardaki yetkililerle görüşmeler yürütülmüş ve görüşmeler yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde notlar

alınmak suretiyle görüşmeler tamamlanmış ve daha sonra elle tutulmuş olan bu notların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Görüşme kağıdı, üç bölüm halinde toplamda 18 soru olarak düzenlenmiştir. Bunlardan ilki, çevre yönetimine katılım aşamasında genel sorulardır ki bu sorular tüm görüşmecilere yöneltilmiş olup, ikinci grup sorular Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ndeki uzmanlara, üçüncü grup sorular ise Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyelerinde bulunan uzmanlara yöneltilmiştir.

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde 15 uzman personel ile Hatay Büyükşehir Belediyesi'nde 7 uzman personel, Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde ise 28 uzman personel ile görüşülmüştür. Ayrıca Hatay İli'nde çevre odaklı sivil toplum örgütlerinden 7 kişi ve Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nden ve diğer üniversitelerden bu alanla ilgili çalışmalarını bulunan 5 akademisyen ile görüşülmüştür. Toplamda 62 kişi ile görüşme yapılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sadece il düzeyinde örgütlenmiş, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin yeni bir büyükşehir, dolayısıyla çevre örgütlenmesinin de henüz kurulma aşamasında ve yetersiz düzeyde olduğu, ilçe belediyelerinde ise çevre birimlerinin olmayışı ve yetersiz olması nedeniyle çalışmamızda görüşülen uzman sayısının evreni temsil kabiliyetinin olduğu düşünülmektedir.

Alan araştırmasının değerlendirildiği bölümde, görüşme sonuçlarının verimli bir şekilde değerlendirilmesi açısından görüşme yapılan uzmanlar, çalışmakta oldukları kurumlar ve birimler göz önünde bulundurularak kodlanmaya, ayrıca bu kodlar da görüşmeciler özelinde numaralandırılmaya çalışılmış, bu kod ve kod numaraları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kapsamda, görüşme yapılmış olan Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü uzman ve yetkilileri "Ç Grubu" ile, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nde çalışan uzmanlar "B Grubu" ile, büyükşehir ilçe belediyeleri uzmanlar "İ Grubu" ile, sivil toplum örgütlerinde görüşme yapılmış olan yetkililer "S Grubu" ile, üniversitede çalışan akademisyenler ise "Ü Grubu" ile kodlanmış olup, ayrıca kurumlardaki görüşmeciler özelinde de bu kodlardaki büyük harfler sonlarına rakam getirilmek suretiyle, görüşülen kişi sayısı göz önünde bulundurularak (Örneğin: Ç1, Ç2, Ç3 vb.) kodlanmışlardır.

Tablo 3. Görüşülen Uzmanlara İlişkin Kurum, Eğitim, Meslek, Cinsiyet Bilgileri

Görüşülen Uzman Kişilerin Kurumları	Eğitim Durumları			Meslekleri					Cinsiyetleri		Topl. Sayı
	Önlisans	Lisans	Lisans Üstü	Müh./Mi mar Çevre Müh	Şube Md./ Amir	Tekniker	Öğretim Üye./Gör	Diğer Kamu Pers.	Erkek	Kadın	
Hatay Çev. ve Şeh. İl Müd. (Ç Grubu)	2	11	2	10	3	2	-	-	10	5	15
Hatay Büyükşehir. Bel. (B Grubu)	2	5	-	4	2	-	-	1	3	4	7
Hatay Büyükşehir İlçe Beld.(İ Grubu)	10	14	4	20	6	-	-	2	10	18	28
Çevre ve Diğer Siv. Topl.(S Grubu)	2	5	-	-	-	1	-	6	3	4	7
Üniversite ve Diğ. (Ü Grubu)	-	-	5	-	-	-	5	-	3	2	5
Toplam											62

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3. ALAN ARAŞTIRMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, görüşmelerden elde edilen veriler, sorular temelinde sınıflandırılmış, düzenlenmiş ve kurumsal kodlar göz önünde bulundurularak genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

A. Genel Sorular

Genel sorular, hem Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde, hem de Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyelerinde görevli uzmanlara ve yöneticilere ayrıca konuyla ilgili sivil toplum örgütlerindeki uzman kişilere ve akademisyenlere yönelik olarak yöneltilen sorulardan oluşmaktadır. Genel sorular toplamda 29'u erkek 33'ü kadın olmak üzere toplamda 62 kişiye yöneltilmiştir.

1. Sizce Türkiye’de Çevre Mevzuatı yeterli midir? Neden?

Yaptığımız görüşmelerde, görüşmecilerin geneli yukarıdaki soruya karşılık olarak, *“Türkiye’de çevre mevzuatını ve çevreyi ilgilendiren yasa, yönetmelik ve tebliğleri yeterli bulduklarını”* belirtmişlerdir. Ancak, Ç Grubu, B Grubu, S Grubu, İ Grubu ve Ü Grubu uzmanları, *“çevrenin iyileştirilmesi için çıkarılan çevre mevzuatını ve çevreyi ilgilendiren diğer kural koyucu niteliğindeki yasa, yönetmelik ve tebliğlerin günün şartları açısından sürekli revize edilmesi gerektiğini ve eksiklerinin tamamlanması gerektiğini”* düşünmektedirler. Ayrıca Ç1, Ç4, Ç7, Ç9, Ç11, Ç14 ve B3, B4, B6, B7 ve İ1, İ3, İ4,İ5, İ8, İ12, İ14, İ15, İ16, İ18, İ20, İ21, İ22, İ25 ve S1, S3, S4 ve Ü2, Ü4 kodlu görüşmeciler, *“çevre mevzuatının karmaşıklığından kaynaklanan sorunların aşılması gerektiğini de”* belirtmektedirler.

Görüşülen Ç1, Ç4, Ç8, Ç10, Ç14 ve B3, B6, B7 ve İ1, İ3, İ4,İ7, İ9, İ10, İ15,İ17,İ18, İ20, İ21, İ25, İ28 ve Ü1, Ü2, Ü5 kodlu uzmanlar, *“1983 tarihinde çıkarılmış olan 2872 sayılı Çevre Kanununun zamanla ortaya çıkan sorunlara cevap veremez hale geldiğini ve bu yüzden 2006 yılında Çevre Kanunu’nun da revize edildiğini”,* belirtmişlerdir. Aynı uzmanlar, *“2872 sayılı Çevre Yasası’nın eksiklerinden dolayı ve ayrıca Birleşmiş Milletlerin çevre ve kalkınma kriterine uyum sağlanmak amacıyla sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarını da kapsayacak şekilde çağın gereklerine göre revize edildiğini, ancak bunun tam anlamıyla eksikleri gideremediğini”* ifade etmişlerdir. Ayrıca aynı uzmanlar, *“2006 da yapılan değişiklikle sivil toplum kurumları, meslek odalarına ve tüm yurttaşlara çevre koruma hakkını kullanma, karar alma süreçlerine katılma hakları konusunda düzenlemelere gidildiğini, ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile yerel yönetim kurumlarının işbirliği yapmasının öngörüldüğünü ancak uygulamada ise bu yapılan yeniliklerin çevre yasasının istenilen düzeye taşıyamadığını”,* dile getirmişlerdir.

Bunlara ilaveten çevreden sorumlu birimlerce yaptığımız görüşmelerde, Ç1, Ç4, Ç8, Ç10, Ç14 ve B3, B6, B7 ve İ1, İ3, İ4,İ7, İ9, İ10, İ15,İ17,İ18, İ20, İ21, İ25, İ28 ve Ü1, Ü2, Ü5 kodlu görüşmeciler, *“yayımlanan yasaların, yönetmeliklerin, tarifi net, anlaşılır, herkes tarafından aynı şekilde yorumlanmamasından dolayı karmaşıklık yaşandığı, bu tür aksaklıkların giderilmesi için yönetmeliklerde akılcı, net ve anlaşılır ifadeler kullanılması gerektiğini, 2872 sayılı Çevre Kanunu’na istinaden çıkarılmak zorunda olan yönetmeliklerin amaçlandığı gibi hiçbir problemi*

çözemediğini aksine her yeni yönetmeliğin revizeye muhtaç olarak çıkartıldığını ve daha fazla karmaşaya sebep olduğunu”, dile getirmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli, ***“Türkiye’deki çevre mevzuatının yeterli olduğunu, ancak yasal düzenlemelerden kaynaklanan sorunların hala yaşandığını ve çevre konusundaki yetkilerin yeterli olmasına karşın, iş birliği, eş güdüm ve denetim yetersizliklerinin, ayrıca kuruluşların örgüt ve işleyişlerindeki aksaklıkların söz konusu olduğunu, bu sorunların yanı sıra halkın çevreye duyarlılığının yetersizliğinden kaynaklanan sorunların mevcut olduğunu ve çevre mevzuatının bu sorunları tam anlamıyla çözemediğini, bu nedenlerle de istenilen çevre yönetim sistemine ulaşamadığını”,*** belirtmişlerdir.

2. Sizce Türkiye’nin Çevre Yönetim Sistemi (mekanizması) yeterli midir? Neden?

Yaptığımız görüşmelerde, görüşmecilerin geneli yukarıdaki soruya karşılık olarak, ***“Çevre yönetim mekanizmasının yeterli olduğunu, ancak çevreden sorumlu birçok kurumun olduğunu, bunun da çok başlı bir çevre yönetim sistemi oluşumuna neden olduğunu”*** belirtilmişlerdir. Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu uzmanları, ***“Çevre yönetiminde tek yetkili kurumun Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmadığını, merkezi teşkilat içinde bulunan çeşitli bakanlıkların da çevre koruma konusunda sahip oldukları görev ve yetkileri vasıtasıyla çevre yönetiminde söz sahibi olduklarını”,*** ifade etmişlerdir. Ayrıca Ç1, Ç2, Ç4, Ç7, Ç9, Ç11, Ç14 ve B3, B5, B7, İ5, İ7,İ9, İ12, İ20 ve Ü3 kodlu görüşmeciler, ***“Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın taşra birimleri olan İl Müdürlükleri yanında yerel yönetim birimleri olan büyükşehir belediyeleri, belediyeler, köyler ve il özel yönetimlerinin çevreden sorumlu olduğunu, bunun da çok başlı bir çevre yönetim sistemi oluşumuna ve beraberinde görev ve yetki çatışmasına neden olduğunu”,*** belirtilmişlerdir. Aynı uzmanlar, ***“hangi kurumun, hangi amaçlar veya teknik gerekliliklerle, hangi koşullarda çevre yönetiminde söz sahibi olması gerektiği konusunun net ve anlaşılır olmaması dolayısıyla çevre yönetim mekanizmasında dağınıklığın olduğunu, ayrıca birbirinden bağımsız kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlamanın zorluğuna da”,*** değinmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, yapılan görüşmeler sonucunda, genellikle tüm uzmanlar, ***“Çevre yönetim mekanizmasının yeterli***

olduğunu, ancak çevre yönetim örgütlenmesinin çok geç oluşturulması, taşradaki örgütlenme eksikliği, çok başlılık, yetki ve görev dağılımdaki karmaşa gibi bir takım sorunları da barındırdığını” dile getirmişlerdir.

3. Halkın çevre yönetimine katılımını gerekli görüyor musunuz? Neden?

Yaptığımız görüşmelerde, görüşmecilerin geneli yukarıdaki soruya karşılık olarak, *“Halkın çevre yönetimine katılımını gerekli görüyor musunuz sorusuna, Ç Grubu, B Grubu, S Grubu İ Grubu ve Ü Grubu uzmanları, “Halkın çevre yönetimine katılımını gerekli gördüklerini”, belirtmektedirler. Yapılan görüşmeler neticesinde, kurumlardaki uzmanların geneli, “çevre yönetimine halk katılımı vatandaşların ya da örgütlü grupların çevre hakkını kullanması ve çevreye ilişkin karar alma sürecinde etkin olarak halkın katılımın gerekli olduğunu, çevre yönetimine halkın katılımının devlet eliyle de desteklenmesi gerektiğini”, ifade etmişlerdir.*

Ç1, Ç3, Ç5, Ç10, Ç13, Ç15 ve B1, B3, B4, B5, B7 ve İ1, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ9, İ11, İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ18, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ27 ve S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7 ve Ü1, Ü2, Ü3, Ü4, Ü5, kodlu görüşmeciler, *“Çevre yönetimine katılımın çevreyi kirletmeme gibi bir takım yasaklara uyma şeklinde pasif olarak değil, aktif tutum sergilenmesinin önemli olduğunu”* ifade ederek, bunu gerçekleştirmek için *“çevre yönetimine halkın dahil edilmesinin gerekliliğine”* değinmişlerdir.

Kısaca, Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu uzmanları, *“çevrenin sadece devlet eliyle korunabilecek bir sistem olmadığını, bunun yanında tüm yurttaşların aktif bir biçimde çevre yönetimine gönüllü katılımlarının gerekli olduğunu”,* bu sebeple de *“çevre yönetimine halkın katılımının gerekli olduğunu”* belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmeler neticesinde, Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu uzmanları geneli, *“çevreyi koruma tedbirlerinin tüm yurttaşların çıkarları için alınmakta olduğunu ve bu tedbirlerin yerine getirilmesi aşamasında tüm yurttaşlara sorumluluk yüklendiğini, bu nedenle de halkın bu süreçte var olması gerektiğini ve çevreyle ilgili alınan kararlarda halkın katılımına olanak verilmesinin gerekliliğini ve çevre yönetim sürecinde yurttaşın çevre yönetimine katılımının önemli olduğunu”,* ifade etmişlerdir.

Ayrıca, Ç3, Ç5, Ç7, B1, B3, B4, B5, B7 ve İ1, İ3, İ4, İ5, İ9, İ11, İ13, İ14, İ18, İ24, İ25, İ27 ve S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7 ve Ü1, Ü2, Ü3, Ü4, Ü5 kodlu görüşmeciler, “çevre sorunlarının karmaşık ve çok yönlü oluşu nedeniyle, bu sorunların giderilmesinde daha tutarlı ve etkin olabilme anlamında halkın karar alma sürecine katılımının büyük önem arz ettiğini, ancak çevre yönetiminde halkın katılımının Türkiye’de eksik olduğunu, bunun sebebinin de çevre yönetim sisteminde halkı dışlayan bir yönetim anlayışının olmasının yanı sıra halkın çevreye karşı duyarsızlığı olduğunu”, belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmeler sonucunda bu soruya Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu uzmanları genellikle, “çevre sorunlarının çözümünde bireylerin çevre yönetim sürecinde aktif rol oynamalarının gerekli” olduğunu ve “çevre yönetim sistemi sürecine yurttaşların dahil edilmesinin gerekliliğinin” önemini vurgulamışlardır. Ancak, “çevre yönetim sisteminde halkı dışlayan bir yönetim anlayışının olmasının yanı sıra halkın çevreye karşı duyarsızlığı nedeniyle, yurttaşların çevre yönetimine aktif bir şekilde katılmadığını”, belirtmişlerdir.

4. Halkın ve sivil toplum örgütlerinin çevre yönetimine katılımını yeterli görüyor musunuz? Neden?

Yapılan görüşmeler neticesinde Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu, Ü Grubu uzmanlarının geneli, “Halkın ve sivil toplum örgütlerinin çevre yönetimine katılımını yeterli görmediklerini” belirtmişlerdir. Ç1, Ç3, Ç5, Ç10, Ç13, Ç15 ve B1, B3, B4, B5, B7 ve İ1, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ9, İ11, İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ18, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ27 ve S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7 ve Ü1, Ü2, Ü3, Ü4, Ü5 kodlu görüşmeciler, “Türkiye’de çevreci hareketlerin ve sivil toplum örgütlerinin hava, su, toprak, kültürel ve tarihi çevre, doğa koruma ve atık yönetimi gibi çevre sorunları için önem arz eden konularda aktif olarak faaliyet gösterme çalışmalarına karşın, çevre yönetiminde aktif baskı grupları oluşturamadıkları, bu tür örgütlerin önemli sorunlarla karşı karşıya oldukları, tüm bu nedenlerden dolayı da çevre yönetiminde yeterince etkin olmadıklarını”, belirtmişlerdir.

Bu soru ile ilgili bir sonuç çıkaracak olursak Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu uzmanlarının geneli, “Türkiye’de çevreci hareketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının, baskı grubu oluşturamadıkları ve kendi örgütsel sorunları nedeniyle çevre yönetimine katılımlarının yetersiz kaldığını”, ifade etmişlerdir.

Tablo 4. Genel Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Özet Tablosu

GENEL SORULAR	Yeterli / Gerekli	Yetersiz / Gereksiz
<p>1. Türkiye’de çevre mevzuatı yeterli midir? Neden?</p> <p><i>Yeterlidir, ancak:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Çevreyi ilgilendiren yasa, yönetmelik ve tebliği yeterli, ancak değişen koşullara uygun olarak revize edilmesi gerekmektedir. - 2872 Sayılı Kanun da 2006’da revize edilmiştir, ancak bu kanun da tam anlamıyla eksikleri giderememiştir. - Yayımlanan yasaların, yönetmeliklerin, tarifi net, anlaşılır, herkes tarafından aynı şekilde yorumlanmamasından dolayı karmaşıklık yaşandığını bu tür aksaklıkların giderilmesi için yönetmeliklerde akılcı, net ve anlaşılır ifadeler kullanılması gerektiğini, vurgulamışlardır.	✓	
<p>2. Sizce Türkiye’nin Çevre Yönetim Sistemi (mekanizması) yeterli midir? Neden?</p> <p><i>Yeterlidir, ancak:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Çevre yönetim dizgesinde çok başlılık söz konusudur, bu da yetki çatışmasına ve çevre yönetimi dizgesinde dağınıklığa neden olmaktadır.	✓	
<p>3. Halkın çevre yönetimine katılımını gerekli görüyor musunuz? Neden?</p> <p><i>Gereklidir, ancak:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Çevre yönetim sistemimde halkı dışlayan bir yönetim anlayışının olmasının yanı sıra halkın çevreye karşı duyarlılığı nedeniyle, yurttaşların çevre yönetimine aktif katılımları sağlanamamaktadır.	✓	
<p>4. Halkın ve sivil toplum örgütlerinin çevre yönetimine katılımını yeterli görüyor musunuz? Neden?</p> <p><i>Yetersizdir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -Halkın ve sivil toplum kuruluşlarının çevre yönetimi sürecinde çok aktif bir baskı gurubu oluşturamadıkları, dolayısıyla da bu sürece katılımları yetersiz kalmıştır.		✓

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

B. Çevre Şehircilik İl Müdürlüğüne Yönelik Sorular

Bu başlık altındaki sorular, yalnızca Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde görevli ve uzmanlara yöneltilen sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'ne yönelik sorular başlığında 4'ü genel 5'i uzmanlık alanını gerektiren toplam 9 adet soru sorulmuştur. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde 10 mühendis/mimar, 3 şube müdürü, 2 teknikerle toplamda 15 uzman personelle görüşme yapılmıştır.

1. Sizce Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ülke düzeyinde örgütlenme düzeyi yeterli midir? Neden?

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde uzman ve yetkililer, *“Türkiye'de çevre yönetimi ile ilgili merkezi teşkilatın tepe noktasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bulunduğunu, bakanlığın, tüm kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamak ve ülkenin çevre korumaya ilişkin politikalarını oluşturmakla görevli olduğunu, taşrada İl Müdürlükleri şeklinde 81 ilde de örgütlendiğini, dolayısıyla bakanlığın ülke düzeyindeki örgütlenmesini yeterli gördüklerini”, ifade etmişlerdir.*

Ayrıca, Ç1, Ç2, Ç4, Ç7, Ç11, Ç13, Ç14, kodlu görüşmeciler, *“Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın örgütlenme aşamasında bir takım eşgüdüm sorunları yaşadığını, kurumlar arasında yaşanan eşgüdüm sorununun, çevre yönetiminin önemli konularından olan izleme, denetleme, yaptırım ve verilerin kayıt altına alınması gibi konularda hissedildiğini, çevre yönetimi ile ilgili görevlerin farklı kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi sürecinin zaman zaman yetki karmaşasının yaşanmasına neden olduğunu”, belirtilmişlerdir.*

Ayrıca aynı görüşmeciler, *“ 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun, çevrenin korunması konusunda bakanlığa büyük görevler vermesine rağmen, görev ve yetkileri diğer kurumlardan tam olarak ayıramaması nedeniyle yetki çatışmaları yaşandığını, bu gibi sorunların yalnızca merkez teşkilatında değil, taşra örgütü ve yerel yönetimlerin çevre ile ilgili örgütlenmelerinde de görüldüğünü”, belirtmişlerdir.*

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, yapılan görüşmeler sonucunda, genellikle Ç Grubu tüm uzmanları, *“Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın*

ülke düzeyinde merkezi ve taşra birimlerinin örgütsel bağlamda yeterli gördüklerini, ancak kamu kurum ve kuruluşları, bilimsel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri arasında etkili bir koordinasyonun sağlanamadığını, yetkiler konusunda karmaşanın yaşandığını, özel sektörden ise neredeyse hiç faydalanılmadığını”, ifade etmişlerdir.

2. Sizce Hatay Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü'nün il düzeyinde örgütlenmesi yeterli midir? Neden? Neden ilçe düzeyinde birimleriniz bulunmamaktadır?

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde, uzman ve yetkililer, “*Bakanlığın Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri şeklinde örgütlendiğini ve illerdeki bu müdürlükler aracılığıyla hizmet vermekte olduğunu, Hatay İli düzeyindeki örgütlenme aşamasında ise eksiklerinin olduğunu, ancak Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün İl düzeyinde örgütlenmesini yeterli bulduklarını*” ifade etmişlerdir.

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde uzmanlarla yapılan görüşmelerde, Ç1, Ç2, Ç4, Ç7, Ç11, Ç13, Ç14, kodlu görüşmeciler, “*Hatay Çevre ve Şehircilik İl düzeyinde örgütlenme aşamasında bazı eksiklerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Bu eksiklerin ise, yeterli teknik donanım ve altyapının olmaması, nitelikli personel eksikliği, kaynak yetersizliği ve siyasal baskıların var olması gibi nedenlerle söz konusu yetkilerin kullanılamaması, konularında olduğunu, bu nedenle de il düzeyinde yürütülen görevlerin istenilen düzeye ulaşamadığını*” dile getirmişlerdir. Ayrıca aynı görüşmeciler, “*Çevre ve Şehircilik Bakanlığının taşra örgütlenmesinin il düzeyinde olduğunu, ilçe düzeyinde örgütlenmediğini, bunun sebebinin ise bakanlığın teşkilat yapısından kaynaklandığını, yalnızca il düzeyinde örgütlenmeyi benimsendiği, ilçe düzeyinde ise hiçbir örgütsel düzenleme geliştirilmediğini*”, belirtmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, “*Hatay İli düzeyindeki örgütlenme aşamasında ise eksiklerinin olduğunu, ancak Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün İl düzeyinde örgütlenmesini yeterli bulduklarını*” ifade etmişlerdir. “*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın taşra teşkilatlanmasının Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri şeklinde olduğunu, ilçe düzeyinde ise örgütlenmediğini*” belirtmişlerdir.

3. Hatay halkının çevre duyarlılığını yeterli görüyor musunuz? Neden?

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde uzmanlar, *“Hatay halkının çevre duyarlılığını yeterli görmediklerini”* belirtmişlerdir. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde Ç1, Ç2, Ç4, Ç6, Ç7, Ç8, Ç9, Ç10, Ç13, Ç15 kodlu görüşmeciler, *“Hatay’da çevre potansiyelinin, gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde taşınması için resmi kurum ve kuruluşların yanında halkın da çevreye duyarlılığının önemli olduğunu, ancak Hatay İli düzeyinde halkın çevre duyarlılığının yetersiz olduğu ve çevre konusunda da yeterince bilgi sahibi olmadığını”,* ifade etmişlerdir.

Aynı uzmanlar, *“Hatay’ın kirliliği aşan çevre sorunlarının olduğunu, bu çevresel sorunların çözümünün, sadece resmi kurum ve kuruluşların eliyle olmayacağını, halkın çevreye duyarlılığının bu sorunların aşılması aşamasında çok önem arz ettiğini”* belirterek, *“Çevreyle etkileşim içinde, çevreye ilgili, duyarlı, bilinç sahibi yurttaş eksikliğine”* vurgu yapmışlardır.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, Ç Grubu uzmanlarının geneli, *“Hatay halkının çevre duyarlılığının yetersiz ve şikayetten öte bir duyarlılığı olmadığı, çevreyi korumanın devletin bir görevi sayıldığı ve çevre konusunda yeterli bilgi ve bilince sahip olmadıkları”*, belirtilmiştir.

4. Hatay da çevre yönetimine katılım anlamında halkın tutumunu yeterli görüyor musunuz? Örneğin ÇED sürecine (Halkın Katılımı Toplantısına) katılımları yeterli midir? Neden?

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde uzmanlar, *“Hatay da çevre yönetimine katılım anlamında halkın tutumunu yeterli görmediklerini”* ifade etmişlerdir. Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nde Ç1, Ç2, Ç3, Ç4, Ç5, Ç6, Ç7, Ç8, Ç9, Ç10, Ç11, Ç12, Ç13, Ç14, Ç15 kodlu görüşmeciler, *“çevre yönetiminde halkın katılımına bazı yasal düzenlemelerde, soyut da olsa, yer verilmesine rağmen, bu düzenlemelerin yeterli olmadığı, vatandaşların da zaten bunu sorun etmedikleri, genel olarak Hatay halkının da çevre yönetimine katılım anlamında bir duyarsızlığının olduğu, bunun temel nedenin ise Türk toplumundaki çevre bilinci eksikliği olduğunu”,* belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde aynı uzmanlar, “ÇED sürecinin toplumun refahını ve çevreyi etkileyen kararlarda ve bu yolla demokrasinin sağlanmasında önemli bir etkisi olduğunu, doğrudan katılımı destekleyen halkın katılımı toplantılarının çevre yönetimine katılım olanakları açısından önemli olduğunu, ancak Hatay halkının beklenen katılımı göstermediğini, bu toplantılara küçük gruplar halinde çok sınırlı katılım sağlandığını, bunun da istisnai durumlar olduğunu”, ifade etmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, Ç Grubu uzmanlarının geneli, “*kent halkının çevre duyarlılığı yok denecek kadar azdır, halk şikayetleri kişisel olmaktan öteye gidememiştir ve ÇED sürecindeki halkın katılım toplantılarına duyarlılıkları ve katılımı son derece sınırlı*” olduğunu ifade etmişlerdir.

5. ÇED sürecinde “Halkın Katılımı Toplantısında” alınan görüşler ve “Yazılı Görüş Bildirme” yöntemiyle elde edilen görüşlerin alınan kararlara etkisi var mıdır? Bu yöntemle elde edilen görüşler bakanlıkça veya müdürlükçe göz önünde bulundurulmakta mıdır?

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nde yapılan görüşmelerde, “ÇED sürecinde Halkın Katılımı Toplantısında alınan görüşler ve Yazılı Görüş Bildirme yöntemiyle elde edilen görüşlerin ÇED sürecinde alınan kararlara etkisinin olduğunu” ifade etmişlerdir.

Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nde yapılan görüşmelerde, Ç1, Ç3, Ç4, Ç5, Ç7, Ç9, Ç10, Ç12, Ç13, Ç14 kodlu görüşmeciler, “ÇED sürecinde halkın projeye ilişkin görüş ve önerilerinin sözlü ve yazılı görüş bildirme şeklinde alındığını, ancak yazılı görüş bildirme şeklinde alınan görüşlerin sözlü alınan görüşlere nazaran yaptırım gücünün daha fazla olduğunu, yazılı görüş bildirme şeklinde alınan görüşler söz konusu olduğunda, idari birimin itirazları daha dikkatli ve doğru bir biçimde değerlendirdiği ve kararını daha sağlam verdiğini”, ifade etmişler, ayrıca “yazılı görüş bildirme yönteminin kararın alınmasından sonraya ilişkin olarak da bir avantaj sağladığını, idarenin aldığı karardan memnun olmayan ya da bu kararları hukuka aykırı bulan vatandaşlar için yazılı görüşler, mahkemede kullanılacak bir delil olarak görülmesi açısından da önem arz ettiğini”, belirtmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız Ç Grubu uzmanlarının geneli, “**ÇED sürecinde yazılı görüş bildirme şeklinde alınan görüşlerin, süreci etkilemesi açısından daha önemli ve işlevsel olduğunu**”, ifade etmişlerdir.

Tablo 5. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne Yönelik Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Özet Tablosu

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜNE YÖNELİK SORULAR	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
<p>1. Sizce Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ülke düzeyinde örgütlenme düzeyi yeterli midir? Neden?</p> <p><i>Yeterlidir, ancak:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Çevrenin korunması konusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na büyük yetkiler verilmiştir. Ancak kurumun görev ve yetkileri diğer kurumlardan tam olarak ayrılmadığından dolayı yetki çatışması yaşanmaktadır. - Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İl müdürlükleri şeklinde 81 ilde örgütlenmesi mevcuttur. Bu sebeple ülke düzeyinde örgütlenme düzeylerini yeterli bulmaktadırlar. 	✓		
<p>2. Sizce Hatay Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü'nün il düzeyinde örgütlenmesi yeterli midir? Neden? Neden ilçe düzeyinde birimleriniz bulunmamaktadır?</p> <p><i>Kısmen yeterlidir, ancak:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - İl düzeyindeki örgütlenme aşamasında hala eksikler vardır. - Bakanlığın teşkilat yapısı nedeniyle de ilçe düzeyinde örgütlenmesi mevcut değildir. 		✓	
<p>3. Hatay halkının çevre duyarlılığını yeterli görüyor musunuz? Neden?</p> <p><i>Yetersizdir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hatay İli'nde çevre duyarlılığına sahip bilinçli yurttaş eksikliği söz konusudur. 			✓

<p>4. Hatay da çevre yönetimine katılım anlamında halkın tutumunu yeterli görüyor musunuz? Örneğin ÇED sürecine (Halkın Katılımı Toplantısına) katılımları yeterli midir?</p> <p><i>Yetersizdir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Çevre yönetimine katılım anlamında genelde Türk toplumunda olduğu gibi Hatay İli düzeyinde de çevre bilinci eksikliği vardır. - ÇED sürecindeki halkın katılım toplantılarına halkın ilgisi ve katılım düzeyi oldukça yetersizdir. 			✓
<p>5. ÇED sürecinde “ Halkın Katılımı Toplantısında” alınan görüşler ve “ Yazılı Görüş Bildirme” yöntemiyle elde edilen görüşlerin alınan kararlara etkisi var mıdır? Bu yöntemle elde edilen görüşler bakanlıkça veya müdürlükçe göz önünde bulundurulmakta mıdır?</p> <ul style="list-style-type: none"> - ÇED sürecinde halkın projeye ilişkin görüş ve önerilerini yazılı veya sözlü şeklinde alınmakta olduğunu ancak, “yazılı görüş bildirme” şeklinde alınan görüşlerin “sözlü alınan görüşlere” nazaran yaptırım gücünün daha çok olduğu, ifade edilmiştir. - Yazılı görüş bildirme yönteminde, idari birimin rapor hakkındaki görüşleri, itirazları daha dikkatli ve doğru bir biçimde değerlendirdiği ve kararını daha sağlam verdiğini ifade edilmiş, bu yöntemin daha işlevsel olduğu, belirtilmiştir. 	✓		

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

C. Yerel Yönetimlere Yönelik Sorular

Bu başlık altındaki sorular, yalnızca Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyelerinde görevli uzmanlara yöneltilen sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde yerel yönetimlere yönelik sorular başlığında 4’ü genel 9’u uzmanlık alanı gerektiren toplam 13 adet soru sorulmuştur. Hatay Büyükşehir Belediyesi’nde 7 adet uzman ile Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde ise 28 adet uzmanla görüşme yapılmıştır.

1. Büyükşehir Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz? Neden?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde, “*Büyükşehir Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli gördüklerini*” ifade etmişlerdir. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz

görüşmelerde B1, B3, B4, B7, İ1, İ2, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ8, İ9,İ10, İ11,İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ26, İ27, İ28 kodlu görüşmeciler, *“Büyükşehir belediyelerinin çevre konusunda yetkilerini yeterli gördüklerini, çevre koruma ile görevli en önemli örgütlerin belediyeler olduğunu, belediyelerin misyonları gereği doğrudan görevli olduklarını bu nedenle de belediyelerin çevre örgütlenmesi açısından çok önemli kurumlar olduğunu”*, ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi uzmanlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda, B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7 kodlu görüşmeciler, *“büyükşehir belediyelerinin il düzeyinde kent hizmetlerinin sunulması, ilde yaşayan kent halkının sağlıklı bir çevrede yaşaması için büyükşehir düzeyinde faaliyetler düzenlediği ve bu amaçla kurallar koyduğu, ayrıca büyükşehir belediyelerinin iyi bir çevre yönetim sisteminin kurulması ve işletilmesi için önemli görevler yüklenmiş birimler olduğu”* vurgulanmış, ayrıca, *“Büyükşehir belediyelerinin, büyükşehir ilçe belediyeleriyle işbirliği sağlamakla sorumlu olmasından ve hem koordinasyon görevi hem de yönetmeliklerin uygulanması için gerekli denetleme işlevini yerine getirebilmesi noktasında çok önemli işlevleri olduğu ve ilçe belediyelerinin kendi imkânları ile yapamayacakları işleri büyükşehir belediyeleri tarafından gerçekleştirildiği için büyükşehir belediyelerinin sorumluluk ve görevlerinin daha fazla olduğu”*, ifade edilmiştir.

Yine B1, B3, B4, B7 kodlu görüşmeciler, *Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevre konusundaki yetki ve görevlerini yeterli bulduklarını, ancak ekonomik yetersizlikler ve uzman personel eksikliği yanında ilçe belediyeleri arası koordinasyonun sağlanmasındaki sorunlar nedeniyle, büyükşehir belediyelerinin verilen görevleri yerine getirmekte zorlandıklarını”*, ifade etmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız B Grubu ve İ Grubu uzmanlarının geneli, ***“Büyükşehir Belediyelerinin çevre konusunda yetkilerini yeterli gördüklerini, büyükşehir belediyelerinin araç-gereç ve personel imkânlarının ilçe belediyelerine göre daha fazla olduğu, bu nedenle de büyükşehir ilçe belediyelerine oranla, çevre konusunda daha aktif çalışabildikleri”***, belirlenmiştir.

2. Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz? Neden?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde, B Grubundan, B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler, “*çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusunda büyükşehir ilçe belediyelerine verilen yetkileri yeterli gördüklerini*” ifade ederken, İ Grubu uzmanlarının geneli ise “*çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusundaki kendilerine verilen yetkileri yeterli görmediklerini*” ifade etmişlerdir.

Büyükşehir İlçe Belediyelerinden yapılan görüşmelerde İ Grubu uzmanları, İ1, İ2, İ5, İ6, İ9, İ10, İ11,İ12, İ15, İ16, İ17, İ19, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ28 kodlu görüşmeciler, “*toplumu mağdur eden çevre sorunlarını çözmek, önlemek ve çevreyi kirletenleri cezalandırmak için kendilerine daha geniş yetkilerin verilmesi gerektiğini*” önemle vurgulamışlardır. Ayrıca aynı uzmanların geneli, “*yasa gereği büyükşehir belediyelerine çevrenin korunması konusunda önemli görev ve yetkiler verildiğini ancak, büyükşehir ilçe belediyelerine verilmiş olan yetki ve sorumlulukların yetersiz olduğunu*”, ifade etmişlerdir.

Büyükşehir ilçe belediyelerindeki, İ1, İ2, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ8, İ9,İ10, İ11,İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ26, İ27, İ28 kodlu görüşmeciler “*çevre yönetimi ve planlama kapasitelerinin güçlendirilmesi gerektiğini, bu konuda hem yasal düzenlemelerle bu yetkilerin arttırılması, hem de ilçe belediyelerinin çevre örgütlenme biçimlerini yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini, yani sorumlu ve yetkili bir çevre yönetim birimi oluşturmak gerektiğini*”, belirtmişlerdir. Ayrıca, “*ilçe belediyelerinde çevre yönetimi yapılanmalarının eksik olduğu, uzman personel, mali imkanlar, teknik yapı, eğitim ve idari süreçlerde yetersizlikler ve dağınıklıkların yanı sıra koordinasyon eksikliğinin büyük bir sorun teşkil ettiğini*”, ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanlar, “**Hatay Büyükşehir Belediyesi uzmanları, çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusunda ilçe belediyelerine verilen yetkileri yeterli görürken, büyükşehir ilçe belediyeleri uzmanları, çevre yönetimi adına kendilerine tanınan yetki ve sorumlulukların yeterli olmadığını**”, ifade etmişlerdir.

3. Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevre örgütlenmesi yeterli midir? Neden?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde uzmanların geneli, *“Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevre örgütlenmesini yetersiz”* gördüklerini ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi’nde yaptığımız görüşmelerde, B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin, çevre örgütlenmesinin birçok ile göre iyi durumda olduğunu ancak bunu yeterli görmediklerini”* belirtmişlerdir. Ayrıca, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin 2014 yılından bu yana görev yaptığını ve yeni bir yapılanma içerisinde olduğunu, bu nedenle de çevre örgütlenme aşamasında eksiklerinin olduğunu ve çevre örgütlenmesinin yeterli olmadığını”*, ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesindeki B1, B2, B3, B4, B5, B7 ve , İ1, İ2, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ8, İ9,İ10, İ11,İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ26, İ27, kodlu görüşmeciler, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin, büyükşehir ilçe belediyeleriyle işbirliğini sağlamakla sorumlu olması dolayısıyla, hem koordinasyon görevini, hem yönetmeliklerin uygulanması için gerekli denetleme işlevini yerine getirebilme noktasında bir takım zorluklar yaşandığını”*, ifade etmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi bünyesinde çevre örgütlenmesinin yeni olduğunu, bu nedenle de büyükşehir sınırları içerisinde çevre kalitesi ve standartlarının çok düşük düzeyde kaldığını ve hala büyükşehir standartlarına yaklaşan bir seviyeye ulaşamadıklarını”*, belirtmişlerdir.

4. Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre örgütlenmesini yeterli görüyor musunuz? Neden?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde B Grubu , *“Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre örgütlenmesini yeterli bulurken”*, İ Grubu, *“Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre örgütlenmesini yetersiz”* görmektedir.

Hatay Büyükşehir Belediyesinde yapmış olduğumuz görüşmelerde B1, B2, B4, B5 kodlu görüşmeciler, *Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre örgütlenmesini yeterli bulurken*, Hatay Büyükşehir İlçe Belediyesindeki, İ1, İ2, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ8, İ9, İ10, İ11, İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ26, İ27, İ28 kodlu görüşmeciler, *“Büyükşehir Yasası’nın başta imar, çevre, ulaşım ve ruhsat işlemleri olmak üzere birçok görevden büyükşehir belediyelerini sorumlu kıldığını, yasanın büyükşehirlerin görev, yetki ve sorumluluklarını genişlettiğini, büyükşehir ilçe belediyelerinde hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından uyum ve koordinasyonun Büyükşehir Belediyesi tarafından yerine getirilmekte olduğunu, bu kapsamda da ilçe belediyelerinin görev ve yetki alanında bir daralma olduğunu bu nedenle de ilçe belediyelerinin çevre örgütlenmelerini yeterli bulmadıklarını”, ifade etmişlerdir.*

Hatay Büyükşehir Belediyesi, B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler, *“Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerine çevre ve sağlık ile ilgili olarak birçok görev ve yetkilerinin olduğunu, ancak büyükşehir yapılanmasının henüz çok yeni olmasının ilçe belediyelerinin çevre örgütlenmesine yansıdığını, bu nedenle ilçe belediyelerinde örgütlenme sürecinde eksikliklerin olduğunu”, ifade etmişlerdir.*

Hatay Büyükşehir İlçe Belediyesi, İ1, İ2, İ4, İ5, İ6, İ7, İ9, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ22, İ23, İ24, İ25, İ28 kodlu görüşmeciler ise *“Büyükşehir ilçe belediyelerinin çevre örgütlenmelerindeki yetersizlikleri, Hatay’da büyükşehir yapılanmasının yeni olması, yasal zeminde dayanaklarının olmaması, mali yetersizlikler, teknik personel eksikleri, büyükşehirle yaşanan yetki ve görev karmaşası gibi nedenlere”, bağlamışlar ve “çevre örgütlenmesi açısından ilçe belediyelerinin yetki ve sorumluluklarını yeterli bulmadıklarını” belirtmişlerdir.*

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak, ***büyükşehir belediyesi uzmanları, büyükşehir ilçe belediyelerinin yetki ve sorumluluklarını yeterli bulmuşlardır, ancak çevre örgütlenmelerini yetersiz bulurken, ilçe belediyelerindeki uzmanların geneli, hem yetki ve sorumluluklarını hem de ilçe düzeyindeki çevre örgütlenmelerini yeterli görmediklerini*** belirtmişlerdir.

5. Hatay Büyükşehir Belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılım söz konusu mudur?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde B Grubu ve İ Grubu uzmanların geneli, “*Hatay Büyükşehir Belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumunu yeterli görmediklerini*” ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi’nde, B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerindeki, İ1, İ2, İ4, İ5, İ6, İ7, İ9, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ22, İ23, İ24, İ25, İ28 kodlu görüşmeciler, “*Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin çevre yönetiminde halkın katılımın ve çevre konusunda duyarlılığının çok düşük düzeyde olduğunu, çevre yönetimi kapsamında halkın katılımını destekleyen, ancak yaptırım gücü olmayan, yetersiz de olsa mekanizma ve yasal desteğin var olduğunu, çevre için alınan kararlarda halkın katılımının ve desteğinin düşük seviyelerde olduğunu*”, ifade ederek,, “*Çevre adına halkın katılımını sağlayabilecek kent konseyleri ve ihtisas komisyonları dışında mekanizmaların olmadığını ve bununla birlikte halkın çevre yönetimine katılım isteklerinin de çok yetersiz olduğunu*”, belirtilmiştir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi’nden B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler, “*çevre yönetimine katılım bağlamında kent konseylerinin önemszenmesi gerektiğini, bununla birlikte kent konseyi kararlarının belediyeler ve diğer uygulayıcı kuruluşlar açısından bağlayıcı olmaktan öte, tavsiye niteliğinde olduğunu*”, ifade etmişlerdir. Ayrıca “*İhtisas komisyonlarının kararlarının da kent konseyleri gibi yaptırım niteliğinden öte, tavsiye niteliğinde olduğunu, bu nedenle de bu mekanizmalarda dolaylı bir halk katılımının olduğu, bunun da yetersiz olduğunu*”, belirtilmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak, “*Hatay Büyükşehir Belediyesi düzeyinde, çevre yönetimine halkın katılımın ve çevre konusunda duyarlılığının çok düşük düzeyde olduğunu, ayrıca çevre yönetimi kapsamında halkın katılımını destekleyen mekanizmaların da yetersiz ve yaptırım gücü olmayan düzenlemeler olduğunu*”, ifade etmişlerdir.

6. Hatay Büyükşehir İlçe belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılımı söz konusu mudur?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde uzmanlarının geneli, *“Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumunu yeterli görmediklerini”* ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi’ndeki B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7 kodlu görüşmeciler ve Büyükşehir İlçe Belediyelerindeki İ1, İ2, İ4, İ5, İ6, İ7, İ9, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ22, İ23, İ24, İ25, İ28 kodlu görüşmeciler, *“Çevre yönetimine katılma aracı olarak gösterilen kent konseyi yapılanmasının il genelinde, Hatay Büyükşehir Kent Konseyi ilçe belediyelerinde ise Defne Kent Konseyi ve Arsuz Kent Konseyi olduğunu”* ifade etmişlerdir. Ayrıca, *“Samandağ’da Kent Konseyi yapılanmasına gidildiğini ancak, konseyin aktif olmadığını İskenderun belediyesinde ise bir önceki dönem kent konseyi bulunurken bu dönem kurulmuş olmadığını bunun sonucu olarak da Hatay’da büyükşehir ilçe belediyelerinde çevre yönetimine halkın katılımının çok yetersiz düzeyde olduğunu”*, ifade etmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak, *“Büyükşehir ilçe belediyelerinin çoğunda, dolaylı da olsa halkın katılımına olanak veren kent konseylerinin bile oluşturulmadığını, il düzeyinde çevre yönetimi sürecinde halkın konumunun genelde belediyelere dilekçe vermek yöntemiyle, şikâyet tarzında olduğunu”*, vurgulamışlardır.

7. Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevreyle ilgili aldığı kararlarda halkın katılımı söz konusu mudur? Neden?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde uzmanlarının geneli, *“Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevreyle ilgili aldığı kararlarda halkın katılımının yetersiz olduğu”* ifade edilmiştir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi’ndeki B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin çevreyle ilgili aldığı kararlarda*

halkın katılımının olmadığını, ayrıca Hatay Kent Konseyinde oluşturulan görüşlerin belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirildiğini ancak kent konseyi kararlarının tavsiye niteliğinden öteye gidemediğini, bunlara ilaveten ihtisas komisyonlarının Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevre ile ilgili aldığı kararlarda çok etkili bir yapılanma olduğunu, ancak ihtisas komisyonlarının da halkın katılımına olanak vermediğini”, belirterek, “Büyükşehir Belediyesi'nin çevreyle ilgili almış olduğu kararlarda halkın katılımının yetersizliğini yasaların halkın güçlü katılımına olanak vermemesinin yanı sıra halkın çevre sorunlarına ve çevre yönetimine karşı duyarlılıklarının yeterli olmamasına, katılım yönünde aktif bir tutum sergilememelerine”, bağlamışlardır.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak, **“Hatay Büyükşehir Belediyesi’ndeki çevre ile ilgili alınan kararlarda halkın katılımının söz konusu olmadığı, alınan kararlarda halkın katılımının oldukça yetersiz kaldığını ve halkın katılımını sağlayacak mekanizmaların oldukça yetersiz ve yaptırım gücü olmayan düzenlemeler olduğunu”**, belirtmişlerdir.

8. Kent Konseyleri, Yerel Gündem 21 “Çevre Yönetimine Katılım” anlamında bir mekanizma olarak düşünülebilir mi? Neden?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde uzmanlarının geneli, *“Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21’in çevre yönetimine katılım anlamında bir mekanizma olarak görülebileceğini”* ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe düzeyinde uzmanlarla yapılan görüşmelerde, B1, B2, B3, B4, B5, B7 kodlu görüşmeciler ve İ1, İ2, İ4, İ5, İ6, İ7, İ9, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ22, İ23, İ24, İ25, İ28 kodlu görüşmeciler, *“Yerel Gündem 21’in uzantısı olarak kent konseylerinin, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinden bakıldığında çevre yönetimine katılım anlamında etkili bir mekanizma olarak görülebileceğini, kent konseylerinin yerel gündem 21 programları çerçevesinde oluşturulmuş birimler olduğunu, ayrıca, kent konseylerinin nitelikleri ve ortaya çıkış amaçları gereği yerel katılım aracı teşkil etmelerinin gerekli olduğunu, ancak Türkiye’de bu anlayışın uygulanmadığını”,* ifade etmişlerdir.

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapılan görüşmelerde uzmanlar, **“Yerel Gündem 21’in uzantısı olarak kent konseylerinin özünde çevre ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi amacını taşımasından dolayı ve katılıma dayalı bir platform olmasından dolayı etkili bir mekanizma olarak gösterilebileceğini”**, belirtilmişlerdir.

9. Hatay’da “Kent Konseyi” var mıdır? Varsa Kent Konseyinin aldığı kararların Büyükşehir Belediyeleri tarafından uygulanabilirliği nedir?

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde uzmanlarının geneli, **“Hatay genelinde Kent Konseyi var mıdır, sorusuna görüşmeciler tüm ilçelerde Kent Konseyi yapılanmasına gidilemediğini, bunlara ilaveten var olan Kent Konseyi kararlarının belediyeler tarafından uygulanabilirliğinin olmadığını”** ifade etmişlerdir.

Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe belediyelerinde B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7 kodlu görüşmeciler ve İ1, İ2, İ3, İ4, İ5, İ6, İ7, İ8, İ9, İ10, İ11, İ12, İ13, İ14, İ15, İ16, İ17, İ18, İ19, İ20, İ21, İ22, İ23, İ24, İ25, İ26, İ27, İ28 kodlu görüşmeciler, **“Hatay genelinde aktif olarak Hatay Kent Konseyi, ilçelerde ise Defne Kent Konseyi ve Arsuz Kent Konseyinin faaliyet gösterdiğini, ifade etmişlerdir. Ayrıca aynı kişiler, “Kent Konseylerinin kararları, belediyeler ve diğer uygulayıcı kuruluşlar açısından bağlayıcı olmaktan çok tavsiye niteliğinde olmakla birlikte, konseylerin yerel karar alma sürecinde giderek artan bir ağırlığının olduğunu”, ifade etmişlerdir.**

Bu soru ile ilgili genel bir sonuç çıkaracak olursak, görüşme yaptığımız uzmanların geneli sonuç olarak **“Kent Konseylerinin büyükşehir bünyesindeki tüm ilçe belediyelerinde kurulmadığı ve çoğu ilçe belediyesinde kent konseyi yapılanmasının olmadığı, Hatay Büyükşehir Belediyesinde, Hatay Kent Konseyi, ilçe belediyelerinde ise Defne ve Arsuz Kent Konseyinin aktif olarak faaliyet gösterdiği”, ifade edilmiştir.**

Tablo 6. Yerel Yönetimlere Yönelik Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Özet Tablosu

YERELYÖNETİMLERDEKİ UZMANLARA YÖNELİK SORULAR	Yeterli / Söz Konusu	Yetersiz/ Söz Konusu Değil
<p>1.Büyükşehir Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz? Neden?</p> <p><i>Yeterlidir,</i></p> <p>- Çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusunda Hatay Büyükşehir belediyesine verilen yetkiler yeterli görülmektedir.</p> <p><i>Ancak,</i></p> <p>- Maddi ve uzman personel eksikliğinin yanında ilçe belediyeleri arasında koordinasyon eksikliği ve zorluğu söz konusudur.</p>	✓	
<p>2.Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz? Neden?</p> <p><i>Yeterlidir/Yetersizdir,</i></p> <p>Hatay Büyükşehir Belediyesi uzmanları, genel olarak, çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusunda ilçe belediyelerine verilen yetkileri yeterli görürken, büyükşehir ilçe belediyeleri uzmanları, genel olarak çevre yönetimi adına kendilerine tanınan yetki ve sorumlukların yeterli görmemektedirler.</p>	✓	✓
<p>3. Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevre örgütlenmesi yeterli midir? Neden?</p> <p><i>Yetersizdir, çünkü:</i></p> <p>- Yeni kurulmuş bir büyükşehir belediyesi olması nedeniyle, çevre örgütlenmesinin tam oturtulmadığı, bu nedenle de büyükşehir sınırları içerisinde çevre örgütlenmesi aşamasında hala büyük eksikler söz konusudur.</p>		✓
<p>4.Büyükşehir ilçe belediyelerinin çevre örgütlenmesini yeterli görüyor musunuz? Neden?</p> <p><i>Yetersizdir, çünkü:</i></p> <p>- Büyükşehir belediyesi uzmanları, büyükşehir ilçe belediyelerinin çevre örgütlenmelerini yetersiz bulurken, aynı şekilde ilçe belediyelerindeki uzmanlarının geneli de, ilçe düzeyinde çevre örgütlenmelerini yeterli görmemişlerdir.</p>		✓

<p>5. Hatay Büyükşehir Belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılım söz konusu mudur?</p> <p><i>Söz Konusu değildir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Halkın katılımını destekleyecek çok zayıf mekanizmalar vardır. Ancak bu mekanizmalar halkın aktif katılımı destekleyecek nitelikte değildir. İhtisas komisyonları ve kent konseyleri gibi dolaylı bir şekilde halk katılımını sağlayan mekanizmalar olduğu, ancak bunun da yetersiz bir katılım mekanizması olduğu vurgulanmıştır. 		✓
<p>6. Hatay Büyükşehir İlçe belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılımı söz konusu mudur?</p> <p><i>Söz Konusu değildir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde de çevre yönetimine halkın katılımı zayıf ve dolaylı kalmıştır. İlçe Belediyelerinin çoğunda dolaylı olarak halkın katılımına olanak veren kent konseyleri bile oluşturulamamıştır. 		✓
<p>7. Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevreyle ilgili aldığı kararlarda halkın katılımı söz konusu mudur? Neden?</p> <p><i>Söz Konusu değildir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hatay Büyükşehir Belediyesi'ndeki çevre ile ilgili alınan kararlarda halkın katılımının söz konusu olmadığı ve halkın katılımını sağlayacak mekanizmaların oldukça yetersiz olduğu vurgulanmıştır. 		✓
<p>8. Kent Konseyleri, Yerel Gündem 21 “ Çevre Yönetimine Katılım” anlamında bir mekanizma olarak düşünülebilir mi? Neden?</p> <p><i>Düşünülebilir, çünkü:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Yerel Gündem 21'in devamı niteliğinde olan Kent Konseylerinin yaptırım gücü olmamakla birlikte, yerel yönetim düzeyinde çevre yönetimine katılım mekanizması olarak görülmektedir. 	✓	
<p>9. Hatay'da “Kent Konseyi” var mıdır? Varsa Kent Konseyinin aldığı kararların Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanabilirliği nedir?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hatay Büyükşehir Belediyesi bünyesinde aktif olarak Hatay Kent Konseyi'nin ilçelerde ise Defne Kent Konseyi ve Arsuz Kent Konseyi'nin aktif olarak faaliyet gösterdiği, belirtilmiştir. - Kent Konseyi kararlarının uygulanabilirliğinin olmadığı, çünkü konsey kararlarının belediyeler ve diğer uygulayıcı kuruluşlar açısından bağlayıcı olmaktan çok tavsiye niteliğinde olduğu, vurgulanmıştır. 		✓

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4. ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Alan araştırmamız, merkezi yönetimin taşra uzantısı olan Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ve yerel yönetim kuruluşları olarak Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyeleri olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Görüşme formundaki sorular, üç bölüm halinde toplamda 18 soru olarak düzenlenmiştir. Bunlardan ilki, çevre yönetimine katılım aşamasında tüm görüşmecilere yönelik genel sorular, ikincisi Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne yönelik sorular, üçüncü bölümde ise yerel yönetimlere yönelik sorulardır. Görüşmeler toplamda 62 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çevre ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının çevre yönetimine katılım aşamasında yurttaşlara sağladıkları katılım olanakları doğrultusunda halkın çevre yönetimine katılımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Genel Sorular başlığı altındaki tüm görüşmecilerimize sorduğumuz, **“Türkiye’de Çevre Mevzuatı yeterli midir?”** sorusuna Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu, görüşmecilerinin geneli, *“Türkiye’de çevre mevzuatını ve çevreyi ilgilendiren yasa, yönetmelik ve tebliğleri yeterli bulduklarını belirtmişler, ancak çevrenin iyileştirilmesi için çıkarılan yasa, yönetmelik ve tebliğlerin, günün şartları açısından sürekli revize edilmesi gerektiği ve eksiklerinin tamamlanması gerektiğini”* vurgulamışlardır.

“Türkiye’nin Çevre Yönetim Sistemi (mekanizması) yeterli midir?”, sorusuna Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu görüşmecilerinin geneli, *“çevre yönetim mekanizmasının yeterli olduğunu, ancak çevre yönetim mekanizmasının, çok başlı örgütlenmesinden kaynaklanan bazı sorunları olduğunu, bundan dolayı kurumların birbirlerinin görev ve yetki alanına müdahalelerinin ve görev çatışmalarının ortaya çıktığını, sonuç olarak Türkiye’de çevre yönetim sisteminin istenilen düzeyde olmadığını”* belirtmişlerdir.

“Halkın çevre yönetimine katılımını gerekli görüyor musunuz?”, sorusuna Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu görüşmecilerinin geneli, *“çevre yönetimine halk katılımı vatandaşların ya da örgütlü grupların çevre hakkını kullanması ve çevreye ilişkin karar alma sürecinde etkin olarak halkın katılımını gerekli olduğunu, bu nedenle de çevre yönetimine halkın katılımının devlet eliyle de desteklenmesi gerektiğini”*, ifade etmişlerdir.

“Halkın ve sivil toplum örgütlerinin çevre yönetimine katılımını yeterli görüyor musunuz?”, sorusuna Ç Grubu, B Grubu, İ Grubu, S Grubu ve Ü Grubu görüşmecilerinin geneli, *“Türkiye’de çevreci hareketlerin sivil toplum kuruluşlarının çevre yönetiminde çok aktif bir baskı gurubu oluşturamadıklarını, sivil toplum örgütlerinin, halkın çevre konusunda bilinçlenmesi ve çevre politikalarının belirlenmesi, uygulanması aşamalarında halk katılımının sağlanması açısından da aktif rol alamadıklarını”* ifade etmişlerdir.

Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’ne yönelik sorular kapsamında sordüğümüz, **“Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ülke düzeyinde örgütlenme düzeyi yeterli midir?”** sorusuna, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesindeki görüşmeciler, *“Türkiye’de çevre yönetimi ile ilgili merkezi örgütlenme tepe noktasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bulunduğunu ve bakanlığın da çevre yönetimi ve çevre koruma görevi ve sorumluluğu yüklenen tüm kişi ve kuruluşları kapsamakta olduğunu, bakanlığın, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde taşra teşkilatlanmasını 81 ilde il müdürlükleri şeklinde oluşturulduğunu ve bunu yeterli gördüklerini”*, ifade etmişlerdir.

“Hatay Çevre Şehircilik il Müdürlüğünün il düzeyinde örgütlenmesi yeterli midir?” sorusuna, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesindeki görüşmecilerinin geneli, *“Hatay Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü’nün il düzeyindeki örgütlenme aşamasında il düzeyinde yeterli görmektedirler. Ancak il düzeyinde eksiklerinin olduğunu, ayrıca ilçe düzeyinde örgütlenmelerinin de olmadığını”*, ifade etmişlerdir.

“Hatay halkının çevre duyarlılığını yeterli görüyor musunuz?” sorusuna, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesindeki görüşmecilerinin geneli, *“Hatay il düzeyinde Hatay halkının çevre duyarlılığının az olduğunu, ayrıca halkın çevre duyarlılığının yetersiz ve şikayetten öte bir duyarlılık olmadığını”*, ifade etmişlerdir.

“Hatay’da çevre yönetimine katılım anlamında halkın tutumunu yeterli görüyor musunuz? Örneğin ÇED sürecine (Halkın Katılımı Toplantısına) katılımları yeterli midir?” sorusuna, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesindeki görüşmecilerinin geneli, *“Hatay halkının çevreye karşı halkın tutumunu yetersiz düzeyde bulduklarını”* belirtmişlerdir. Örneğin *“ÇED sürecinde halkın katılımı kısmi ölçüde olmasına rağmen, halkın bu katılım toplantılarına*

duyarsızlığından ve ilgisizliğinden dolayı katılımın eksik olduğunu” ifade etmişlerdir.

“ÇED sürecinde ‘Halkın Katılımı Toplantısında’ alınan görüşler ve ‘Yazılı Görüş Bildirme’ yöntemiyle elde edilen görüşlerin alınan kararlara etkisi var mıdır? Bu yöntemle elde edilen görüşler bakanlıkça veya müdürlükçe göz önünde bulundurulmakta mıdır?” sorusuna, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü bünyesindeki görüşmecilerinin geneli, *“Yazılı görüş bildirme yöntemiyle elde edilen görüşlerin alınan kararlara etkisi diğer yöntemlere nazaran daha etkili olduğunu”* belirtmişlerdir. Yazılı görüş bildirme yöntemiyle elde edilen görüşlerin, *“idari birimlerce daha dikkatli ve doğru bir biçimde değerlendirdiğini ve alınan kararın müdürlükçe göz önüne alındığını ve idarenin daha sağlam karar verdiği görüşünü”* ifade etmişlerdir.

Yerel yönetimlere yönelik sorular kapsamında sorduğumuz, **“Büyükşehir Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz?”** sorusuna, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde yapmış olduğumuz B Grubu ve İ Grubu uzmanları, *“Çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusunda Hatay Büyükşehir belediyesine verilen yetkileri yeterli görmektedirler”*. Ancak, Hatay Büyükşehir Belediyesinde görüşülen uzmanlar, *“verilen yetki ve görevleri tam anlamıyla yerine getirmekte zorlandıklarını”* belirtmişlerdir”. Bunun sebebini de *“maddi kaynak ve uzman personel eksikliği, ilçe belediyeler arası koordinasyonun zorluğuna”* bağlamışlardır.

“Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz?” sorusuna, Hatay Büyükşehir Belediyesi B Grubu uzmanları , *“çevre yönetimi ve çevre sağlığı konusunda İlçe belediyelerine verilen yetkileri yeterli”*, görmektedir. Ancak, İ Grubu uzmanları, *“Büyükşehir ilçe belediyeleri toplumu mağdur eden çevre sorunlarını çözmek, önlemek ve çevreyi kirletenleri cezalandırmak için kendilerine daha geniş yetkilerin verilmesi gerektiğini”* düşünmektedirler. Özellikle *“İskenderun, Kırıkhan, Samandağ, Belen, Defne, Dört Yol, Reyhanlı İlçe belediyeleri uzmanları, çevre yönetimi adına kendilerine tanınan yetki ve sorumlukların yeterli”*, görmemektedirler.

“Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin çevre örgütlenmesi yeterli midir?” sorusuna, Hatay Büyükşehir Belediyesi B Grubu ve İ Grubu uzmanları, *“Hatay*

Büyükşehir Belediyesi'nin 2014 yılından bu yana görev yaptığını ve yeni bir yapılanma içerisinde olduğunu, bu nedenle de çevre örgütlenme aşamasında eksiklerinin olduğunu ve çevre örgütlenmesinin yeterli olmadığını”, ifade etmişlerdir.

“Büyükşehir, İlçe Belediyelerinin çevre örgütlenmesini yeterli görüyor musunuz?” sorusuna, genellikle Hatay Büyükşehir İlçe Belediyeleri İ Grubu görüşmecilerinin büyük çoğunluğu, *“Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre örgütlenmesi konusunda çok büyük eksikleri olduğunu, kendilerine verilen görevleri etkin bir şekilde yapabilecek ve kentleşmenin gerektirdiği her türlü hizmetin yürütecek bir çevre yönetim örgütlenmesine sahip olmadıklarını, belirtilmiştir. Ancak, Hatay Büyükşehir Belediyesi B Grubu görüşmelerinde ise uzmanlar, “İlçe belediyelerinin çevre yönetim örgütlenmelerini yeterli gördüklerini” ifade etmişlerdir.*

“Hatay Büyükşehir Belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılım söz konusu mudur?” sorusuna, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde görüşleri alınan B Grubu ve İ Grubu uzmanları, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevre yönetiminde halkın katılımın çok düşük bir düzeyde olduğunu belirtmekle beraber, halkın çevre konusunda duyarlılığının da çok düşük düzeyde olduğunu” ifade etmişlerdir. Bunlara ilaveten, “Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevre yönetimi kapsamında halkın katılımını destekleyen İhtisas Komisyonları ve Kent Konseyi yapılanmasının ve yasal desteğin var olduğunu, ancak bunların yaptırım gücü olmadığını ve tavsiye niteliğinden öteye gidemediği”, belirtilmiştir. Sonuç olarak “Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevre için alınan kararlarda halkın katılımı ve desteğinin çok yüksek olmadığını”, ifade dılmıştır.*

“Hatay Büyükşehir İlçe belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılımı söz konusu mudur?” sorusuna, B Grubu ve İ Grubu görüşmecileri, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi gibi büyükşehir ilçe belediyelerinde de çevre yönetimine halkın katılımının olduğunu ancak bunun çok zayıf ve dolaylı olduğunu”, ifade etmişlerdir. Ayrıca, Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde uzmanlarla yapılan görüşmelerde, “dolaylı olarak halkın katılımına olanak veren kent konseylerinin bile oluşturulamadığını”, ifade etmişlerdir.*

“Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevreyle ilgili aldığı kararlarda halkın katılımı söz konusu mudur?” sorusuna, B Grubu ve İ Grubu görüşmecileri, *“Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin çevreyle ilgili aldığı kararlarda halkın katılımının olmadığını ve alınan kararlarda halkın katılımının oldukça zayıf ve dolaylı olduğu ve tavsiye niteliğinden öte gidemediğini”*, belirtmişlerdir.

“Kent Konseyleri, Yerel Gündem 21 ‘Çevre Yönetimine Katılım’ anlamında bir mekanizma olarak düşünülebilir mi?” sorusuna, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde görüşleri alınan B Grubu ve İ Grubu uzmanları, *“Yerel Gündem 21'in uzantısı olan kent konseylerinin, etkin ve katılımcı bir yapı olduğunu, bu sebeple de kent konseylerinin katılıma dayalı bir platform olarak çevre yönetimine katılım anlamında etkili bir mekanizma olarak gördüklerini”*, ifade etmişlerdir.

“Hatay'da ‘Kent Konseyi’ var mıdır? Varsa Kent Konseyinin aldığı kararların Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanabilirliği nedir?” sorusuna, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinde görüşleri alınan B Grubu ve İ Grubu uzmanları, *“Hatay İli'nde aktif olarak faaliyet gösteren, Hatay Kent Konseyi, Defne Kent Konseyi ve Arsuz Kent Konseyi olmak üzere 3 adet kent konseyi olduğunu, bu kent konseylerinin kararlarının, belediyeler ve diğer uygulayıcı kuruluşlar açısından bağlayıcı olmaktan çok tavsiye niteliğinde olmakla birlikte, konseylerin yerel karar alma sürecinde giderek artan bir ağırlığının olduğunu”*, da ifade etmişlerdir.

Hatay İli ölçeğinde, Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, Hatay Büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyeleri ile sivil toplum ve diğer örgütlerde görevli uzman ve yetkililerin çevre yönetimine katılım konusunda yapmış oldukları değerlendirmeler irdelendiğinde, Hatay İl'inde çevre yönetimine katılım aşamasında, Hatay halkının çevre duyarlılığının, çevre konularına ilgisinin, çevreye karşı tutumunun tüm il düzeyinde yetersiz düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu yetersizliklerin bir çok nedeni olabilir. Ancak Hatay halkının çevresel bilinç ve duyarlılığındaki yetersizliklerin önemli bir kısmının, merkezi düzeyde çevre yönetiminin taşra uzantısı olan Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkililerinin de vurguladıkları gibi, il düzeyinde örgütlenmesinin kısmen yeterli, ilçe düzeyinde ise bakanlık teşkilatlarının olmamasından kaynaklandığı, düşünülmektedir. Aynı şekilde, Hatay Büyükşehir

Belediyesi'nin çevre konusundaki yetkilerinin yeterli ancak çevre örgütlenmesinin, özellikle büyükşehir belediyesinin yeni kurulmuş olması nedeniyle yetersizliklerinin olduğu belirlenmiştir. Büyükşehir ilçe belediyelerinin ise hem yetki hem de çevre örgütlenmesi konusunda yetersizlikleri olduğu saptanmıştır. Çevre yönetimine katılım kapsamında halkın katılımını destekleyen ve yasal bir zorunluluk olan kent konseylerinin, sadece büyükşehir ve iki ilçe belediyesinde aktif konumda oldukları, ayrıca ihtisas komisyonu çalışmalarının yetersiz olduğu, bu eksikliklerin de il düzeyinde Hatay halkının çevresel bilinç ve katılım yetersizliklerine neden olduğu düşünülmektedir. Yasal bir zorunluluk olan ÇED sürecindeki "halkın katılımı" toplantılarına, hem yönetim hem de halk düzeyinde ilgi ve katılımın da yetersiz ölçüde kaldığı gözlenmiştir. Vurguladığımız tüm bu gerekçelerin yanı sıra, dolaylı bir katılım mekanizması olan kent konseyleri, ihtisas komisyonları ve halkın katılım toplantıları gibi mekanizmaların, yaptırım gücünün olmaması da Hatay halkının çevresel ilgi ve katılımının beklentilerin oldukça altında kalmasına neden olduğu düşünülmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME: SONUÇ VE ÖNERİLER

Çevresel sorunlar özellikle yirminci yüzyılda sanayileşme ile birlikte küresel boyutlara ulaşmıştır. Bu süreçten sonra çevrenin değeri daha iyi anlaşılmış, buna bağlı olarak çevre politikalarına ve çevre yönetimine daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bu aşamadan sonra çevre yönetiminin etkili olarak hayata geçirilmesi için çalışmalar hız kazanmıştır. Çevre, tüm insanların ortak malı olduğuna göre, onu koruma görevi de tüm insanların ortak sorumluluğudur. Bu bağlamda çevre yönetimine, çevre politikalarına ve çevre adına alınan kararlara tüm yurttaşların aktif katılımı, sorunların çözümünde belirleyici bir öneme sahiptir.

Çevre sorunlarının gerçek boyutlarıyla görülebilmesi ve sorunların çözümüne yönelik yasal, kurumsal, eğitimsel vb. çok yönlü adımların dünyadaki gelişmelere paralel olarak, az bir gecikmeyle Türkiye’de de atıldığı bir gerçektir. Bu yönde kurumsal yapılanmalar yetmişli yılların başlarında hayata geçirilirken, seksenli yıllarla birlikte çevre mevzuatının da oluşturulması yönünde çabalar harcanmıştır. Türkiye’de çevre yönetiminden doğrudan sorumlu kuruluşlar, merkezi ve yerel yönetim düzeyinde iki gruba ayrılmak suretiyle yapılandırılmışlardır. Merkezi yönetim düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve taşrada bu bakanlığa bağlı Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri, yerel düzeyde ise büyükşehir belediyeleri, belediyeler, il özel yönetimleri ve köyler çevreden doğrudan sorumlu kuruluşlar olarak çevreyle ilgili görev ve sorumluluklar yüklenmişlerdir.

Ancak yapılmış olan kurumsal ve yasal düzenlemelerin tek başlarına çevre sorunlarının çözümü konusunda yeterli olamayacağı da kabul edilen bir gerçektir. Çok yönlü bir konu olan çevre ve çevre sorunları konusunda istenilen başarıyı elde etmek için, sorunlardan etkilenen ve daha iyi çevresel koşullarda yaşamak isteyen yurttaşların da çevre konusunda bilinçlendirilmesi, yurttaşların çevre ile ilgili karar alma, politika belirleme süreçlerine katılımları da çok büyük önem arz etmektedir. Çalışmamız, bu sorunsaldan hareketle, Türkiye’de çevre yönetimine halkın katılım düzeylerini Hatay örneği üzerinden belirlenmeye çalışmış, bu kapsamda da Hatay İl’inde merkezi ve yerel düzeyde çevre yönetimine katılım olanakları ve bu katılımın düzeyi incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bir sınır ili olarak son dönemlerde yoğun göçlere maruz kalan Hatay İli'nin önemli çevresel sorunları söz konusudur. Nüfus artışının yanı sıra, çarpık kentleşme, plansız kentleşme, gecekondular ve koruma alanlarından kaynaklanan kentsel sorunlar, trafik, atık sorunları, hava kirliliği, taş ve maden ocaklarının yerleşim birimlerine yakın olması, kıyı kirliliği ve Asi Nehri'nden kaynaklanan sorunlar Hatay'ın belli başlı çevre sorunlarıdır. İlin zengin doğa ve kültür varlıkları, geçmişten devraldığı tarihsel mirası yanında verimli tarım alanları ve orman varlıkları il düzeyindeki çevresel sorunların baskısı altındadır. Çalışmamızın örnek alanı olarak belirlenmiş olan Hatay İli'nde bu denli çevresel sorun ve risklerle karşı karşıya bulunan Hatay halkının çevre yönetimine katılım düzeyinin belirlenmesi, halkın katılımı bağlamında, merkezi ve yerel düzeyde yönetim birimlerinin yurttaşlara hangi olanakları sağladığının tespiti çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

Hatay İlinde merkez teşkilatın taşra uzantısı olan Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün çevre yönetimine katılım konusunda sağladığı olanaklar değerlendirilmiş ve bu kapsamda, Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün özellikle ÇED sürecinde halkın çevre yönetimine katılımı incelenmiştir.

Bu kapsamda kuramsal veriler ve alan araştırması sonucunda ortaya konulan veriler, Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü'nün yalnızca il düzeyinde örgütlendiği, ilçe düzeyinde birimlerinin olmadığı, dolayısıyla taşra örgütlenmesinde eksiklerin olduğu görülmüştür. İl müdürlüğü uzmanları Hatay halkının çevre konusundaki duyarlılıklarının ve ÇED sürecine katılımlarının yeterli olmadığı düşüncesindedirler.

Yerel Yönetim düzeyinde ise Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyelerinin çevre yönetimine halkın katılımını sağlamaları anlamında çok önemli rol ve işlevleri söz konusudur. Özellikle kent konseyleri ve ihtisas komisyonları bu noktada önem arz etmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılan kuramsal veriler ve alan araştırması sonucunda elde edilen veriler, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve 15 büyükşehir ilçe belediyesinin, çevre yönetimine halkın katılımının sağlanması konusunda ellerinde bulunan yetkileri ve kendilerine verilen yasal görevleri dahi yerine getirme konusunda yetersiz kaldıkları görülmüştür. Örneğin, 15 ilçeden yalnızca üçünde kent konseyinin kurulmuş olması ve bu kent konseylerinin de işlevsiz olması çok büyük bir eksikliklerdir. İl düzeyinde yalnızca Hatay Büyükşehir Kent Konseyi, Defne Kent Konseyi, Arsuz Kent Konseyi aktif

konumdayken, kurulu bulunan Samandağ Kent Konseyi ise aktif olarak çalışmamaktadır. Diğer ilçe belediyelerinde kent konseyi yapılanması bulunmamaktadır.

Hatay'da büyükşehir ve büyükşehir ilçe düzeyinde yapılan görüşmelerde, büyükşehirde çalışan uzmanlar, çevre yönetimi konusunda büyükşehirin yetkilerini ve örgüt düzeylerini yeterli görürken, ilçe belediyelerindeki uzmanlar çevre yönetimi konusunda yetkilerini ve örgüt yapılarını yetersiz görmektedirler. Bir yandan, çevre yönetimine katılım anlamında kent konseyleri ve ihtisas komisyonları yapılanmalarındaki kendi yetersizliklerine rağmen, yerel yönetimlerdeki uzmanlar, kent konseylerinin gerekliliğine ve kararlarının daha fazla dikkate alınması konusuna vurgu yapılırken, diğer yandan da çevre yönetimi sürecinde halkın katılımını gerekli görmekte ve halk katılımının yetersizliğine vurgu yapmaktadırlar.

Sivil toplum örgütlerinin, halkın çevre konusunda bilinçlenmesinde olduğu kadar, çevre politikalarının belirlenmesi ve uygulanması, halk katılımının sağlanması aşamalarında önemli işlevleri olması gerekirken, alan araştırmamızda Hatay İli'nde bulunan sivil toplum kuruluşlarının çevre yönetiminde ve çevre kararlarının alınması sürecinde aktif olmadıkları görülmüştür.

Çevre yönetimine katılım aşamasında, halkın çevre duyarlılığının, halkın çevre konularına ilgisinin ve halkın çevreye karşı tutumunun Hatay İli kapsamında yetersiz düzeyde olduğu bu çalışmada görülmüştür. Çevre yönetimine katılım kapsamında halkın katılımını destekleyen yetersiz de olsa bazı mekanizmalar ve yasal dayanak olmasına rağmen, il düzeyinde katılım süreçlerinin yeterince işletilemediği, hayata geçirilen kent konseyleri gibi yapılanmaların da yaptırım gücünün olmaması nedeniyle, çevre için alınan kararlarda halkın katılımının ve duyarlılığının yetersiz olduğu görülmüştür.

Çalışmamızı yönlendiren denencelerimiz, şimdiye kadar ortaya koyduğumuz bulgular ışığında değerlendirildiğinde kısmen de olsa doğrulanmıştır. Türkiye'de, Çevre Yasası'nın 3/e maddesinde 2006 yılında yapılmış değişikliklerle, "*çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır*", biçiminde yasa düzeyinde düzenlemeler, ÇED sürecinde halkın katılımı ve halkın görüşünün alınması gibi yönetmelik düzeyinde düzenlemeler olmasına rağmen, aynı şekilde kent konseyleri, ihtisas komisyonları gibi dolaylı da olsa katılımı teşvik edici ve yasal dayanağı olan

mekanizmalar olmasına, üstelik uzmanların ve yöneticilerin bu konudaki pozitif yaklaşımlarına rağmen, söz konusu katılım olanaklarının hayata geçirilemediği görülmüştür. Türkiye ve Hatay İli düzeyinde söz konusu olan bu tespitler, çalışmamızın birinci denencesi olan, **“Türkiye’de çevre yönetimine katılım yasal düzenlemelerde önemsenmiş olmasına rağmen, katılımı ilgili bu düzenlemeler hayata geçirilememiştir”**, denencesini kısmen de olsa doğrular niteliktedir. Çalışmamızın, **“Türkiye’de çevre yönetimine katılımın uygulanması ve hayata geçirilmesi konusunda yerel yönetimler daha etkin bir konuma sahiptirler”**, biçiminde düzenlenen ikinci denencesi de Hatay İli düzeyinde yapılan çalışmamızın sonuçları göz önünde bulundurulduğunda kısmen doğrulanmış görünmektedir. Gerçekten katılım, özellikle de çevre yönetimine katılım konusunda yerel yönetimleri daha aktif konuma getirebilecek kent konseyleri, ihtisas komisyonları, meclis toplantılarını izleyebilme, hemşehirlere yönelik halk günleri toplantıları vb. gibi katılımı teşvik edici düzenlemeler söz konusudur. Ancak Hatay İli düzeyinde yerel yönetimlerin bu katılım olanaklarını hayata geçirme konusunda oldukça yetersiz kaldıkları görülmüştür. Bu nedenle çalışmamızın ikinci denencesi de kısmen doğrulanmıştır.

Bu çalışmada elde edilen veriler ve bulgular ışığında çevre yönetimine katılım konusunda şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Çevrenin sadece devlet eliyle korunabilecek bir sistem olmadığı, bunun yanında tüm yurttaşların aktif bir biçimde çevre yönetimine gönüllü katılımının gerekli olduğu bilincine varılmalıdır. Çevre yönetimine halkın katılımı devlet eliyle de desteklenmelidir. Tüm yurttaşların çevre konusunda bilinçlendirme aşamasında, çevresel eğitsel çalışmalara katılmaları teşvik edilmelidir. Çevre yönetimine katılım aşamasında, yurttaşların pasif, edilgen olarak değil de, aktif tutum sergilemelerinin önü açılmalıdır. Bu yönde atılacak olan adımlar, aynı zamanda Anayasamızın 56. Maddesinin de gereğidir.
2. Çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için çıkarılan, kural koyucu niteliğindeki yasa, yönetmelik ve tebliğlerin, günün koşullarına ve küresel koşullara uygun olarak sürekli revize edilmesi ve eksiklerinin tamamlanması gerekmektedir.

3. Çevre politikaları ve kararlarına halkın katılımını teşvik edici yasal düzenlemeler (Örneğin: Çevre Kanunu'nun 3. Maddesi) olmasına rağmen bu düzenlemeleri hayata geçirecek ve uygulanmasını sağlayacak yönetmelikler ve alt düzenlemeler gerçekleştirilememiştir. Bu eksikliklerin bir an önce giderilmesi gerekmektedir.
4. Halkın çevre ve çevre sorunlarına karşı duyarlılığının yeterince gelişmemesi ve çevre kararlarına, çevre yönetimine katılım konusundaki isteksizliğinin tek sorumlusu elbette ki halk değildir. Çevre ve çevre koruma konusunda halkın bilinçlendirilmesi, motive edilmesi konusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na, özellikle de bakanlığın taşra örgütlerine büyük görevler düşmektedir. Ancak bakanlığın yalnızca il düzeyinde örgütlendiği, halka daha yakın olacağı düşünülen ilçe örgütlenmesinin ise olmadığı görülmektedir. Bu nedenle bakanlığın halka daha yakın durmasını sağlamak için ilçe düzeyinde de örgütlenmesi gerekmektedir.
5. Çevre yönetimine katılım konusunda, fırsatlar sunan ÇED sürecindeki halkın katılım toplantılarına, halkın gerçek anlamda katılımını sağlamak için daha akılcı düzenlemelere gidilmelidir. Günümüzde geçerli olan mevzuat gereğince, halkın bu toplantılardan daha az haberdar olması, bu toplantıların halktan adeta gizlenerek yapılması yerine, ÇED sürecinde, yapılması planlanan projeler konusunda halkın gerçekten bilgilendirilmesi ve bu projeler konusunda yöre halkının gerçek tutumları ölçülmesi isteniyorsa, halkın katılımı toplantılarının yeri ve zamanı yöre halkına daha gerçekçi ve akılcı bir şekilde duyurulmalıdır. Bu yönde yapılacak düzenlemeler, ÇED sürecinde halkın katılımını daha da arttıracaktır.
6. Çevre ve çevre sorunları konusunda büyükşehir belediyelerinin sorumluluklarının çok fazla olduğu, büyükşehir ilçe belediyelerinin ise çevre konusu da dahil olmak üzere işlevsizleştirildiği ve adeta büyükşehir belediyelerinin birer şubelerine dönüştüğü yönünde görüşler ve tespitler söz konusudur. Bu bağlamda büyükşehirler üzerindeki aşırı yük hafifletilmeli, büyükşehir ilçe belediyeleri ile paylaşılmalı ve ilçe belediyelerin yetki ve sorumlulukları artırılmalıdır. Ayrıca yerel halkı mağdur eden çevre sorunlarını çözmek, önlemek ve çevreyi kirletenleri cezalandırmak için büyükşehir ilçe belediyelerine de yetkiler verilmelidir.

7. Kent Konseylerinin kararları, belediyeler ve diğer uygulayıcı kuruluşlar açısından tavsiye niteliğinde olmaktan çıkarılmalı ve alınacak kararlarda kent konseylerinin kararlarına yer vermelidir.
8. Hatay'da çevre sorunlarının çözümü ve çevre kararlarının alınması konusunda yurttaşların katılımını desteklemek amacıyla, başta Hatay Valiliği, Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü olmak üzere, Milli Eğitim Müdürlüğü, Hatay Büyükşehir Belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyeleri ile sivil toplum örgütleri, meslek odaları işbirliği yaparak, Hatay halkının duyarlılık ve bilinç düzeyinin yükseltilmesi yönünde çaba harcamalıdır.
9. Kent konseylerinin katılım süreçlerinin geliştirilmesinde önemli bir konumu vardır. Kent Konseyleri Yönetmeliği'nin 5. Maddesindeki, "belediye teşkilatı olan yerlerde mahalli idare seçimleri sonrası üç ay içerisinde kent konseyleri kurulur", düzenlemesine rağmen Hatay İli düzeyinde sadece üç kent konseyinin kurulmuş olması büyük eksikliklerdir. Hatay Büyükşehir İlçe Belediyelerinden kent konseyleri bulunmayan ilçe belediyeleri, bu konuda yönetmeliğin gereğini yerine getirerek, kent konseylerin kurulmasını sağlamaları ve katılım süreçlerine katkı yapmaları gerekir.
10. Çevre yönetiminden sorumlu birimler arasında, günümüzün koşullarına uygun bir şekilde işbölümü yapılmalı, bu alanda faaliyet gösteren kurumların görev alanları, yetki karışıklığına ve çok başlılığa meydan vermeyecek şekilde yeniden düzenlenmeli ve belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ş. (2003). Yerel Düzeyde Yönetime Katılım ve Yerel Yönetim Sürecindeki İşlevleri Açısından Gündem 21: Malatya Belediyesi Yerel Gündem 21 Örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 45-63.
- Adıgüzel, Ş. (2011). Çevre Yönetiminin Bir Aracı Olarak Atık Yönetimi: Antakya Metropolitan Alanı Örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 20, 4, 57-72.
- Adıgüzel, Ş. (2012). 6360 Sayılı Yasa'nın Türkiye'nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerine Etkileri: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi*, 6,(13-14), 153- 176.
- Akbayır, S. (2010). *Türkiye'de Çevre Politikasının Dönüşümü: 1980-2000* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akdur, R. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumunu", Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23. <http://www.recepakdur.com/upload/AB%20%C3%87EVRE%20%20K%C4%B0TAP.pdf>.
- Algan, N., Dündar, A. (2005). *Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler*. Ankara: Türkiye Çevre Bilimler Akademisi Raporları.
- Alca, S. S. (2008). Türkiye'de Çevre Yönetimi. *Ankara Barosu Dergisi*, 66, 1, 241-251.
- Alptürker, H., Şen, Ş. (2013). *Kent Konseylerine Katılım İsteğinin Sosyo-Ekonomik Çerçeve de Değerlendirilmesi: Nevşehir Örneği*. Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler Ve Kentsel Politikalar, Yakup Bulut, Veysel Eren, Sedat Karakaya, Abdullah Aydın (ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Apaydın, Ö. (1998). *Katı Atık Bertaraf Yöntemlerinin İrdelenmesi ve Trabzon Kenti Evsel Katı Atıklardan Gerikazanılabilir Madde Miktarının Belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Arslan, C. (2016). *Türkiye’de Yapılan Kalkınma Planlarındaki Kentleşme Politikalarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ardahan Üniversitesi, Ardahan.
- Aydın, N. (2000). *İnsan Hakları ve Medya*. 1. Ulusal Siyasal İletişim Sempozyumu Bildirileri, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi. Ankara.
- Baykal, H., Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 9 , 1-17.
- Beyazıt, E. (2006). Yerel Demokrasi ve Katılım Yerel Gündem 21 Uygulamaları Sürecinde Hatay ve Yerel Katılım Sorunu (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Bozkurt, Y. (2013). *Çevre Sorunları ve Politikaları*. Bursa: Ekin Basım.
- Bozkurt, Y. (2004). *Türkiye’de Çevre Yönetiminin Etkinliği ve Ereğli Şeker Fabrikası’nda Bir Uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası*. İstanbul: Buke Yayınları.
- Bulut, S. (2008), *Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Çevre Politikası Uygulamalarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- Çelik, Ç. (2015). *Aarhus sözleşmesinin Türk ormancılık uygulamaları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çetin, S. (2009). Yerel Yönetim Birimi Olarak Türkiye’de İl Özel İdareleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 249-258.
- Çukurçayır, M. A. (2009). *Yurttaş Odaklı Yerel Yönetim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dağdemir, Ö. (2003). *Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, A. (1996). *Çağlar İçinde Antakya*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.

- Demir, C., Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi - Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğanay, S. (2017). *Çevre Politikalarının Uygulanmasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Aksaray Belediyesi Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi, Aksaray.
- Doruk, S. (2012). *Türkiye'deki Çevre Yönetimi ve Çevre Mevzuatının Trabzon İlindeki, İşleyişinin Araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Durmaz, B. (2004). *Avrupa Birliğinde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması* (Yayımlanmamış doktora tezi/yüksek lisans tezi). Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara.
- Ekinci, O. (1994). *Çevreciliğin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Ergönül, E. (2017). *Çevre Bilinci Geliştirmede Belediyelerin Çevre Politikalarının Rolü: Dikili Belediyesi Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ertan, B. (1997). *Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler. Ve Kirlendi Dünya....* Ankara: Öteki Yayınevi, 267-281.
- Ertürk, H. (2009). *Çevre Bilimleri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Görmez, K. (2003). *Çevre Sorunları ve Türkiye*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Görmez, K. (2010). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Göymen, K. (1997). *Türkiye'de kent yönetimi*. Ankara: Boyut Kitapevi.
- Güneş, A. M. (2011). Yeni Anayasa Tartışmaları Bağlamında Çevre. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15,3, 259-283.
- Güneş, M., Tek, M. (2016). Yerel Çevre Politikaları ve Çevre Hakkı: Hatay İl Mahalli Çevre Kurulu Kararları Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal of Academic Values Studies*, 4, 104-115.

- Güney, E. (1992). *Çevre Sorunları*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Güney, E. (2003). *Çevre ve insan: Toplum Doğa ilişkileri*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Karabıçak, M., Özdemir, M.B. (2015). Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6, 13, 44-49.
- Karacan, A. R. (2002). İşletmelerde Çevre Koruma Bilinci ve Yükümlülükleri, Türkiye ve Avrupa Birliğinde İşletmeler Yönünden Çevre Koruma Politikaları. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2, 1, 1-11.
- Karakuzu, S. (2010). *Türkiye'de çevre politikalarının gelişimi ve çevre vergilerinin uygulanabilirliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Trakya.
- Karpuzcu, M. (1995). Çevre Kirlenmesi Ekonomi ve Toplum. *Yeni Türkiye Dergisi*, 5, 339-346.
- Kaypak, Ş ve Yılmaz, V. (2016). Hatay Büyükşehir Yapılanma Sonrasında Çevre Sorunlarına Yaklaşım ve Çevre Düzenlemeleri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Journal of Bitlis Eren University Institute of Social Sciences*, 5 ,1, 25-50.
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi. *Muğla Sıtkı Koçman Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 17-34.
- Keleş, R. (1993). *Kentsel Katılım Nedir, Ne Değildir?, Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar*. İstanbul: IULA-EMME Yayını.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Ertan, B. (2002). *Çevre Hukukuna Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. (2005). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2009). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2012), *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi

- Kışlalıoğlu, M., Berkeş, F. (1989). *Çevre ve Ekoloji*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Konur, M. (2012). *Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye Üzerine Etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Kopar, İ. (2001). Gittikçe Önem Kazanan Bir Çevre Sorunu: Gürültü Kirliliği Ve Erzurum Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7, 5, 281-294.
- Korel, G. (1997). *Türkiye'de kent yönetimi*. Ankara: Boyut kitapevi.
- Küçük, A. (2013). Tıbbi Atık Yönetiminin Ekonomisi. *Sayıştay Dergisi*, 90, 73-95.
- Menteş, A.M. (2016). *Katılımcı Demokrasinin Aracı Olarak Kent Konseyleri: Adana Kent Konseyi Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Mutlu, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Maliye Dergisi*, 150, 63- 64.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak Yayınevi.
- Özcan, M. (2007). *Belediyelerde Yönetime Katılım ve Bir Yönetime Katılım Tekniği Olarak Bilgi Edinme Hakkı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özer, M. A. (2007). Temel Belgeler Eşliğinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. *Sayıştay Dergisi*, (66-67), 67-98.
- Özgür, M. (2002). *Türkiye'de Kamu Yönetiminin Sistem Ve Kurumları Açısından Çevresel Örgütlenme Ve Çevre Yönetim (Kamusal Örgütlenme)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan Thomson, F. (2004). *Türkiye'de katılımcı çevre yönetimi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özkan, Ö. (2016). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'de Çevre Politikalarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Öztürk, E. (2015). *Yargıtay Kararlarında Çevre* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Özveren, E. (2006). *Giriş: Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler*. Eyüp Özveren ve ark. (ed.). Akdeniz Dünyası, Düşünce, Tarih Görünüm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlak, B. ve Sobacı, Z. (2005). *Kuram ve Uygulamalarda Kamu Yönetimi Ulusal ve Global Perspektifler*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Sarıçoban, K. (2011). *Türkiye'de Uygulanan Çevre Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Saygılı, A. (2007). *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Semiz, Y. (2014). Anayasa Mahkemesi'nin Çevre Hakkı Perspektifi. *Hacettepe HFD*, 4(2), 9-46.
- Semiz, Y. (2016). *Çevre Hakkı Kavramı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Çevre Hakkına Yaklaşımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- Serter, G. (2006). Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesinin Tarihsel Süreçteki Gelişimi. *Planlama Dergisi*, 1, 44-62.
- Sünbül, M. (2012). *Yerel Yönetimlerde Demokratik Katılım Açısından Kent Konseyinin Önemi ve Küçükçekmece Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, M. (2008). Kyoto Protokolü ve Türkiye, Çevre ve insan. *T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları*, 73, 20-25.
- Şarbak, Z. (2007). Mahalli İdareler Alanında Yaşanan Değişim. *Çerçeve Dergisi*, 15, 44.

- Şengül, M. (2002). Çevre Yönetimine Halk Katılımı Yolu Olarak Belediye Yönetimine Halk Katılımı. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11, 2.
- Şengün, H. (2015). Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları. *Strategic Public Management Journal (SPMJ)*, 1, 109-130.
- Şenoğlu, S. (2006). *Avrupa Birliği - Türkiye Çevre Politika Oluşum Süreci ve Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrolü (IPPC) Direktifinin İncelenmesi (Teksti Endüstrisi Örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Taş, İ.E., Çiçek, Y. (2017). Türkiye’de Kent Konseylerinin Bilinirliği/ Tanınırılığı: GAP Bölgesi Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi / TheJournal of SocialScience*, 305-332.
- Taşkan, A. (2015). Çevrenin Hukuksal Yönden Korunması. *Türkiye Adalet Akademisi*, 1, 124-292.
- Taşkan, E.D. (2016). *Antakya İlçesi'nde (Hatay) Çevre Sorunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Terzi, S. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çevre ve Şehircilik Uzmanlık tezi, Ankara.
- Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 4.
- Toprak, Z. (2012). *Çevre Yönetimi ve Politikası*. İzmir: Albi Yayınları.
- Tortop, N. (1993). *Halkla İlişkiler*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Turgut, N. (1998). *Çevre Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Turgut, N. (1993). *Çevre ve Yurttaşlar*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Turgut, N. (2009). *Çevre Politikası ve Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Türkeş, M. (2007). İklim Değişikliği 12 Temel Soru. *Elektrik Mühendisleri Odası Enerji Dergisi*, 3.

- Uluğ, E. (1997). *Çevre Kirlenmesinin Boyutları, İnsan Çevre Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ural, E. (1980). *Muhtelif Anayasalarda Çevre Hükümleri*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Uşak, M. (2006). *Çevre Nedir?* Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer (ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uysal, İ. (2008). Biyolojik Çeşitlilik Göstergeleri (İndikatörler). *Çevre ve İnsan Dergisi*, (72), 32-37.
- Üste, R. B. (2005). Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme. *Türk İdare Dergisi*, 8, 448.
- Vakfi, T. Ç. (1991). *Türkiye'nin Çevre Sorunları*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları.
- Yaşamış, F. D. (1995). *Çevre Yönetiminin Temel Araçları*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Yıldırım, S. (1993). *Yerel Yönetim ve Demokrasi (Kavramlar-Yaklaşımlar)*. İstanbul: IULA EMME Yayın Birimi.
- Yıldız, K. vd. (2005). *Çevre Bilimi ve Eğitimi*, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş., Yılmaz, M. (2005). *Çevre Bilimi ve Eğitimi*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. (2010). Türkiye'de Kentsel Katı Atık Yönetimi Uygulamaları ve Kütahya Katı Atık Birliği (KÜKAB) Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 1, 11-28.
- Yurtcanlı, S. (2012). Fransız Çevre Şartı'na Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 47, 309-334

Mevzuat Kaynakları

- Ambalaj Atık Yönetmeliği (2017, 27 Aralık). Resmi Gazete: (Sayı: 30283). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171227-12.htm>.

- Atık Yönetmeliği (2015, 2 Mart). Resmî Gazete: (Sayı: 29314). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.20644&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=at>.
- Bilgi Edinme Kanunu (2003, 9 Ekim). Resmi Gazete: (Sayı: 4982). Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4982.html>.
- Boğaziçi Kanunu (1983, 22 Kasım). Resmî Gazete: (Sayı: 18229). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2960&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=bo%C4%9Fazi%C3%A7i%20kanunu&Tur=1&Tertip=5&No=2960>.
- Çevre Denetimi Yönetmeliği (2008, 21 Kasım). Resmi Gazete: (Sayı : 27061). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081121-4.htm>.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (2014, 25 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 29186). Erişim adresi: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/izmir/icerikler/ek-1-20180417152802.pdf>.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (2014, 25 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 29186). Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141125-1.htm>.
- Çevre ve Şehircilik Şurası Yönetmeliği (2011, 20 Ekim). Resmi Gazete: (Sayı: 28090). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111020-7.htm>.
- Çevre Kanunu (1983, 8 Eylül). Resmi Gazete: (Sayı: 18132). Erişim adresi: <http://duzcteknopark.com.tr/dosyalar/cevrekanunu.pdf>.
- Çevre Kirliliği Önleme Fonu Yönetmeliği (1985, 9 Ağustos). Resmi Gazete: (Sayı: 18757). Erişim adresi: http://www.peyzaj.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=134.
- Gürültü Kontrol Yönetmeliği (2010, 4 Haziran). Resmi Gazete: (Sayı: 27601). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100604-5.htm>.
- Hava Kalitesinin Korunması yönetmeliğinin (2008, 6 Haziran). Resmî Gazete: (Sayı: 26898). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.1218&>.
- Hayvanları Koruma Kanunu (2004, 24 Haziran). Resmi Gazete: (Sayı: :25509). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5199-20100611.pdf>.
- İl Özel İdaresi Kanunu (2005, 4 Mart). Resmi Gazete (Sayı: 25745). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>.

- İmar Kanunu (1985, 3 Mayıs). Resmi Gazete: (Sayı: 18749). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>.
- Kent Konseyi Yönetmeliği (2006, 8 Ekim). Resmi Gazete: (Sayı: 26313). Erişim adresi:<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10687&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>.
- Kent Konseyi Yönetmeliği (2006, 8 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 26313). Erişim adresi:<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10687&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>.
- Kıyı Kanunu (1999, 17 Nisan). Resmi Gazete: (Sayı: 20495). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3621.pdf>.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983, 23 Temmuz). Resmi Gazete: (Sayı: 18113). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>.
- Mahalli İdari Birlikler Kanunu (2005, 26 Mayıs). Resmi Gazete: (Sayı: 25842). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5355.pdf>.
- Medeni Kanun (2001, 8 Aralık). Resmi Gazete: (Sayı: 24607). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>.
- Milli Parklar Kanunu (1983, 9 Ağustos). Resmi Gazete: (Sayı: 18132). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf>.
- Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu (1995, 23 Temmuz). Resmi Gazete: (Sayı: 22355). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4122.pdf>.
- Organize Sanayi Bölgeler Kanunu (2009, 22 Ağustos). Resmi Gazete: (Sayı: 27327). Erişim adresi:
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090822-3.htm>.
- Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kurulması Hakkında KHK (1989, 13 Kasım). Resmi Gazete: (Sayı: 20341). Erişim adresi:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.383.pdf>.
- Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (2004, 31 Aralık). Resmî Gazete: (Sayı: 25687). Erişim adresi:<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7221&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>.
- Su Kontrolü Yönetmeliği (2004, 31 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 25687). Erişim adresi:<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7221&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>.

- Teşkilatı Esasiye Kanunu (1921). Resmi Gazete (Sayı: 196). Erişim adresi:
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm>.
- Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (2017, 25 Ocak).Resmi Gazete: (Sayı: 29959).
Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170125-2.htm>.
- Turizm Teşvik Kanunu (1982, 12 Mart). Resmi Gazete: (Sayı: 17635). Erişim
adresini: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf>.
- Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına
İlişkin Yönetmelik (2013, 3 Ağustos). Resmi Gazete (28727). Erişim
adresini: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130803-2.htm>.
- 13 Mart 1913 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatinin Adının Ve
Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Bazı Maddeler
Eklenmesine Dair Kanun (1987, 16 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 19471).
Erişim adresini: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19471.pdf>.
- 1924 Anayasası (1945, 15 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 5905). Erişim adresini:
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>.
- 442 Sayılı Köy Kanunu (1924, 18 Mart). Resmi Gazete (Sayı: 68). Erişim adresini:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>.
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930, 3 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 1471). Erişim
adresini: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>.
- 1961 Anayasası (1961, 20 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 10859). Erişim adresini:
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>. Türkiye Cumhuriyeti
- 1982 Anayasası (1982, 9 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 17863 (Mükerrer).Erişim
adresini: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>.
- 2872 Sayılı Çevre Kanunu (1983, 8 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 18132). Erişim
adresini: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>.
- 4122 Sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu (1995, 23
Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 22355). Erişim adresini:
http://www.zmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=70.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004, 10 Temmuz). Resmi Gazete
(Sayı: 25531). Erişim adresini:
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm#1>.
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005, 22 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 25745).
Erişim adresini:

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5302&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>.

5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005, 3 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25874). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713.htm>.

648 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (2011, 8 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 28028). Erişim adresi: http://www.spo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=198&tipi=MES&tu ru=KHK.

İnternet Kaynakları

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018, 15 Kasım). Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/>.

Anayasa Mahkemesi Çevre. (2019, 05 Ocak). Erişim adresi: <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/anayasa-mahkemesinden-cevre-korumaya-yonelik-bariscil-gosterilere-hosgoru-karari-80180>.

Anayasa Referandum. (2018, 12 Eylül). Erişim adresi: https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/ulke_anayasalarinda_referandum.pdf.

Atıksu Arıtma Tesisi. (2018, 5 Kasım). Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/amik-ovasina-hayat-veren-asi-nehri-temiz/1170774>.

Çevre Bakanlığı Tarihçesi. (2018, 4 Kasım). Erişim adresi: <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>.

Çevre Kirliliği Nedir ve Kısaca Çevre Kirliliğinin Nedenleri Nedir. (2018, 10 Ekim). Erişim adresi: <https://www.cevreportal.com/cevre-kirliligi-nedir-ve-kisaca-cevre-kirliliginin nedenleri-nelerdir/>.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2018, 5 Kasım). Erişim adresi: <https://csb.gov.tr/>.

Çölleşme ile Mücadele. (2018, 4 Kasım). Erişim adresi: http://tema.org.tr/web_149662_1/entitalfocus.aspx?primary_id=538&type=2&target=categoriall&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=&openfrom=sortial.

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2018, 13 Kasım). Erişim adresi: <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Anasayfa>.
- Gönüllü Çevre Kuruluşları. (2018, 10 Kasım). Erişim adresi: <http://www.habitat.org.tr/stk/152-gonullu-cevre-kuruluslari.html>.
- Halkın Katılım Toplantısı Hatay. (2018, 24 Aralık). Erişim adresi: <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/hatayda-iliginc-iki-olay-h118330.html>.
- Hatay Atıksu Artıma Tesisi (2018, 10 Kasım). Erişim adresi: <https://www.haberler.com/iskenderun-korfesz-kati-atik-degerlendirme>.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi (2018, 25 Kasım). Erişim adresi: <http://www.hatay.bel.tr/birimler/>.
- Hatay Çevre Durum Raporu (2018, 5 Kasım). Erişim adresi: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/son-hatay2017-cevre-durum-raporu-11.07.2018-20180723155526.pdf>.
- Hatay Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2018, 19 Kasım). Erişim adresi: <https://hatay.csb.gov.tr/>.
- Hatay Genel Bilgiler. (2018, 5 Kasım). Erişim adresi: <http://www.hatay.gov.tr/hatay-genel-bilgiler>.
- Hatay İhtisas Komisyonu (2018, 8 Kasım). Erişim adresi: <https://www.hataypress.net/buyuksehir-ihstias-komisyonlari-olusturuldu.html>.
- Hatay Kent Konseyi. (2018, 12 Eylül). Erişim adresi: <https://www.hataykentkonseyi.com/>.
- Hatay Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2017). Hatay İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu. Erişim adresi: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/son-hatay2017-cevre-durum-raporu-11.07.2018-20180723155526.pdf>.
- Hatay'ın Çevre Sorunları ve Öneriler (2018, 15 Kasım). Erişim adresi: <http://www.hatay.gov.tr/hatayin-cevre-sorunlari-ve-onerileri>.
- Hatay'ın Çevre Sorunları. (2018, 6 Kasım). Erişim adresi: (<http://www.hatay.gov.tr/hatayin-cevre-sorunlari-ve-cozum-onerileri-sempozyumu>. 15.09.2018).
- İçişleri Bakanlığı. (2018, 9 Kasım). Erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/>.
- İdari Yargı Çevre Kararı. (2019, 10 Ocak). Erişim Adresi: <http://www.metalurji.org.tr/index.php/davalar-alt/339-bir-cevre-katliamina-daha-sivas-idare-mahkemesi-dur-dedi>.

İdari Yargı iptal kararı. (2019, 10 Ocak). Erişim Adresi: <http://karadenizisyandadir.net/rize-idare-mahkemesi-cevreyi-korumak-yurttasin-gorevi/>.

Kalkınma Planları. (2018, 10 Ekim). Erişim adresi: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2018, 14 Kasım). Erişim adresi: <http://www.kultur.gov.tr/>.

Kyoto Protokolü. (2018, 4 Kasım). Erişim adresi: <http://bianet.org/bianet/cevre-ekoloji/54452-kyoto-protokolu-nedir-ne-degidir>.

Maliye Bakanlığı. (2018, 12 Kasım). Erişim adresi: <https://www.hmb.gov.tr/>.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018, 14 Kasım). Erişim adresi: <http://www.meb.gov.tr/>.

Sağlık Bakanlığı. (2018, 14 Kasım). Erişim adresi: <https://www.saglik.gov.tr/>.

Sanayi Bakanlığı. (2018, 13 Kasım). Erişim adresi: <https://www.sanayi.gov.tr/?lang=tr>.

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2018, 4 Eylül). Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/>.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2018, 15 Kasım). Erişim adresi: <http://www.ubak.gov.tr/>.

Coğrafi harita. (2018, 12 Eylül). Erişim Adresi: http://coğrafyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari3.html.

Çevre Bakanlığı Teşkilat tablosu. (2018, 12 Eylül). Erişim Adresi : <http://www.csb.gov.tr/teskilat-semasi>.

EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma Mustafa Kemal Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlamakta olduğum Yüksek Lisans tezi için hazırlanmıştır. Söz konusu tez Çevre Yönetimine Katılım: Hatay Örneği değerlendirilmesi üzerinedir.

Görüşme süresince vereceğiniz cevaplar Hatay İlinde Çevre Yönetimine Katılım bağlamında hangi aşamada olduğunu tespit etmek için kullanılacaktır. Cevaplarınız sadece bilimsel amaçla kullanılacak olup, hakkınızdaki hiçbir bilgi üçüncü şahıslar dâhil olmak üzere kimseyle paylaşılmayacaktır. Bu çerçevede siz değerli yöneticilerimizin çalışma deneyimi ve birikimlerinin akademik çalışmalara katkı sunması ve zenginleşmesi beklenmektedir. Görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olup, istediğiniz zaman görüşmeyi sonlandırabilirsiniz. Katkınız için teşekkür ederiz.

Elif UZUNAY

Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL

(Tez Danışmanı)

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Adınız Soyadınız

Eğitim Durumunuz

Mesleğiniz

Göreviniz

Görevdeki Süreniz

ÇEVRE YÖNETİMİNE KATILIM: HATAY ÖRNEĞİ

A. Genel Sorular

1. Sizce Türkiye’de Çevre Mevzuatı yeterli midir? Neden?
2. Sizce Türkiye’nin Çevre Yönetim Sistemi (mekanizması) yeterli midir? Yeterliyse neden? Yetersizse neden?
3. Halkın çevre yönetimine katılımını gerekli görüyor musunuz? Gerekli görüyorsanız neden? Gereksiz görüyorsanız neden?
4. Halkın ve sivil toplum örgütlerinin çevre yönetimine katılımını yeterli görüyor musunuz? Yeterli görüyorsanız neden? Yetersiz görüyorsanız neden?

B. Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü ne Yönelik Sorular

1. Sizce Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ülke düzeyinde örgütlenme düzeyi yeterli midir? Neden?
2. Sizce Hatay Çevre Şehircilik il Müdürlüğünün il düzeyinde örgütlenmesi yeterli midir? Neden ilçe düzeyinde ilçe birimleri yok?
3. Hatay halkının çevre duyarlılığını yeterli görüyor musunuz? Yeterli görüyorsanız neden? Yetersiz görüyorsanız neden?
4. Hatay da çevre yönetimine katılım anlamında halkın tutumunu yeterli görüyor musunuz? Örneğin ÇED sürecine (Halkın Katılımı Toplantısına) katılımları yeterli midir?
5. ÇED sürecinde “ Halkın Katılımı Toplantısında” alınan görüşler ve “ Yazılı Görüş Bildirme” yöntemiyle elde edilen görüşlerin alınan kararlara etkisi var mıdır? Bu

yöntemle elde edilen görüşler bakanlıkça veya müdürlükçe göz önünde bulundurulmakta mıdır?

C. Yerel Yönetimlere Yönelik Sorular

1. Büyükşehir Belediyelerinin çevre yönetimi konusunda ki yetkilerini yeterli görüyor musunuz? Neden?
2. Büyükşehir İlçe Belediyelerinin çevre yönetimi konusundaki yetkilerini yeterli görüyor musunuz? Neden?
3. Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevre örgütlenmesi yeterli midir? Neden?
4. Büyükşehir, İlçe Belediyelerinin (İskenderun) çevre örgütlenmesini yeterli görüyor musunuz?
5. Hatay Büyükşehir Belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılım söz konusu mudur?
6. Hatay Büyükşehir İlçe belediyesindeki çevre örgütlenmesi içerisindeki halkın konumu nedir? Halkın katılımı söz konusu mudur?
7. Hatay Büyükşehir Belediyesinin çevreyle ilgili aldığı kararlarda halkın katılımı söz konusu mudur? Neden?
8. Kent Konseyleri, Yerel Gündem 21 “ Çevre Yönetimine Katılım” anlamında bir mekanizma olarak düşünülebilir mi? Neden?
9. Hatay da “Kent Konseyi” var mıdır? Varsa Kent Konseyinin aldığı kararların Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanabilirliği nedir?